

ELISE VASAMÄE

Autoriõiguste ja autoriõigusega
kaasnevate õiguste jätkusuutlik
kollektiivne teostamine

ELISE VASAMÄE

Autoriõiguste ja autoriõigusega
kaasnevate õiguste jätkusuutlik
kollektiivne teostamine

Tartu Ülikooli õigusteaduskond

TÜ õigusteaduskonna nõukogu 9. mai 2014 otsusega on Elise Vasamäe väitekirj
lubatud kaitsmisele *filosoofiadoktori* (PhD) (õigusteadus) kraadi taotlemiseks
TÜ õigusteaduskonna doktorikraadide kaitsmise komisjonis

Juhendaja: Prof. Heiki Pisuke

Oponendid: Dots. Dr. Lucie Guibault
(Amsterdami ülikool)

Emeriitprof. Ants Kukrus
(Tallinna Tehnikaülikool)

Kaitsmise aeg: 28. augustil 2014 kell 14.00 Iuridicum II-s
Näituse tn. 13a aud. 201

Väitekirja trükkimist toetas TÜ õigusteaduskond

ISSN 1406-6394

ISBN 978-9949-32-601-3 (trükis)

ISBN 978-9949-32-602-0 (pdf)

Autoriõigus: Elise Vasamäe, 2014

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

SISUKORD

TÄNUSÕNAD	7
SISSEJUHATUS	8
I. Teema aktuaalsus	8
II. Töö eesmärk	12
III. Töö uurimisküsimused	14
IV. Töö struktuur	14
V. Metoodika	20
VI. Kasutatud allikad ja sama valdkonna teadustööd	21
VII. Töö järelduste kasutamine praktikas	24
1. AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE JÄTKUSUUTLIKU KOLLEKTIIVSE TEOSTAMISE PÕHIKATEGOORIAD	26
1.1. Jätkusuutlikkuse mõiste autoriõiguses	26
1.2. Autoriõigusega seotud huvigrupid	36
1.2.1. Autoriõigusega seotud huvigrupi mõiste	36
1.2.2. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamine ..	40
1.2.3. Üldsuse mõiste infoühiskonnas	46
1.3. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piirangud	52
1.4. Territoriaalsuse printsiibi kohaldamine autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus	61
1.4.1. Sissejuhataks uurimisprobleemi	61
1.4.2. Territoriaalsuse printsiibist tulenevad probleemid autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus	64
1.4.3. Emissiooniteooria rakendamise võimalused autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus	81
2. TEHNOLOOGILISE ARENGU MÕJU AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE KOLLEKTIIVSELE TEOSTAMISELE	86
2.1. Tehnoloogilise arengu mõju õiguste kollektiivse teostamise põhi-mõtetele	86
2.2. Tehnoloogilise arengu mõju õiguste kollektiivse teostamise asendamisele õiguste individuaalse teostamisega	95
2.3. Tehnoloogilise arengu mõju kollektiivselt teostatavatele õigustele.....	98
2.4. Tehnoloogiliste kaitsemeetmete mõju õiguste kollektiivsele teostamisele	102
3. KOLLEKTIIVSE ESINDAMISE ORGANISATSIOONIDE ROLL AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE JÄTKUSUUTLIKUL KOLLEKTIIVSEL TEOSTAMISEL	112
3.1. Kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste	112
3.2. Kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse alused	117

3.3. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid	128
3.3.1. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid Euroopa Liidus	128
3.3.2. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide jaoks	133
3.4. Solidaarsuse printsiip autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel	140
3.5. Teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni õigused ja kohustused õiguste kollektiivsel teostamisel Eestis	144
4. AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE LAIENDATUD KOLLEKTIIVNE TEOSTAMINE	150
4.1. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõtted	150
4.2. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise erisused Euroopa Liidus	159
4.2.1. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise areng Euroopa Liidus	159
4.2.2. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise rakendusvõimalused Euroopa Liidus	164
4.3. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiivid	168
4.4. Valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate mõiste	172
4.5. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine	179
4.6. Üldine laiendatud kollektiivlitsents	187
4.7. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise erisused fonogrammide laenutamisel digitaalsetest raamatukogudest	199
KOKKUVÕTE	209
SUMMARY	223
TABLE OF CONTENTS OF THE THESIS	285
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU	287
KASUTATUD NORMATIIVAKTIDE JA MUDELSEADUSTE LOETELU .	298
KASUTATUD KOHTULAHENDITE LOETELU	300
KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU	302
<i>CURRICULUM VITAE</i>	303

TÄNUSÕNAD

Doktoritöö autor soovib tänada doktoritöö juhendajat professor Heiki Pisukest, kes meie koostöö aastate jooksul jagas oma tarkust ja elukogemust, julgustas ning aitas kannatlikult jõuda selle tulemuseni. Samuti soovib doktoritöö autor tänada professor Paul Varulit ja professor Irene Kulli heade nõuannete eest. Mainimata ei saa jätta ka dotsent Aleksei Kelli rolli, kes ei ole kunagi ära öelnud oma teadmiste ja kogemuste jagamisest. Kindlasti ei oleks töö valmimine olnud mõeldav ilma perekonna, sõprade ja kolleegide toetuseta.

Doktoritöö autor on tänulik võimaluse eest Euroopa Sotsiaalfondi programmi DoRa8 raames külastada välismaa raamatukogusid ning osaleda Amsterdamis Ülikooli Informatsiooniõiguse Instituudis 2012. aastal toimunud seminaril „International Copyright Law”. Samuti on doktoritöö autor tänulik Sven Maansole töö keelelise korrektuuri eest.

SISSEJUHATUS

I. Teema aktuaalsus

Autoriõiguse seadusega on antud autoritele, esitajatele ja fonogrammitootjatele mitmesugused varalised ning isiklikud õigused.¹ Praktikas omandavad õigused tähenduse nende teostamise käigus. Autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste omajad saavad oma õigusi teostada kas individuaalselt või kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu ehk kollektiivselt.² Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivseks teostamiseks on neli võimalust. Nendeks on õiguste vabatahtlik, kohustuslik, laiendatud ja kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine.

Doktoritöös on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste tähistamiseks kasutatud vastavalt kontekstile ka lühendatult „autoriõigused” või lihtsalt „õigused”. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid nimetatakse lühendatult „õiguste omajad”.

Autoriõiguste kollektiivsel teostamisel on oluline arvestada tasakaalustatult kõikide autoriõigusega seotud huvigruppide huvidega. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel tasakaalu leidmine on suuresti seadusandja õiguspoliitiline valik, mille juures peab arvesse võtma ühiskonnas omaks võetud sotsiaalseid tõekspidamisi ja käitumisnorme. Professor H. Pisuke rõhutab: „Autoriõiguse õiguspoliitilised ja majanduslikud valikud seavad autoriõigusele ülesande leida tasakaal eelkõige nn esimese ringi huvigruppide vahel.” Esimese ringi huvigruppideks on H. Pisukese järgi teose loojad, loomeresultaatide majanduslikud ja kaubanduslikud kasutajad ning tarbijad.³

Autoriõiguste kollektiivse teostamise väljakujunemine on olnud tihedalt seotud ühiskonna tehnoloogilise, majandusliku, ajaloolise ja kultuurilise arenguga. Eelkõige tehnoloogiline areng on toonud kaasa nii uusi autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste liike kui ka innovatiivsemaid autoriõiguste objektide kasutamise võimalusi ja õiguste teostamise viise. Infoühiskonnas⁴ on ühest küljest autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamiseks rohkem võimalusi. Teisest küljest on kehtiv autoriõiguse normistik muutnud õigus-

¹ AutÕS § 62 lg 1 järgi on lisaks esitajatele ja fonogrammitootjatele autoriõigusega kaasnevate õiguste omajateks ringhäälinguorganisatsioonid, filmi esmasalvestuse tootjad, isikud, kes pärast autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemist esimesena õiguspäraselt avaldavad või suunavad üldsusele varem avaldamata teose, ja isikud, kes annavad välja autoriõigusega mittekaitstava teose kirjanduskriitilise või teadusliku väljaande. Käesolevas doktoritöös viimati nimetatud isikute õiguste kollektiivse teostamise küsimusi ei käsitleta. – Autoriõiguse seadus. – RT I 14.06.2013, 5.

² AutÕS § 13¹ lg 1 sätestab, et autor teostab oma varalisi õigusi kas iseseisvalt või kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu. Esitajate õiguste teostamise kohta sisaldub samasugune säte AutÕS § 67 lõikes 3.

³ Pisuke (2012), lk 495.

⁴ „Infoühiskonna” mõiste sisustamisel lähtub doktoritöö autor S. von Levinski ja M. Walteri käsitlusest, mille kohaselt moodustavad infoühiskonna uute tehnoloogiate poolt loodud globaalsed võrgustikud ja kommunikatsioonistruktuurid. Vt Levinski/Walter, p. 937.

praktikas raskeks või teatud juhtudel üldse võimatuks saada kõikidelt õiguste omajatelt nende õiguste kasutamiseks eelnev luba. Seeläbi on takistatud üldsuse juurdepääs autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste objektidele ning ka uute innovatiivsete ärimudelite rakendamine.

Tehnoloogiline areng infoühiskonnas on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist märkimisväärselt mõjutanud. Nii erialakirjanduses on toodud esile kui ka Eesti õiguspraktikas on ilmnunud, et praegu piirab autoriõiguse normistik teatud juhtudel ebaproportsionaalselt õiguste kasutajate ja üldsuse huvisid. Senistele autoriõiguse aluspõhimõtetele rajatud autoriõigussuhteid reguleerivad õigusnormid võivad ebamõistlikult takistada autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamist. See ei võimalda ühiskonnas tagada jätkusuutlikku arengut. Sobiva autoriõiguste teostamise viisi valiku kaudu on autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid võimalik tasakaalustada ning tagada sedakaudu üldsusele juurdepääs autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste objektidele.

Käesolev doktoritöö käsitleb autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse küsimusi. Jätkusuutlikkus ei ole õigusteaduslik kategooria, seetõttu on dissertatsiooni näol tegemist interdistsiplinaarse uudse lähenemisega autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise problemaatikale.

Jätkusuutliku arengu tagamine on muutunud erinevate poliitikate keskseks osaks nii riiklikul, regionaalsel kui ka rahvusvahelisel tasandil. See avaldab mõju ühiskonna õiguslikule, majanduslikule, sotsiaalsele, keskkonnavalisele, tehnoloogilisele ja kultuurilisele arengule. Euroopa Liidu lepingu preambulas on sätestatud liikmesriikide kohustus edendada isikute majanduslikku ja sotsiaalset arengut, võttes arvesse jätkusuutliku arengu põhimõtet.⁵ Ka Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamislepingu⁶ preambulas on jätkusuutliku arengu tagamine toodud välja lepingu ühe peamise eesmärgina. Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsioon (WIPO) on asunud aktiivselt otsima uusi teoreetilisi ja praktilisi lahendusi intellektuaalomandi jätkusuutlikkuse tagamiseks globaliseerunud ja kiiresti muutuv maailmas. WIPO peadirektor Francis Gurry rõhutas oma 2013. aasta 22. augusti kõnes⁷ eriti intellektuaalse omandi funktsioonide ülevaatamise tähtsust.

Euroopa Liidus on õiguste kollektiivse teostamise problemaatika muutunud viimasel kümnendil äärmiselt aktuaalseks. Väitekirja teema aktuaalsust rõhutab asjaolu, et 26. veebruaril 2014 võeti vastu Euroopa Liidu Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/26/EL autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateose internetis kasutamise õiguse multi-territoriaalse litsentsimise kohta siseturul (edaspidi doktoritöös nimetatud lühen-

⁵ Euroopa Liidu lepingu artikkel B. Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon. – ELT, 30.03.2010, C 83/13.

⁶ Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamisleping (Marrakeši leping). – RT II 1999, 22, 123; Eesti Vabariigi Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamislepinguga (Marrakeši lepinguga) ühinemise protokollil ratifitseerimise seadus. – RT II 1999, 22, 123.

⁷ WIPO peadirektori Francis Gurry 22.08.2013 kõne kohta vt lähemalt Marongiu.

datult autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv).⁸ Seoses valdkonna keerukusega valmistati seda direktiivi ette ligikaudu kümme aastat. Kõnealune direktiiv jõustus 9. aprillil 2014.⁹

Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivil on kaks reguleerimiseset. Direktiivis nähakse ette nõuded kõikidele Euroopa Liidu kollektiivse esindamise organisatsioonidele ja nende tegevusele õiguste kollektiivsel teostamisel. Lisaks reguleeritakse direktiiviga kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevust autoriõiguste teostamisel ühes spetsiifilises valdkonnas. Nimelt sätestatakse direktiiviga kollektiivse esindamise organisatsioonidele eraldi nõuded seoses autorite õigustega muusikateoste internetis kasutamise multiterritoriaalse litsentsimise kohta. On oluline rõhutada, et direktiivi kolmanda jao sätted kohalduvad vaid nende kollektiivse esindamise organisatsioonide suhtes, kes annavad muusikateoste internetiõiguste kasutamiseks Euroopa Liidus multiterritoriaalseid litsentse. Samuti tuleb võtta arvesse, et autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv ei mõjuta normistikku, mis käsitleb õiguste teostamist liikmesriikides, näiteks õiguste individuaalset teostamist, laiendatud kollektiivseid litsentse, kohustuslikku kollektiivset õiguste teostamist, esindamise ning kollektiivse esindamise organisatsiooni õiguste üleandmise õiguslikke eeldusi.¹⁰

Doktoritöö autor analüüsis käesolevas töös püstitatud uurimisküsimustega seonduvalt nii autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi üldmõjusid kui ka selle direktiivi ülevõtmist Eesti õiguskorda. Doktoritöö autor on vastavate teemakäsitluste juures hinnanud, kas ja kuidas on vaja direktiiviga kooskõlla viimiseks Eesti õigust muuta. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 36(3) kohaselt peavad liikmesriigid direktiivi ülevõtma 10. aprilliks 2016.

Autoriõiguste kollektiivne teostamine ei tohi takistada jätkusuutlikku arengut ühiskonnas, vaid peab sellele kaasa aitama. Euroopa Liidu tasandil on hakatud eriti tähtsustama autoriõiguste teostamise rolli innovatsiooni edendamises ja majanduskasvu saavutamises ning otsima nende eesmärkide täitmiseks sobivaid võimalusi.

Euroopa Poliitika Uuringute Keskuse (CEPS)¹¹ algatusel loodi 2012. aasta novembris autoriõiguste ja autoriõiguste kollektiivse teostamise valdkonna jaoks olulise tähtsusega platvorm – Digitaalne Foorum. Selle eesmärgiks seati konstruktiivse dialoogi vormis algatada kõikide autoriõigusega seotud huvi-gruppide ning riigisiseste ja Euroopa Liidu institutsioonide vahel avatud diskussioon autoriõigusega seonduvatest Euroopa digitaalses tegevuskavas välja toodud Euroopa Liidu õiguspoliitilistest küsimustest. CEPS-i Digitaalse

⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/26/EL, 26.02.2014 autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateoste internetis kasutamise õiguse multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul – ELT, 20.03.2014, L84/72.

⁹ Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 45 kohaselt jõustub direktiiv kahekümnendal päeval pärast Euroopa Liidu Teatajas avaldamist. Direktiiv avaldati Euroopa Liidu Teatajas 20. märtsil 2014.

¹⁰ Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi preambula punkt 12.

¹¹ Centre for European Policy Studies, vt lisaks <http://www.ceps.eu/>.

Foorumi lõpparuanne avaldati 27. juunil 2013. Selles on käsitletud ka autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise normistiku ning muusika- ja filmivaldkonna õiguspraktikaga seonduvaid arenguid Euroopa Liidu ühtsel siseturul.¹²

Brüsseli mõttekoja Lissaboni Nõukogu¹³ liikmed professorid I. Hargreaves ja B. Hugenholtz on välja töötanud Euroopa Liidu autoriõiguse reformi aluspõhimõtted, mille raames esitati 29. mail 2013 kaheksa ideed autoriõiguse uuendamiseks Euroopa Liidus. Ühe ettepanekuna autoriõiguste territoriaalsest iseloomust tulenevate multiterritoriaalse litsentsimise probleemide lahendamiseks on I. Hargreaves ja B. Hugenholtz toonud välja ka õiguste laiendatud kollektiivse teostamise.¹⁴ Niisiis näitab teema aktuaalsust asjaolu, et õiguste kollektiivne teostamine on Euroopa Liidu autoriõiguse reformi üks põhiküsimusi. B. Hargreaves ja B. Hugenholtz on oma Euroopa Liidu autoriõiguse reformi alusdokumendis rõhutanud, et eelkõige tehnoloogiliselt ambitsioonikad väikeriigid on viimastel aastatel kehtestanud oma autoriõiguse seadustes senisest palju uuenduslikumaid lahendusi. Selle eesmärgiks on edendada innovatsiooni. Näiteks Iisrael ja Singapur on oma autoriõiguse seadustes võtnud aluseks õiglase kasutuse doktriini (ingl k *fair use doctrine*). Tendents võtta kasutusele uuenduslikum autoriõiguse normistik on B. Hargreavesi ja B. Hugenholtzi hinnangul täheldatav ka Euroopa Liidus.¹⁵ Näiteks Iirimaaal töötati 2012. aastal välja autoriõiguse seaduse muutmise seaduse eelnõu, mis tugineb samuti õiglase kasutuse doktriinile.¹⁶ Taoliseks uuenduslikuks lahenduseks autoriõiguse valdkonnas on doktoritöö autori hinnangul ka üldine laiendatud kollektiivlitsents. Doktoritöö autor peab põhjendatuks nõustuda B. Hargreavesi ja B. Hugenholtziga, et eelkõige tehnoloogilises valdkonnas rohkem arenenud väikeriigid on alati võtnud autoriõiguses kasutusele uuenduslikke lahendusi. Seega on autoriõiguse reformimise temaatika ka Eestile väga aktuaalne.

Doktoritöös lähtutakse autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamise küsimuste käsitlemisel ning uurimisprobleemide analüüsimisel Eesti majanduslikust reaalsusest. Eesti on väikeriik, kus on väga hästi arenenud infotehnoloogia valdkond. Eesti kultuuritööstus on suunatud peamiselt kohalikule turule ja siin on õiguste omajaid märkimisväärselt vähem kui õiguste kasutajaid. Valdav enamik Eestis nii isiklikuks otstarbeks kui ka kommertseesmärkidel kasutatavatest autoriõigustest ja autoriõigusega kaasnevatest õigustest kuuluvad välismaistele õiguste omajatele. Seetõttu on õiguste kasutajatel Eestis keerulisem õiguste omajatelt kõiki vajalikke litsentse saada. Liiga laiaulatuslik autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kaitse võib Eestis viia olukorrani, kus praktikas ei ole teatud valdkondades üldse võimalik autoriõiguste objekte õiguspäraselt kasutada. Tehno-

¹² Mazziotti.

¹³ Lissaboni Nõukogu on 2003. aastal asutatud poliitiliselt neutraalne mittetulundusühingust mõttekoda. Vt lähemalt <http://www.lisboncouncil.net/>.

¹⁴ Hargreaves/Hughenoltz, p. 11.

¹⁵ *ibid.*, p. 4.

¹⁶ Noll/Gompel/Guibault/Weda/Poort/Akker/Breemen, p. 32.

loogiliselt ambitsioonika väikeriigina oleks Eestil praegu suurepärane võimalus kehtestada jätkusuutlikuks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivseks teostamiseks sobiv uuenduslik normistik.

II. Töö eesmärk

Käesoleva töö eesmärk on kontrollida kolme põhihüpoteesi ning vastata järgnevatele uurimisküsimustele. Väitekirja **esimese hüpoteesina** on töö autor püstitanud väite, et infoühiskonnas on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel põhjendatud lähtuda põhimõttest, mille kohaselt nimetatud õiguste kasutamine ilma õiguste omaja eelneva loata peaks olema seaduse alusel võimalik senikaua, kuni õiguste omaja ei ole nende kasutamist ära keelanud. Varem on õiguste kollektiivsel teostamisel lähtutud eelkõige põhimõttest, et õiguste kasutaja peab loa õiguste kasutamiseks saama õiguste omajalt enne tema õiguste kasutama hakkamist. Eelneva loa omandamise kohustus on infoühiskonnas autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kasutamisel muutunud teatud juhtudel ebamõistlikuks takistuseks. See ei võimalda sageli tagada üldsusele juurdepääsu autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele, mistõttu on rikutud tasakaal autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel. Taolist olukorda ei saa pidada jätkusuutlikuks.

Töö **teine hüpotees** on, et AutÕS-s sätestatud kohustuslik õiguste kollektiivse teostamise normistik ei võimalda Eestis jätkusuutlikku autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist, mistõttu tuleks selle asemel kehtestada õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine. Laiendatud õiguste kollektiivse teostamise mudeli korral oleks valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid esindaval kollektiivse esindamise organisatsioonil õigus esindada ka mitteliikmetest õiguste omajaid. Õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral on õiguste omajad nimelt sunnitud AutÕS § 76 lõikes 3 loetletud kaheksas valdkonnas oma õigusi teostama üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu. See tähendab, et õiguste omajatel puudub võimalus neid õigusi individuaalselt teostada. Samas ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonile antud seaduse alusel õigust esindada neid õiguste omajaid, kes ei ole mitte ühtegi kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmevõi esinduslepinguga volitanud oma õigusi kollektiivselt teostama. Selleks, et oma õiguste kasutamise eest hakata tasu saama, peavad õiguste omajad astuma kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmeks või sõlmima organisatsiooniga esinduslepingu. Suureks probleemiks õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise puhul Eestis tuleb pidada seda, et kollektiivse esindamise organisatsioonidel ei ole võimalik anda õiguste kasutajatele luba organisatsiooni poolt mitte-esindatud õiguste omajate õiguste kasutamiseks. Töö eesmärk on seega näidata, et õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine ei ole Eestis jätkusuutlik õiguste teostamise viis. Selle asemel tuleks kehtestada õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine, mille korral on õigus esindada ka mitteliikmetest õigus-

te omajaid valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid esindaval kollektiivse esindamise organisatsioonil.

Doktoriväitekirja autor on püstitanud väitekirja **kolmandaks hüpoteesiks**, et Eestis tuleb pidada jätkusuutlikuks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise viisiks üldist laiendatud kollektiivlitsentsi. Eesti on väikeriik, mille kultuuritööstus on suunatud kohalikule turule ning kus on märkimisväärselt rohkem autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. Eestis kasutatakse seejuures valdavalt välismaistele õiguste omajatele kuuluvaid õigusi. Seetõttu on õiguste kasutajatel tihtipeale keeruline saada luba õiguste kasutamiseks eraldi kõikidelt õiguste omajatelt. Samuti nõuab see palju raha- ja ajaressursse. Seega on Eestis autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamine teatud juhtudel oluliselt raskendatud või üldse võimatu, mis läbi jääb ka üldsus ilma ligipääsust autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Väitekirja eesmärk on näidata, et üldine laiendatud kollektiivlitsents on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise viis, mis on paindlik ja võimaldab tasakaalustada autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid. Kollektiivse esindamise organisatsioonil ja õiguste kasutajal oleks üldise laiendatud kollektiivlitsentsi korral võimalik konkreetsetest asjaoludest lähtuvalt otsustada, millises valdkonnas ja milliste õiguste litsentsimiseks sõlmida laiendatud kollektiivne litsentsileping. Selle lepinguga saaks kollektiivse esindamise organisatsioon anda ühekorraga loa kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks. Seetõttu on põhjendatud ja vajalik võtta üldine laiendatud kollektiivlitsents Eestis kasutusele. Selle on doktoritöö autor töös välja pakkunud.

Uurimistöö eesmärk on käsitleda õiguste kollektiivse teostamise probleemistikku jätkusuutlikkuse kategooria kaudu. Jätkusuutlikku arengut peetakse kogumiks ühiskonnas toimivatest protsessidest, mis võtavad arvesse nii majanduslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi kui keskkonnavalaseid aspekte.¹⁷ Õiguste kollektiivne teostamine ei tohiks takistada ühiskonna jätkusuutlikku arengut. Väitekirja eesmärgiks on seatud analüüsida jätkusuutlikkust autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise aspektist lähtudes. Autor on toonud selle kategooria oma uurimisvaldkonda eesmärgiga käsitleda valikuliselt teatud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste küsimusi nende jätkusuutliku arenguperspektiivi seisukohalt.

Doktoritöös ei ole seatud eesmärgiks käsitleda viimastel aastatel autoriõiguse valdkonnas diskuteerimist leidnud autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste registreerimise küsimusi. Sellist registreerimist on samuti pakutud välja ühe võimaliku infoühiskonnas õiguste teostamise mudelina. Amsterdamis Ülikooli professor B. Hugenholtz peab autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste registreerimise mudeliga seonduvat diskussiooni praegu küll aktuaalseks, kuid on kindlal seisukohal, et see läheks vastuollu Berni konventsiooni artiklist 5(2) tuleneva autoriõiguse põhiprintsiibiga, mille kohaselt ei tohi

¹⁷ Vavra/Munzarova/Bednarikova/Ehlova, p. 621.

autoriõiguste omamine ja teostamine sõltuda mitte ühestki formaalsusest.¹⁸ Doktoritöö autor nõustub B. Hugenholtzi eeltoodud seisukohaga. Seetõttu ei käsitleta doktoritöös õiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamise alternatiivina autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste registreerimist.

III. Töö uurimisküsimused

Töö uurimisküsimused on püstitatud tulenevalt eespool väljatoodud kolme hüpoteesi tõestamise vajadusest. Allpool on välja toodud väitekirja põhilised uurimisküsimused.

- a) Mida tähendab jätkusuutlikkuse mõiste autoriõiguslikus kontekstis?
- b) Milline peaks olema autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine, et see võimaldaks tagada jätkusuutliku arengu ühiskonnas?
- c) Milliseid faktoreid tuleb võtta arvesse Eestis autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse hindamisel?
- d) Kes on autoriõigusega seotud peamisteks huvigruppideks ning kuidas nende huvigruppide huvisid autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel tasakaalustada?
- e) Millised on territoriaalsuse printsiibi järgimisest autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel tulenevad peamised probleemid Euroopa Liidus ja kuidas saab neid lahendada?
- f) Millist mõju on tehnoloogiline areng avaldanud autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste jätkusuutlikule kollektiivsele teostamisele?
- g) Milline on kollektiivse esindamise organisatsioonide roll autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel?
- h) Kuidas on määratud kindlaks kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus Eestis?
- i) Millal on põhjendatud rakendada autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivset teostamist?
- j) Millised on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõtted, mis aitavad tagada autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel selle jätkusuutlikkuse?
- k) Milline on jätkusuutlik autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise mudel Eestis?

IV. Töö struktuur

Dokoritöö koosneb neljast peatükist, mis on liigendatud alapeatükkideks vastavalt teemakäsitlelusele. Eespool väljatoodud hüpoteesid ja loetletud põhilised uurimisküsimused on doktoritöö struktuuri aluseks.

¹⁸ Hugenholtz (2012a).

Esimeses peatükis keskendub doktoritöö autor autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutliku teostamise põhikategooriatele. Kuna uurimuses on keskseks mõisteks „jätkusuutlikkus”, siis on esimesena avatud selle mõiste sisu autoriõiguse kontekstist lähtuvalt. Jätkusuutlikkuse mõistega on tihedalt seotud jätkusuutliku arengu mõiste, mida doktoritöö esimeses peatükis käsitletakse.

Samuti analüüsib doktoritöö autor autoriõigusega seotud huvigruppe ja nende huvide tasakaalustamisega seonduvaid õiguslikke probleeme, samuti õiguste piiramist kui võimalust nende huvigruppide huvisid tasakaalustada. Autoriõiguste piiramine on põhjendatud juhul, kui sellega tasakaalustatakse õiguste omajate, õiguste kasutajate ja üldsuse huvisid. Kõikidel ühiskonna liikmetel peaks olema võimalik teostada selliseid põhiõigusi, nagu õigust vabale eneseteostusele ning õigust saada juurdepääs teadusele ja kunstile. Infoühiskonnas toimunud tehnoloogilise arenguga seonduvalt on esile kerkinud aktuaalne küsimus autoriõigusele ja autoriõigusega kaasnevatele õigustele kehtestatud kohustuslike piirangute kataloogi muutmise kohta. Esimeses peatükis on analüüsitud, kas ja kuidas on infoühiskonnas võimalik autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid tasakaalustada õiguste kollektiivsel teostamisel. Tegemist on kontseptuaalse küsimusega, mis on tõstatunud seoses vajadusega taastada infoühiskonnas tasakaal õiguste omajate, kasutajate ja üldsuse huvide vahel.

Doktoritöö esimeses peatükis uuritakse samuti territoriaalsuse printsiibi kohaldamist autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus. Senised autoriõiguste kollektiivse teostamise mudelid baseeruvad suures osas territoriaalsuse printsiibil ning ühe riigi territooriumil *de facto* monopoolses seisundis olevate kollektiivse esindamise organisatsioonide kahepoolsete esinduslepingute süsteemil. Euroopa Liidu tasandil on viimastel aastakümnetel tõstatunud aktuaalne küsimus, kas need õiguste teostamise mudelid on õiguste kollektiivsel teostamisel infoühiskonnas jätkusuutlikud. Doktoritöö autor otsib esimeses peatükis vastust ka küsimusele, kas Euroopa Liidu tasandil oleks autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel mõttekas kaaluda emissiooniteooria rakendamist ka teistes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine. Raadio- ja televisiooniprogrammide edastamine satelliidi kaudu on spetsiifiline ja piiratud ressursidega viis autoriõiguse objektide sisaldava raadio- ja televisiooniprogrammi üldsusele suunamiseks ning see erineb oluliselt digitaalses keskkonnas autoriõiguste üldsusele suunamisest. Probleemid, mis satelliidi kaudu piiriülese üldsusele suunamise korral esile kerkivad, on aga sarnased digitaalses keskkonnas toimuva üldsusele suunamise puhul tõstatunud probleemidega. Kõige suurem takistus on, et õiguste kasutajatel on raske saada õiguste kasutamiseks luba kõikidelt õiguste omajatelt.

Doktoritöö **teises peatükis** uurib autor tehnoloogilise arengu mõju autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikule kollektiivsele teostamisele. Samuti uuritakse, kuidas on tehnoloogiline areng mõjutanud õiguste kollektiivset teostamist ja selle piiritlemist õiguste individuaalsest teostamisest. Töö teises peatükis analüüsitakse ka, kas infoühiskonnas leiab aset õiguste kollektiivse teostamise mudelite asendumine õiguste individuaalse

teostamise mudelitega ning kas õiguste individuaalne teostamine on vähendanud õiguste kollektiivse teostamise tähtsust ühiskonnas. Doktoritöö autor analüüsib samuti, kuidas on tehnoloogiline areng mõjutanud kollektiivselt teostatavaid autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi.

Töö teises peatükis uuritakse, milline mõju on tehnoloogilistel kaitsemeetmetel õiguste kollektiivsele teostamisele. Doktoritöö autor analüüsib, kas tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutusele võtmine on vähendanud õiguste kollektiivse teostamise tähtsust ning kas tehnoloogiliste kaitsemeetmetega on võimalik asendada õiguste kollektiivset teostamist. Doktoritöö autor analüüsib samuti, kas tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine rikub infoühiskonnas tasakaalu autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel.

Doktoritöö **kolmandas peatükis** keskendutakse uurimisküsimusele, milline on kollektiivse esindamise organisatsioonide roll autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel. Doktoritöö autor uurib kollektiivse esindamise organisatsiooni mõistet ja analüüsib, kas Eestis oleks põhjendatud sätestada kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse nitsiooni autoriõiguse seaduses.

Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus ei ole piiratud üksnes selliste õiguste omajate esindamisega, kellega organisatsioon on sõlminud liikme- või esinduslepingu. Kollektiivse esindamise organisatsiooni õigus esindada neid õiguste omajaid, kes ei ole selleks kollektiivse esindamise organisatsioonile tehinguga ise vastavat volitust andnud, tuleneb teatud juhtudel seadusest. Eestis annab AutÕS kollektiivse esindamise organisatsioonile õiguse esindada organisatsiooni liikmeks või esindatavaks mitteolevaid õiguste omajaid kolmel juhul: 1) õiguste omajate õiguste ilmse rikkumise korral (AutÕS § 77 lg 4); 2) õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel (AutÕS § 79); ja 3) õiguste kohustuslikul laiendatud kollektiivsel teostamisel (AutÕS § 79¹). Õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ja õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist käsitletakse doktoritöö neljandas peatükis.

Töö kolmandas peatükis leiavad käsitlemist AutÕS-i paragrahvi 77 kehtivast redaktsioonist tulenevad probleemid. Doktoritöö analüüsib, millistel juhtudel on kollektiivse esindamise organisatsioonil AutÕS § 77 lõikest 4 tulenevalt õigus esindada ka liikme- ja esinduslepingu alusel mitteesindatavaid õiguste omajaid. Samuti on analüüsitud kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse ulatust AutÕS § 77 lõike 1 punkti 5 järgi. Doktoritöö autor on tõstatanud ka AutÕS § 77 lõike 3 tõlgendamise probleemi ja uurib, kas õiguste omaja, kes on volitanud kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi kollektiivselt teostama, saab oma õigusi samal ajal ise kasutada.

Kollektiivse esindamise organisatsioonidel on ühiskonnas vaja täita erinevaid funktsioone, mis vähemal või rohkemal määral teenivad õiguste omajate, õiguste kasutajate või üldsuse huvisid või samaaegselt kõikide eelloetletud autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid. Doktoritöö kolmandas peatükis uuritakse, milliseid funktsioone täidavad ühiskonnas kollektiivse esindamise organisatsioonid ja milliste autoriõigusega seotud huvigruppide huve kollek-

tiivse esindamise organisatsioonid erinevaid funktsioone täites teenivad. Samuti uuritakse solidaarsuse printsiibi rakendamist õiguste kollektiivsel teostamisel.

Samuti leiab doktoritöö kolmandas peatükis käsitlemist Eesti õiguspraktikas esilekerkinud küsimus, kas mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioon on AutÕS § 76 lõike 2 mõttes Eestis käsitletav kollektiivse esindamise organisatsioonina, mis on pädev teostama Eestis kollektiivselt õiguste omajate autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Eriti tähtis on vastus sellele küsimusele juhul, kui kollektiivse esindamise organisatsioon teostab õigusi AutÕS § 76 lõikes 3 sätestatud õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise valdkondades. Doktoritöö kolmandas peatükis uurib doktoritöö autor Euroopa Liidus asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni pädevusega seonduvat ja analüüsib AutÕS § 76 lõike 2 vastavust Euroopa Liidu õigusnormidele.

Väitekirja **neljandas peatükis** uuritakse õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Selle puhul on kollektiivse esindamise organisatsioonile antud teatud tingimustel seaduse alusel õigus teostada kollektiivselt ka organisatsiooni mitte-liikmete ja organisatsiooni poolt esinduslepingu alusel mitte-esindatavate õiguste omajate õigusi. Õiguste laiendatud kollektiivset teostamist on Euroopa Liidus kasutatud autoriõiguse objektide satelliidi kaudu taasedastamise õiguse teostamiseks juba ligikaudu kakskümmend aastat. Doktoritöös on analüüsitud, kas Euroopa Liidu liikmesriigid võiksid kaaluda õiguste laiendatud kollektiivse teostamise mudeli ulatuslikumat rakendamist ja kas see oleks kooskõlas Euroopa Liidu ühtse õiguskorraga. Analüüsitud on samuti õiguste laiendatud kollektiivse teostamise arengut Euroopa Liidus.

Töö neljandas peatükis uuritakse, milliseid alternatiive on õiguste laiendatud kollektiivsele teostamisele, ja analüüsitakse, kas need võimaldavad täita õiguste laiendatud kollektiivse teostamisega samasuguseid eesmärke. Õiguspraktikas on näiteks litsentsilepingutes hakatud kasutama tingimust, et õiguste kasutaja asemel on kollektiivse esindamise organisatsioonil kohustus tasuda õiguste omaja vastavasisulise nõude korral organisatsiooni poolt mitteesindatud õiguste omajale litsentsitasu.

Õiguspraktikas võib ühe riigi territooriumil tegutseda mitu sama kategooria õiguste omajaid esindavat kollektiivse esindamise organisatsiooni. Sellises olukorras tõstatub küsimus, millisel nendest on mitte-esindatavate õiguste omajate seadusjärgne esindusõigus õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse ja õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral. Selles peatükis uuritakse õiguste laiendatud kollektiivse teostamise mudeli keskset kategooriat „valdav enamus sama kategooria õiguste omajaid”. Õiguskirjanduses ja Euroopa Liidu liikmesriikide seadusandluses on termini „valdav enamus” asemel kasutatud sünonüümidenä terminid „oluline arv” (ingl k *substantial number*) ja „kriitiline mass” (ingl k *critical mass*). Käesolevas doktoritöös on läbivalt kasutatud terminit „valdav enamus”, teisi termineid üksnes juhul, kui doktoritöö autor soovib rõhutada teiste autorite või teiste riikide seadusandluses välja toodud erinevat terminikasutust.

Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise rakendamiseks on Euroopa riikide autoriõiguse seaduses üldjuhul ammendavalt loetletud, millistes valdkondades autoriõiguste teostamisel kohaldatakse õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Neljandas peatükis uuritakse üldise laiendatud kollektiivlitsentsi instituuti ja analüüsitakse, kas selle kehtestamine Eestis on põhjendatud ja vajalik. Taanis kehtestati autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste teostamiseks üldise laiendatud kollektiivlitsentsi instituut juba 2009. aastal. Üldine laiendatud kollektiivlitsents on alates 1. novembrist 2013 kasutusel ka Rootsi autoriõiguse seaduses.¹⁹

Doktoritöö neljandas peatükis on käsitletud AutÕS § 76 lõikes 3 sätestatud õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise mudeliga seonduvaid probleeme Eestis. Nimetatud mudeli korral on õiguste omajad kohustatud oma teatud õigusi teostama üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu. AutÕS § 76 lõike 3 kohaselt on õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu kohustuslik autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti taasedastamisel kaabellevivõrgus (AutÕS § 79), teose ja teose helisalvestise kojulaenutamisel raamatukogust (§ 13³ lg 7), audiovisuaalse teose kasutamise korral autori õiglase tasu saamisel (AutÕS § 14 lg 6), fonogrammi rentimise korral autori õiglase tasu saamisel (AutÕS § 14 lg 7), algupärase kunstiteose edasimüümisel (AutÕS § 15), tasu saamisel audiovisuaalse teose ja teose helisalvestise kasutamise eest isiklikeks vajadusteks ehk nn tühja kasseti tasu kogumisel (AutÕS § 27), esituse kasutamise õiguste loovutamise eest fonogrammitootjalt täiendava tasu saamisel (AutÕS § 67¹) ning fonogrammi rentimise korral esitaja õiglase tasu saamisel (AutÕS § 68 lg 4). See tähendab, et õiguste omajatel endal puudub võimalus AutÕS § 76 lõikes 3 loetletud õigusi individuaalselt teostada. Samas ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonile antud õigust esindada seaduse alusel neid õiguste omajaid, kes ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonile kas liikme- või esinduslepinguga esindusõigust andnud. See toob doktoritöö autori hinnangul kaasa väga problemaatilise olukorra. Kui õiguste omaja ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonile andnud volitust oma õigusi teostada, siis ei saa kollektiivse esindamise organisatsioon selle õiguste omaja õiguste kasutamiseks ka luba anda. Õiguste kasutajatel ei ole seega tegelikult võimalik kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt mitteesindatud õiguste omajate õigusi kasutada, samas ei ole õiguste kasutajatel sellist luba võimalik saada ka otse õiguste omajatelt, sest õiguste individuaalne teostamine ei ole AutÕS § 76 lõike 3 järgi lubatud. Eelkirjeldatust tulenevalt kerkivad esile suured probleemid seoses õiguste omajatelt õiguste kasutamise loa saamisega ja sellise loa mittesaamisega õiguste võimaliku õigusvastase kasutamise. Kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt mitteesindatud õiguste omajad on jäetud ilma võimalusest saada kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu tasu. Õiguste kasutamise eest tasu saamiseks on õiguste omajad sunnitud astuma kollektiivse esindamise organisatsiooniga

¹⁹ Regeringens proposition. 2012/13:141. Selle kohta vt lähemalt ka Sjöblom/ Backman/ Dahlqvist.

lepingulisse suhtesse. Autori arvates ei võta AutÕS § 76 lõikes 3 sätestatud õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise normistik arvesse ei õiguste omajate ega õiguste kasutajate huvisid. Doktoritöö autor analüüsib, kuidas on võimalik eelkirjeldatud probleeme lahendada.

Doktoritöö neljanda peatüki lõpuosas on analüüsitud üht konkreetset näidet selle kohta, kuidas asetleidnud tehnoloogilise arengu tulemusena on olemasolev autoriõiguse normistik hakanud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamist takistama. Valdkond, milles tehnoloogiline areng on toonud kaasa vajaduse paindlikuma õiguste teostamise mudeli järele, on autoriõigusega kaasnevate õigustega kaitstud objektide ühe liigi – fonogramme – laenutamine digitaalsetest raamatukogudest. Avalikel raamatukogudel on õigus fonogramme raamatukogu külastajatele vabalt laenutada. See fonogrammitootja õiguste pii-rang kehtib aga ainult juhul, kui avalikud raamatukogud laenutavad füüsilisel andmekandjal fonogramme. Digitaalsete raamatukogude poolt fonogramme kasutusse andmisel on raamatukogul vaja saada luba fonogrammitootjate kättesaadavaks tegemise ja reprodutseerimise õiguste kasutamiseks. Fonogrammitootjate eelnimetatud õigused on ainuõigusliku iseloomuga. Seega peab digitaalne raamatukogu saama kättesaadavaks tegemise ja reprodutseerimise õiguste kasutamiseks loa igalt fonogrammitootjalt, kelle fonogramme ta külastajatele laenutab. Peamised probleemid õiguspraktikas seisnevad selles, et raamatukogudel ei ole piisavalt ressursse asuda iga fonogrammitootjaga litsentsilepingu sõlmimiseks läbirääkimistesse, ning paljud fonogrammitootjad ei ole huvitatud Eesti raamatukogudele vastavasisulise loa andmisest. Eesti on väikeriik, mistõttu enamiku fonogrammitootjate jaoks ei ole siinsetelt raamatukogudelt saadava litsentsitasu eest majanduslikult tasuv raamatukogudele litsentsi andmisega tegelda. Tulemuseks on, et digitaalsed raamatukogud loobuvad fonogramme laenutamisest, mis ei võimalda üldsusel saada fonogrammidele juurdepääsu, või kasutavad fonogramme ilma kõikide asjaomaste fonogrammitootjate loata. Viimane lahendus tooks praktikas kaasa raamatukogude vastu fonogramme kasutamise keelamise ja kahju hüvitamise nõuete esitamise. Seega on aktuaalne küsimus, kas ja kuidas võimaldada üldsusele juurdepääs digitaalses raamatukogus kättesaadavaks tehtud fonogrammidele ja tagada ühtlasi fonogrammitootjate huvidega arvestamine. Neljandas peatükis uurib doktoritöö autor, kas ja millisel viisil oleks digitaalsetest raamatukogudest fonogramme laenutamisel põhjendatud autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamise eesmärgil reguleerida fonogrammitootja ainuõiguste teostamist.

Väitekirjas on tehtud eelnimetatud uurimisprobleemide analüüsimise käigus mitmeid ettepanekuid muuta ja täiendada Eesti autoriõiguse normistikku. Doktoritöö autor on soovitanud kehtestada uudse lahendusena Eestis autoriõiguse seaduses üldine laiendatud kollektiivlitsents, mis on olnud alates 1. jaanuarist 2009 kasutusel Taanis ja võeti 1. novembrist 2013 kasutusele ka Rootsis. Samuti on doktoritöö autor pakkunud välja mitmeid terminoloogilisi lahendusi ja teinud ettepanekuid uute eestikeelsete terminite kasutuselevõtmiseks.

V. Metoodika

Doktoritöös on kasutatud traditsioonilisi õigusteaduses kasutatavaid meetodeid – võrdlevat, analüütilist, süsteemset ja ajaloolist meetodit. Väitekirja lähtealuseks on Eesti õigussüsteem. Dissertatsiooni autor käsitleb võrdlevalt teiste Euroopa Liidu liikmesriikide autoriõigust, Euroopa Liidu õigusakte ja rahvusvahelisi konventsioone. Doktoritöös on uurimisprobleemide juures läbivalt võrdlevalt analüüsitud Soome, Rootsi, Taani, Saksa ning Läti autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamist reguleerivaid autoriõigusnorme. Kuivõrd õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on olnud Põhjamaades kasutusel aastakümneid, analüüsis doktoritöö autor selle kohta peamiselt Soome, Taani ja Rootsi autoriõiguse seadusi ja õiguspraktikat. Väärrib märkimist, et Taani ja Rootsi on praegu ainsad riigid Euroopas, kus on kasutusele võetud üldine laiendatud kollektiivlitsents. Doktoritöös on peale eelloetletud Põhjamaade õigusaktide võrdlevalt analüüsitud samuti Saksamaa ja Läti õiguste kollektiivset teostamist puudutavat autoriõiguse normistikku. Autor pööras erilist tähelepanu Saksamaa Liitvabariigis kehtestatud autoriõigusnormidele, sest Saksa õiguskord on valdavalt võetud Eesti eraõiguse normistiku väljatöötamisel aluseks. Läti autoriõiguse seadust oli doktoritöö autori hinnangul põhjendatud võrdlevalt analüüsida seetõttu, et Läti on võrreldes Eestiga geograafiliselt samas asukohas ja kultuuriruumis paiknev väikeriik. Eesti ja Läti kultuuritööstuse karakteristikud on sarnased. Nii Eestis kui ka Lätis kasutatakse peamiselt välismaiste õiguste omajate õigusi ning õiguste kasutajaid on palju rohkem kui õiguste omajaid.

Analüütilist meetodit on doktoritöö autor kasutanud peamiselt autoriõiguste kollektiivset teostamist reguleerivate autoriõigusnormide ülesehituse ja loogika uurimisel ning ühiskonnas autoriõiguse valdkonnas asetleidnud tendentside analüüsimiseks. Süsteemse uurimise meetodi abil oli võimalik teostada doktoritöö uurimisprobleemide kompleksset käsitlust ning uurida erinevate kontseptsioonide ja kategooriate seostatust.

Doktoritöös on kasutatud samuti ajaloolist meetodit. Selle kaudu on analüüsitud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste ja nende õiguste kollektiivse teostamise seost tehnoloogilise arenguga. Samuti on ajaloolise meetodi kaudu uuritud õiguste kollektiivse teostamise normistiku aluseks oleva paradigma muutust. AutÕS-i õiguste kollektiivse teostamise normistikku on ka uuritud ajaloolises arengus.

Uurimuse läbiviimisel on autor AutÕS-i muudatusettepanekute tegemisel lähtunud samuti T. Metsa, A. Kelli ja U.-M. Peedoski poolt hiljuti väljatöötatud intellektuaalse omandi õigusaktide mõjude hindamise metoodikast.²⁰ See metoodika on doktoritöö autori hinnangul keskendunud peamiselt tööstusomandi mõjude hindamisele, autoriõiguse mõjude hindamise osas saaks metoodikat nähtavasti veel edasi arendada. A. Kelli, T. Mets ja U.-M. Peedosk on välja töötanud intellektuaalse omandi mõjude hindamise mudeli, mida järgides

²⁰ Mets/Kelli/Peedosk.

„on võimalik algselt prognoosida ja hiljem seire käigus jälgida ning hinnata intellektuaalse omandi valdkonnaga seotud poliitikate ja õigusaktide, nende muudatuste ning üldisemate riigisiseste ja globaalsete arengute sotsiaal-majanduslikku mõju väikeriigi seisukohalt”.²¹ Doktoritöö autor peab käesoleva uurimistöö läbiviimise seisukohalt eriti väärtuslikuks nende autorite metoodilist lähenemist alternatiivide arvestamisele mõjude hindamisel.

VI. Kasutatud allikad ja sama valdkonna teadustööd

Dissertatsiooni lähenemisnurk on doktoritöö autorile teadaolevalt Eestis uudne ning ka rahvusvaheliselt selliselt vähe uuritud. Jätkusuutliku arengu ja intellektuaalomandi seotuse temaatikat on teadusartikli tasandil põhjalikumalt käsitlenud Max Plancki Intellektuaalomandi, Konkurentsioiguse ja Maksuõiguse Instituudi vanemteadur dr H. G. Ruse-Kahn. Spetsiifilisi autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise probleeme ei ole jätkusuutlikkuse kategooriast lähtudes varem doktoritöö autorile teadaolevalt põhjalikult uuritud.

Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise teemal ei ole Eestis seni doktoriväitekirja tasemel uurimusi tehtud. Doktoritöö autorile teadaolevalt ei ole autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsest teostamisest kaitstud Eestis ka teadusmagistritöid.

Käesoleva doktoritöö temaatikale on kõige lähedasem 2013. aasta juunis kaitstud P. Kala magistritöö „Laiendatud kollektiivne litsents autoriõiguslikes ja autoriõigusega kaasnevates suhetes”²². P. Kala magistritöö põhieesmärk oli tuvastada, kuidas õiguste kollektiivne teostamine laiendatud kollektiivse litsentsi süsteemis toimib, kuidas aitab see kaitsta õiguste omajate õigusi ning millistel tingimustel on seda süsteemi võimalik rakendada. P. Kala töös on püstitatud hüpotees, et on võimalik ja põhjendatud kehtestada Eesti autoriõiguse seaduses laiendatud kollektiivse litsentsi regulatsioon.²³ P. Kala magistritöö läheneb laiendatud kollektiivse litsentsi temaatikale eelkõige õiguste omajate vaatenurgast ja keskendub paljuki kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuse üle riigipoolse kontrollimehhanismi kehtestamise temaatikale. P. Kala jõudis oma magistritöös põhijäreldusele, et Eestis oleks põhjendatud ja võimalik rakendada õiguste laiendatud kollektiivse litsentsi süsteemi ka uutes autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamise valdkondades.²⁴ Samasugusele järeldusele oli jõudnud doktoritöö autor juba varem, 2012. aastal väljaandes *Juridica* avaldatud artiklis „Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus”²⁵.

²¹ *ibid.*, lk 7.

²² Kala.

²³ *ibid.*, lk 5.

²⁴ *ibid.*, lk 72.

²⁵ Vasamäe (2012).

Doktoritöö teemale on samuti lähedased T. Melki magistritöö „Legaalne muusikateoste failijagamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu”²⁶ ning K. Nõmmela magistritöö „Autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise küsimusi”²⁷. T. Melk keskendub oma töös üksnes muusikateoste failijagamise problemaatikale ja analüüsib failijagamise erinevaid võimalusi. Töö põhijäreldusena on toodud välja, et kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu ei ole muusikateoste failijagamine siiski põhjendatud, mistõttu tuleks luua muusikateoste *online* kasutamise õigus.²⁸ K. Nõmmela töö on suunatud eelkõige muusika- ja audiovisuaalse teoste kasutamisel Eestis kaabelvioperaatorite tegevuspraktikas esilekerkinud probleemide uurimisele. Peamiselt analüüsib K. Nõmmela kollektiivse esindamise organisatsioonide paljususega seotud küsimusi ja õiguste kollektiivsesse teostamisesse riigipoolse sekkumise põhjendatust. Õiguste laiendatud kollektiivset teostamist on K. Nõmmela käsitlenud seondunult kaabellevi kaudu taasedastamise õiguse teostamisega ning jõudnud järeldusele, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on eelnimetatud valdkonnas vajalik ja põhjendatud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise viis.²⁹

Eesti autorid on kollektiivse esindamise organisatsioonidest kirjutanud alates 1990. aastate algusest põhiliselt informatiivse teaduslik-praktilise käsitlusega artikleid, kuid põhjalikku süstemaatilist analüüsi ei ole tehtud.³⁰ Kollektiivse esindamise organisatsioonide ajaloolisi küsimusi Eestis ja 1991. a reformi on oma mitmetes artiklites ülevaatlikult käsitlenud professor Heiki Pisuke.³¹ Üldsust on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisest informeerinud ka kollektiivse esindamise organisatsioonid ise. Kollektiivse esindamise organisatsioonide praktilise tegevuse kohta on kirjutanud ülevaatlikke artikleid näiteks EAÜ tegevdirektor Kalev Rattus.³²

²⁶ Melk.

²⁷ Nõmmela.

²⁸ Melk, lk 61.

²⁹ Nõmmela, lk 75–76.

³⁰ Vt nt K. Mustasaar. Autoriõigus ja autoreid esindavad organisatsioonid. – Eesti Jurist 1993, nr 9.

³¹ Vt lähemalt nt Pisuke, H. Autoriõiguse seaduse ABC: autoriõiguse põhimõisted. Autor ja tema õigused. Tallinn, Olion, 1992, lk 113–116; Pisuke, H. Estonian Authors' Society Operating. – Teostory, 1992, No 2; Pisuke, H. Berni konventsioon ja Eesti: minevikust tulevikku. – Eesti Jurist, 1993, nr 11; Pisuke, H. Building a national intellectual property protection system: some issues concerning copyright and related rights in Estonia. – Scandinavian Studies in Law, volume 42. Intellectual Property. Editor P. Wahlgren, Stockholm Institute for Scandinavian Law, Stockholm, 2002; Pisuke, H. Estonia in a global intellectual property society: Copyright and related rights; Värk, R. (toim). Estonian Law Reform and Global Challenges: – Essays Celebrating the Tenth Anniversary of the Institute of Law, University of Tartu, 2005; Pisuke, H. Autoriõiguse alused ja muusikateoste kasutamine. Eesti Kirikute Nõukogu, 2006; Pisuke, H. Autor ja Ülikool: Autoriõiguse alused. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.

³² Vt nt Rattus, K. Muusikateoste kasutamine ringhäälinguajaamade poolt. – Juridica nr 1, 1997; Rattus, K. Autoriõiguse aluseid peab teadma iga jurist. – IO Infokiri, nr 1, 2003.

Väitekirja koostamisel on kasutatud nii eesti- kui ka võõrkeelset eriala-kirjandust ja muid allikaid. Läbitöötatud materjal on valdavalt võõrkeelne, kuna Eestis asjakohased allikad puuduvad. Eesti kontekstis püstitatud universaalsete uurimisprobleemide analüüsimisel on doktoritöös olnud võimalik kasutada välisautorite teoseid. Doktoritöö autor tugineb väitekirjas peamiselt selliste rahvusvaheliselt tuntud autoriõigusteadlaste nagu professorite D. Gervaisi, J. Ginsburgi, L. Guibaulti, B. Hugenholtzi, S. von Levinski, ja J. A. L. Sterlingu seisukohtadele. Eesti teadlastest saab eeltoodud loetellu lisada professor H. Pisukese ja dotsent Ph.D. A. Kelli.

Doktoritöös on kasutatud Euroopa Liidu Kohtu, teiste Euroopa Liidu liikmesriikide ja Eesti kohtupraktikat. Eesti kohtupraktikat on autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise kohta vähe.

Kohtupraktikat, õigusaktide redaktsioone (välja arvatud autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv, mis võeti vastu 26.02.2014, ning AutÕS, mille 01.11.2013 jõustunud muudatustega³³ on käesolevas doktoritöös täiendavalt arvestatud), internetis kättesaadavaks tehtud materjale ja muid allikaid on töö kirjutamisel võetud arvesse 30.10.2013 seisuga.

Töö autor on uurinud võrdlevalt Saksa, Taani, Rootsi, Soome ja Läti seadusandlust ning õiguskirjandust. Dissertatsiooni autor kasutas võrdleva analüüsi tegemisel Saksa ja Soome õigusakte originaalkeeles ning Taani, Rootsi ja Läti õigusaktide ingliskeelset tõlget. Taanis, Rootsis ja Soomes on autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste laiendatud teostamine olnud kasutusel juba üle viiekümne aasta. Erilist tähelepanu on pööranud Taani autoriõiguse seadusele ja õiguskirjandusele, sest Taani oli 2009. aastal esimene riik Euroopas, mille autoriõiguse seaduses võeti kasutusele üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik.

Uurimistöös on lisaks kasutatud autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi kohta avaldatud allikaid. Kuivõrd autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv jõustus alles 9. aprillil 2014, siis on kõnealuse direktiivi kohta avaldatud allikate näol tegemist direktiivi ettepanekut analüüsivate ja kommenteerivate teostega, mida oli võimalik kasutada ulatuses, milles direktiivi ettepanek ja direktiivi lõpptekst ei erine.

Eestis kättesaadava erialakirjanduse vähesuse tõttu on doktoritöö kirjutamisel kasutatud peamiselt välismaiste autorite monograafiaid, teadusartikleid ja muid allikaid. Doktoritöö autor käis materjale kogumas WIPO raamatukogus Genfis, Helsingis Autoriõiguse Infokeskuse raamatukogus³⁴ ja Zürichi Ülikooli raamatukogus. Kuivõrd doktoritöö autor on kirjastuse Wolters Kluwer Law rahvusvahelise autoriõiguslaste kohtulahendite andmebaasi korrespondent Eestis, siis oli uurimuse läbiviimisel võimalus kasutada eelnimetatud andmebaasis sisalduvaid kohtulahendeid. Peale eeltoodu osales doktoritöö autor 2012. aasta suvel Amsterdamis Ülikooli Informatsiooniõiguse Instituudis toimunud loengukursusel „International Copyright Law”, mille raames käsitlesid autori-

³³ Autoriõiguse seaduse muutmise seadus. – RT I, 14.06.2013, 3.

³⁴ Vt lähemalt <http://www.copyrightsociety.fi/index.php?id=21>.

õiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise temaatikat näiteks sellised rahvusvaheliselt tunnustatud autoriõiguse professorid nagu D. Gervais, B. Hugenholtz ja L. Guibault. Eelnimetatud seminaril peetud autoriõigusteadlaste ettekanded ja seal jagatud materjalid on käesoleva töö valmimisel olnud olulise tähtsusega allikaks.

Doktoritöö autor on avaldanud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise teemal kaks teadusartiklit. Lisaks 2012. aasta *Juridicas* ilmunud artiklile „Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus”³⁵ on 2011. aastal väljaandes *Juridica International* avaldatud doktoritöö autori artikkel „A Collective Licensing Scheme for Lending of Phonograms from Digital Libraries”³⁶.

VII. Töö järelduste kasutamine praktikas

Doktoritööd saab kasutada Eesti uue autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse aluseks oleva tervikliku õiguste kollektiivse teostamise kontseptsiooni arendamisel. 2012. aastal loodi Eestis Justiitsministeeriumi juurde intellektuaalse omandi kodifitseerimiseks töögrupp³⁷, mille raames valmistatakse ette Eesti uut autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu (edaspidi nimetatud AutõKõS eelnõu)³⁸. Käesoleva doktoritöö autor on eelnimetatud töögrupi liige ning keskendunud uue autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise normistiku väljatöötamisele. Doktoritöös AutõKõS osas välja toodud autori järeldused ja seisukohad on valdavalt leidnud nimetatud eelnõu tööversioonides praktikas juba rakendamist.

Doktoritöö praktiliseks tulemuseks on võimalus kasutada uurimistööd töötamaks välja Eesti seisukohti, mida esitada Euroopa Liidu tasandil toimuvatel aruteludel näiteks töögruppides Euroopa Komisjonis ja Nõukogus ning rahvusvahelistes organisatsioonides, esmajoones WIPO-s.

2002. aastal loodud Wittem Grupi töö tulemusena on 2010. aastal valminud Euroopa autoriõiguse koodeksi eelnõu³⁹, mis käesoleval hetkel ei sisalda autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise regulatsiooni. Käesoleva doktoritöö pinnalt on võimalik teha ettepanekuid eelnimetatud Euroopa autoriõiguse koodeksi projekti raames Euroopa ühtse autoriõiguse

³⁵ Vasamäe (2012).

³⁶ Vasamäe (2011).

³⁷ Intellektuaalse omandi kodifitseerimise töögrupi kohta vt lähemalt Kelli (2012).

³⁸ AutõKõS eelnõu on doktoritöö autori poolt väljapakutud lühend autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu kohta.

³⁹ Ingl k *European Copyright Code*. Wittem Grupis osalevad autoriõiguse valdkonnas tunnustatud akadeemikud, kes on 2010. aasta aprillis pakkunud välja Euroopa Liidu institutsioonidele ja liikmesriikidele mudelseaduse projekti autoriõiguse unifitseerimiseks Euroopa Liidu tasandil. Vt lähemalt www.copyrightcode.eu. B. Hugenholtz esitas oma Amsterdami Ülikoolis 09.07.2012 International Copyright Law Summer Course raames peetud ettekandes „The International Legal Framework of Copyright Law” seisukoha, et Euroopa Liidus autoriõiguse unifitseerimine on pikemas perspektiivis paratamatus.

ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise mudelnormistiku väljatöötamiseks.

Dissertatsioonis, teadusartiklites ning intellektuaalse omandi kodifitseermise töögrupis doktoritöö autori poolt avaldatud seisukohti ja järeldusi saab kasutada õppetöös Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas, samuti juristide täienduskoolitustel. Doktoritöö autor on uurimustöö läbiviimise käigus saadud teadmisi ja kogemusi andnud edasi bakalaureuse- ja magistritööde juhendamisel. Samuti saab doktoritöö olla aluseks kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuse korraldamisel ning seisukohtade kujundamisel, samuti Eesti õigusteooria ja -praktika kohta informatsiooni andmisel rahvusvahelistel foorumitel.

I. AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE JÄTKUSUUTLIKU KOLLEKTIIVSE TEOSTAMISE PÕHIKATEGOORIAD

I.1. Jätkusuutlikkuse mõiste autoriõiguses

Doktoriväitekirjas keskendutakse autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamisega seotud uurimisprobleemidele. Eesmärgiks on seatud analüüsida, milline on jätkusuutlik autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine. Kuivõrd uurimuse läbi viimisel on keskne mõiste „jätkusuutlikkus”, siis avatakse järgnevalt kõigepealt selle mõiste sisu ja seejärel uuritakse, mida tähendab jätkusuutlikkuse mõiste autoriõiguses.

Termin „jätkusuutlik” (ingl k *sustainable*) tuleneb iseenesest ladinakeelsest sõnast *sus-tinere*, mis tõlkes tähendab „säilitama” ja „alal hoidma”.⁴⁰ Eesti keeles kasutatakse sõna „jätkusuutlik” sünonüümidenä ka termineid „kestlik”, „säästev” ja „elujõuline”.⁴¹ Doktoritöö autor on otsustanud kasutada terminit „jätkusuutlik”.

Erialakirjanduses on jätkusuutlikkuse mõistet käsitletud valdavalt jätkusuutliku arenguga seondult. Jätkusuutliku arengu tagamine on muutunud erinevate poliitikate keskseks osaks nii riiklikul, regionaalsel kui ka rahvusvahelisel tasandil. Eesmärk tagada jätkusuutlik areng avaldab olulist mõju ühiskonna õiguslikule, majanduslikule, sotsiaalsele, keskkonnavalasele, tehnoloogilisele ja kultuurilisele arengule. Doktoritöö autor võtab jätkusuutliku arengu kontseptsiooni aluseks jätkusuutlikkuse mõiste avamisel.

Mõiste „jätkusuutlik areng” võeti laiemalt kasutusele pärast ÜRO Keskkonna- ja Arengukomisjoni aruande „Meie ühine tulevik” (ingl k *Our Common Future*) ilmumist 1987. aastal. ÜRO Keskkonna- ja Arengukomisjoni tolleaegne juht oli Norra peaminister Go Harlem Brundtland, kelle järgi on selle aruande mitteametlikuks nimetuseks saanud Brundtlandi aruanne.⁴² Brundtlandi aruande järgi on areng ühiskonnas jätkusuutlik juhul, kui see suudab täita praeguse hetke vajadusi selliselt, et järgnevate generatsioonide suutlikkus oma vajadusi rahuldada ei vähene.⁴³ Jätkusuutliku arengu kontseptsioon sisaldas 1980. aastatel ajastule täiesti uutset lähtekohta, et majanduskasvu edendamine ja keskkonnakaitse on ühiskonna arengus omavalhel tihedalt seotud mittevastuolulised eesmärgid.⁴⁴ Max Plancki Intellektuaalomandi, Konkurentsioiguse ja Maksuõiguse Instituudi vanemteadur H. G. Ruse-Kahn leiab, et jätkusuutliku arengu kontseptsiooni keskseks lähtekohaks on majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonna-

⁴⁰ Bell/Cheung, p. 412.

⁴¹ Vt <http://portaal.eki.ee/uuedsonad/Uued8-s%C3%B5nad-1/K/kestlik-4/>.

⁴² Vt lähemalt http://www.seit.ee/sass/?ID=1&L_ID=32.

⁴³ United Nations, Ch 2, I.

⁴⁴ Baker/Kousis/Richardson/Young, p. 2–3.

alaste funktsioonide integratsioon ühiskonnas ning nende omavaheline tasa-kaalustamine.⁴⁵ Seega on H. G. Ruse-Kahn võtnud jätkusuutliku arengu käsitlemisel peamiseks lähtekohaks Brundtlandi aruande. Samas on võrreldes Brundtlandi aruandega tema käsitluse lisandunud ühiskonna sotsiaalsed funktsioonid.

Praegusajal on jätkusuutlikku arengut globaalsel tasandil analüüsinud mitmete valdkondade teadlased. Kuivõrd jätkusuutlik areng on interdistsiplinaarne kontseptsioon, siis ei ole doktoritöös selle analüüsimisel järgnevalt lähtutud üksnes õigusteadlaste käsitlustest, vaid uuritakse erinevate valdkondade teadlaste seisukohti. Kirjanduses valitseb seisukoht, et jätkusuutlik areng on kogum ühiskonna protsesse, mis võtavad arvesse nii majanduslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi kui ka keskkonnaalaseid aspekte.⁴⁶ Üksnes majanduslikest kaalutlustest lähtudes ei ole võimalik ühiskonnas jätkusuutlikku arengut tagada.⁴⁷ Yorki Ülikooli keskkonnateadlased D. Bell ja Y. Cheung defineerivad „jätkusuutlikku arengut” kui „sotsiaalses terviksüsteemis ja erinevates institutsioonides toimuvaid strateegilisi protsesse, mis on vajalikud ühiskonnas jätkusuutlikkuse saavutamiseks ja tagamiseks”.⁴⁸ Massachusettsi Ülikoolis keskkonnabioloogiat uurivad teadlased R. Seidler ja K. Bawa leiavad, et „jätkusuutlik areng on selline protsess, mille juures ei ole kõige tähtsam tulemus, vaid protsess ise”.⁴⁹ Indiana Ülikooli keskkonnateaduste professori L. Caldwelli teooria kohaselt tähendab „jätkusuutlik areng protsessi, mille käigus rahuldatakse praegusi vajadusi ning võimalusi ilma planeedi terviklikke süsteeme ohtu seadmata. Jätkusuutliku arengu eesmärk on säilitada ühiskonna suutlikkus rahuldada vajadusi ja võimalusi käesoleval ajahetkel ning samaaegselt ühtlasi tagada nende kvaliteet ka tulevikus”.⁵⁰ L. Caldwell on oma käsitluse toonud lisaks Brundtlandi aruandest pärinevale „vajaduste rahuldamise” kategooriale ka „võimaluste rahuldamise” kategooria. L. Caldwell ei rõhuta seega enam üksnes erinevate vajaduste rahuldamise tähtsust, vaid peab niisama oluliseks, et nende vajaduste rahuldamisel kasutatakse olemasolevaid võimalusi ära optimaalselt. Doktoritöö autori hinnangul on see jätkusuutliku arengu kontseptsiooni märkimisväärne edasiarendus. Infoühiskond on loonud palju uusi võimalusi, mida ühiskonna vajaduste rahuldamisel tuleks optimaalselt ära kasutada.

Mõistet „jätkusuutlik areng” on erialakirjanduses avatud samuti eesmärkide kaudu, mida jätkusuutliku arengu abil ühiskonnas tahetakse saavutada. D. Bell ja Y. Cheung on seisukohal, et jätkusuutliku arengu kontseptsioon on integratsioon kolmest ühiskonna tähtsaimast imperatiivist – ökoloogilisest, majanduslikust ja sotsiaalsest imperatiivist. D. Belli ja Y. Cheungi käsitluse järgi tuleb „imperatiivi” seejuures käsitleda „eesmärgi” sünonüümina. D. Bell ja Y. Cheung ütlevad: „Ühiskonna ökoloogiliseks imperatiiviks on planeedi biofüüsilise kande võime säilitamine. Ühiskonna majanduslikuks imperatiiviks on kõiki-

⁴⁵ Ruse-Kahn, p. 308.

⁴⁶ Vavra/Munzarova/Bednarikova/Ehlova, p. 621.

⁴⁷ Larrasquet/Pilnière, p. 208.

⁴⁸ Bell/Cheung, p. 412.

⁴⁹ Seidler/Bawa, p. 510.

⁵⁰ Caldwell, p. 459.

dele inimestele vajalike ning sobilike materiaalse elustandardite tagamine ja säilitamine. Ühiskonna sotsiaalseks imperatiiviks on selliste sotsiaalsete struktuuride kehtestamine, mis suudavad säilitada väärtusi, millest inimesed tahavad juhinduda”.⁵¹ Jätkusuutliku arengu olulise eesmärgina on tänapäeval järjest rohkem hakatud käsitlema ka kultuurilise sidususe säilitamist.⁵²

Majanduslik areng on toonud kaasa moderniseerimise, innovatsiooni, linnasutumise, immigratsiooni ja globaliseerumise. Need võivad kahjustada rahvusliku kultuuripärandi säilimist.⁵³ Liiga kiire innovaatiline areng võib jätkusuutlikku arengut seega hoopis takistada. Nottinghami Ülikooli ärikooli emeriitprofessor P. Swann toob välja, et innovatsioon võib suurendada majanduslikke ja sotsiaalseid erinevusi riikide vahel.⁵⁴ Kyushu Ülikooli õigusteaduskonna professor T. Kono rõhutab, et ühiskonna arengu jätkusuutlikkust ei saa hinnata üksnes majanduslikust aspektist lähtudes. Ühiskonnas ei ole oluline pelgalt tootlikkuse suurenemine, vaid ka kultuuripärandi hoidmisel ja kultuuriliste erinevuste säilitamisel on jätkusuutliku arengu tagamisel tähtis roll.⁵⁵ T. Kono analüüsib oma artiklis kultuuripärandi ja intellektuaalse omandi vahelist seotust. T. Kono käsitluse kohaselt tuleb traditsioonilisi kultuurilisi väljendusvorme, praktikat ja teisi sotsiaalseid protsesse pidevalt taasluua, et oleks tagatud järeltulevate põlvkondade võimalus rahvuslikust kultuuripärandist osa saada. Seejuures toob just kultuuripärandi säilitamine T. Kono hinnangul kaasa ühiskonna jätkusuutliku arengu.⁵⁶

Jätkusuutlik areng peab tänapäeval täitma ühiskonnas seega järjest rohkem eesmärgi. Jätkusuutliku arengu kontseptsioon on võetud kasutusele oluliselt laiemas kui üksnes ühiskonna keskkonna- ja majandusalas kontekstis. See hõlmab mitmeid erinevaid aspekte ühiskonna üldistest arengustrateegiatest, -meetoditest ja -poliitikatest. Seejuures rõhutatakse jätkusuutliku arenguga seonduvalt lisaks keskkonnakaitsele ning majandusele ka tehnoloogia, kultuuri- ja sotsiaalvaldkonna tähtsust ühiskonnas. Jätkusuutliku arengu tagamisel ei ole oluline enam üksnes ühiskonna erinevate vajaduste rahuldamine, vaid ka see, et vajadusi rahuldatakse olemasolevaid võimalusi optimaalselt ära kasutades. Tänapäeva ühiskonnateooriates on jätkusuutlik areng laialt sisustatav ja mitmetähenduslik mõiste. Üldistavalt saab öelda, et jätkusuutlik areng on protsess, mis peab ühiskonnas täitma erinevaid olulisi sotsiaalseid, majanduslikke, tehnoloogilisi, kultuurilisi ja keskkonnavalaseid eesmärgi ning tagama ühiskonna põhi- vajaduste rahuldamise nii praegusel hetkel kui ka tulevikus.

Jätkusuutliku arengu kontseptsioon on praeguseks muutunud nii rahvusvahelisel kui ka regionaalsel tasandil erinevate poliitikate keskseks osaks. Sellel on oluline mõju riikide õiguslikule, majanduslikule, sotsiaalsele, keskkonnavalasele, tehnoloogilisele ja kultuurilisele arengule. Jätkusuutliku arengu taga-

⁵¹ Bell/Cheung, p. 413.

⁵² Caldwell, p. 465.

⁵³ Kono, p. 7.

⁵⁴ Swann, p. 254.

⁵⁵ Kono, p. 6.

⁵⁶ Kono, p. 9.

miseks ei ole nüüdisajal enam oluline mitte ainult ühiskonna erinevate vajaduste rahuldamine. Neid vajadusi tuleb rahuldada olemasolevaid võimalusi optimaalselt ära kasutades. Jätkusuutliku arengu saavutamine on seatud eesmärgiks nii globaalsel kui ka regionaalsel tasandil Euroopa Liidus. Alljärgnevalt uuritakse doktoritöös, millistes keskseid poliitikaid kujundavates rahvusvahelistes ja Euroopa Liidu õigusaktides on jätkusuutliku arengu kontseptsiooni tähtsust eriti rõhutatud ning millist funktsiooni täidab ühiskonnas jätkusuutliku arengu tagamisel intellektuaalomand.

Jätkusuutliku arengu tagamisel on intellektuaalomandil oluline tähtsus. Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamislepingu⁵⁷ preambulas on jätkusuutliku arengu tagamine toodud välja lepingu ühe peamise eesmärgina.⁵⁸ Maailma Kaubandusorganisatsiooni tolleaegne peadirektor Pascal Lamy⁵⁹ rõhutas oma 14. juulil 2009 WIPO intellektuaalomandit ja avaliku poliitika küsimusi käsitleval konverentsil peetud kõnes järgmist: „Rahvusvaheline intellektuaalse omandi regulatsioon ei saa eksisteerida ja toimida isoleerituna laiematest avaliku poliitika küsimustest, nagu kuidas täita inimeste põhivajadusi tervise, toidu ja puhta elukeskkonna järele”.⁶⁰ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kaitset ühiskonna jätkusuutliku arengu tagamise vahendina nimetatakse ka ACTA-s.⁶¹ ACTA ühe peamise eesmärgina on toodud välja, et ta peaks olema rahvusvaheliseks instrumendiks jätkusuutliku arengu tagamisel, kuna intellektuaalomandi õiguste rikkumised kujutavad järjest suurenevat ohtu maailma majanduse jätkusuutlikule arengule ning omavad raskeid ebasoovitavaid majanduslikke ja sotsiaalseid tagajärgi.⁶² 2002. aastal võttis Rahvusvahelise Õiguse Assotsiatsioon⁶³ vastu deklaratsiooni jätkusuutliku arenguga seonduvate rahvusvahelise õiguse printsiipide kohta. Deklaratsioon sisaldab inimõiguste ning sotsiaalsete, majanduslike ja keskkonnaalaste eesmärkide integratsiooni ja

⁵⁷ Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamisleping (Marrakeši leping). – RT II 1999, 22, 123; Eesti Vabariigi Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamislepinguga (Marrakeši lepinguga) ühinemise protokollil ratifitseerimise seadus. – RT II 1999, 22, 123.

⁵⁸ Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamislepingu preambulas on öeldud järgmist: /.../ nende suhteid kaubandus- ja majanduspüüdluste vallas tuleks korraldada elatustaseme tõstmise, täistööhõive ning suure ja kindlalt kasvava reaaltulu ja tegeliku nõudluse mahu tagamise ning kaupade ja teenuste tootmise ja nendega kauplemise laiendamise suunas, võimaldades maailma ressursside optimaalset kasutamist kooskõlas säästva arengu eesmärgiga, püüdes kaitsta ja säilitada keskkonda ning tõhustada selleks kasutatavaid vahendeid viisil, mis on kooskõlas nende asjakohaste vajaduste ja huvidega majandusarengu eri tasanditel. Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamislepingus on kasutatud terminit „säästlik areng”.

⁵⁹ Alates 1. septembrist 2013 on Maailma Kaubandusorganisatsiooni peadirektor Roberto Azevêdo.

⁶⁰ Lamy.

⁶¹ Anti-Counterfeiting Trade Agreement, vt lisaks <http://ec.europa.eu/trade/tackling-unfair-trade/acta/>.

⁶² Korff/Brown, p. 1.

⁶³ International Law Association (ILA). ILA põhikirjalised eesmärgid on rahvusvahelise era- ja avaliku õiguse arendamine, võrdleva õiguse alased uuringud ja õigusnormidevahelistele konfliktidele lahenduste leidmine. ILA Eesti osakond asutati 1996. a.

vastastikuste suhete printsiipi, mille järgimine on deklaratsiooni kohaselt jätkusuutliku arengu saavutamiseks hädavajalik.⁶⁴ Seega on rahvusvahelisel tasandil leidnud üheselt selgelt tunnustamist ja rõhutamist põhimõtte, et intellektuaal-omandil on jätkusuutliku arengu saavutamisel oluline roll.

Euroopa Liidu lepingu preambulas on sätestatud liikmesriikide kohustus edendada isikute majanduslikku ja sotsiaalset arengut, võttes arvesse jätkusuutliku arengu põhimõtet.⁶⁵ Euroopa Komisjon andis 2010. aasta märtsis välja dokumendi „Euroopa 2020”⁶⁶, mille peamine eesmärk on töötada välja strateegiad likvideerimaks Euroopa õigusruumis majanduskriis ja valmistada Euroopa Liidu majandus ette uueks kümnendiks. Euroopa Komisjoni teatis 19. maist 2010 ehk Euroopa digitaalne tegevuskava⁶⁷ on strateegia „Euroopa 2020” üks seitsmest juhtivast algatusest. See dokument kinnitab, et info- ja kommunikatsioonitehnoloogial (ingl k *Information and Communication Technologies* ehk *ICT*) on juhtiv roll Euroopa Liidu poolt 2020. aastaks seatud eesmärkide saavutamisel. Euroopa digitaalse tegevuskava punktis 5 on toodud välja seitse Euroopa majandusruumis esile kerkinud takistust info- ja kommunikatsioonitehnoloogia efektiivsel kasutamisel. Nendeks takistusteks on Euroopa Liidu ühtse digitaalse siseturu killustatus, erinevate huvigruppide ebapiisav koostöö, kasvav küberkuritegevus ja kommunikatsioonivõrkude vähene usaldusväärsus, valdkonnas liiga vähe vajalikke investeeringuid, liiga vähe saavutusi teaduse ning innovatsiooni alal, digitaalpädevuse ja -oskuste puudumine ning ühiskondlike probleemide lahendamisel kasutamata jäetud võimalused.⁶⁸

Lissaboni Nõukogu liikmed professorid B. Hargreaves ja B. Hugenholtz on oma Euroopa Liidu autoriõiguse reformi alusdokumendis rõhutanud, et autoriõigus peab suutma tagada Euroopa Liidus tarbijatele internetikeskkonnas juurdepääsu autoriõiguse objektidele. Nad toovad samuti esile, et Euroopa Komisjoni presidendi J. M. Barroso hinnangul on Euroopa Liidus loomingulisuse, kultuurilise mitmekesisuse ja innovatiivsuse jätkusuutlikuks edendamiseks vaja uut modernset õigusraamistikku. See peaks tagama üldsusele parema juurdepääsu erinevatele autoriõiguse objektidele, võimaldama kasutusele võtta uusi ärimudeleid ja ära hoidma õiguste ebaseaduslikku kasutamist.⁶⁹ Euroopa Parlament on oma hiljutises resolutsioonis 12. septembrist 2013 eriti rõhutanud, et digitaalajastul on jätkusuutliku majandusarengu tagamises tähtis roll kultuuri- ja loomesektori modernsetel ning tasakaalustatud süsteemidel, mis peavad tagama

⁶⁴ Declaration of Principles of International Law Related to Sustainable Development, International Law Association, Resolution 3/2002, UN Doc. A/CONF. 199/8, 2002.

⁶⁵ Euroopa Liidu lepingu artikkel B. Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon. – ELT, 30.03.2010, C 83/13.

⁶⁶ EUROPE 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM (2010) 2020.

⁶⁷ Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Euroopa digitaalne tegevuskava. 19.05.2010. KOM 2010(245).

⁶⁸ *ibid.*

⁶⁹ Hargreaves/Hughenoltz, p. 3.

õiguste omajatele sissetuleku ja tarbijatele lihtsa juurdepääsu kultuuriliselt mitmekesistele toodetele.⁷⁰ Jätkusuutliku arengu tagamine ühiskonnas on ka Euroopa Liidu tasandil seega seatud väga oluliseks eesmärgiks.

Jätkusuutlikkuse mõistet autoriõiguslikus kontekstis on erialakirjanduses käsitletud väga vähe. H. G. Ruse-Kahn on analüüsinud jätkusuutliku arengu kontseptsiooni oma artiklis, milles uuritakse selle kontseptsiooni seotust intellektuaalomandiga. Ta avab jätkusuutlikkuse mõiste peamiselt õiguste jõustamise (ingl k *enforcement*) kaudu. Seejuures tuleb H. G. Ruse-Kahni käsitluses mõista õiguste „jõustamist” laiemalt ja pidada õiguste jõustamiseks ka õiguste teostamist. H. G. Ruse-Kahni järgi on seadusandlikul tasandil õiguste jõustamiseks kehtestatud õigusnormid tähtis vahend ühiskonnas innovatsiooni edendamisel. Tema käsitluse kohaselt on innovatsiooni edendamine ühiskonna jätkusuutliku arengu tagamisel määrava tähtsusega. Õiguste jõustamist reguleeriv seadusandlus peab olema efektiivne ja ühtlasi paindlik, et see saaks tagada ühiskonnas jätkusuutliku arengu. Õiguste jõustamise efektiivsust tuleb H. G. Ruse-Kahni järgi hinnata eelkõige selle kaudu, kuidas autoriõigus toetab ühiskonna üldist majanduslikku ja sotsiaalset arengut.⁷¹ Seega on H. G. Ruse-Kahn jätkusuutlikkuse käsitlemisel eriti rõhutanud autoriõiguse väga tihedat seotust teiste ühiskonna oluliste valdkondadega.

Erialakirjanduses on ka mitmed teised autorid käsitlenud intellektuaalomandi interdistsiplinaarsust, rõhutades intellektuaalomandi erinevate dimensioonide arvessevõtmise tähtsust ühiskonnas jätkusuutliku arengu tagamisel. Näiteks Amsterdamis Ülikooli professor M. Senftleben leiab, et autoriõigus sisaldab õiguslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi, kultuurilisi ja majanduslikke dimensioone ning jätkusuutliku arengu tagamiseks tuleb autoriõigusnormide kehtestamisel arvestada nende kõikidega.⁷² Ka Eesti õigusteadlane A. Kelli on arvamusel, et intellektuaalne omand sisaldab lisaks õiguslikule ka majanduslikku, kultuurilist, sotsiaalset ja tehnoloogilist dimensiooni.⁷³ A. Kelli on seega võrreldes M. Senftlebeniga toonud oma käsitlusse täiendavalt intellektuaalse omandi eetilise dimensiooni.

H. G. Ruse-Kahn on toonud välja kriteeriumid, kuidas tagada ühiskonnas jätkusuutlikku arengut. Selleks, et ühiskonna areng saaks olla jätkusuutlik, peavad olema täidetud kolm olulist eeltingimust. Nendeks eeltingimusteks on efektiivne õiguste jõustamine, erinevate huvigruppide huvidega arvestamine ning kõikide ühiskonna liikmete vajaduste rahuldamine.⁷⁴ Doktoritöö autori hinnangul saab H. G. Ruse-Kahni käsitluse pinnalt järeldada järgnevat. Esiteks, autoriõigusi peab olema võimalik efektiivselt teostada. Teiseks, õiguste omajate, õiguste kasutajate ning üldsuse õiguste ja kohustuste vahel peab valitsema tasakaal. Kolmandaks peab samaaegselt eeltooduga olema tagatud ka ühiskonna

⁷⁰ European Parliament resolution on promoting the European cultural and creative sectors as sources of economic growth and jobs. 12.09.2013. (2012/2302(INI)).

⁷¹ Ruse-Kahn, p. 327.

⁷² Senftleben, p. 73.

⁷³ Kelli (2012), lk 481.

⁷⁴ Ruse-Kahn, p. 333.

põhivajaduste rahuldamine. See kolmas kriteerium hõlmab näiteks ka üldsusele juurdepääsu tagamist autoriõiguse objektidele. Järelikult hindamaks, kas autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine on jätkusuutlik, tuleb analüüsida, kas õigusi on võimalik efektiivselt teostada, kas autoriõigusega seotud peamiste huvigruppide huvidega on tasakaalustatult arvestatud ning kas ühiskonna kõikide liikmete põhivajadused on rahuldatud.

M. Senftlebeni käsitluse kohaselt viitab mõiste „jätkusuutlikkus” autoriõiguslikus kontekstis eelkõige autoriõigusnormide paindlikkusele. Autoriõigussuhteid reguleerivad õigusnormid peavad olema piisavalt paindlikud, et oleks võimalik arvestada kiire tehnoloogilise arengu tõttu pidevalt muutuvate eluliste olukordadega.⁷⁵ Michigani ülikooli õigusteaduse professori J. Litmani hinnangul on jätkusuutlik aga selline autoriõiguse süsteem, mis võimaldab autoriõiguse objekte üldsusele suunata odavamalt, lihtsamalt ja efektiivsemalt.⁷⁶ J. Litman on oma jätkusuutlikkuse kontseptsiooni käsitluses doktoritöö autori arvates lähtunud seega eelkõige majanduslikust ja tehnoloogilisest aspektist.

Doktoritöö autori hinnangul saab autoriõiguslikus kontekstis pidada jätkusuutlikuks seda, kui protsessid ühiskonnas toimivad selliselt, et võetakse arvesse nii majanduslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi kui ka kultuurilisi eesmärgi ning tagatakse tasakaal erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel. Autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel kasutatakse kõiki praeguse hetke vajadusi ja võimalusi parimal võimalikul ning paindlikul viisil lähtudes nii õiguste omajate, õiguste kasutajate kui ka üldsuse huvidest, ühtlasi edendades uute õiguste objektide loomist, kasutamist ja tarbimist samuti tulevikus.

Igas riigis ei saa jätkusuutliku arengu hindamiseks kohaldada aga täpselt ühesuguseid kriteeriume. Alljärgnevalt uuritakse doktoritöös „jätkusuutliku arengu” kontseptsiooni erinevusi arenguriikides ja arenenud riikides ning väike- ja suurriikides. Autoriõiguste majanduslik väärtus on tavapäraselt kõrgem arenenud riikide kaubaturgudel. Seetõttu on arenenud riikides jätkusuutliku arengu saavutamiseks vaja tagada autoriõiguste kõrgemal tasemel kaitse.⁷⁷ J. Litman on seisukohal, et autoriõigus teenib praegu peamiselt suurriikide ning nende kultuuritööstuse huve. See ei ole aga jätkusuutlik.⁷⁸ Samasugusele seisukohale on asunud ka ACTA vastased, kes väidavad, et ACTA projekt koostati tihedas koostöös õiguste suuromajatega⁷⁹, mistõttu teenib ACTA ebaproportsionaalselt üksnes suurte ettevõtete huvisid ja loob neile globaalse turgu valitseva seisundi. ACTA ei võta Londoni Metropolitani Ülikooli rahvusvahelise õiguse professori

⁷⁵ Senftleben, p. 73.

⁷⁶ Litman, p. 26.

⁷⁷ Park, p. 53–54.

⁷⁸ Litman, p. 20.

⁷⁹ Ingl k *major right holders*. Mõiste „õiguste suuromajad” all tuleb mõista ühiskonnas majanduslikult tugevama positsioonil olevaid ja kultuuritööstuses suurema mõjuga õiguste omajaid, näiteks audiovisuaalsete teoste produtsendid ja fonogrammitootjad. Terminikasutuse kohta vt lähemalt doktoritöö alapeatükk 2.3. Õiguste suuromajate kohta vt lähemalt nt Dehin, p. 222–223.

D. Korffi ja vanemteaduri I. Browni arvates arvesse riikide erinevaid vajadusi. See kahjustab innovatsiooni edendamist eelkõige väikeste ja keskmiste ettevõtete majandustegevuse arengu negatiivse mõjutamise kaudu.⁸⁰ Victoria Ülikooli õigusteaduste professor S. Frankel toob esile, et enamasti ei ole väikeriikide turuosaliste huvid kattuvad suuriikide turuosaliste huvidega, kuna suurriikides on mitmeid erinevaid kultuuritööstuse⁸¹ valdkondi ning samuti tegutseb seal rohkem õiguste omajaid kui õiguste kasutajaid. Kuna väikeriigis on tavaliselt vastupidi rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid, siis on väikeriigi kultuuritööstus S. Frankeli hinnangul võrreldav arenguriigi kultuuritööstusega. Samuti on väikeriigi kultuuritööstus pigem lokaalse dimensiooniga, samas kui suurriikide kultuuritööstus on orienteeritud globaalsele turule. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste liiga laiaulatuslik sisu ja kaitse võib väikeriigis pärssida innovatsiooni edendamist.⁸²

Käesoleva doktoritöö autor nõustub S. Frankeliga selles, et väikeriigi kaubaturul võivad turuosaliste huvid erineda suurriigi kaubaturu turuosaliste huvidest olulisel määral. Samuti tuleb nõustuda ka teise S. Frankeli seisukohaga, et seadusega ettenähtud kõrgel tasemel õiguste kaitse võib mõjuda pärssivalt innovatsiooni edendamisele. Doktoritöö autor leiab samuti, et liiga laiaulatuslik õiguste kaitse võib väikeriigis põhjustada olukorra, kus ei ole õigusi võimalik mõistlikul viisil üldse kasutada ja see takistab jätkusuutlikku arengut. Jätkusuutlikku arengut takistavaks teguriks võib pidada ka õiguste omajatele seadusega ettenähtud ainuõiguste liiga laia ulatust. Näiteks Eesti AutÕS-ga on antud õiguste omajatele laiaulatuslikud ainuõigused. Eesti kultuuritööstus suunatud peamiselt oma turule, lisaks on Eestis märkimisväärselt rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. Seejuures kasutatakse sageli välismaiste õiguste omajate õigusi. Teatud juhtudel ei ole Eestis õiguste kasutajatel võimalik saada luba autoriõiguste või autoriõigustega kaasnevate õiguste kasutamiseks eraldi kõikidelt õiguste omajatelt. See toob kaasa olukorra, et õigusi ei saa üldse õiguspäraselt kasutada ning üldsusele ei ole tagatud juurdepääs õiguste objektidele.

Eri riikides on ühiskonnaliikmetel erinevad huvid ja vajadused, mistõttu jätkusuutliku arengu tagamiseks tuleb võimalusel arvestada iga riigi eripäradega. Jätkusuutlikuks arenguks on vaja lähtuda põhiväärtustest ja konkreetsele ühiskonnale iseloomulikest kriteeriumidest.⁸³ H. G. Ruse-Kahn on seisukohal, et jätkusuutliku arengu tagamiseks on riikidele vaja jätta võimalus võtta riigisisese autoriõiguse normistiku kehtestamisel arvesse konkreetset ühiskonnas eksisteerivaid majanduslikke, sotsiaalseid ja keskkonnaalaseid aspekte ning eripärasid.⁸⁴

Käesoleva väitekirja autor toetab eeltoodud H. G. Ruse-Kahni seisukohta, et autoriõigusnormide kehtestamisel on põhjendatud võtta arvesse riigisiseseid majanduslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi ja kultuurilisi eripärasid. Seetõttu ei

⁸⁰ Korff/Brown, p. 20, 58.

⁸¹ Kultuuritööstuse kohta vt ka Kalvi (2002).

⁸² Frankel, p. 141–142.

⁸³ Ruse-Kahn, p. 328.

⁸⁴ *ibid.*

ole võimalik autoriõiguse normistikku täielikult üle maailma harmoneerida. Doktoritöö autor leiab, et igale riigile peaks jääma teatud ulatuses pädevus otsustada näiteks õiguste kollektiivse teostamise üle, sest iga riigi majanduslik, sotsiaalne, tehnoloogiline ja kultuuriline areng ühiskonnas on erinev. Eesti puhul tuleb autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamisega seonduvalt arvesse võtta, et siin tegutsevad valdavalt mikro- ja väikeettevõtted. Eestis on õiguste kasutajaid märkimisväärselt rohkem kui õiguste omajaid. Väga palju kasutatakse seejuures välismaiseid autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte. Teatud valdkondades on õiguste kasutajatel seetõttu keerukas kõikidelt, eriti välismaistelt õiguste omajatelt nende õiguste kasutamiseks litsentsi saada. Kõige komplitseeritum on see doktoritöö autori arvates siis, kui õiguste omajate õigusi ei teosta Eestis kollektiivse esindamise organisatsioonid, kuna sellisel juhul peab õiguste kasutaja saama õiguste kasutamiseks loa eraldi igalt õiguste omajalt. Välismaised õiguste omajad ei ole aga Eesti õiguste kasutajatelt litsentsitasu ebapiisava suuruse tõttu praktikas sageli huvitatud Eestis õiguste teostamisega individuaalselt tegelema. Õiguste kasutajatel ei ole seetõttu Eestis võimalik teatud valdkondades õigusi üldse kasutada, mistõttu ei ole üldsusele tagatud juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Seda ei saa pidada jätkusuutlikuks.

Jätkusuutliku arengu tagamisel on oluline roll samuti kommunikatsioonil. Tihti tekivad huvigruppide vahel arusaamatused põhjusel, et erinevate ühiskonnaliikmete vahel puudub kommunikatsioon. Doktoritöö autori arvates tõi selline arusaamatus kaasa Eestis näiteks ACTA-t puudutavad meeleavaldused. Enamik ühiskonnaliikmeid ei saanud aru, mida oleks ACTA vastuvõtmine Eestile kaasa toonud. L. Caldwell rõhutab, et käsitledes jätkusuutliku arengu kontseptsiooni, tuleb arvesse võtta, et käitumuslikud, institutsioonilised, religioossed ja keskkonnavalased faktorid ühiskonnas on mõjutanud viise, kuidas ühiskonnaliikmed teostavad nii tsiviilõiguslikke ja majanduslikke kui ka omavahelisi suhteid.⁸⁵ Jätkusuutliku arengu saavutamiseks on oluline, et üldsus saaks aru ühiskonnas eksisteerivatest võimalustest ja vajalikest piirangutest.⁸⁶ Seetõttu oleks ka Eestis pidanud huvigrupid ACTA teemadel avatumalt diskuteerima ning igale ühiskonna liikmele oleks tulnud luua võimalus adekvaatselt aru saada ACTA normistikust ja mõjust ühiskonnas. Kuivõrd Eestis on üldsuse juurdepääs autoriõiguse objektidele teatud juhtudel ebamõistlikult takistatud, siis on ühiskonnaliikmetel tekkinud autoriõigust puudutavates küsimustes negatiivne hoiak.

L. Caldwell leiab ühiskonnaliikmete omavahelise kommunikatsiooniga seonduvalt ka seda, et jätkusuutliku arengu oluliste eesmärkidena tuleb käsitleda jätkusuutlikkuse kontseptsiooni levitamist haridusfunktsiooni täitvate meediakanalite, teadus- ja haridusasutuste kaudu ning seadusandluse abil, aga samuti sotsiaalseid ja poliitilisi avalikke initsiatiive.⁸⁷ R. Seidleri ja K. Bawa hinnangul

⁸⁵ Caldwell, p. 460.

⁸⁶ *ibid.*, p. 476.

⁸⁷ *ibid.*

tuleb ühiskonna jätkusuutlikkuse taset hinnata selle järgi, kuidas suudetakse ressursse ja ressursside kasutamist administreerida.⁸⁸ „Jätkusuutlikkus” hõlmab samuti vajaduse korral muudatuste tegemist sotsiaalses ühiskonnakorralduses ja ühiskonnas asetleidvates protsessides. Seetõttu on R. Seidleri ja K. Bawa hinnangul ühiskonnas suure tähtsusega need mudelid, mille kaudu ressursse ühiskonnas juhitakse.⁸⁹

Doktoritöö autor on seisukohal, et kuivõrd autoriõigus on väga tihedalt kokkupuutes isikute igapäevase ühiskonnakorraldusega, siis nii õiguspraktika käigus kui ka ühiskonnas laiemalt aktsepteerimist leidnud isikute käitumismudelite tulemusena väljakujunenud väärtushinnangud mõjutavad olulisel määral isikute võimet infoühiskonnas esilekerkinud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamisega seotud probleeme mõista ning lahendada. Seetõttu tuleks ühiskonnaliikmeid aktiivselt kaasata autoriõigus-alastesse aruteludesse, samuti viia ellu mitmesuguseid sotsiaalseid ning poliitilisi avalikke algatusi, mis käsitlevad jätkusuutlikku arengut õiguste kollektiivse teostamise peamise eesmärgina. Näiteks on 2012. aastast Justiitsministeeriumi juurde moodustatud intellektuaalse omandi kodifitseerimise töögrupp⁹⁰ juhitud tegevuses avatud diskussiooni põhimõttest, üritades võimalikult suures ulatuses kaasata AutõKõS eelnõu ettevalmistamisse võimalikult palju erinevaid ühiskonnaliikmeid.

Ühiskonna jätkusuutliku arengu tagamiseks on samuti oluline, et huvigrupid teeksid koostööd. D. Bell ja Y. Cheung rõhutavad järgmist: „Jätkusuutlik areng on võimalik saavutada läbi tiheda koostöö ja integraalse arengu edendamise protsesside, mille eesmärk on otsida lahendusi ühiskonnas eksisteerivatele probleemidele”.⁹¹ Jätkusuutlikuks arenguks on vaja leida kõikide ühiskonna huvigruppide vahel põhimõtteline kokkulepe väärtuste ja lahendamist vajavate probleemide kohta. „Jätkusuutlikkus” põhineb inimkonna ühistel arusaamadel jätkusuutlikkuse väljakutsetest ja võimalustest.⁹² D. Belli ja Y. Cheungi kohaselt kujutab „jätkusuutlik areng” inimühiskonnas eksisteerivate süsteemide loomumastele probleemidele lahenduste leidmist. Nad ütlevad: „Inimeste võime tuvastada ja kirjeldada probleemide lahendusi on piiratud inimeste teadlikkuse tasemega, erinevate institutsioonide suutlikkusega teha ühiskonnas vajalikke ümberkorraldusi ja ühiskonna võimega leida lahenduste saavutamisel konsensus erinevate huvigruppide vahel.”⁹³ Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamise kontekstis on eeltoodud arutluskäigust lähtuvalt doktoritöö autori hinnangul infoühiskonnas vaja leida kõikide autoriõigusega seotud huvigruppide vahel põhimõtteline kokkulepe autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste teostamise kohta.

⁸⁸ Seidler/Bawa, p. 507.

⁸⁹ *ibid.*

⁹⁰ Töögrupi kohta vt lähemalt <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/>.

⁹¹ Bell/Cheung, p. 412.

⁹² *ibid.*, p. 416.

⁹³ *ibid.*, p. 437.

Kokkuvõtteks. Autoriõiguses tähendab jätkusuutlikkus protsesside suunamist nii, et on võetud arvesse majanduslikud, sotsiaalsed, tehnoloogilised ja kultuurilised aspektid ning on tagatud tasakaal erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel. Õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel kasutatakse kõiki praeguse ajahetke vajadusi ning võimalusi parimal võimalikul ja paindlikul viisil nii õiguste omajate, õiguste kasutajate kui ka üldsuse huvidest lähtudes, edendades ühtlasi uute autoriõiguse objektide loomist, kasutamist ja tarbimist ka tulevikus. Jätkusuutliku arengu tagamiseks on vaja saavutada autoriõigusega seotud huvigruppide vahel põhimõtteline kokkulepe selles, milliseid võimalusi kasutades peaks autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi kollektiivselt teostama.

Suur- ja väikeriikides ei saa autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse hindamisel lähtuda ühesugustest kriteeriumidest, kuivõrd kultuuritööstuse karakteristikud on erinevad. Kui õiguste omajatele antakse seadusega liiga laiaulatuslikud ainuõigused, siis võib see väikeriigis põhjustada olukorra, kus ei ole teatud juhtudel üldse võimalik autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi kasutada, millest tulenevalt on takistatud üldsuse juurdepääs õiguste objektidele. Seda ei saa pidada jätkusuutlikuks. Analüüsides, milline autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste teostamise viis on Eestis jätkusuutlik, tuleb arvestada kolme olulise faktoriga. Esiteks, Eesti on väikeriik ja siin on kultuuritööstus suunatud eelkõige oma turule. Teiseks, autoriõigusega seotud huvigruppidest hõlmavad Eestis valdava enamuse õiguste kasutajad ja üldsus. Kolmandaks, suurem osa Eestis kasutatavatest õigustest kuulub välismaistele õiguste omajatele.

Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine on jätkusuutlik, kui see vastab kolmele kriteeriumile. Esiteks, autoriõigusi peab olema võimalik efektiivselt teostada. Teiseks, õiguste omajate, õiguste kasutajate ning üldsuse õiguste ja kohustuste vahel peab valitsema tasakaal. Kolmandaks peab olema tagatud ka ühiskonna põhivajaduste rahuldamine. Viimane kriteerium hõlmab ka üldsusele juurdepääsu tagamist autoriõiguse objektidele.

I.2. Autoriõigusega seotud huvigrupid

I.2.1. Autoriõigusega seotud huvigrupi mõiste

Autoriõiguse seaduse kõige olulisem eesmärk on tagada kultuuri järjepidev areng ja kultuurisaavutuste kaitse ning luua õiguste omajatele soodsad tingimused teoste ja muude kultuurisaavutuste loomiseks ja kasutamiseks.⁹⁴ Autoriõiguse seadus peab lisaks tagama tasakaalu erinevate autoriõigusega seotud

⁹⁴ AutÕS § 1 lg 1 sätestab, et autoriõiguse seaduse eesmärk on tagada kultuuri järjepidevus ja kultuurisaavutuste kaitse, autoriõigusel põhinevate tootmisharude ja rahvusvahelise kaubanduse areng ning luua autoritele, teose esitajatele, fonogrammitootjatele, televisiooni- ja raadioteenuse osutajatele, filmi esmasalvestuse tootjatele, andmebaasi tegijatele ning teistele käesolevas seaduses nimetatud isikutele soodsad tingimused teoste ja muude kultuurisaavutuste loomiseks ja kasutamiseks.

huvigruppide huvide vahel, esmajärjekorras nn esimese ringi huvigruppide huvide vahel.⁹⁵ Doktoritöö autor leiab, et ka autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamine peaks Eestis olema seatud AutÕS-s seaduse eesmärgiks, kuivõrd selle eesmärgi olulisuse tõttu vääriks see seaduse tasandil eraldi rõhutamist. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine on jätkusuutlik juhul, kui autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel on tagatud tasakaal. Alljärgnevalt uuritakse doktoritöös, keda käsitleda autoriõigusega seotud huvigruppidenä.

Doktoritöös on autoriõigusega seotud huvigruppide mõistega seonduvate uurimisprobleemide analüüsimisel järgnevalt lähtutud eri riikide autorite käsitlustest. Kuigi subjektiivsete autoriõiguste maht on riigiti erinev, siis avades autoriõigusega seotud huvigrupi mõistet, saab lähtuda selle kategooria universaalsusest. Prantsuse õigusteadlane J. Passa toob välja, et autoriõigusega seotud erinevate huvigruppide huvid on enamasti vastandlikud.⁹⁶ Seega moodustub autoriõigusega seotud üks huvigrupp üldjuhul sellistest isikutest, kellel on autoriõigusega seonduvalt teise autoriõigusega seotud huvigrupiga vastandlikud huvid. J. Passa hinnangul ei vastandu aga õiguste omajate huvid alati õiguste kasutajate ja üldsuse huvidele. Infoühiskonnas on näiteks enamik autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi kasutavatest isikutest samal ajal ka ise autorid või autoriõigusega kaasnevate õiguste omajad.⁹⁷ Doktoritöö autor ei nõustu J. Passa eeltoodud seisukohaga täielikult. J. Passa käsitluses on doktoritöö autori hinnangul „õiguste kasutajate” all peetud silmas neid autoriõigusi kasutavaid isikuid, kes on küll samal ajal õiguste omajad, aga kelle peamine eesmärk ei ole oma õiguste teostamisest tulu teenida. Nende õiguste omajate huve tuleb seetõttu selgelt eristada selliste õiguste omajate huvidest, kelle tegevuse resultaatidel põhineb kultuuritööstus. Õiguste omajate peamine eesmärk on luua autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte ja teenida oma õiguste teostamisest tulu. Doktoritöö autori arvates võib infoühiskonnas olla seega tekkinud huvide tasakaalustamise vajadus ka ühe autoriõigusega seotud huvigrupi sees, kuna näiteks õiguste omajad võivad olla ühtlasi ka õiguste kasutajad. Kui isikute peamine eesmärk on autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi kasutada, mitte oma õiguste teistele isikutele kasutada andmisest tulu teenida, siis tuleks selliseid isikuid käsitleda siiski „õiguste kasutajatenä”. Seda ei mõjuta asjaolu, et autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi kasutav isik on ühtlasi ka õiguste omajä.

H. Pisuke liigitab autoriõigusega seotud huvigrupid nn kolme ringi huvigruppideks. Esimese ringi huvigruppideks on tema hinnangul teose loojad, loomeresultaatide majanduslikud või kaubanduslikud kasutajad ning tarbijad. Teise ringi huvigrupi moodustavad kollektiivse esindamise organisatsioonid. Kolmanda ringi huvigruppidenä on vaadeldavad riik ja pärijad.⁹⁸ H. G. Ruse-Kahn

⁹⁵ Pisuke (2012), lk 498.

⁹⁶ Passa, p. 26.

⁹⁷ *ibid.*

⁹⁸ Pisuke (2012), lk 495.

on autoriõigusega seotud huvigruppide toonud välja sisuliselt H. Pisukese käsitletute nn esimese ringi huvigrupid. Nendeks huvigruppideks on õiguste omajad, õiguste kasutajad ja üldsus.⁹⁹ Samasugusel seisukohal on ka Ch. Aleksander.¹⁰⁰ Võrreldes H. Pisukese käsitletutega on H. G. Ruse-Kahn ja Ch. Aleksander pidanud autoriõigusega seotud esimeseks huvigrupiks „õiguste omajaid”, mitte „loojaid”. Kolmanda huvigrupina käsitlevad nad „üldsust”, mitte „tarbijaid”. Sisuliselt on doktoritöö autori hinnangul lähtunud nii H. Pisuke kui ka H. G. Ruse-Kahn ja Ch. Aleksander autoriõigusega seotud peamiste huvigruppide käsitlemisel samasugusest kolmikliigitusest.

A. Kelli on kasutanud autoriõigusega seotud huvigruppide tähistamisel terminit „sidusgrupp”. A. Kelli tõi 3. mail 2013. aastal konverentsil „The European IP-Framework in a Knowledge-Based Society: Legal and Economic Perspectives” peetud ettekandes autoriõiguse süsteemi kõikide sidusgruppide toonud välja loojad, tööstuse, teenuse osutajad, kolmanda sektori, avaliku võimu, tarbijad ja teadusasutused.¹⁰¹ Doktoriväitekirja autor käsitleb käesolevas uurimuses autoriõigusega seotud huvigruppe A. Kelli eeltoodud autoriõiguse süsteemi sidusgruppide jaotusest kitsamalt, lähtudes eeltoodud kolmikliigitusest. Doktoritöös on autoriõigusega seotud huvigruppide käsitletud seega õiguste omajaid, õiguste kasutajaid ja üldsust. H. Pisuke on oma käsitluses kasutanud „õiguste omajate” asemel mõistet „loojad”. See viitab doktoritöö autori arvates aga pigem õiguste omajate ühele kategooriale – s.o autoritele. Autorid on füüsilised isikud, kes teoseid loovad. Seetõttu on doktoritöös otsustatud kasutada terminit „õiguste omajad”. Termin „õiguste kasutajad” tähistab doktoritöös autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte eelkõige oma majandus- või kutsetegevuses peamiselt ärilistel eesmärkidel kasutavaid isikuid.

„Üldsuse” all tuleb mõista õiguste kasutajaid laiemas mõttes ehk isikuid, kellele on õiguste omajad või õiguste kasutajad võimaldanud juurdepääsu autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2001/29/EÜ, 22. mai 2001, autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas¹⁰² ehk nn infoühiskonna direktiivi preambula punkt 31 lause 1 näeb ette, et tuleb tagada õiguste ja huvide tasakaal eri liiki õiguste omajate huvide vahel, samuti eri liiki õiguste omajate ning kaitstud objekti kasutajate vahel. Seal ei nimetata eraldi autoriõigusega seotud huvigrupina „üldsust” kui autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutajaid laiemas mõttes. Direktiivi preambula punkt 31 esimene lause nimetab seega üksnes „õiguste kasutajaid” laiemalt ja jätab autoriõigusega seotud huvigrupina eraldi esile toomata „üldsuse”. Autori-

⁹⁹ Ruse-Kahn, p. 327.

¹⁰⁰ Aleksander, p. 110.

¹⁰¹ Kelli (2013).

¹⁰² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ, 22.05.2001, autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – ELT, 22.06.2001, L 167/10.

õiguste kollektiivse teostamise direktiivis¹⁰³ käsitletakse peamiste autoriõigusega seotud huvigruppidega õiguste omajaid, õiguste kasutajaid ja tarbijaid. Sarnane käsitlus autoriõigusega seotud kolmanda huvigrupi kohta on ka H. Pisu-kesel, kes „üldsuse” asemel on nimetanud „tarbijaid”.¹⁰⁴ Doktoritöö autor ei pea seda päris põhjendatuks ja on seisukohal, et „üldsus” on laiem mõiste kui „tarbijad”. Tarbijatele pakuvad õiguste kasutajad eelkõige oma majandus- või kutsetegevuse raames peamiselt ärilistel eesmärkidel juurdepääsu autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. J. Drexl ja S. von Levinski on autoriõigusega seotud kolmanda peamise huvigrupina käsitlenud „lõppkasutajaid”¹⁰⁵, mis on doktoritöö autori hinnangul samuti laiem mõiste kui „tarbijad”.

„Tarbija” on Eesti õiguses spetsiifiline õigusmõiste, millele VÕS §-s 34 on antud legaaldefiniitsioon. Selle järgi on tarbija käesoleva seaduse tähenduses füüsiline isik, kes teeb tehingu, mis ei seonu iseseisva majandus- või kutsetegevuse läbiviimisega.¹⁰⁶ Sisuliselt samamoodi on mõistet „tarbija” defineeritud ka TKS-s, mille § 2 p 1 kohaselt on tarbija füüsiline isik, kellele pakutakse või kes omandab või kasutab kaupa või teenust eesmärgil, mis ei seonu tema majandus- või kutsetegevusega.¹⁰⁷ Kõik „tarbijad” kuuluvad doktoritöö autori arva-tes seega kategooriasse „üldsus”. Samas ei ole kõik isikud, kes „üldsuse” moodustavad, „tarbijad”. „Üldsuse” hulka kuuluvad näiteks ka isikud, kelle teo-võime on piiratud. Teovõime on inimese võime teha tehinguid ja tekitada sel-lega muudatusi oma õiguste ja kohustuste suhtes, neid omandades, muutes või lõpetades.¹⁰⁸ Näiteks ei saa piiratud teovõimega alla 7-aastased alaealised isikud autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kasutamiseks TsÜS § 12 lg 1 kohaselt teha üldse ise tehinguid, kuna sellised tehingud oleksid tühi-ised. Samuti ei saa TsÜS § 11 lg 1 järgi teha tehinguid ilma seadusliku esindaja eelneva nõusolekuta piiratud teovõimega isikud. Piiratud teovõimega isikud kuuluvad samuti autoriõigusega seotud huvigruppi „üldsus”, kuna neile on samamoodi vaja anda juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti-dele. Näiteks peavad õpilased vaieldamatult saama laenutada raamatukogust raamatuid. Seega on doktoritöö autori hinnangul Eesti õiguskorras kategooria „üldsus” laiem kui kategooria „tarbijad”.

Kokkuvõtteks. Doktoritöös on autoriõigusega seotud huvigruppidega käsitletud õiguste omajaid, õiguste kasutajaid ja üldsust. Üldsuse mõistega seonduvat uuritakse täiendavalt doktoritöö alapeatükis 1.2.3. Üldsuse hulka kuuluvad ka tarbijad. Kõik isikud, kes moodustavad „üldsuse”, ei ole Eesti õiguse kohaselt

¹⁰³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/26/EL, 26.02.2014 autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateose internetis kasutamise õiguse multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul – ELT, 20.03.2014, L84/72.

¹⁰⁴ Pisuke (2012), lk 495.

¹⁰⁵ Drexl/Levinski, p. 1.

¹⁰⁶ Võlaõigusseadus. – RT I, 05.04.2013, 3.

¹⁰⁷ Tarbijakaitse seadus. – RT I 2007, 56, 375.

¹⁰⁸ Varul/Kull/Kõve/Käerdi (2010), lk 33.

käsitletavad „tarbijatena”. Juhul kui doktoritöös nimetatakse autoriõigusega seotud huvigruppide käsitlemisel eraldi tarbijaid, siis on doktoritöö autor soovinnud rõhutada spetsiifiliselt tarbijate huvidega seonduvaid asjaolusid.

1.2.2. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamine

Erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks piiratakse õiguste omajatele ettenähtud ainuõigusi või võimalusi nende õiguste teostamiseks. Tasakaalu leidmine autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel on seadusandja õiguspoliitiline valik, mille puhul peab arvestama ühiskonnas omaks võetud sotsiaalsete tõekspidamiste ja käitumisnormidega. H. Pisuke rõhutab, et autoriõiguse õiguspoliitilised ja majanduslikud valikud seavad autoriõigusele ülesande leida tasakaal eelkõige nn esimese ringi huvigruppide vahel.¹⁰⁹ Autoriõigus ja autoriõigusega kaasnevad õigused on ainuõigusliku iseloomuga õigused, mis on õiguste omajatele seadusega antud. Seega on igati õigustatud riigi sekkumine, eelkõige selliste autoriõigusnormide kehtestamise kaudu, mis teatud juhtudel neid õigusi piiravad. Õiguste omajatele seadusega ettenähtud ainuõigustele piirangute kehtestamine ei ole ainus viis, kuidas on võimalik tasakaalustada autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid saab tasakaalustada ka reguleerides, kuidas autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi on võimalik teostada.¹¹⁰ Seega saab autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid tasakaalustada nii õigustele piirangute kehtestamise kui ka õiguste teostamise reguleerimise kaudu.

Erialakirjanduses on tõstatunud diskussioon, kuidas peaks infoühiskonnas autoriõigusega seotud huvigruppide huve tasakaalustama ning millisel määral on kapitalistlikul vabaturul kui isereguleerival turul põhjendatud riigi sekkumine õiguste teostamisse. Doktoritöö käesolevas alaosas keskendutakse autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamise küsimustele. Doktoritöös on autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisega seonduvate uurimisprobleemide analüüsimisel lähtutud eri riikide autorite käsitlustest. Kuigi subjektiivsete autoriõiguste maht on riigiti küll erinev, on autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamise vajadus universaalne autoriõiguse lähtekoht. Doktoritöö uurimisprobleemide püstitusest lähtuvalt ei ole töös peetud vajalikuks käsitleda eraldi „piiranguid” (ingl k *limitations*) ja „erandeid” (ingl k *exceptions*)¹¹¹, sest mõlema näol on tegemist autoriõiguste ja autoriõigu-

¹⁰⁹ Pisuke (2012), lk 495.

¹¹⁰ Fiscor (2002), p. 45.

¹¹¹ Erialakirjanduses on asutud seisukohale, et „eranditena” tuleb käsitleda selliseid vaba kasutuse juhtusid, mil õiguste kasutamine on lubatud ilma õiguste omaja nõusolekuta ja tasu maksmata, ning „piirangutena” tuleb käsitleda selliseid vaba kasutuse juhtusid, mil õiguste kasutamine on lubatud küll ilma õiguste omaja loata, kuid selle eest tuleb maksta teatud tasu. Tegemist võib olla nii õiguste omajate ainuõigustele kehtestatud piirangutega kui ka selliste hüvitismehhanismidega nagu näiteks nn tühja kasseti tasu. Mõlemal juhul on tegemist õiguste omajate õiguste piiramisega. Vt lähemalt nt Fiscor, M. (2002), p. 257.

sega kaasnevate õiguste piiramisega, mis võimaldab teatud seaduses kindlaks-määratud juhtudel õigusi kasutada ilma õiguste omajate loata. „Piirangute” ja „erandite” tähistamiseks on töös seetõttu kasutatud koondmõistet „piirangud”.

Õiguste piiramise kaudu on eelkõige vaja tagada autoriõiguste ja autori-õigusega kaasnevate õiguste kasutamise võimalus teaduslikus uurimistegevuses, hariduslikel ning kultuurilistel eesmärkidel. Aga õiguste piiramine on põhjen-datud ka mitmel muul eesmärgil. Näiteks AutÕS § 19 punkti 6 esimene lause sätestab, et autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega on lubatud õiguspäraselt avaldatud teose reprodut-seerimine, levitamine ja üldsusele suunamine puuetega inimeste huvides viisil, mis on otseselt seotud nende puudega, tingimusel et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke. Ühiskonna jätkusuutliku arengu tagamiseks tuleb piirangute kehtestamisel vaieldamatult arvestada üldsuse huvidega, kuna autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektid peaksid üldsusele olema mõistlikult kättesaadavad. See ei tähenda aga, et õigusi peaks saama igal juhul kasutada täiesti tasuta ja ilma lisatingimusteta. Viimane oleks õiguste omajate huvisid ebamõistlikult kahjustav.¹¹²

Järelkult on autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks teatud juhtudel hädavajalik tagada üldsusele juurdepääs autoriõigusega kaitstud objektidele. Õiguste kasutajate huvides on saada õiguste kasutamiseks õiguste omajate luba võimalikult odavalt ja lihtsalt. Õiguste omajad seevastu soovivad saada õiguste kasutamise korral võimalikult suurt litsentsitasu ja kontrollida õiguste kasutamist. Amsterdami Ülikooli teadlane Ch. Angelopoulos leiab, et tegemist on fundamentaalse kontseptuaalse huvide konfliktiga õiguste omajate, õiguste kasutajate ja üldsuse vahel. Autoriõigus peaks eelnimetatud vastuolulisi huvisid tasakaalustama.¹¹³ H. G. Ruse-Kahni käsitlese kohaselt on määrava tähtsusega, et autoriõigus soodustaks ühiskonnas tehnoloogilist arengut, kait-seks autoriõigusi ja samuti võimaldaks üldsusel juurde pääseda autoriõiguse objektidele. Kõige olulisem on tema hinnangul leida tasakaal õiguste ainuõigus-liku iseloomu ja üldsusele autoriõigustele juurdepääsu tagamise vahel. See on hädavajalik ühiskonna jätkusuutlikuks arenguks.¹¹⁴ Wittem Grupi Euroopa autoriõiguse koodeksi preambula punktis 6 on samuti rõhutatud põhimõtet, et autoriõiguse regulatsioon peab saavutama optimaalse tasakaalu autorite ja auto-riõiguste omajate huvide vahel ning tagama teoste kättesaadavuse ja võimaluse neid kasutada.¹¹⁵

Erialakirjanduses on tõstatunud diskussioon sellest, kuidas autoriõigusega seotud huvigruppide huve tasakaalustada infoühiskonnas. Sellega seonduvalt on käsitletud küsimust, kas autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid saaks tasa-kaalustada paindlikumate autoriõigusnormide kehtestamise teel. Strasbourgi

¹¹² Ruse-Kahn, p. 328–329.

¹¹³ Angelopoulos, p. 332.

¹¹⁴ Ruse-Kahn, p. 327.

¹¹⁵ European Copyright Code

Ülikooli professor Ch. Geiger toob infoühiskonna suurima probleemina välja, et pidev tehnoloogia areng ei võimalda õiguste kasutamist olemasolevate autoriõigusnormidega kuigi paindlikult reguleerida. See on viinud autoriõigusega seotud huvigruppide huvid infoühiskonnas tasakaalust välja. Ta järeldab, et seetõttu peaks kehtestatama paindlikumad autoriõigusnormid.¹¹⁶ Paindlike õigusnormide tähtsust autoriõiguses rõhutab samuti Tartu Ülikoolis intellektuaalse omandi probleeme uuriv doktorant L. Jents: „Dünaamiliselt arenev veebipõhise sisu turg vajab paindlikku õiguslikku raamistikku, mis võimaldab uusi ja sotsiaalselt väärtuslikke kasutusviise, mis ei takista autoriõigusega kaitstud teoste normaalse ja ilma õiguste omaja nõusolekuta kasutusviiside arengut ning millega ei kaasneks pidev seaduse uuendamine”.¹¹⁷ Ameerika Ühendriikides autoriõiguse kontseptuaalseid põhialuseid analüüsinud professor D. Halbert leiab, et olemasolevate rahvusvaheliste konventsioonidega kehtestatud autoriõigusnormide raamistik ei suuda infoühiskonnas õiguste kasutamist kuigi paindlikult reguleerida.¹¹⁸ Strasbourgi Ülikooli professor Ch. Geiger on D. Halbertiga sarnasel seisukohal. Ch. Geiger rõhutab, et kehtivad autoriõigusnormid olid algselt välja töötatud peamiselt selleks, et kaitsta autorite õigusi ja motiveerida autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid autoriõiguse objekte tootma. Praegusel ajal kasutatakse autoriõigust järjest rohkem üksnes investeringute kaitsmise õigusliku mehhanismina ja jäetakse arvesse võtmata autoriõiguse regulatsiooni üks peamistest eesmärkidest, milleks on ühiskonnas loomevõime säilitamine ja arendamine.¹¹⁹ D. Korff ja I. Brown on seisukohal, et erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamata jätmine kujutab suurt ohtu ühiskonnas kultuuriväärtuste säilitamisele ja informatsiooni vabale levitamisele.¹²⁰ Näiteks ACTA peamise vajakajäämisena toovad D. Korff ja I. Brown samuti välja puuduva paindliku normistiku. Nad kritiseerivad, et ACTA ei otsi uusi jätkusuutlikke lahendusi infoühiskonnas muutunud õiguslikule ja ühiskondlikule olukorrale, vaid üritab digitaalsesse keskkonda „suruda” iganenud autoriõiguse regulatsiooni.¹²¹ Doktoritöö autor ei nõustu D. Korffi ja I. Browni käsitlusega selles, et ACTA kui olemasolevatel rahvusvahelistel konventsioonidel põhineva rahvusvahelise lepinguga saaks praegusel hetkel välja töötada uudsetel alustel põhinevat autoriõigust. Küll on doktoritöö autori hinnangul erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamine oluline selleks, et tagada kultuuriväärtuste säilitamine ja informatsiooni vaba levik. Doktoritöö autor on nõus, et autoriõigusnormid peavad võimaldama autoriõigussuhteid reguleerida paindlikult. See võimaldab autoriõigusega seotud huvigruppide huve infoühiskonnas paremini tasakaalustada.

¹¹⁶ Geiger (2006), p. 74–75.

¹¹⁷ Jents, lk 499.

¹¹⁸ Halbert, p. 141.

¹¹⁹ Geiger (2008), p. 178.

¹²⁰ Korff/Brown, p. 3.

¹²¹ *ibid.*, p. 6.

Analüüsid autorioigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisega seotud küsimusi, on oluline arvestada sellega, et infoühiskonnas on autoriõigussuhete olemus muutunud. Yorki Ülikooli professori C. Graigi käsitluse järgi on autoriõiguse kontseptuaalne põhialus autor-teos suhte kesksest infoühiskonnas muutunud teos-üldsus suhte keskseks. Sellest tulenevalt ei peaks seadusandja autoriõigussuhte kehtestamisel lähtuma mitte eeldusest, et reguleerimise eesmärgiks on autori ja teose vaheline seos, vaid hoopis eeldusest, et kõige tähtsam reguleerimist vajav suhe on hoopis kultuurilise ja intellektuaalse loometegevuse tulemusena loodud teose ning üldsuse vahel.¹²² Seega on C. Graigi teooria kohaselt infoühiskonnas muutunud autoriõigussuhete keskne lähtealus, mistõttu õiguste kasutajate ja üldsuse huvidega tuleb arvestada rohkem, kui autoriõigus on seda seni teinud. S. von Levinski leiab, et järjest suurenev üldsuse huvidega arvestamise vajadus on tingitud sellest, et üksikindiviididele on tehtud võimalikuks digitaalses keskkonnas saada autoriõiguse objektidele juurdepääs väga lihtsalt ja kiiresti.¹²³ Üksikisikutel varem niisugugune võimalus puudus, mistõttu tuli autoriõigussuhte kehtestamisel arvesse võtta peamiselt ainult õiguste omajate ja õiguste kasutajate huvid. Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemiga riikides on tavapäraselt lähtutud eelkõige autorite ja teiste õiguste omajate huvidest, nüüd on hakatud pidama sama oluliseks ka üldsuse huvid. Doktoritöö autor leiab, et sellise tendentsi on osaliselt põhjustanud ka globaalse iseloomuga kaubandussuhted ning Ameerika Ühendriikide oluline poliitiline ja majanduslik mõju rahvusvahelisel tasandil. Anglo-Ameerika õigussüsteemiga riikide autoriõiguse doktriinide mõju Kontinentaal-Euroopa autoriõiguse ideoloogiale on üha rohkem märgatav.

Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel on eri ajaperioodidel domineerinud erinevad huvigrupid. Iga oluline tehnoloogiline areng ühiskonnas on toonud kaasa selle, et mõne autoriõigusega seotud huvigrupi huvides kehtestatakse uus õigus või laiendatakse olemasoleva õiguse mahtu. Seejuures on autoriõigusega seotud huvigrupid, kelle huvid on seni autoriõiguses domineerinud, avaldanud autoriõiguse muutmisele tugevat vastuseisu ega ole toetanud teiste autoriõigusega seotud huvigruppide huvidega piisaval määral arvestamist.¹²⁴ Kirjanduses on viimastel aastatel palju rõhutatud tarbijate kui olulise autoriõigusega seotud huvigrupi kategooria huvidega arvestamise vajadust. H. Pisuke on seisukohal, et praegusajal on paratamatus autoriõiguse seaduse regulatsiooni lähtealuse ja keskpunktina käsitleda peale autori järjest enam tarbijat ning nihutada huvigruppidevahelist tasakaalu seega rohkem tarbija poole.¹²⁵

Euroopa Liidu tasandil on tarbijate huvide tähtsust hakatud eriti rõhutama. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 17 sätestab, et igal inimesel on õigus vallata, kasutada, käsutada ja parandada oma seaduslikul teel saadud omandit. Kellelki ei tohi tema omandit ära võtta muidu kui üldistes huvides ja seaduses ettenähtud

¹²² Graig, p. 69.

¹²³ Levinski, p. 591.

¹²⁴ Litman, p. 6, 17.

¹²⁵ Pisuke (2012), lk 498.

juhtudel ja tingimustel ning õigeaegse ja õiglase hüvituse eest. Omandi kasutamist võib reguleerida seadusega niivõrd, kui see on vajalik üldistes huvides. Intellektuaalomandit kaitstakse.¹²⁶ Seega kohaldatakse artikli 17 lõikes 1 sätestatud garantiisid vajaduse korral intellektuaalomandile. Intellektuaalomandi kaitse vajadus märgitakse selle suureneva olulisuse ja ühenduse teisese õiguse tõttu *expressis verbis* ära artikli 17 lõikes 2. Harta artiklid 37 ja 38 näevad ette keskkonna- ja tarbijakaitse. Harta artikkel 37 nimelt sätestab, et kõrgetasemeline keskkonnakaitse ja keskkonna kvaliteedi parandamine tuleb integreerida liidu poliitikasse ning tagada säästva arengu põhimõtte kohaselt.¹²⁷ Harta artikli 38 järgi tagatakse liidu poliitikaga tarbijakaitse kõrge tase.¹²⁸ Euroopa Liidu põhiõiguste hartas on keskkonna- ja tarbijakaitsele seega antud põhiõiguste seas eriline staatus, kindlustades vaadeldavate põhiõiguste kaitse kõige kõrgemal tasemel. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kõrgetasemeline kaitse vajadus on ära märgitud madalamal tasemel õigusaktis kui Euroopa Liidu põhiõiguste hartas. See on nähtud ette infoühiskonna direktiivis, mille preambula punkt 9 sätestab, et autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste ühtlustamise aluseks peab olema kõrgetasemeline kaitse, sest nimetatud õigused on olulised intellektuaalse loomingu seisukohalt. Nende kaitse aitab tagada loovuse säilimise ja arengu autorite, esitajate, tootjate, tarbijate, kultuuri, tööstuse ja laiema üldsuse huvides. Doktoritöö autori hinnangul saab järeldada, et praegu on vajadusel kaitsta tarbijate huvisid Euroopa Liidus autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikule kollektiivsele teostamisele väga oluline mõju.

Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi seletuskirjas on öeldud, et tehnoloogia kiire areng on toonud kaasa vajaduse hinnata, kas praegune autoriõiguse regulatsioon võimaldab õiguste omajatel, õiguste kasutajatel ja tarbijatel kasutada tänapäevase tehnoloogia võimalusi.¹²⁹ Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi preambula punkti 38 kohaselt on õiguste kollektiivse teostamise keerukus ja sellega seotud raskused Euroopas paljudel juhtudel süvendanud Euroopa digitaalse turu killustatust internetipõhiste muusikateenuste osas. Selline olukord on täielikus vastuolus tarbijate kiiresti kasvava nõudlusega digitaalse infosisu ja sellega seotud uuenduslike teenuste kättesaadavuse järele, kaasa arvatud piiriülesele. Euroopa Komisjon on rõhutanud autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi tähtsust ka Euroopa tarbijakaitse tegevuskavas.¹³⁰ Max Plancki Intellektuaalse Omandi ja Konkurentsioiguse Instituudi direktor

¹²⁶ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT, 30.03.2010, 83/389.

¹²⁷ Artiklis 37 sätestatud põhimõtted põhinevad Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklil 2, 6 ja 174, mis on asendatud Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikega 3 ning Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklitega 11 ja 191.

¹²⁸ Artiklis 38 sätestatud põhimõtted põhinevad Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklil 169.

¹²⁹ COM(2012) 372 final. Seletuskiri, lk 3.

¹³⁰ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Euroopa tarbijakaitse tegevuskava – suurem usaldus ja kiirem kasv“. COM(2012) 225 final. – ELT 2013/C 11/12.

professor J. Drexl on analüüsinud Euroopa Komisjoni 2005. aasta soovitus¹³¹ lähtekohti, mis on võetud aluseks autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis¹³². J. Drexl kritiseerib, et Euroopa Komisjon ei ole selle direktiivi väljatöötamisel arvestanud piisavalt tarbijate huvidega. J. Drexl põhjendab seisukohta sellega, et konkurents õiguste omajate pärast keskendub ebaproportsionaalselt õiguste omajatele pakutavate teenuste kvaliteedi parandamisele. Direktiiv peaks aga esmajärjekorras tagama, et õiguste omajatele oleks garanteeritud maksimaalselt suur tulu litsentsitasudest, kuid samal ajal oleks võimaldatud tarbijatele juurdepääs autoriõiguse objektidele. Kollektiivse esindamise organisatsioonid, mis konkureerivad õiguste omajate pärast, võivad õiguste kollektiivsel teostamisel hakata otsuseid tegema, lähtudes üksnes majanduslikest kaalutlustest. Selle tulemusena ei teostaks kollektiivse esindamise organisatsioonid enam õigusi juhul, kui see ei oleks neile majanduslikult kasulik. Seeläbi saaks aga kahjustatud kultuuriline mitmekesisus Euroopas.¹³³ Doktoritöö autor ei nõustu J. Drexli põhjendustega, et õiguste kollektiivse teostamise direktiiv ei võimalda võtta tarbijate huvisid piisavalt arvesse. Doktoritöö autori arvates on praegusel ajahetkel Euroopa Liidu tasandil hakatud autoriõigusega seotud huvigrupi „üldsus” ja sinna hulka kuuluvate erisubjektide „tarbijate” huvidega eriti arvestama. Seega tuleb selle autoriõigusega seotud huvigrupi huvisid riigisiseste autoriõigusnormide kehtestamisel järjest rohkem arvesse võtta.

Kokkuvõtteks. Varem pidi seadusandja autoriõigusnormide kehtestamisel arvesse võtma peamiselt kahe autoriõigusega seotud huvigrupi huvisid, kelleks olid õiguste omajad ja õiguste kasutajad. Infoühiskonnas on üksikisikutel võimalik saada autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele juurdepääs lihtsalt ja kiiresti. Autoriõigussuhete kontseptuaalne põhialus on autor-teos suhte keskest muutunud pigem teos-üldsus suhte keskeks. Seetõttu tuleb autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel üldsuse huvidega arvestada järjest rohkem. „Tarbija” on praeguseks ajahetkeks muutunud Euroopa Liidu õigusruumis tähtsaks kategooriaks, mistõttu tuleb autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel märkimisväärselt rohkem arvestada tarbijate huvidega. Võttes arvesse, et Euroopa Liidu tasandil on tarbijate huvide tähtsust autoriõiguses hakatud rõhutama ning lähtudes autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi ideoloogiast tarbija huvide erilisel kaitsel, peaks doktoritöö autori arvates Eestis väljatöötatava uue AutõKõS eelnõus¹³⁴ samuti oluliseks lähtealuseks võtma tarbijate huvid. Doktoritöö autor teeb ettepaneku seada autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamine seaduse tasandil AutõKõS eesmärgiks.

¹³¹ Commission Recommendation on collective cross-border management of copyright and related rights for legitimate online music services. 2005/737/EC.

¹³² COM(2012) 372 final.

¹³³ Drexl, p. 272.

¹³⁴ Eesti autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu valmistab ette 2012. aastast Justiitsministeeriumi juures tegutsev intellektuaalse omandi kodifitseerimise töögrupp.

1.2.3. Üldsuse mõiste infoühiskonnas

Autoriõigusega seotud huvigruppide käsitlemisel on oluline analüüsida üldsuse mõistet. Infoühiskond on loonud mitmeid uusi võimalusi autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide üldsusele suunamiseks. See on muutnud käsitlust sellest, millistest isikutest moodustub üldsus. Üksikisikute privaatsfääri ja üldsust on infoühiskonnas keeruline piiritleda. Näiteks on kahe või enama isiku elektrooniline kirjavahetus privaatse iseloomuga. Samas aga võib laiemale isikute ringile autoriõiguste objekti elektronposti teel nn suunatud saatmine olla üldsusele suunamine. Ei ole üheselt selge, kas piiratud isikute ringile kättesaadavaks tehtud elektrooniliste võrkude, nagu näiteks intraneti, ja sotsiaalmeedia võrgustike, nagu näiteks Facebooki, kasutajad moodustavad üldsuse. On kerkinud esile aktuaalne küsimus sellest, milliseid isikuid tuleb infoühiskonnas käsitleda „üldsusena”. Doktoritöö autor uurib alljärgnevalt, kuidas on üldsuse mõiste infoühiskonnas muutunud.

Berni konventsiooni artiklid 11 ja 11bis, TRIPS lepingu artikkel 9 ja WIPO autoriõiguse lepingu (WCT) artikkel 8 näevad autoritele ette üldsusele suunamise õiguse (ingl k *communication to the public right*). Rooma konventsiooni artikkel 12 ja WIPO esitus- ja fonogrammilepingu (WPPT) artikkel 15 annavad üldsusele suunamise õiguse fonogrammitootjatele ja esitajatele. WIPO 1996. aasta lepingutes¹³⁵ on õiguste omajatele kehtestatud üldsusele kättesaadavaks tegemise õigus (ingl k *making available right*). WIPO autoriõiguse lepingu artikli 8 kohaselt on autoritel ainuõigus lubada oma teoste üldsusele kättesaadavaks tegemist sellisel viisil, et üldsuse liikmed võivad kõnealuseid teoseid kätte saada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal. Analoogse sisuga ainuõigus on nähtud ette esitajatele WIPO esitus- ja fonogrammilepingu artiklis 10 ja fonogrammitootjatele artiklis 14. Sellega laiendati märkimisväärselt üldsusele suunamise õiguse rakendussala.¹³⁶ Kõik üksikindiviidid kokku, kellel on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele juurdepääs, moodustavad üldsuse. WIPO lepingud võtsid esimest korda rahvusvahelisel tasandil kasutusele laiema üldsuse (ingl k *larger public*) kontseptsiooni ja rõhutasid laiema üldsuse huvide arvessevõtmise vajadust autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel. WIPO autoriõiguse lepingu preambula lõik 5 näeb ette, et /.../ tunnistades vajadust säilitada tasakaal autori õiguste ja laiema üldsuse vahel, eelkõige seoses hariduse ja uurimistegevusega ning informatsiooni kättesaadavusega, nagu on kajastatud Berni konventsioonis /.../. Eesmärk säilitada tasakaal esitajate ja fonogrammitootjate ning laiema üldsuse vahel on seatud ka WIPO esitus- ja fonogrammilepingu preambula neljandas lõigus.

¹³⁵ Siin ja edaspidi peab doktoritöö autor WIPO 1996. aasta lepingute all silmas 1996. aasta Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingut (World Intellectual Property Organization Copyright Treaty ehk WCT), ET 11.04.2000, L89/15, ning 1996. aasta Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni esitus- ja fonogrammilepingut (World Intellectual Property Organization Performances and Phonogram Treaty ehk WPPT), ET 11.04.2000, L89/15.

¹³⁶ Ginsburg (2004), p. 11.

Üldsuse legaaldefinitsiooni WIPO lepingud ega teised rahvusvahelised õigusaktid aga ei anna. Rahvusvahelised lepingud ei sisalda ka seda, kus või kuhu autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide suunamine aset peaks leidma, et see oleks käsitletav üldsusele suunamisena.

Euroopa Liidu autoriõigusalaased direktiivid ei sisalda samuti üldsuse legaaldefinitsiooni. Euroopa Liidu Kohus on aga üldsuse mõistet analüüsinud. Media-kabeli kohtuasjas on Euroopa Liidu Kohus näiteks asunud kindlale seisukohale, et üldsus koosneb potentsiaalsetest muusikakuulajatest. Oluline ei ole kohtu hinnangul see, mitu isikut tegelikkuses autoriõiguse objekte kuulab.¹³⁷ Samasugusele seisukohale on Euroopa Liidu Kohus asunud, käsitledes üldsust ka kohtuasjas Egeda vs. Hoasa¹³⁸.

Kohtuasjas SCF analüüsis Euroopa Liidu Kohus küsimust, kas hambaarstikabinetis viibivad patsiendid moodustavad üldsuse. Kohus sedastas, et kuigi hambaarstikabinetti ravile tulnud isikud moodustavad küll isikute kogumi, ei saa nad olla käsitletavad üldsusena, kuivõrd tegemist on määratletud mitteolulise arvu isikutega. Hambaarstiteenuse kasutamisel on inimeste ainus eesmärk saada ravi, mitte kuulata fonogramme. Seetõttu leidis kohus, et need isikud ei ole fonogrammide suunamisele „vastuvõtlikud” (ingl k *receptive*). Ei saa eeldada, et hambaarsti patsientide arv suureneb fonogrammide kasutamisel taustamuusikana (ingl k *background music*), seega ei saa sellisel fonogrammide üldsusele suunamisel olla mõju hambaarsti sissetulekule. Kohus sedastas, et hambaarst, kes oma arstikabinetis hambaarstiteenuseid osutades suunab patsientidele fonogramme, ei tegele fonogrammide üldsusele suunamisega direktiivi 92/100 artikli 8 lõike 2 tähenduses. Seetõttu ei ole fonogrammitootjatel ka õigust saada taolise fonogrammide kasutamise eest tasu. Euroopa Liidu Kohus rõhutas vaadeldavas kohtulahendis aspekti, et hambaravikabinetis viibivatel isikutel puudub võimalus väljendada oma tahet fonogrammide kuulamiseks, fonogramme esitatakse avalikult patsientide tahtest sõltumata.¹³⁹

PPL kohtuasjas seevastu leidis Euroopa Liidu Kohus, et majutusettevõtte kliendid moodustavad määratlemata arvu potentsiaalseid adressaate ja on seega käsitletavad kui „inimesed üldiselt” (ingl k *persons in general*), kuivõrd majutusettevõtte teenused on klientidele kättesaadavad iga isiku omal vabal valikul. Peale eeltoodu sedastas kohus, et majutusettevõtte klientideks on suur arv isikuid, mistõttu tuleb neid pidada üldsuseks. Samuti on majutusettevõtte kliendid valitud sihtrühm ja suunatud fonogrammide suhtes „vastuvõtlikud”. Fonogramme ei suunata nendele isikutele juhuslikult, vaid isikute omal vabal tahtel. Fonogrammide üldsusele suunamist peab käsitama hotelli poolt pakutavale majutusteenusele lisaks täiendava teenuse osutamisenä, mis mõjutab konkreetse hotelli kui majutusasutuse klassi ja majutusteenuse hinda ning võib seeläbi tuua majutusasutusele rohkem kliente.¹⁴⁰ Ka Rafaeli kohtuasjas asus Euroopa Liidu

¹³⁷ EK 02.06.2005, C-89/04.

¹³⁸ EK 03.02.2000, C-293/98.

¹³⁹ EK 15.03.2012, C-135/10.

¹⁴⁰ EK 15.03.2012, C-162-10.

Kohus seisukohale, et üldsuse moodustavad kõik isikud kogumis, kes kasutab hotelli numbritubasid. Kohus sedastas selgelt, et majutusettevõtte numbrituba on üldsusele avatud koht ning üldsuse moodustavad kõik hotellitubade kasutajad.¹⁴¹

Seega leidis Euroopa Liidu Kohus nii SCF kui ka PPL kohtuasjas, et siseriiklik kohus peab analüüsima kaht aspekti hindamaks, kas tegemist on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide üldsusele suunamisega. Esiteks on olulised õiguste kasutaja eesmärgid. Kohus rõhutas, et oluline on fonogramme kasutaja tahtlik tegevus fonogramme suunamisel, ilma milleta ei oleks võimalik fonogramme isikutele suunata. Teiseks peab kohus kaaluma seda, kas nendel isikutel, kellele fonogramme suunatakse, on võimalus avaldada tahet fonogramme kuulamisest loobuda.

Doktoritöö autor ei nõustu Euroopa Liidu Kohtu SCF kohtuasjas esitatud seisukohaga, et tegemist ei ole fonogramme üldsusele suunamisega. Esiteks, hambaarsti kabinetti juurdepääsu omavate isikute arv ei ole tegelikult piiratud. Isikute arv on määratlemata, sest põhimõtteliselt võib iga inimene otsustada osta hambaarstiteenust ja seega saada võimaluse hambaarstikabinetti siseneda. Hambaarsti patsientide näol on tegemist isikutega väljastpoolt perekonda ja lähimat tutvusringkonda. Patsientidele muusika suunamine loob hambaarstikabineti meeldivama õhkkonna ja tõstab seeläbi hambaravi kvaliteedi taset patsientide jaoks. Samuti võimaldab hambaravikabineti taustamuusika tekitatav müra hambaarstil ja patsiendil suhelda vabamalt delikaatsete isikuandmete teemal. Kriteerium, kas isikud kuulavad fonogramme hambaarstikabineti oma tahtest sõltumata, ei saa olla üldsuse määratlemisel oluline. Isikud, kes lähevad hambaravikabinetti ravile, teevad seda omal vabal tahtel. Kui rakendada eeltoodud „vaba tahte” kriteeriumi määratlemaks, kas tegemist on fonogramme üldsusele suunamisega või mitte, siis ei saaks fonogramme üldsusele suunamisega olla tegemist ka mitmetel teistel juhtudel. Näiteks restoranides, baarides, spordiklubides ja teistes üldsusele avatud kohtades viibivatel isikutel ei ole samuti võimalik avalikult esitatavaid fonogramme mitte kuulata. Eeltoodust tulevalt leiab doktoritöö autor, et isikute taolise individuaalse tahteavalduse tegemise võimalus teatud kohas fonogramme kuulamisel või kuulamisest keeldumisel ei saa olla määravaks kriteeriumiks üldsuse tuvastamisel.

Erialakirjanduses on üldsuse kategooriat varem avatud peamiselt üldsusele avatud koha kaudu. Üldsuse on traditsiooniliselt moodustanud isikud, kes viibivad üldsusele avatud kohas, kus või kuhu autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte suunatakse. Üldsusele avatud kohaks on selline koht, kuhu on kogunenud oluline arv isikuid väljastpoolt perekonda ja sotsiaalset tutvusringi.¹⁴² Seega on üldsuse määratlemisel olnud isikute füüsiline asukoht oluliselt tähtis. Infoühiskonnas see enam nii ei ole, sest isikud, kellele autoriõiguste objekte suunatakse, võivad viibida mis tahes asukohas.

¹⁴¹ EK 07.12.2006, C-306/05.

¹⁴² Johnston, p. 42.

S. Ricketson ja J. Ginsburg vastandavad üldsuse isikute privaatsfääriga. Nad leiavad, et autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide suunamine kohas või kohta, mis on isikute privaatsfääriks, ei kujuta endast üldsusele suunamist. Samas S. Ricketson ja J. Ginsburg mõõnavad, et teatud juhtudel on autoriõiguse objektide privaatsfääris kasutamist üldsusele suunamisest väga keeruline eristada.¹⁴³ Doktoritöö autor nõustub sellega, et tihti ei ole üheselt selge, kas tegemist on autoriõiguse objektide isikute privaatsfääris kasutamisega või mitte. S. Ricketsoni ja J. Ginsburgi arvates ei ole seejuures oluline isikute arv, kellele autoriõiguse objekt on suunamist leidnud, vaid autoriõiguse objektide kättesaadavuse fakt.¹⁴⁴ Doktoritöö autor nõustub ka selle seisukohaga. Samas ei lahenda see küsimust, kuidas eristada autoriõiguse objektide kasutamist isikute privaatsfääris ja üldsusele suunamist. Montreali Ülikooli professori Y. Gendreau järgi on infoühiskonnas üldsus teatud grupp isikuid, kellele potentsiaalselt autoriõiguse objekti suunatakse ja kellelt õiguste omaja võib õiguste kasutamise korral eeldada tasu maksmist.¹⁴⁵ Seega on Y. Gendreau piiritlenud autoriõiguse objektide kasutamist isikute privaatsfääris ja üldsusele suunamist selle alusel, kas õiguste omaja on autoriõiguse objektide suunamise korral õigustatud saama tasu või mitte.

Erialakirjanduses ei ole infoühiskonnas üldsuse kategooria käsitlemisel toodud välja, et isikute ring, kellele autoriõiguse objekti suunatakse, peaks olema määratlemata. Seega võivad piiratud isikute ringile kättesaadavaks tehtud elektrooniliste võrkude, nagu näiteks intraneti, ja sotsiaalmeedia võrgustike, nagu näiteks Facebooki, kasutajad ka moodustada üldsuse. See oleneb asjaolust, kas sinna kuuluvad üksnes perekonnaliikmed ja lähim tutvusringkond. Isikutelt, kes on väljastpoolt perekonda ja sotsiaalset tutvusringi, võib õiguste omaja intraneti ja sotsiaalmeedia võrgustiku kaudu autoriõiguse objektide suunamise eest eeldada tasu maksmist.

Infoühiskonnas on autoriõiguse objektide üldsusele suunamise protsess tehnoloogia arengu tõttu oluliselt muutunud, autoriõiguse objektide suunamine ei ole enam ainult suunamist teostava isiku ühepoolne tegevus. Need isikud, kellele objektid suunatakse, on ise ka aktiivsemalt suunamise protsessi kaasatud. Autoriõiguste objekti saab infoühiskonnas lugeda üldsusele suunatuks ka juhul, kui isikutel on üksnes potentsiaalne võimalus sellele objektile juurdepääs saada. Oluline ei ole asjaolu, kas seda objekti tegelikkuses ka kasutatakse. Sellest järeldub, et üldsuse mõiste on muutunud infoühiskonnas oluliselt laiemaks. Infoühiskonnas ei pea üldsus autoriõiguste objekti suunamist üheaegselt tajuma. Piisab, kui on olemas isikute ring, kellel on potentsiaalne võimalus enda valitud ajal ja kohas autoriõiguse objekti kasutada. Autoriõigusega seotud huvigrupp üldsus hõlmab infoühiskonnas seega palju suuremat osa inimestest kui varem. Doktoritöö autor arvab, et seetõttu on põhjendatud võtta autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel üldsuse huviseisid senisest rohkem arvesse.

¹⁴³ Ricketson/Ginsburg, p. 704–705.

¹⁴⁴ *ibid.*, p. 743.

¹⁴⁵ Gendreau, p. 19–20.

Alljärgnevalt uuritakse doktoritöös üldsuse mõistet Eesti õiguses. AutÕS § 8 lg 2 kohaselt on üldsus määramata isikute ring väljastpoolt perekonda ja lähimat tutvusringkonda. Üldsuse legaaldefinitsiooni ei ole pärast autoriõiguse seaduse vastuvõtmist 1991. aastal laiendatud. AutÕS kohaselt ei ole doktoritöö autori arvates üheselt selge, kas näiteks autoriõiguse objekti elektronposti teel nn suunatud saatmine laiemale isikute ringile on käsitletav autoriõiguse objekti üldsusele suunamisena. Vaieldavad on juhtumid piiratud isikute ringile teatavaks tehtud salasõnaga elektroonilised võrgud, nagu näiteks intranet ja sotsiaalmee-dia võrgustikud. Doktoritöö autor leiab seetõttu, et AutÕS-s sätestatud üldsuse legaaldefinitsioonis ei peaks sisalduma kategooriat „määramata” isikute ring. Tulenevalt erialakirjanduses valitsevast seisukohast ei koosne üldsus üksnes „määramata” isikute ringist. Oluline on hoopis kriteerium, et õiguse omajad võivad mõistlikult eeldada tasu maksmist isikutelt, kellele autoriõiguse objekti suunatakse. Nende isikute hulka ei saa lugeda perekonda ja isikuid lähimast tutvusringkonnast. Doktoritöö autor teeb ettepaneku sätestada AutÕS-s üldsuse legaaldefinitsioon järgnevalt: *Üldsuseks loetakse isikute ringi väljaspool perekonda ja lähimat tutvusringkonda.*

AutÕS § 10 lg 2 sätestab mitteamendava loetelu tegudest, mida loetakse üldsusele suunamiseks. AutÕS § 10 lg 2 p 1 sätestab, et üldsusele suunamiseks loetakse teose avalikustamist kohas, mis on üldsusele avatud, või ka kohas, mis pole küll üldsusele avatud, kuid kus viibib määramata arv isikuid väljastpoolt perekonda ja lähimat tutvusringkonda, sõltumata sellest, kas üldsus teost tegelikult tajus või mitte. AutÕS § 10 lg 2 p 1 jääb doktoritöö autori arvates ebaselgeks. Mõiste „teose avalikustamine” tähendab AutÕS § 8 lg 1 järgi avaldamist ja üldsusele suunamist. Avaldatud teos on AutÕS § 9 kohaselt teos, mille mis tahes vormis reprodutseeritud koopiad on autori nõusolekul antud üldsusele kasutamiseks koguses, mis võimaldab üldsusel teosega tutvuda või teost omandada. Teose avaldamiseks loetakse muu hulgas teose trüki väljaandmist, teose eksemplaride panemist müügile, jaotamist, laenutamist, rentimist ja muul viisil tasuta või tasu eest kasutada andmist. Teos loetakse ka avaldatuks, kui see on salvestatud arvutisüsteemi, mis on üldsusele avatud. AutÕS § 10 lg 2 p 1 järgi oleks seega näiteks teose rentimine kohas, mis on üldsusele avatud, samuti teose „üldsusele suunamine”. Doktoritöö autori arvates võiks seetõttu jätta AutÕS § 10 reguleerimisalast välja teoste avaldamise, kuna see ei ole seotud üldsusele suunamisega, ja sõnastada AutÕS § 10 lg 2 p 1 järgnevalt: *Teose üldsusele suunamiseks loetakse teose suunamist kohta, mis on üldsusele avatud, või ka kohta, mis pole küll üldsusele avatud, kuid kus viibivad isikud väljastpoolt perekonda ja lähimat tutvusringkonda, sõltumata sellest, kas üldsus teost tegelikult tajus või mitte.*

AutÕS § 10 lg 1 p 2 kohaselt loetakse teose üldsusele suunamiseks ka edastatud või taasedastatud teoste üldsusele suunamist mis tahes tehnilise vahendi või protsessi vahendusel, sõltumata sellest, kas üldsus tegelikult teost tajus või mitte. Nimetatud säte näeb ette, et ka juba edastatud teose kasutamine kvalifitseerub üldsusele suunamise õiguse alla. Õiguspraktikas tekib tihti probleem eeltoodud kahe õiguse eristamisel. Õiguste kasutajatel on keeruline mõista, et

üldsusele edastamise ja avaliku esitamise õigus on kaks eraldi õigust ning et luba ühe eeltoodud õiguse kasutamiseks ei anna luba kasutada teist õigust. Seetõttu on põhjendatud jätta AutÕS § 10 lg 1 p-s 2 sätestatu olemasolevas sõnastuses kehtima.

Üldsuse mõiste määratlemisega seondult on Eesti õiguspraktikas esile kerkinud aktuaalne probleem autoriõiguse objektide üldsusele suunamisel majutusasutuse numbritubades. Järgnevalt uurib doktoritöö autor, kas majutusasutuse poolt oma klientidele numbritubades autoriõiguse õiguste objektide vaatamise ja kuulamise võimaluse pakkumine kujutab endast autoriõiguse objektide suunamist üldsusele. Sellest sõltub vastus küsimusele, kas numbritubades viibivad majutusasutuse kliendid moodustavad üldsuse.

AutÕS § 10 lg 7 annab mitteammendava näidisloetelu üldsusele avatud kohtadest, muu hulgas on seal ära toodud majutusettevõtte. See iseenesest ei tähenda üheselt, et majutusettevõtte numbritoad on samuti üldsusele avatud kohad. AutÕS § 10 lg 7 sätestab, et üldsusele avatud kohaks käesoleva seaduse tähenduses loetakse territoorium, ehitis või ruum, mis on antud üldiseks kasutamiseks või kuhu sellise koha omanik või valdaja võimaldab sissepääsu individuaalselt (tänav, väljak, park, spordirajatis, lauluväljak, turg, puhkeala, teater, näitusesaal, kino, klubi, diskoteek, kauplus, jaekaubandusettevõtte, teenindusettevõtte, ühissõiduk, majutusettevõtte jms). Eespool toodud loetelus on majutusettevõtet nimetatud selliseks kohaks, kuhu selle omanik või valdaja võimaldab sissepääsu individuaalselt. Majutusettevõtte üldkasutatavateks ruumideks on näiteks fuajee, koridorid ja liftid. Majutusasutuse üldkasutatavad ruumid on üldjuhul avatud kõikidele isikutele üldiseks kasutamiseks. Numbritoa võib võtta isik tasu eest enda kasutusse. Majutusasutuse omanik või valdaja võimaldab numbritubadesse sissepääsu individuaalselt. Seega saab järeldada, et majutusasutuse külastajate koguhulk, kes teatud ajaperioodi jooksul numbrituba kasutab, moodustab üldsuse. Autoriõiguse objektide üldsusele suunamisel majutusettevõtte numbritoas on äriine iseloom. See loob pakutavale majutusteenusele lisaväärtust. Siinkohal ei ole oluline, et isik saab ise valida, kas lülitada numbritoas vastava autoriõiguse objekti kuulamist ja vaatamist võimaldav seade sisse või mitte. On oluline, et majutusettevõtte sellist võimalust oma külastajatele pakub. Majutusettevõtte numbritoad on küll võrreldavad erasfääri kuuluvate isikute eluruumidega, kuid peamine erinevus on siiski selles, et numbritoad on üldsusele ligipääsetavad kohad. Makstes majutusettevõttele ööbimisteenuse eest tasu, on numbrituppa võimalik siseneda kõikidel isikutel. Seejuures ei ole oluline, et isikud oleksid numbritoas samal ajal. Seega on majutusasutuse numbritoad käesoleva uurimistöö autori arvates üldsusele avatud kohaks ja autoriõiguse objektide näitamise ja kuulamise võimaldamine numbritubades on nende objektide üldsusele suunamine. Samasugune järeldus tuleb doktoritöö autori hinnangul teha ka laevakajuti ja rongikupee kohta.

Kokkuvõtteks. Infoühiskonnas loetakse autoriõiguse objektid üldsusele suunatuks juhul, kui isikutel on potentsiaalne võimalus saada nendele objektidele juurdepääs. Autoriõiguse objektide tegelik kasutamine ei ole oluline. Üldsuse

määratlemisel on varem olnud tähtis isikute füüsiline asukoht. Infoühiskonnas see enam nii ei ole, kuna isikud, kellele autoriõiguste objekte suunatakse, võivad viibida mis tahes asukohas. Üldsuse mõiste on infoühiskonnas seega muutunud oluliselt laiemaks, kui see oli varem, kuna üldsus hõlmab nüüd ka isikuid, kellele on üksnes loodud võimalus autoriõiguse objektidele ligi pääseda. Seetõttu on põhjendatud autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel võtta üldsuse huvisid senisest rohkem arvesse.

Tehnoloogilise arengu tõttu on muutunud autoriõiguste objektide massiline suunamine määratletud isikutele väga lihtsaks. Üldsus ei saa seetõttu koosneda enam ainult määratlemata isikute ringist väljastpoolt perekonda ja lähimat tutvusringkonda. Autoriõiguse objektide kasutamist isikute privaatsfääris ja üldsusele suunamist on põhjendatud eristada selle alusel, kas õiguste omaja võiks autoriõiguse objektide suunamise korral olla eelduslikult õigustatud saama selle eest tasu. Piiratud isikute ringile kättesaadavaks tehtud elektrooniliste võrkude, näiteks intraneti ja sotsiaalmeedia võrgustike, kasutajad võivad samuti moodustada üldsuse. See oleneb peamiselt asjaolust, kas sinna kuuluvad üksnes perekonnaliikmed ja lähim tutvusringkond. Isikutelt, kes on väljastpoolt perekonda ja sotsiaalset tutvusringi, võib õiguste omaja intraneti ja sotsiaalmeedia võrgustiku kaudu autoriõiguse objektide suunamise eest eeldada tasu maksmist. Eesti AutÕS-s võiks muuta üldsuse legaalse definitsiooni ning jätta sealt välja kriteerium, et isikute ring väljaspool perekonda ja lähimat tutvusringkonda peab olema „määramata”. AutÕS-s on seega põhjendatud näha ette, et üldsuseks loetakse isikute ringi väljaspool perekonda ja lähimat tutvusringkonda.

1.3. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piirangud

Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piiramine on põhjendatud juhul, kui see tasakaalustab õiguste omajate, õiguste kasutajate ja üldsuse huve.¹⁴⁶ Peale autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamise on ainuõiguste piiramise oluline eesmärk edendada innovatsiooni ja loometegevust.¹⁴⁷ Autoriõigustele piirangute kehtestamine on toimunud ajalooliselt erinevates tingimustes, olles paljuski mõjutatud poliitilistest jõududest ja erinevate huvigruppide lobitööst.¹⁴⁸ Infoühiskonna tehnoloogilise arengu tulemusena on tõstatunud diskussioon autoriõigustele ja autoriõigusega kaasnevatele õigustele kehtestatud piirangute kataloogi muutmisest, kuivõrd olemasolev piirangute kataloog ei taga infoühiskonnas jätkusuutlikku arengut. Arutluse all on samuti, milliseid muid jätkusuutlikke võimalusi saab autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks peale piirangute kasutada.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Guibault (2005), p. 127–128.

¹⁴⁷ Geiger (2010), p. 518.

¹⁴⁸ Dreier (2007), p. 235.

¹⁴⁹ Turetzky, p. 4.

Autoriõigustele kehtestatud piirangud täidavad enamasti riigisiseseid õiguspoliitilisi eesmäärke. Riikidel ei ole aga võimalik autoriõigustele kehtestada selliseid piiranguid, mis ei ole kooskõlas rahvusvaheliste konventsioonide ja Euroopa Liidu õigusaktidega.¹⁵⁰ See eristab autoriõiguste piiranguid mitmetest teistest autoriõiguslikest instituutidest, mille korral on riikidele jäetud vabadus ise otsustada. Näiteks autoriõiguste teostamise reguleerimisel on riikide otsustuspädevus eriregulatsioonide kehtestamiseks oluliselt laiem. Olemasolevate piirangute kataloogi muutmisel peab aga arvestama sellega, et kõigepealt on vaja muuta Euroopa Liidu õigusakte ja rahvusvahelisi konventsioone.

Autoriõigustele kehtestatud piirangud on oma olemuselt õiguste piirid, kui-võrd need määravad kindlaks õiguste omajatele seadusega antud ainuõiguste tegeliku ulatuse.¹⁵¹ Samasugust seisukohta jagab Ch. Geiger.¹⁵² Melbourne'i Ülikooli professor A. Christie rõhutab, et nendest piiridest väljapoole õiguste omajate ainuõigused ei ulatu, kuna kehtestatud piirangute tõttu ei ole õiguste omajal võimalik seaduses sätestatud juhtudel keelata oma ainuõiguste kasutamist.¹⁵³ Doktoritöö autor nõustub sellega, et õiguste omajate ainuõigustele seadusega ettenähtud piirangud määravad kindlaks autoriõiguste tegeliku ulatuse. Seega hindamaks, kas õiguste omajate õiguste kitsendamine õiguste kasutajate või üldsuse huvides kujutab endast „piirangut”, tuleb analüüsida, kas õiguste omaja ainuõiguste ulatus on sisuliselt vähenenud. Doktoritöös analüüsitakse järgnevalt, kuidas infoühiskonnas autoriõigusi jätkusuutlikult piirata. Samuti uuritakse, kas seaduses õiguste kollektiivse teostamise ettenägemine on käsitletav autoriõigustele ja autoriõigusega kaasnevatele õigustele piirangu kehtestamisena.

Infoühiskonnas on tõstatatud aktuaalne diskussioon, kas algselt analoogkeskkonna jaoks välja töötatud autoriõiguste piiranguid tuleks infoühiskonnas *mutatis mutandis* rakendada. S. Ricketson ja J. Ginsburg rõhutavad, et digitaalses formaadis autoriõiguse objektide kasutamisel peaksid kõik piirangud kohalduma samamoodi, nagu need kohalduvad analoogkeskkonnas.¹⁵⁴ Colorado Ülikooli majandusteaduste professor K. Maskus on seisukohal, et olemasolevate piirangute kataloog ei ole infoühiskonnas jätkusuutlik. Kõikide autoriõiguse konventsioonide asemel peaks seetõttu välja töötama uue rahvusvahelise konventsiooni, mis näeks ette õiguste omajate ainuõigustele kehtestatavate piirangute täielikult harmoneeritud ja ammendava kataloogi.¹⁵⁵ Doktoritöö autor leiab, et niisuguse uue rahvusvahelise konventsiooni vastuvõtmine oleks praktikas väga aeganõudev ja keeruline. Lisaks ei võimalda globaalselt täielikult harmoneeritud ja ammendav piirangute kataloog reguleerida autoriõigussuhteid tõenäoliselt jätkusuutlikul viisil, sest see ei võta arvesse konventsiooni osalisriikide majanduslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi ja kultuurilisi erinevusi.

¹⁵⁰ *ibid.*

¹⁵¹ Haarmann, s. 154.

¹⁵² Geiger (2010), p. 521.

¹⁵³ Christie, p. 123–124.

¹⁵⁴ Ricketson/Ginsburg, p. 685–686.

¹⁵⁵ Maskus, p. 102–103.

Euroopa Liidus on autoriõiguste piirangute kataloog piiritletum kui rahvusvahelistes konventsioonides. Erinevalt WIPO 1996. aasta lepingutest, mis näevad autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piirangute kehtestamisele ette üksnes „kolmeastmelise testi”, näeb infoühiskonna direktiiv peale „kolmeastmelise testi” ette ammendava loetelu piirangutest, mida reprodutseerimisõigusele ja üldsusele suunamise õigusele saab kehtestada.¹⁵⁶ Infoühiskonna direktiivi preambula punkt 32 näeb ette, et käesoleva direktiiviga kehtestatakse ammendav loetelu piirangutest reprodutseerimisõigusele ja üldsusele suunamise õigusele¹⁵⁷. Infoühiskonna direktiiv ei näe seega ette piiranguid teiste õiguste omajatele antud ainuõiguste kui reprodutseerimisõiguse ja üldsusele suunamise õiguse suhtes. Kõikide piirangute lubatavust tuleb analüüsida aga rangelt „kolmeastmelise testi” (ingl k *three-step-test*) kaudu. Infoühiskonna direktiivi preambula punkt 31 sätestab, et olemasolevad liikmesriikides ettenähtud piirangud tuleb uut elektroonilist keskkonda arvesse võttes läbi vaadata. Kuigi infoühiskonna direktiivi preambula punkt 31 näeb ette, et olemasolevad piirangud tuleb läbi vaadata, ei loo see liikmesriikidele konkreetseid kohustusi ega anna täpseid juhiseid piirangute kataloogi muutmiseks.

Leuveni Ülikooli professor M.-C. Janssens on seisukohal, et infoühiskonna direktiivi artikkel 5 ei võimalda Euroopa Liidus tegelikult harmoneerida autoriõigustele kehtestatud piirangute kataloogi, kuna liikmesriikidele on ette nähtud liiga vähe kohustuslikke piiranguid. Seejuures on mitmetes olulistest valdkondades jäetud piirangute kehtestamine täielikult liikmesriikide otsustada.¹⁵⁸ Infoühiskonna direktiivis ettenähtud 21 piirangust on liikmesriikidele näiteks kohustuslik ainult direktiivi artiklis 5(1) ettenähtud piirang, mis annab isikutele õiguse autoriõiguste objektide ajutiseks reprodutseerimiseks.¹⁵⁹ Liikmesriikides on praegu seetõttu kehtestatud liiga erinevad piirangud, see takistab õiguste jätkusuutlikku teostamist. Eelkirjeldatud probleemi lahendamiseks peaks M.-C. Jansseni hinnangul ainuõigustele ettenähtud kohustuslike piirangute kataloog

¹⁵⁶ Erandite ammendav loetelu sisaldub direktiivi artiklis 5.

¹⁵⁷ Infoühiskonna direktiivi Euroopa Liidu Teataja eestikeelses tõlkes kasutatakse terminit „üldsusele edastamine”, aga see on doktoritöö autori hinnangul vastuolus AutÕS-s kasutatud mõisteaparaadiga. AutÕS § 10 lg 1 kohaselt loetakse teos üldsusele suunatuks, kui see on avalikult esitatud, üldsusele näidatud, edastatud, taasedastatud, üldsusele kättesaadavaks tehtud või muul viisil üldsusele suunatud mis tahes tehnilise vahendi või protsessi vahendusel. AutÕS § 10 lg 5 näeb ette, et teos loetakse edastatuks, kui see on edastatud kaablita edastamise teel (raadio, televisiooni, satelliidi vahendusel). „Üldsusele edastamine” ingliskeelne vaste on *broadcasting*. Inglisekeelne termin *communication to the public* tuleb seega eesti keelde tõlkida „üldsusele suunamine”.

¹⁵⁸ Janssens, p. 333, 338.

¹⁵⁹ Infoühiskonna direktiivi artikkel 5(1) sätestab, et artiklis 2 osutatud ajutine reprodutseerimine, mis on vajalik siirdamiseks või toimub juhuslikult, mis on tehnilise protsessi lahutamatu ja oluline osa ning mille eesmärk on teha võimalikuks teose või muu objekti a) edastamine vahendaja võrgu kaudu kolmandatele isikutele või b) seaduspärane kasutamine ning millel puudub iseseisev majanduslik tähtsus, ei kuulu artiklis 2 sätestatud reprodutseerimisõiguse alla.

olema suurem.¹⁶⁰ Doktoritöö autor nõustub M.-C. Jansseni seisukohaga. Infoühiskonna direktiivis nimetamata autoriõiguste piirangute kohaldamise keeld kehtib nii analoog- kui ka digitaalkeskkonnas. See ei arvesta infoühiskonnas toimunud tehnoloogilise arengu mõju autoriõigusele. Kuivõrd infoühiskonna direktiiv kehtestab Euroopa Liidus autoriõiguste suhtes täpselt samasugused piirangud nii digitaal- kui ka analoogkeskkonnas, ei saa infoühiskonna direktiivis kehtestatud piirangutega tagada jätkusuutlikku arengut Euroopa Liidus. Seetõttu tuleb kaaluda, kas täiendada infoühiskonna direktiivi autoriõiguste kohustuste piirangute kataloogi või leida autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks mõni muu võimalus. Üks võimalus tasakaalustada infoühiskonnas autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid on doktoritöö autori hinnangul autoriõiguste kollektiivseks teostamiseks sobiva mudeli valimine.

Erialakirjanduses on tõstatunud ka diskussioon, kas Euroopa Liidus oleks põhjendatud võtta autoriõiguste piirangute ammendava kataloogi asemel kasutusele „õiglase kasutuse” doktriin või autoriõiguste piirangute mitteammendav loetelu, mis on sellest doktriinist mõjutusi saanud. Autoriõiguste piirangute ammendava kataloogi ning „kolmeastmelise testi” asemel kasutatakse Ameerika Ühendriikides nimelt „õiglase kasutuse” (ingl k *fair use*) doktriini, mille arendasid välja Ameerika Ühendriikide kohtud 20. sajandil.¹⁶¹ Ühendkuningriigis on kasutusel „õiglase kohtlemise” doktriin (ingl k *fair dealing*)¹⁶², „õiglase kasutuse” doktriiniga võrreldes vähem paindlik. Alljärgnevalt uuritakse doktoritöös, kas Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemiga riikides oleks põhjendatud hakata autoriõiguste piiramiseks kasutama autoriõiguste piirangute ammendava kataloogi asemel „õiglase kasutuse” doktriini.

Anglo-Ameerika õigussüsteemiga maades on autoriõiguse esmane eesmärk edendada eelkõige innovatsiooni ja investeeringuid. Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemiga maades on autoriõiguse normistiku esmane eesmärk aga füüsilisest isikust autori kui teose looja kaitse.¹⁶³ „Õiglase kasutuse” doktriini olemusest tuleneb, et erinevalt Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemis kasutusel olevast autoriõiguste piirangute ammendavast kataloogist ja „kolmeastmelisest testist” lähtub „õiglase kasutuse” doktriin eelkõige õiguste kasutaja huvidest. „Õiglase kasutuse” doktriinis on selgelt aluskontseptsioonina rõhutatud, et teatud tingimusel on õiguste vaba kasutamine õiglane. Selles doktriinis on seadusega määratud kindlaks, millisel juhul on autoriõiguste kasutamine seaduse kohaselt õiglane. Kontinentaal-Euroopas õiguste omajate ainuõiguste kohta seadusega kehtestatud piirangud viitavad selgelt aga sellele, et õiguste omajatel on ainuõigus, mida teatud juhtudel teiste autoriõigusega seotud huvigruppide huvides piiratakse.¹⁶⁴ Peamine „õiglase kasutuse” doktriini eelis Kontinentaal-

¹⁶⁰ Janssens, p. 333, 338.

¹⁶¹ Noll/Gompel/Guibault/Weda/Poort/Akker/Breemen, p. 31.

¹⁶² *Fair use* doktriini kohta vt lisaks näiteks Geiger (2010), p. 519. Ühendkuningriigis on kasutusel *fair dealing* doktriin, mis ei ole võrreldes *fair use* doktriiniga sama paindlik ja lähtub kindlaksmääratud loetelust, millal autoriõiguse kasutamist ei loeta õigusrikkumiseks.

¹⁶³ Geiger (2010), p. 527.

¹⁶⁴ Levinski (2008), p. 39.

Euroopa õigussüsteemis kasutusel oleva ammendava piirangute kataloogi kontseptsiooniga võrreldes seisneb M. Senftlebeni hinnangul selles, et „õiglase kasutuse” doktriin võimaldab paindlikumalt hinnata, kas konkreetset juhul tuleb autoriõiguste vaba kasutust pidada põhjendatuks. Kohtutele annab „õiglase kasutuse” doktriin laia diskretsiooni otsustada piirangute ulatuse üle. Autoriõiguse seotud huvigruppide huvide tasakaalustamine ühiskonnas jääks suuresti kohtute ülesandeks. M. Senftlebeni hinnangul ei ole „õiglase kasutuse” doktriini puhul vaja autoriõiguse seadust tehnoloogia edasise arengu tõttu pidevalt muuta, et sätestada uusi piiranguid.¹⁶⁵ Samasugusele seisukohale on jõudnud Lissaboni Nõukogu liikmed B. Hargreaves ja B. Hugenholtz oma Euroopa Liidu autoriõiguse reformi alusdokumendis. Nad leiavad, et autoriõiguse reformi üks kaheksast alusideoloogiast on lähtuda autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste piiramisel „õiglase kasutuse” doktriinist. See doktriin võimaldab autoriõigussuhteid reguleerida paindlikult ja välistab selle, et autoriõiguse seaduses sisalduvad õigusnormid ei võta arvesse ühiskonnas tehnoloogilisest arengust tingitud uusi vajadusi.¹⁶⁶

Praegu teeb Euroopa Komisjon õigus- ja majandusanalüüsi autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste reguleerimisala ja toimimise kohta seoses autoriõiguste objektide interneti teel suunamisega ühtsel siseturul. Analüüsi teostatakse muu hulgas selle kohta, kas infoühiskonna direktiivis sätestatud autoriõiguste piiranguid tuleks ajakohastada või Euroopa Liidu tasandil täiendavalt ühtlustada.¹⁶⁷ Ühe võimaliku lahendusena on pakutud, et Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemiga maades võiks piirangute ammendava loetelu asemel seaduses olla see loetelu sätestatud hoopis mitteammendavana. Kõiki piiranguid tuleks jätkuvalt hinnata „kolmeastmelise testiga”. Nantes’i Ülikooli professor A. Lucas leiab, et Euroopa Liidu liikmesriikidele tuleks anda kindlasti võimalus säilitada riigi seaduses teatud ammendav loetelu piirangutest. A. Lucas rõhutab, et mitteammendava piirangute kataloogi kehtestamine Euroopa Liidu õigustikus tooks kaasa õiguskindlusetuse, kuna „mittejuristidel on raskem tõlgendada kohtuotsuseid kui seaduses selgesõnaliselt sätestatud”. Kokkuvõtlikult leiab A. Lucas, et Euroopa Liidus ei ole tõenäoliselt mõistlik jätta autoriõigustele kehtestatavate piirangute sisu niivõrd suures ulatuses kohtute kujundada. Konkreetsete piirangute põhjendatuse üle otsustamine on peamiselt iga riigi õiguspoliitiline valik, mida peaks tegema seadusandja.¹⁶⁸ B. Hugenholtz on vastupidi arvamusel, et Euroopa Liidu õigustikus ei ole autoriõiguste piiramisel autoriõigusega seotud huvigruppide huvid tasakaalus. Õiguste omajatele on nähtud ette liiga laiaulatuslikud varalised õigused ning üldsuse huvides on praegu kehtestatud autoriõigustele piiranguid liiga vähe. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahelist tasakaalu aitaks B. Hugenholtzi hinnangul tagada Euroopa Liidu liikmeriikide autoriõigusnormide täielik harmoneerimine.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Senftleben, p. 69.

¹⁶⁶ Hargreaves/Hughenoltz, p. 7–8.

¹⁶⁷ Õiguste kollektiivse teostamise direktiivi ettepaneku seletuskiri, lk 4.

¹⁶⁸ Lucas, p. 281–282.

¹⁶⁹ Hugenholtz (2009), p. 26.

B. Hugenholtzi käsitus on niisiis vastupidine A. Lucas' seisukohaga, et igas Euroopa Liidu liikmesriigis on vaja erinevatest riigisisestest õiguspoliitilistest vaadetest ja otsustest lähtuva piirangute kataloogi kehtestamine. Ühelt poolt tuleb nõustuda A. Lucas'ga, et Euroopa Liidu liikmesriikidel peaks säilima siiski mõningane pädevus otsustada piirangute kehtestamise üle, kuivõrd igas riigis on teatud majanduslikud, tehnoloogilised, sotsiaalsed ja kultuurilised erinevused. Teiselt poolt võimaldaks piirangute kataloogi harmoneerimine Euroopa Liidus autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid paremini tasakaalustada. Seetõttu tuleks Euroopa Liidus võimalikult palju piiranguid harmoneerida ja jätta liikmesriikidele pädevus otsustada piirangute kehtestamine teatud üksikutel juhtudel. Doktoritöö autor leiab, et ainuõiguste piirangute täielik harmoneerimine Euroopa Liidu tasandil ei ole liikmesriikide vastuseisu tõttu vähemalt lähima aastakümne jooksul tõenäoline.

Doktoritöö autor nõustub iseenesest professorite B. Hargreavesi ja B. Hugenholtzi seisukohaga, et „õiglase kasutuse” doktriin võimaldab autoriõigussuhteid reguleerida paindlikult ja võtab arvesse tehnoloogilisest arengust tingitud ühiskonna vajadusi. Pragmatilistel kaalutlustel tuleb aga teiselt poolt nõustuda A. Lucas'ga selles, et „õiglase kasutuse” doktriini rakendamine Euroopa Liidu riikides ei pruugi praegusel ajahetkel olla jätkusuutlik. Euroopa Liidu 28 liikmesriigi kohtud ei ole tõenäoliselt suutelised kujundama piisavalt selget ühtset seisukohta küsimuses, millised autoriõiguste „piirangud” on infoühiskonnas õigustatud. Arvestades erinevate riikide autoriõiguse seaduste ja spetsiifiliste autoriõiguse õigusinstituutide globaliseerumist ja harmoneerumist ning Kontinentaal-Euroopa ning Anglo-Ameerika õigussüsteemide järjest suuremat põimumist autoriõiguse valdkonnas, on doktoritöö autori hinnangul aga tõenäoline, et õiglase kasutuse doktriin hakkab lähitulevikus Kontinentaal-Euroopa riikides autoriõiguse arengut tugevamalt mõjutama. Õiglase kasutuse doktriin on paindlikum, kuna see võimaldab kohtul igal konkreetsel üksikjuhul teha muutunud elulistele asjaoludele vastav õiglane ja õige otsus. Doktoritöö autor nõustub siinkohal M. Senftlebeni ja B. Hugenholtziga, et ammendava piirangute kataloogi puhul on aga just ettenähtavus ja õiguskindlus olulisteks eelisteks õiglase kasutuse doktriini ees.¹⁷⁰ Kui autoriõiguse seaduses puuduks loetelu õiguste vaba kasutuse juhtudest, siis asuksid õiguste kasutajad kahekümne kaheksas liikmesriigis igal konkreetsel juhul ise tõlgendama, mis on autoriõiguste objektide „õiglane kasutus”. See võiks viia aga massilise autoriõiguste rikkumiseni ja kohtusüsteemide ülekoormamiseni. Doktoritöö autor arvab, et ükski Euroopa Liidu 28 liikmesriigi kohtusüsteem ei ole praegu õiglase kasutuse doktriini kasutusele võtmiseks veel valmis. Kohtunikel ja advokaatidel ei ole piisavalt väljaõpet ja kogemusi. Eeltoodust tulenevalt on oht, et õiglase kasutuse doktriini kasutusele võtmisel jääksid teatud Euroopa Liidu liikmesriikides autoriõigused kaitseta. Enamik autoreid nähtavasti ei suudaks osta õigusabiteenust ega ise oma õigusi kohtusüsteemis kaitsta.

¹⁷⁰ Hugenholtz/Senftleben, p. 29.

Eestis kaalutakse AutõKõS eelnõusse õiglase kasutuse doktriini sissetoomist. Mujal Kontinentaal-Euroopa autoriõiguse traditsioonis oleks tegemist uudse lähenemisega.¹⁷¹ Intellektuaalse omandi kodifitseerimise töögrupi liige K. Nemvalts kasutab õiglase kasutuse doktriini tähistamiseks eestikeelset terminit „konkretiseerimata vaba kasutus”. Ta leiab, et Eestis kaaluksid konkretiseerimata vaba kasutuse normistiku rakendamise eelised üles võimalikud probleemid. Lahenduseks saab olla ka nn poolavatud (ingl k *semi-opened*) vaba kasutuse võimalus, mis ei kujuta endast õiglase kasutuse doktriini täpset ülevõtmist. Sellise normistiku paindlikkus põhineks olulisel määral juba olemasolevatel piirangutel. Nimelt oleks lubatud õiguste objekti vaba kasutamine ka sellistel juhtudel, mis ei ole otseselt seaduses nimetatud, aga mis on sarnased olemasolevas piirangute kataloogis leiduvatega.¹⁷² Asjakohase mõjude põhjaliku analüüsi teeb 2014. aasta sügiseks intellektuaalse omandi kodifitseerimise töögrupp. Doktoritöö autor peab Eestis võrreldes õiglase kasutuse doktriini rakendamisega jätkusuutlikumaks lahenduseks eelnimetatud nn poolavatud vaba kasutuse mudelit. Sellisel juhul jääks autoriõiguse seadusesse kehtestatud autoriõiguste piirangute loetelu, millest autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamisel on võimalik juhinduda. Eesti kohtupraktikat ei ole olnud seni piisavalt, et selle pinnalt saaks teha järeldusi, millised autoriõiguste kasutuse juhud on tõenäoliselt käsitletavad autoriõiguste vaba kasutusena. Kohtud ning õiguste kasutajad ja nende õigusnõustajad saavad nn poolavatud autoriõiguste piirangute kataloogi võtta aluseks, et hinnata konkreetse õiguse vaba kasutuse õiguspärasust. Sellise lahenduse puhul oleks õiguskindlus oluliselt suurem kui seaduses kehtestamata piirangute näidisloetelu korral, samas oleks tegemist võrreldes praeguse ammendava piirangute kataloogiga märkimisväärselt paindlikuma lahendusega.

Analüüsides autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste piiramist õiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamise aspektist, on aktuaalne keskenduda küsimusele, kas õiguste teostamise reguleerimine võib tänapäeva õigusdoktriinis olla käsitletav õiguste „piiranguna”. Piirates õiguste omajate võimalust vabalt valida, kuidas oma õigusi teostada, määratakse nimelt kindlaks autoriõiguste tegelik ulatus. Vastusest eespool püstitatud küsimusele oleneb, kas riikidel on otsustusvabadus teatud viisil reguleerida oma seaduses õiguste teostamist või tuleb piirangute kehtestamisel rangelt lähtuda rahvusvaheliste konventsioonide ja Euroopa Liidu õigusaktidega piirangute osas ettenähtud raamidest.

Endise Max Plancki Instituudi vanemteaduri ja praeguse Karlsruhe Ülikooli Informaatika ja Ökonoomika Instituudi professori T. Dreieri arvates saab autoriõiguste piirangud kategoriseerida kolme suurde gruppi. Esimesse kuuluvad sellised piirangud, mis teenivad üldsuse huve ja on vältimatult vajalikud. Siia

¹⁷¹ Seaduseelnõu seletuskirja esialgne lähtematerjal, versioon 19.02.2013, lk 75.

Pakutud on järgmist sätet: „*Õiguste objekti konkretiseerimata vaba kasutamise võimalus*”
Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta on lubatud õiguste objekti vaba kopeerimine või üldsusele suunamine tingimusel, et see on piisavalt sarnane mõne käesoleva seaduse paragrahvides x-x otseselt ettenähtud juhuga.

¹⁷² Nemvalts, lk 520.

kuulub näiteks autoriõiguse objektide kasutamine uudistes, et tagada isikutele juurdepääs informatsioonile. Teise gruppi kuuluvad piirangud, mis teenivad samuti üldsuse huve, kuid mis ei ole vältimatult vajalikud. Siia kuulub näiteks autoriõiguse objektide kasutamine vanglates ja haiglates ning avalikel poliitilistel üritustel. Kolmandasse gruppi kuuluvad piirangud, mis n-ö korrigeerivad turu puudujääke. Selline piirang on näiteks nn tühja kasseti tasu kompensatsioonimehhanism.¹⁷³ T. Dreier ei ole autoriõigustele „piirangu” kehtestamisena käsitlenud seda, kui autoriõiguste teostamise puhul nähakse ette teatud eriregulatsioon.

Põhjamaade autoriõigust uurinud Soome professor P.-L. Haarmann on liigitanud piiranguid neljal erineval alusel. Esiteks on liigitamise aluseks piirangu eesmärk. Piirang võib olla nähtud ette isiku privaatõigustest lähtudes kultuurilistes või sotsiaalsetes huvides. Teiseks on võimalik piiranguid liigitada selle alusel, milliseid autoriõiguse objekte piiratava õigusega kaitstakse. Piirang võib olla ette nähtud kirjandusliku või muusikalise teose, esituse, fonogrammi või audiovisuaalse teosega seotud õiguste piiramiseks. Kolmandaks on piiranguid võimalik liigitada olenevalt sellest, millisele konkreetsele õigusele need ette on nähtud. Piirata saab näiteks reprodutseerimisõigust, levitamisõigust või üldsusele edastamise õigust. Neljandaks saab autoriõiguste piiranguid liigitada selle alusel, kas (i) õiguste omaja säilitab hoolimata õiguse suhtes kehtestatud piirangust õiguse saada teiste isikute poolt õiguse kasutamisest majanduslikku kasu või (ii) on kõik õiguste kasutamisega seotud tingimused määratud kindlaks õiguste omaja enda ja õiguste kasutaja vaheliste või õiguste kasutaja ja õiguste omajat esindava kollektiivse esindamise organisatsiooni vaheliste läbirääkimiste tulemusena. Viimasena nimetatud juhul ei ole õiguste omajal endal üldjuhul võimalik mõjutada õiguste kasutamise tingimusi või keelata õiguste kasutamist.¹⁷⁴

P.-L. Haarmanni liigituse neljanda piirangu aluse kohta on Euroopa Liidus tõstatunud Põhjamaadest alguse saanud õiguslik debatt, kas sellisel viisil autoriõiguse piiramise korral on tegemist autoriõiguste „piiranguga” või „õiguste teostamise viisiga”. Valdavalt on asutud seisukohale, et tegemist on õiguste kollektiivse teostamise viisiga, mistõttu on Euroopa Liidu liikmesriikidel õigus vabalt võtta vastu riigisiseseid õigusakte, mis reguleerivad sellist autoriõiguste kollektiivset teostamist.¹⁷⁵ Siinkohal tuleb õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest aga kindlasti eristada õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist. Analüüsides viimast tuleb nõustuda T. Riisi ja J. Schovsboga, kes peavad seda õiguste teostamise viisi õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise võimaluse puudumise tõttu olemuslikult õiguste „piiranguks”.¹⁷⁶

Õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ei käsitleta nüüdisaegses õigusedoktriinis seega autoriõiguste piiranguna. Erandiks eeltoodud käsitlusele õiguste

¹⁷³ Dreier (2007), p. 235.

¹⁷⁴ Haarmann, s. 156–157.

¹⁷⁵ *ibid.*, s. 258.

¹⁷⁶ Riis/Schovsbo, p. 15.

kollektiivse „teostamise viisi” juures on õiguste kohustuslik ja õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine. M. Fiscor rõhutab, et õiguste kohustuslikku ja õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist ei tohi rakendada nende autoriõiguste puhul, mille kohta ei ole rahvusvahelistes konventsioonides ega Euroopa Liidu õigusaktides ette nähtud autoriõigusele piirangu kehtestamise võimalust.¹⁷⁷ Õiguste kohustusliku ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral on võrreldes õiguste laiendatud kollektiivse teostamisega õiguste omajate võimalust oma õigusi vabalt teostada oluliselt piiratud. Õiguste omajad on kohustatud oma õigusi teostama üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu, neil puudub võimalus vabalt otsustada oma õiguste teostamise üle. Seega on õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral ainuõiguste ulatus sisuliselt vähenenud ja saab järeldada, et tegemist on autoriõiguse „piiranguga”. Doktoritöö autori arvates piirab teatud määral ka õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ainuõigusi, kuid sellisel piiramisel on ainuõiguste ulatusele ja olemusele samas minimaalne mõju, kuna õiguste omajad saavad otsustada, kas asuda oma õigusi ka individuaalselt teostama.

Doktoritöö autor nõustub sellega, et üldjuhul ei ole autoriõiguste teostamise eriregulatsioon käsitletav autoriõiguste piiranguna. Infoühiskonna direktiivis on ammendavalt sätestatud piirangud, mida Euroopa Liidu liikmesriikidel on võimalik oma riigi seaduses ainuõigustele kehtestada. Kuna loetelu on ammendav, siis puudub liikmesriikidel võimalus oma riigi seaduses kehtestada infoühiskonna direktiivis nimetatud piiranguid. Samas ei kohaldu infoühiskonna direktiiv õiguste teostamise eriregulatsioonidele. Tuleb nõustuda P.-L. Haarmanni seisukohaga, et seaduses teatud valdkonnas õiguste kollektiivse teostamise ettenägemine ei ole käsitletav autoriõigustele piirangu kehtestamisena. Erandiks on õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine. Seega osutub sobiva õiguste teostamise viisi kaudu praegusel hetkel infoühiskonnas võimalikuks autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid tasakaalustada. Kui liikmesriigid kehtestavad riigi seaduses autoriõiguste kollektiivseks teostamiseks jätkusuutlikud mudelid, siis on see doktoritöö autori hinnangul praegusel hetkel autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks märkimisväärselt kiirem lahendus kui hakata Euroopa Liidu õigusaktides ettenähtud autoriõiguste piirangute kataloogi muutma.

Kokkuvõtteks. Peale õiguste omajate ainuõigustele seadusega kehtestatud piirangute kujundab ainuõiguste ulatust see, kuidas õiguste omajatel on võimalik oma õigusi teostada. Praegu on autoriõigustele ja autoriõigusega kaasnevatel õigustele kohustuslikke piiranguid Euroopa Liidu õigustikus nähtud ette vähe. Samuti ei ole lubatud kehtestada uusi Euroopa Liidu õigusaktides sätestamata piiranguid, mistõttu olemasolevate piirangute kataloog ei võimalda kõikides autoriõiguse valdkondades tasakaalustada autoriõigusega seotud huvigruppide huve. Seetõttu ei ole tagatud ühiskonnas jätkusuutlik areng. Seaduses õiguste kollektiivse teostamise ettenägemine ei ole käsitletav ainuõiguste

¹⁷⁷ Fiscor (2006), p. 42.

„piiranguna”. Erandiks on õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine. Seetõttu on õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise kehtestamine võimalik üksnes juhul, kui rahvusvaheliste konventsioonide ja Euroopa Liidu õigusaktide kohaselt on lubatud teatud ainuõigusele piirangu kehtestamine. Õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral on võrreldes õiguste laiendatud kollektiivse teostamisega õiguste omajate võimalust oma õigusi vabalt teostada oluliselt piiratud. Õiguste omaja ei saa asuda oma õigusi individuaalselt teostama. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral on igal õiguste omajal võimalik oma õigusi aga ka ise teostama asuda, mistõttu see ei vähenda sisuliselt ainuõiguste ulatust. Õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ei käsitleta erinevalt õiguste kohustuslikust kollektiivsest teostamisest kaasaegses õigusdoktriinis seega autoriõiguste piiranguna. Sellest tulenevalt on igal Euroopa Liidu liikmesriigil võimalik vabalt otsustada, kas kehtestada oma riigi seaduses õiguste laiendatud kollektiivne teostamine või mitte. Õiguste laiendatud kollektiivset teostamist on uuritud põhjalikumalt doktoritöö 4. peatükis.

1.4. Territoriaalsuse printsiibi kohaldamine autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus

1.4.1. Sissejuhatuseks uurimisprobleemi

Territoriaalsuse printsiibi kohaselt kehtestab iga suveräänne riik õiguse enda territooriumil.¹⁷⁸ Territoriaalsuse printsiip autoriõiguses on pärit juba 15. sajandi lõpust. Sel ajal andis riik autoriõigused isikutele teatud privileegina. Privileeg oli kindlale isikule välja antud dokument, mis andis ainuõiguse teost trükkida ja müüa kas tähtajatult või kindlaksmääratud tähtaja jooksul.¹⁷⁹ H. Pisuke rõhutab, et juba privileeg oli rangelt territoriaalse iseloomuga.¹⁸⁰ Territoriaalsuse printsiibist tulenevalt saab iga riik kehtestada õigusnormid autoriõigussuhete reguleerimiseks üksnes oma territooriumil.¹⁸¹ Autoriõiguste territoriaalsuse ületamiseks on loodud konventsioonid ja riikidevahelised kahepoolsed kokkulepped.¹⁸² Territoriaalsuse printsiibist tulenevalt ei ole õiguste omajatel seega ülemaailmset ühtset õiguste kataloogi, vaid kogum erinevate riikide poolt riigisisese autoriõigusega ettenähtud õiguste katalooge. Rahvusvahelised konventsioonid ja Euroopa Liidu õigusaktid kehtestavad üksnes miinimumstandardid, millega osalisriikide seadusandlused peavad kooskõlas olema. Iga riigi territooriumil on kehtestatud aga erinevad õigusnormid, millega õiguste kasutajal tuleb arvestada.

Territoriaalsuse printsiibi järgimine autoriõiguste kollektiivsel teostamisel on infoühiskonnas muutunud raskemaks, sest autoriõigusi kasutatakse praegusel

¹⁷⁸ Wadlow, p. 11.

¹⁷⁹ Uritam, lk 13.

¹⁸⁰ Pisuke (2003), lk 3.

¹⁸¹ Sterling (2003), p. 129–130.

¹⁸² Kukrus (1999), lk 30.

ajal enamasti piiriüleselt.¹⁸³ Eriti problemaatiline on territoriaalsuse printsiibi järgimine õiguste piiriülese kasutamise litsentsimisel Euroopa Liidus. Õiguste kasutaja peab saama õiguste kasutamiseks eelnevalt loa kõikide nende riikide territooriumide jaoks, kus ta kavatseb õigusi kasutama hakata. See tähendab, et õiguste kasutamiseks Euroopa Liidu ühtsel siseturul ei ole õiguste kasutajal praegu vaja arvestada mitte ühe, vaid kahekümne kaheksa liikmesriigi autoriõiguse normistikuga. Järgnevalt uuritakse doktoritöös territoriaalsuse printsiibi põhimõtteid Euroopa Liidus ja seda, kuidas ületatakse territoriaalsuse printsiibi põhimõtete vastuolu Euroopa Liidu ühtse siseturu põhimõtetega.

Territoriaalsuse printsiip on autoriõiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus hoolimata esilekerkinud probleemidest õiguste teostamisel jätkuvalt peamiseks aluspõhimõtteks. Territoriaalsuse printsiibi põhimõtted on olemuslikult vastuolus Euroopa Liidu ühtse siseturu põhimõtetega. Selle vastuolu ületamiseks on Euroopa Liidus kasutatud ajalooliselt peamiselt kaht teooriat, mille on välja arendanud Euroopa Liidu Kohus. Nendeks on õiguste olemasolu ja teostamise teooria ning intellektuaalomandi õiguste spetsiifilise olemuse teooria. Kahe viimase aastakümnega on nendele teooriatele lisandunud ka nelja valdkonna teooria. Eelnimetatud kolme teooriat ja nende teooriate ajaloolist arengut käsitletakse doktoritöös alljärgnevalt.

Õiguste olemasolu ja teostamise teooria kohaselt tuleb eristada intellektuaalomandi õiguste „olemasolu” (ingl k *existence*) ja „teostamist” (ingl k *exercise*). See tähendab, et õiguste omajale ettenähtud ainuõigus võib riigisisese õiguse järgi eksisteerida, kuid seda õigust ei või teostada viisil, mis takistab kaupade ja teenuste vaba liikumist siseturul.¹⁸⁴ Esimene oluline kohtulahend, millega Euroopa Liidu Kohus hakkas selgelt eristama intellektuaalomandi „olemasolu” ja „teostamise” kontseptsioone, oli Deutsche Grammophon vs. Metro.¹⁸⁵ Euroopa Liidu Kohus on selgelt sedastanud, et iseenesest õiguste olemasolu ei saa olla vastuolus Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklitega 85 ja 86 (kohtulahendi tegemise ajal kehtinud redaktsioon), kuid õiguste teostamine võib olla eelnimetatud artiklitega vastuolus.¹⁸⁶ Ka kaasuses Consten ja Grundig leidis Euroopa Liidu Kohus, et kuigi Euroopa Ühenduse asutamisleping ei mõjuta liikmesriikide õigusaktide alusel kehtestatud intellektuaalomandi õiguste eksisteerimist, võib nende õiguste teostamine teatud olukorras olla piiratud.¹⁸⁷ Igal konkreetsel juhul tuleb hinnata ega õiguste teostamine ei takista kaupade ja teenuste vaba liikumist siseturul või ei ole vastuolus konkurentsioiguse reeglitega.¹⁸⁸ Õiguste olemasolu ja teostamise teooriast sai Euroopa Liidus aastakümneteks väga oluline alus territoriaalsuse printsiibi põhimõtete ja Euroopa Liidu ühtse siseturu põhimõtete vahelise vastuolu ületamiseks.

¹⁸³ Fentiman, p. 137.

¹⁸⁴ Graig/Burca, p. 1027–1028.

¹⁸⁵ EK 08.06.1971, C-78/70; EK 18.03.1980, C-62/79.

¹⁸⁶ EK 18.10.1979, C-40/70; EK 08.06.1971, C-78/70; EK 06.10.1982, C-262/81.

¹⁸⁷ EK 13.07.1996, liidetud kohtuasjad C-56/64 ja C-58/64.

¹⁸⁸ Daum, p. 57.

Euroopa Liidu Kohtu poolt järgmisena väljaarendatud teooria autoriõiguse territoriaalsuse printsiibi põhimõtete ja Euroopa Liidu ühtse siseturu põhimõtete vahelise vastuolu ületamiseks on õiguste spetsiifilise olemuse teooria (ingl k *content theory*). Selle teooria kohaselt õigustab intellektuaalomandi õiguste spetsiifiline iseloom seda, et teatud juhtudel võib olla kaupade ja teenuse vaba liikumine Euroopa Liidu ühtsel siseturul takistatud.¹⁸⁹ Kohtuasjas Coditel¹⁹⁰ leidis kohus, et filmide puhul on autoriõiguse oluliseks sisuks autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja õigus saada tasu filmi igakordse üld-susele edastamise eest.

Õiguste spetsiifilise olemuse teooria kohaselt võib õiguste omaja seega takistada teenuste ja kaupade vaba liikumist Euroopa Liidu ühtsel siseturul juhul, kui see on vajalik teatud õiguste spetsiifilise olemuse kaitseks. Euroopa Liidu Kohus rõhutas, et intellektuaalomandi spetsiifilise olemuse teooria kohaselt on kaupade ja teenuste vaba liikumise põhimõttest kõrvalekalduv õiguste teostamine õigustatud intellektuaalomandi erilise olemusega.¹⁹¹ Järelikult kui autoriõiguste teostamine selle õiguste spetsiifilisest olemusest tulenevalt iseenesest küll takistab kaupade ja teenuste vaba liikumist ühtsel siseturul, on see õiguste spetsiifilise olemuse kaitsmise vajadusest tulenevalt ikka lubatav. Õiguste spetsiifilise olemuse teooriat kutsutakse ka kahe valdkonna teooriaks (ingl k *two field theory*)¹⁹². Euroopa Liidu Kohus on rõhutanud autoriõiguste „spetsiifilise olemuse” kategooria määratlemise raskust autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste eripärast tulenevalt.¹⁹³ Tuleb nõustuda Euroopa Liidu Kohtuga, et õiguste spetsiifilise olemuse teooria puuduseks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel on asjaolu, et autoriõiguste spetsiifilist olemust on raske määratleda. Õiguspraktikas on raske kindlaks teha, mida tuleb käsitleda autoriõiguste „spetsiifilise olemusena”, mis õigustaks kõrvalekaldumise Euroopa Liidu kaupade ja teenuste vaba liikumise põhimõttest nende õiguste kollektiivsel teostamisel. Doktoritöö autori hinnangul on selle teooria puuduseks samuti, et autoriõiguste spetsiifilisest olemusest tulenevalt ei ole peale õiguste omajate huvide piisaval määral võimalik arvestada teiste autoriõigusega seotud huvigruppide huvidega.

Euroopa Liidus on viimastel aastakümnetel hakatud järjest rohkem tähtsustama tarbijate huvisid. Autoriõiguste spetsiifilisest olemusest tulenevalt ei tohiks olla kaupade ja teenuste vaba liikumist takistav õiguste kollektiivne teostamine alati põhjendatud. Õiguste teostamine viisil, mis takistab kaupade ja teenuste vaba liikumist ühtsel siseturul, võib olla õiguste spetsiifilisest olemusest tulenevalt küll igati õigustatud, kuid ei pruugi samas võimaldada võtta arvesse teiste ühiskonnaliikmete vajadusi ja võimalusi. Sellest tulenevalt on õiguste spetsiifilise olemuse teooria tähtsus hakanud seoses nelja valdkonna

¹⁸⁹ Daum, p. 58.

¹⁹⁰ EK 18.03.1980, C-62/79.

¹⁹¹ EK 20.01.1981, C-57/80, C-55/80.

¹⁹² Daum, p. 58.

¹⁹³ EK 08.06.1971, C-78/70; EK 18.03.1980, C-62/79.

teooria (ingl k *four fields theory*) kasutusele võtmisega vähenema.¹⁹⁴ See viimane teooria põhineb eeldusel, et ka õiguste „spetsiifilisest olemusest” tulenev õiguste teostamine võib õigustamatult takistada kaupade ja teenuste vaba liikumist ühtsel siseturul, mistõttu see ei ole lubatud.

Kokkuvõtteks. Territoriaalsuse printsiip on olemuslikult vastuolus Euroopa Liidu ühtse siseturu põhimõtetega. Selle vastuolu ületamiseks on ajalooliselt välja arendatud kolm väga olulise tähtsusega teooriat. Nendeks teooriateks on õiguste olemasolu ja õiguste teostamise teooria, õiguste spetsiifilise olemuse teooria ning nelja valdkonna teooria. 21. sajandil on oluliseks arengusuunaks muutunud eriline vajadus arvestada tarbijate huvidega. Autoriõiguste jätkusuutlik kollektiivne teostamine Euroopa Liidus ei tohi takistada kaupade ja teenuste vaba liikumist ühtsel siseturul, välja arvatud juhul, kui see on põhjendatud arvesse võttes kõikide autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid ning ühiskonna majanduslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi ja kultuurilisi aspekte. Infoühiskonnas esilekerkinud, tarbijate huvidega erilise arvestamise vajadust õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel toetab nelja valdkonna teooria, kuna selle teooria kohaselt võib hoolimata õiguste spetsiifilisest olemusest õiguste kollektiivne teostamine põhjendamatult takistada kaupade ja teenuste vaba liikumist Euroopa Liidu ühtsel siseturul ning olla seetõttu keelatud.

1.4.2. Territoriaalsuse printsiibist tulenevad probleemid autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus

Territoriaalsuse printsiibi järgimist autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel peetakse Euroopa Liidu kultuuritööstuses ühtse siseturu killustumise üheks peamiseks põhjuseks.¹⁹⁵ Analoogkeskkonnas aitas territoriaalsuse printsiibist tulenevaid probleeme Euroopa Liidus lahendada õiguste ammendumise doktriin. Digitaalses keskkonnas see doktriin aga puudub.¹⁹⁶ Kuna autoriõiguste teostamine on üles ehitatud territoriaalsuse printsiibile, siis tarbijad saavad füüsilises formaadis CD-plaate osta mis tahes liikmesriigis asuvast poest, aga ei saa mitmeid tooteid ega teenuseid osta e-poest. Euroopa Liidu tasandil on seetõttu praegu tugev poliitiline surve, et ühtsel siseturul oleks autoriõiguse objektidele võimalik saada juurdepääs lihtsamalt ja kiiremini.¹⁹⁷ Ka C. Ginter rõhutab, et on oluline leida tasakaal Euroopa Liidu siseturul kaupade ja teenuste vaba liikumise põhimõtte ja intellektuaalse omandi õiguste omajate huvide vahel.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Daum, p. 62–63.

¹⁹⁵ Schierholz, p. 1157.

¹⁹⁶ Hugenholtz (2009), p. 25–26.

¹⁹⁷ KOM 2010(245), lk 7.

¹⁹⁸ Ginter, p 95.

Euroopa Liidu siseturul ei ole praegu autoriõigustega seonduvalt seega tegelikult olemas ühtset turgu. Näiteks internetis tegutseva muusikapoe üleeuroopalise teenuse pakkumine eeldab läbirääkimiste pidamist kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides tegutsevate kollektiivse esindamise organisatsioonidega või õiguste omajatega eraldi. See takistab ebamõistlikult kaupade ja teenuste vaba liikumist ühtsel siseturul. Doktoritöö käesolevas alapeatükis käsitletakse territoriaalsuse printsiibist lähtuvast autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsest teostamisest tulenevaid peamisi probleeme Euroopa Liidus. Need probleemid seisnevad ühtse siseturu territoriaalses killustatuses ja litsentsitava repertuaari killustatuses. Alljärgnevalt analüüsitakse nende probleemide lahendamise võimalusi.

B. Hugenholtzi hinnangul on territoriaalsuse printsiibist tulenev kõige suurem probleem Euroopa Liidus selles, et õiguste omajatelt tuleb saada õiguste kasutamiseks luba iga liikmesriigi territooriumi jaoks eraldi.¹⁹⁹ Traditsiooniliselt ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonid andnud multiterritoriaalseid litsentse.²⁰⁰ Iga kollektiivse esindamise organisatsioon on territoriaalsuse printsiibist lähtudes teostanud õigusi üksnes ühe riigi territooriumil, litsentsides õiguste kasutamist ainult selle riigi territooriumil.²⁰¹ Õiguste kasutajatel on Euroopa Liidu ühtsel siseturul multiterritoriaalseid litsentse saada seetõttu põhjendamatult keeruline ja aeganõudev.²⁰² Õiguste kasutajatele on Euroopa Liidus muudetud autoriõiguste kasutamine infoühiskonna uutes ärimudelites ebamõistlikult raskeks.²⁰³ Doktoritöö autor nõustub, et õiguste kollektiivsel teostamisel territoriaalsuse printsiibi järgimisest tulenev kõige suurem probleem Euroopa Liidus seisneb selles, et õiguste omajate luba autoriõiguste kasutamiseks rohkem kui ühe liikmesriigi territooriumil ei ole võimalik saada ühe litsentsilepinguga. Euroopa Liidu ühtsel siseturul eksisteerib autoriõiguse valdkonnaga seotud toodete ja teenuste puhul ühe turu asemel kakskümmend kaheksa erinevat turgu. Seega on Euroopa Liidus tungiv vajadus autoriõiguste multiterritoriaalse litsentsimise järele.

Teine suur probleem territoriaalsuse printsiibist lähtuva autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise korral Euroopa Liidus seisneb kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt litsentsitava repertuaari killustatuses. J. Drexl toob välja, et õiguste kasutajatel on infoühiskonnas keeruline tuvastada, milliselt isikult või organisatsioonilt tuleb konkreetses Euroopa Liidu liikmesriigis autoriõiguste kasutamiseks luba saada.²⁰⁴ Samasugusele probleemile juhib tähelepanu ka B. Hugenholtz.²⁰⁵ Ühel kollektiivse esindamise organisatsioonil ei ole üldjuhul volitust teostada kõikide õiguste omajate õigusi

¹⁹⁹ Hugenholtz (2012a)

²⁰⁰ Õiguste kollektiivse teostamise direktiivi ettepaneku artikli 3(k) kohaselt tähendab multiterritoriaalne litsents litsentsi, mis hõlmab rohkem kui ühe liikmesriigi territooriumi.

²⁰¹ Mazziotti, p. 37–38.

²⁰² Drexl, p. 255.

²⁰³ Schulenberg, p. 304.

²⁰⁴ Drexl, p. 255.

²⁰⁵ Hugenholtz (2012a).

kogu Euroopa Liidu territooriumil. Seetõttu saab kollektiivse esindamise organisatsioon litsentsida üksnes nende õiguste omajate õiguste kasutamist, kelle õiguste teostamiseks kogu Euroopa Liidus on seda organisatsiooni volitatud. Sellest tulenevalt peab õiguste kasutaja saama täiendavalt eraldi loa kas õiguste omajatelt otse või teistelt kollektiivse esindamise organisatsioonidelt. Seega on tungiv vajadus sellise õiguste teostamise mudeli järele, mis võimaldaks kollektiivse esindamise organisatsioonidel Euroopa Liidus litsentsida multirepertuaari (ingl k *multi repertoire*)²⁰⁶ kasutamist.

Euroopa Liidus esilekerkinud probleemide aktuaalsust illustreerib hästi Lisaboni Nõukogu liikmete, professorite B. Hargreavesi ja B. Hugenholtzi seisukoht, et autoriõiguste territoriaalne iseloom ei võimalda infoühiskonnas Euroopa Liidu kultuuritööstusel vabalt konkureerida Euroopa Liidu peamise kaubanduspartneri Ameerika Ühendriikide kultuuritööstusega.²⁰⁷ Territoriaalsuse printsiip autoriõiguste teostamisel raskendab Euroopa Liidus oluliselt uute ärimudelite ellurakendamist. Näiteks iTunesi innovatiivse ärimudeli turuletoomine oli Euroopa Liidus väga aeganõudev.²⁰⁸ Siinkohal tuleb märkida, et autoriõiguste territoriaalsust ei saa siiski pidada ainukeseks takistuseks Euroopa Liidus autoriõiguse valdkonnas ühtse siseturu toimimisele. Ameerika Ühendriikide turule iseloomulikku homogeensust ei ole Euroopa Liidus võimalik saavutada samuti liikmesriikide kultuuriliste ja keeleliste erinevuste tõttu.²⁰⁹ Doktoritöö autor peab põhjendatuks selle seisukohaga nõustuda. Võrreldes Ameerika Ühendriikide osariikidega on Euroopa Liidu liikmesriigid suveräänsed riigid täiesti erineva kultuuriruumiga. Samas tuleb nõustuda ka professorite B. Hargreavesi ja B. Hugenholtziga, et autoriõiguste territoriaalne iseloom on loonud infoühiskonnas Ameerika Ühendriikide kultuuritööstusele Euroopa Liidu kultuuritööstuse ees tugeva konkurentsieelise.

Viimastel aastakümnetel on territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide tõttu tõstatatud aktuaalne küsimus sellest, kas senised territoriaalsuse printsiibist lähtuvad õiguste teostamise mudelid on Euroopa Liidus autoriõiguste kollektiivsel teostamisel infoühiskonnas jätkusuutlikud.²¹⁰ Need mudelid tuginevad peamiselt kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheliste kahepoolsete esinduslepingute süsteemile.²¹¹ Kahepoolset esinduslepingud on praktikas loonud kollektiivse esindamise organisatsioonile ühe liikmesriigi territooriumil *de facto* monopoolse seisundi. Erialakirjanduses on niisugust kollektiivse esindamise organisatsioonide *de facto* monopoolset

²⁰⁶ Multirepertuaari all on mõeldud rohkem kui ühe kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatavate õiguste omajate õiguste kogumit. Tavapärast kasutatakse kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatavate õiguste omajate õiguste kogumi tähistamiseks terminit „kollektiivse esindamise organisatsiooni repertuaar”.

²⁰⁷ Hargreaves/Hughenoltz, p. 4–5.

²⁰⁸ Hugenholtz (2012a).

²⁰⁹ Mazziotti, p. 6.

²¹⁰ Drexler, p. 255.

²¹¹ *ibid.*

seisundit nimetatud ka maailmamonopoliks (sks k *Weltmonopol*).²¹² Olukorra teeb veel keerulisemaks asjaolu, et õiguste omaja ja kollektiivse esindamise organisatsiooni vahelised liikme- ja esinduslepingud võivad olla nii territoriaalsed kui ka ülemaailmsed.²¹³ Iga kollektiivse esindamise organisatsiooni nn esindusõiguste kogum õiguste omajate esindamiseks koosneb nimelt kaht tüüpi esindusõigustest. Esiteks, kollektiivse esindamise organisatsioon võib esindusõiguse saada otse õiguste omajalt kas liikme- või esinduslepingu alusel. Selline esindusõigus võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil teostada õiguste omajate õigusi tavapäraselt üle maailma. Osa õiguste omajaid on sõlminud aga iga riigi kollektiivse esindamise organisatsioonidega eraldi sellised liikme- või esinduslepingud, millega on nad volitanud kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi teostama üksnes ühe liikmesriigi territooriumil. Teiseks on kollektiivse esindamise organisatsioonidel sõlmitud kahepoolsed esinduslepingud teiste riikide samasuguste organisatsiooniga. Niisuguse kahepoolse esinduslepinguga on kollektiivse esindamise organisatsioonile üldjuhul antud esindusõigus õiguste omajate õiguste teostamiseks üksnes selle riigi territooriumil, kus vastav kollektiivse esindamise organisatsioon on asutatud ja tegutseb. Euroopa Liidus teostavad kollektiivse esindamise organisatsioonid osa õiguste omajate õigusi seega ülemaailmselt ja osa õiguste omajate õigusi üksnes oma asukohariigi territooriumil. Kollektiivse esindamise organisatsioonil ei ole võimalik ilma teistelt kollektiivse esindamise organisatsioonidelt saadud volitusteta anda õiguste kasutajatele Euroopa Liidus multiterritoriaalset litsentsi multirepertuaari kasutamiseks, kuna iga kollektiivse esindamise organisatsioon on saanud ühes liikmesriigis *de facto* monopoolse seisundi.

Euroopa Liidu Kohus on 1989. aastal Tournieri kohtuasjas analüüsinud kollektiivse esindamise organisatsioonide *de facto* monopoolse seisundi kooskõla Euroopa Liidu ühtse õiguskorraga. Euroopa Liidu Kohus on Tournieri kohtulahendis asunud seisukohale, et kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelised kahepoolsed esinduslepingud üksnes piiravad vaba konkurentsi Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikli 81(1) mõttes. Kohus sedastas, et kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheline esindusõigus ei ole tegelikult rangelt ainuõigusliku iseloomuga, kuna see ei võta teistest liikmesriikidest pärit õiguste kasutajatelt võimalust saada õiguste kasutamiseks luba mis tahes liikmesriigi kollektiivse esindamise organisatsioonilt otse.²¹⁴ Kohtulahend vaadeldavas Tournieri kohtuasjas on tehtud juba ligikaudu kakskümmend viis aastat tagasi. Infoühiskonnas on tehnoloogilise arengu mõjul oluliselt muutunud autoriõiguste kasutamise võimalused ja viisid, mistõttu on samuti muutunud kahepoolsetel esinduslepingutel põhinevate õiguste teostamise mudelite mõju Euroopa Liidu ühtsele siseturule. Sellest tulenevalt on tekkinud suured probleemid senise kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheliste kahepoolsete esinduslepingute süsteemil põhineva õiguste kollektiivse teostamisega seondult.

²¹² Pedrazzini/Marbach, S. 231.

²¹³ Schulenberg, p. 304.

²¹⁴ EK 13.07.1989, C-395/87.

Euroopa Komisjon analüüsis CISAC-i kaasuses kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheliste vastastikuste esinduslepingute mudeli jätkusuutlikkust infoühiskonnas.²¹⁵ Selle mudeli on välja töötanud autorite kollektiivse esindamise organisatsioonide katusorganisatsioon CISAC rangelt autoriõiguse territoriaalsuse põhimõttest lähtudes.²¹⁶ Nimelt selle mudeli järgi teostab ühes liikmesriigis tegutsev kollektiivse esindamise organisatsioon ainult selle liikmesriigi residentidest õiguste omajate õigusi ning volitab kahepoolsete esinduslepingute alusel oma liikmete õigusi teostama teiste liikmesriikide kollektiivse esindamise organisatsioonide üksnes nende asukoha liikmesriigis. Komisjon leidis, et infoühiskonnas ei ole sellisel viisil enam võimalik autoriõigusi jätkusuutlikult teostada. Õiguste omajad peaksid saama vabalt valida mis tahes kriteeriumide alusel, milline kollektiivse esindamise organisatsioon nende õigusi Euroopa Liidus teostab. Sellised kriteeriumid on näiteks kollektiivse esindamise organisatsiooni halduskulud, osutatavate teenuste kvaliteet, kogutud litsentsitasude jaotamise kiirus ja sagedus ning ka muud õiguste kollektiivse teostamisega seonduvad hüved.²¹⁷ Kuigi Euroopa Liidu Üldkohtu otsusega 12. aprillist 2013 tühistati analüüsiv Euroopa Komisjoni otsus osaliselt, siis Euroopa Komisjoni eespool toodud varasemaid seisukohti kohus sisuliselt ümber ei lükanud.²¹⁸ Doktoritöö autor leiab, et Euroopa Komisjoni eeltoodud järeldused on igati põhjendatud. CISAC-i vastastikuste esinduslepingute mudel on mõeldud peamiselt autoriõiguste teostamiseks analoogkeskkonnas. Selle mudeli väljatöötamise ajal kasutati autoriõigusi enamasti ühe liikmesriigi territooriumil ning autoriõiguste territoriaalsuse printsiibist tulenevaid probleeme autoriõiguste piiriülesel kasutamisel Euroopa Liidus oli võimalik lahendada õiguste ammendumise doktriiniga.

Territoriaalsuse printsiip ei tekitanud õiguste ammendumise doktriini kasutamise tõttu autoriõiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus suuri probleeme ajal, mil autoriõigusi kasutati valdavalt ühe liikmesriigi territooriumil. Tehnoloogiline areng infoühiskonnas on toonud kaasa vajaduse Euroopa Liidu tasandil autoriõiguste multiterritoriaalset litsentsimist reguleerida. Järgnevalt käsitletakse doktoritöös võimalusi, kuidas lahendada territoriaalsuse printsiibist tulenevaid probleeme autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus.

Globaliseerunud ja digitaliseeritud ühiskonnas ei saa kauba- ja teenuseturud olla tegelikult piiratud rahvuslike riigipiiridega.²¹⁹ Eesmärk luua tõrgeteta toimiv ühtne siseturg on tinginud vajaduse autoriõiguse ühtlustamiseks Euroopa Liidus.²²⁰ Autoriõiguste teostamine on Euroopa Liidus olnud kõige vähem harmoneeritud autoriõiguse valdkond. Kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamise ja tegevuse reguleerimine on senini olnud üksnes riigisisese

²¹⁵ COMP/C2/38.698.

²¹⁶ Vt lisaks www.cisac.org.

²¹⁷ COMP/C2/38.698, p. 133–134.

²¹⁸ EÜK 12.04.2013, T-442/08.

²¹⁹ Senn, p. 147–148.

²²⁰ Kalvi (2005), p. 101.

õiguse küsimus. Ülejäänus on autoriõiguse harmoneerituse tase Euroopa Liidus märkimisväärselt kõrgem. Viimastel aastakümnetel on tõstatunud aktuaalne diskussioon territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide lahendamiseks autoriõiguste kollektiivse teostamise normistiku harmoneerimise kaudu.

T. Dreier on seisukohal, et Euroopa Liidu ühtses õiguskorras on õiguste kollektiivset teostamist harmoneerida väga tähtis, kuna see tagab Euroopa Liidu siseturul autoriõiguse toimimise.²²¹ Sellisele järeldusele on jõudnud ka L. Guibault, kes arvab, et õiguste kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevust reguleeriva harmoneeritud normistiku puudumine ja liiga erinevad riigisisestel autoriõiguste seadused takistavad kaupade ja teenuste vaba liikumist Euroopa Liidus.²²² Infoühiskonnas asetleidnud tehnoloogiline areng on Euroopa Liidus seega toonud kaasa tungiva vajaduse harmoneerida autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist reguleerivaid autoriõiguse norme. Doktoritöö autor leiab, et kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevus autoriõiguste teostamisel ei tohiks takistada Euroopa Liidu siseturu tõrgeteta toimimist ega tohi viia siseturu killustumiseni. Euroopa Liidu siseturul peaks isikutel olema võimalik astuda mis tahes liikmesriigi kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmeks või saada mis tahes kollektiivse esindamise organisatsioonilt litsents autoriõiguste kasutamiseks kogu Euroopa Liidu territooriumil. Kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamist ja tegutsemist puudutava seadusandluse harmoneerimine Euroopa Liidu tasandil aitab vähendada kollektiivse esindamise organisatsioonide, õiguste omajate ja kasutajate ebakindlust, tagab üldsusele parema juurdepääsu autoriõiguse objektidele ning lihtsustab territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide lahendamist autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel.

Euroopa Liidus on autoriõiguse ühtlustamise põhieesmärk samuti normaalse konkurentsi tagamine kultuuritööstuse valdkonnas.²²³ Samas toonitab H. Pisuke: „Euroopa Liidu liikmesriigid on üldiselt seisukohal, et Euroopa Liidu sisene harmoniseerimine peab leidma aset ainult sellel tasemel, mis mõjutab ühisturu loomist või funktsioneerimist ning arvestama peab autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kultuurilise sisuga”.²²⁴ Euroopa Liidu konkurentsiõiguse ja autoriõigusega tegelevad Saksa advokaadid I. Brinker ja T. Holzmüller on asunud seisukohale, et Euroopa Liidu ühtse siseturu probleemideta toimimiseks tuleks täielikult ühtlustada vastavad autoriõiguste kollektiivset teostamist ja kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevust reguleerivad sätted. I. Brinker ja T. Holzmüller leiavad seejuures, et olukorras, kus ühes liikmesriigis asutatud ja tegutseval kollektiivse esindamise organisatsioonil on võrreldes mõne teise liikmesriigi kollektiivse esindamise organisatsiooniga vaja täita rohkem kohustuslikke sotsiaalseid ja kultuurilisi funktsioone, ei ole tegevlikkuses kollektiivse esindamise organisatsioonidel võimalik vabalt konku-

²²¹ Dreier (2010), p. 429.

²²² Guibault (2005), p. 139.

²²³ Pisuke (2005b), lk 8.

²²⁴ Pisuke (2004), lk 49.

reerida.²²⁵ Samasugusele ohule juhitakse tähelepanu ka Euroopa Poliitika-uuringute Keskuse (CEPS)²²⁶ digitaalse foorumi lõpparuandes.²²⁷

Traditsiooniline territoriaalsuse printsiibil põhinev kollektiivse esindamise organisatsioonide kahepoolsete esinduslepingute süsteem ja kollektiivse esindamise organisatsioonide *de facto* turgu valitsev seisund on autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamise eesmärgil õigustanud kollektiivse esindamise organisatsioonidele teatud lisakohustuste kehtestamist. A. Schierholz on sellest tulenevalt tõstatanud küsimuse, et kui kollektiivse esindamise organisatsioonid Euroopa Liidus omavahel konkureerivad, siis ei ole need organisatsioonid enam *de facto* turgu valitsevas seisundis, mistõttu ei pruugi olla õigustatud näha neile ette lisakohustusi.²²⁸ Londoni Queen Mary Ülikooli autoriõiguse teadlane P. Tuma on asunud seisukohale, et Euroopa Liidus tuleks hoiduda kollektiivse esindamise organisatsioonide riigisisese õigusega kehtestatud kultuurilise ning sotsiaalse iseloomuga funktsioonide harmoneerimisest.²²⁹ P. Tuma on „funktsioonide” all pidanud doktoritöö autori hinnangul silmas „lisakohustusi” eeltoodud A. Schierholzi käsitluse järgi.

Doktoritöö autor leiab, et kollektiivse esindamise organisatsioonide lisafunktsioonide harmoneerimata jätmine Euroopa Liidus võib iseenesest tekitada probleeme, kuna nende funktsioonide täitmine võib otseselt mõjutada kollektiivse esindamise organisatsioonide efektiivsust õiguste kollektiivsel teostamisel. Näiteks, kui ühes liikmesriigis on nähtud ette, et kollektiivse esindamise organisatsioon peab täitma sotsiaalsel või kultuurilisel eesmärgil lisakohustusi, siis võib see mõjutada selle organisatsiooni konkurentsivõimet ning takistada kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelist õiglast konkurentsi Euroopa Liidus. Kollektiivse esindamise organisatsioon, mis tegutseb liikmesriigis, kus kultuurilise ja sotsiaalse iseloomuga lisakohutusi ei ole ette nähtud, saab õigusi teostada majanduslikus mõttes efektiivsemalt, eelkõige väiksemate halduskuludega. Selle kaudu omandab mõni kollektiivse esindamise organisatsioon aga Euroopa Liidu siseturul konkurentsivõimelisema positsiooni. Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et kollektiivse esindamise organisatsioonide riigisisese seadusega kehtestatud erinevad sotsiaalse ja kultuurilise iseloomuga lisakohustused võivad Euroopa Liidu ühtsel siseturul saada takistuseks kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelisele õiglasele konkurentstile. Üks võimalus on Euroopa Liidus niisugused lisakohustused kaotada, misjärel jääksid kollektiivse esindamise organisatsioonid täitma üksnes autoriõiguste kollektiivse teostamisega seotud funktsioone. Praegu ei ole Euroopa Liidu liikmesriigid tõenäoliselt veel valmis selleks, et kollektiivse esindamise organisatsioonid lähtuksid autoriõiguste kollektiivsel teostamisel pelgalt majanduslikest kaalutlustest. Samas võiks doktoritöö autori hinnangul üritada kollektiivse esindamise organisatsioonide kultuurilise ja sotsiaalse iseloomuga kõrvalfunktsioone

²²⁵ Brinker/Holzmüller, p. 558.

²²⁶ Centre for European Policy Studies, vt lisaks <http://www.ceps.eu/>.

²²⁷ Mazziotti, p. 36.

²²⁸ Schierholz, p. 1188.

²²⁹ Tuma, p. 1172.

vähendada. Kõrvalfunktsioonide täitmine ei tohiks mingil juhul ebamõistlikult takistada õiglast konkurentsi kollektiivse esindamise organisatsioonide vahel ega segada õiguste kollektiivse teostamisega seotud põhifunktsioonide täitmist.

Praegu on Euroopa Liidus autoriõiguse territoriaalsuse printsiibist tuleneva ühtse siseturu killustumise probleemi lahendamine saanud väga aktuaalseks. Reguleerimaks autoriõiguste kollektiivset teostamist ja muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalset litsentsimist Euroopa Liidus, võeti 26. veebruaril 2014 vastu autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv. Direktiivi ettepaneku seletuskirja kohaselt on direktiivil kaks peamist eesmärki. Esiteks luua asjakohane õigusraamistik selliste autoriõiguste teostamiseks, mida teostavad kollektiivse esindamise organisatsioonid. Direktiiviga tagatakse kõikide kollektiivse esindamise organisatsioonide parem juhtimine ja suurem läbipaistvus. Teine direktiivi eesmärk on edendada ja lihtsustada muusikateoste autorite õiguste multiterritoriaalset litsentsimist, mis on vajalik internetipõhiste teenuste osutamiseks.²³⁰ Territoriaalsuse printsiibi ja ühtse siseturu olemusliku vastuolu ületamiseks on toodud direktiivi multiterritoriaalse litsentsi kontseptsioon.²³¹ Multiterritoriaalne litsents on võimalus, kuidas Euroopa Liidu unifitseeritud ekterritoriaalse iseloomuga autoriõiguste puudumisel võimaldada autoriõiguse objektide piiriülest kasutamist.²³²

Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 3(m) kohaselt tähendab „multiterritoriaalne litsents” litsentsi, mis hõlmab rohkem kui ühe liikmesriigi territooriumi. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikkel 29(1) näeb ette, et kollektiivse esindamise organisatsioonide vaheline esindusleping, millega üks kollektiivse esindamise organisatsioon volitab teist kollektiivse esindamise organisatsiooni andma multiterritoriaalseid litsentse oma muusika-repertuaari kuuluvate muusikateoste kasutamiseks internetis, ei tohi olla ainuõigusliku iseloomuga. Seega peab kollektiivse esindamise organisatsioonidel olema Euroopa Liidus võimalik anda õiguste kasutajatele multiterritoriaalseid litsentse olenemata liikmesriigist, kus konkreetne organisatsioon on asutatud ja tegutseb. Kollektiivse esindamise organisatsioonide kahepoolsete vastastikuste esinduslepingutega ei tohi seda takistada. Seega ei saa erinevalt traditsioonilisest CISAC-i mudelist direktiivi kohaselt territoriaalsuse printsiibile tuginedes Euroopa Liidus enam piirata kollektiivse esindamise organisatsioonide võimalust anda õiguste kasutajatele multiterritoriaalset litsentsi. Eestis ei näe AutÕS praegu ette piirangut, et kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelised esinduslepingud ei võiks olla ainuõigusliku iseloomuga. Seega Eesti õiguse autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikliga 29(1) kooskõlla viimiseks tuleks AutÕS-s taoline piirang *expressis verbis* sätestada. Arvesse tuleb võtta, et vaadeldav direktiivi artikkel 29(1) kohaldub üksnes nende kollektiivse esindamise organisatsioonide vaheliste esinduslepingute suhtes, millega üks kollektiivse esindamise organisatsioon volitab teist kollektiivse esindamise

²³⁰ COM(2012) 372 final. Seletuskiri, lk 3.

²³¹ Mazziotti, p. 37–38.

²³² *ibid.*, p. 1.

organisatsiooni andma multiterritoriaalseid litsentse oma muusikarepertuaari kuuluvate muusikateoste kasutamiseks internetis.

Doktoritöö autori hinnangul on autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis võetud jätkuvalt aluseks põhimõtte, et autoriõigused on olemuselt territoriaalsed ainuõigused, samas ei ole õiguste omajatel Euroopa Liidus enam täielikku otsustusvabadust õiguste teostamise üle. Muusikateoste internetiõiguste teostamisega seonduvalt ei ole autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi järgi õiguste omajaid esindavatel kollektiivse esindamise organisatsioonidel nimelt võimalik täiesti vabalt otsustada, millisele teisele Euroopa Liidu kollektiivse esindamise organisatsioonile esindusõigus anda. Kollektiivse esindamise organisatsioon, mis sõlmib mõne teise samasuguse organisatsiooniga esinduslepingu muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalseks litsentsimiseks, on kohustatud samadel alustel võimaldama ka mis tahes teisel kollektiivse esindamise organisatsioonil oma repertuaariga seonduvaid õigusi teostada. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv lähtub aluskontseptsioonina territoriaalsuse printsiibist. Euroopa Liidu ühtse siseturu olemusega aitab seda printsiipi aga kooskõlla viia direktiivis sätestatud põhimõtte, et mitte ühelgi kollektiivse esindamise organisatsioonil ei ole ühe liikmesriigi territooriumil muusikateoste internetiõiguste kollektiivseks teostamiseks ainuõigust ja paljudel kollektiivse esindamise organisatsioonidel on võimalik anda rohkem kui ühe liikmesriigi territooriumi hõlmavaid litsentse.

Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi eelnimetatud põhimõtet on erialakirjanduses asunud ka teravalt kritiseerima. A. Schierholz väidab, et Euroopa Komisjon on direktiivi välja töötanud peamiselt meelelahutustööstuse huvides ning et see ei võta piisavalt arvesse kõikide õiguste omajate ja kollektiivse esindamise organisatsioonide huvisid.²³³ Namuri Ülikooli Infotehnoloogia ja Õiguse Teaduskeskuse teadlase V. Dehini arvates ei ole territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide lahendamiseks direktiiviga loodav kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheline konkurents Euroopa Liidus põhjendatud.²³⁴ A. Schierholz toob autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi rakendamise võimaliku probleemina välja, et mõned üksikud Euroopa Liidus tegutsevad kollektiivse esindamise organisatsioonid võivad saada otse õiguste omajatelt esindusõiguse. A. Schierholzi hinnangul võib see tuua kaasa olukorra, kus sellised kollektiivse esindamise organisatsioonid ei hakka teiste kollektiivse esindamise organisatsioonidega sõlmima esinduslepinguid, vaid üksnes teenuste osutamise lepinguid. Teised kollektiivse esindamise organisatsioonid osutaksid õiguste kollektiivse teostamise teenust ja teenuse osutamisel lähtutaks ikka territoriaalsuse printsiibist. Sellisel juhul ei rakenduks direktiivi artiklis 29(1) sätestatud põhimõtte. A. Schierholz ei pea eelkirjeldatud arengut Euroopa Liidus positiivseks, kuna mõjuvõim koonduks üksnes paari suurema kollektiivse esindamise organisatsiooni kätte.²³⁵

²³³ Schierholz, p. 1184–1185.

²³⁴ Dehin, p. 236–237.

²³⁵ Schierholz, p. 1186.

Doktoritöö autor nõustub V. Dehini ja A. Schierholziga selles, et õiguste kollektiivse teostamise direktiiv võib mõjutada õiguste omajate poolt esindusõiguse andmist erinevatele kollektiivse esindamise organisatsioonidele. Õiguspraktikas võib välja kujuneda olukord, et need vähesed Euroopa Liidus tegutsevad kollektiivse esindamise organisatsioonid, millele õiguste omajad on andnud volituse oma õiguste teostamiseks kogu Euroopa Liidu territooriumil, oleksid sisuliselt ikka *de facto* monopoolses seisundis. Juba praegu on doktoritöö autori hinnangul võimalik taolist tendentsi märgata internetiõiguste litsentsimisel näiteks Saksa autorite kollektiivse esindamise organisatsiooni GEMA²³⁶ ja Prantsuse autorite kollektiivse esindamise organisatsiooni SACEM²³⁷ puhul. Fonogrammitootjad näiteks eelistavad oma kättesaadavaks tegemise õiguse anda kollektiivseks teostamiseks kogu Euroopa Liidus Inglismaa fonogrammitootjate ja esitajate kollektiivse esindamise organisatsioonile PPL.²³⁸

V. Dehin on õiguste kollektiivse teostamise direktiivi kritiseerinud põhjusel, et selle rakendamine võib tema hinnangul tuua praktikas kaasa Euroopa kultuurilise mitmekesisuse kadumise. Samasugusel seisukohal on J. Drexli.²³⁹ V. Dehin ja J. Drexli on mõlemad toonud oma käsitluse peamise repertuaari (ingl k *main repertoire*) kontseptsiooni. Peamise repertuaari moodustavad autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektid, mis on populaarsed ja mida paljud õiguste kasutajad seetõttu soovivad kindlasti kasutada. Peamine repertuaar ei ole erinevalt nn niširepertuaarist suunatud üksnes spetsiifilisele tarbijagrupile. Peamise repertuaariga seonduvate autoriõiguste teostamine on majanduslikult kasulik, seetõttu võib osa kollektiivse esindamise organisatsioonide loobuda nn niširepertuaari litsentsimisest. Kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheline konkureerimine Euroopa Liidus mõjutaks oluliselt nende kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevust, mis ei teosta peamise repertuaariga seonduvaid õigusi. A. Schierholtz rõhutab, et kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevus nn niširepertuaari litsentsimisel omab olulist mõju Euroopa kultuurilisele mitmekesisusele. Ta leiab, et õiguste kasutajad võivad muidu lõpetada nn niširepertuaari üldsusele suunamise, kuna kõikide vajalike autoriõiguste omandamine nn niširepertuaari kasutamiseks on liiga keeruline ja kallis.²⁴⁰ J. Drexli arvates ei suuda õiguste kollektiivse teostamise direktiivis sätestatud õiguste multiterritoriaalset litsentsimist reguleeriv normistik samal ajal tagada nii efektiivset konkurentsi kollektiivse esindamise organisatsioonide vahel kui ka anda õiguste omajatele ja kollektiivse esindamise organisatsioonidele piisavalt otsustusvabadust.²⁴¹

Erialakirjanduses on autoriõigusega seotud huvigruppidele otsustusvabaduse tagamisega seonduvalt analüüsitud, mil määral on autoriõiguste kollektiivsel teostamisel põhjendatud lepinguvabaduse printsiibist kõrvale kalduda. Lepingu-

²³⁶ Vt lisaks <https://www.gema.de>.

²³⁷ Vt lisaks <http://www.sacem.fr>.

²³⁸ Vt lisaks <http://www.ppluk.com>.

²³⁹ Drexli, p. 271.

²⁴⁰ Schierholz, p. 1185.

²⁴¹ Drexli, p. 271.

vabaduse põhimõtet tuleb pidada üheks olulisimaks tsiviilõiguse printsiibiks. I. Kull ütleb: „Lepingute sõlmimise vabadus on iseloomulik vaba turumajandusega riikidele, sest leping kui ühiskondlike suhete reguleerimise eraõiguslik vahend muudab võimalikuks vaba ettevõtluse ja majandussuhete vastutustundliku loomise. Lepinguvabaduse põhimõtte üldlase tunnustamise peamiseks põhjuseks on asjaolu, et lepingut on läbi aegade peetud kõige efektiivsemaks ühiskonna enesereguleerimise vahendiks, vahendiks, millega kaasneb ühiskonna liikmete vajaduste maksimaalne rahuldamine.”²⁴²

Esimene erialakirjanduses valitsev seisukoht tõstatatud küsimuses lähtub sellest, et lepinguvabaduse põhimõttest kõrvalekaldumine on põhjendatud, kui selle eesmärk on tagada kultuurilise mitmekesisuse säilimine Euroopa kultuuri-ruumis. J. Drexli leiab, et autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis peaks olema selgesõnaliselt sätestatud kollektiivse esindamise organisatsioonide kohustus sõlmida kõikide õiguste omajatega liikme- või esindusleping. Õiguste omajad aga ei tohiks anda oma õiguste teostamiseks ainuõigust ainult ühele kollektiivse esindamise organisatsioonile. Ainult seeläbi oleks tagatud, et kõik kollektiivse esindamise organisatsioonid Euroopa Liidus jätkavad nii peamise repertuaari kui ka nn niširepertuaari litsentsimist. J. Drexli leiab, et eeltoodud alustel on põhjendatud kalduda autoriõiguste kollektiivse teostamise reguleerimisel kõrvale lepinguvabaduse põhimõttest.²⁴³ Euroopa Komisjon on teistsugusel seisukohal, rõhutades vastupidi J. Drexlile, et eelkõige igal õiguste omajal peab olema võimalik vabalt otsustada oma õiguste kollektiivse teostamisega seonduvate oluliste küsimuste üle. Esiteks peab õiguste omajal olema võimalik valida, kas üldse ja milliseid oma õigustest teostada kollektiivselt. Teiseks peab õiguste omaja saama valida, millist kollektiivse esindamise organisatsiooni õiguste teostamiseks volitada. Kolmandaks peab õiguste omaja saama otsustada, millistel tingimustel kollektiivse esindamise organisatsiooniga esindus- või liikmeleping sõlmida.²⁴⁴ Doktoritöö autor mõõnab, et J. Drexli kriitika on osaliselt põhjendatud. Euroopa Liidus kultuurilist mitmekesisust säilitada on oluline. Autoriõiguste kollektiivne teostamine peab aitama seda eesmärki saavutada. Samas ei nõustu doktoritöö autor J. Drexliga selles, et Euroopa Liidus õiguste kollektiivsel teostamisel territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide lahendamiseks on igal juhul põhjendatud lepinguvabaduse ulatuslik piiramine. Doktoritöö autor nõustub Euroopa Komisjoni seisukohaga, et õiguste omajatel peaks üldjuhul olema võimalik otsustada oma õiguste kollektiivse teostamisega seonduvate oluliste küsimuste üle. Eelkõige peaks õiguste omajatel olema võimalik vabalt valida, millised oma õigused ning millisele kollektiivse esindamise organisatsioonile teostamiseks anda.

Kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmetele või esindatavatele ei tohi kehtestada organisatsiooniga ühinemisel ebamõistlikke tingimusi. Euroopa Liidu Kohtu otsuses BRT vs. SABAM kohtuasjas jõudis kohus järeldusele, et

²⁴² Kull.

²⁴³ Drexli, p. 271.

²⁴⁴ *ibid.*

de facto turgu valitsevas seisundis olev kollektiivse esindamise organisatsioon SABAM ei ole kuritarvitanud oma turgu valitsevat seisundit sellega, et SABAM-i liikmetelt nõuti kõikide õiguste kollektiivseks teostamiseks üleandmist globaalsel tasandil, kuivõrd see võib olla vajalik kollektiivse esindamise organisatsiooni efektiivseks toimimiseks. Samas leidis kohus, et igal konkreetsel juhul on siseriiklike kohtute pädevuses kaaluda, kas kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt õiguste omajatele seatud tingimus anda konkreetse õiguse või kõikide õiguste teostamine üle organisatsioonile on seaduslik. Kohus rõhutas, et õiguste omaja kohustus anda nii kõikide oma olemasolevate kui ka tulevikus tekkivate õiguste kollektiivse teostamise õigus kollektiivse esindamise organisatsioonile võib kujutada endast ebaõiglast tingimust.²⁴⁵ BRT vs. SABAM kaasuses andis Euroopa Liidu Kohus selle küsimuse hindamiseks kaks olulist kriteeriumi. Nendeks on hädavajalikkuse test (ingl k *indispensability test*) ja õigluse test (ingl k *equity test*). Esimese testi kohaldamisel tuleb kaaluda, kas konkreetne kollektiivse esindamise organisatsiooni reegel on hädavajalik õiguste omajate õiguste efektiivseks kaitseks. Teise testi kohaldamisel vaadeldakse, kas õiguste omaja vabadus oma õigust kasutada või käsutada ei saaks intensiivsemalt piiratud, kui see on tõe poolest õiglane.²⁴⁶ Eelpool nimetatud Euroopa Liidu Kohtu otsusest tulenev mõju autoriõiguse kollektiivse teostamise põhimõtetele on selgelt täheldatav autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis. Direktiivi artikkel 4 näeb nimelt ette, et liikmesriigid peavad tagama, et kollektiivse esindamise organisatsioonid tegutsevad oma õiguste omajate parimates huvides ega sea neile kohustusi, mis ei ole nende õiguste omajate õiguste või huvide kaitsmiseks või nende õiguste tõhusaks teostamiseks objektiivselt vajalikud.

Kohtuasjas Kanal5 etd ja TV1 AB vs. STIM asus Euroopa Liidu Kohus seisukohale, et turgu valitseva seisundi omamine ei tohi võtta kollektiivse esindamise organisatsioonilt ära võimalust kaitsta mõistlikult oma ärihuvisid. Kollektiivse esindamise organisatsioon võib seetõttu võtta tarvitusele mõistlikke meetmeid, mida ta peab vajalikuks, et oma ärihuve kaitsta. Nende meetmete eesmärk ei tohi aga olla turgu valitseva seisundi tugevdamine või selle kuritarvitamine.²⁴⁷

Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et ka turgu valitsevas seisundis kollektiivse esindamise organisatsioon peab saama mõistlikult kaitsta enda huvisid ja võtma kasutusele selleks vajalikke meetmeid. Näiteks kui õiguste omajale on liikmelepinguga nähtud ette liikmelisuse maksimaalne periood, siis aitab see vältida läbimõtlematuid otsuseid liikmelepingu lõpetamisel ning ei tekita kollektiivse esindamise organisatsioonile ebamõistlikke kulutusi, mis kaasneksid ilma etteteatamistähtajata liikmelepingu lõpetamisel. Sellisteks kulutusteks on näiteks muudatuste tegemine andmebaasides ja litsentsitasu jagamise korraldamisel ning õiguste kasutajatega sõlmitud lepingute muutmise kaasnivad kulud. Doktoritöö autor nõustub Euroopa Liidu Kohtuga täielikult selles, et eba-

²⁴⁵ EK 27.03.1974, C-127/73.

²⁴⁶ Guibault (2005), p. 121.

²⁴⁷ Schierholz, p. 1162.

õiglasi tingimusi ei tohiks kollektiivse esindamise organisatsioon õiguste kollektiivsel teostamisel kohaldada.

A. Schierholz rõhutab samuti, et kollektiivse esindamise organisatsioon ei tohi õiguste omajatele rakendada ebamõistlikult piiravaid tingimusi. Ta peab silmas eelkõige tingimusi, mis keelavad õiguste omajatel jääda mõnesid õigusi teatud territooriumidel teostama individuaalselt. Euroopa Komisjon hindas küsimust esindusõiguse andmise osas *Banghalter ja Homem Christo vs. SACEM* kaasuses.²⁴⁸ Komisjon jõudis järeldusele, et juhul kui kollektiivse esindamise organisatsioon ei võimalda õiguste omajal jääda internetiõigusi teostama individuaalselt, on tegemist kollektiivse esindamise organisatsiooni turgu valitseva seisundi kuritarvitamisega. Kohtuasjas *BRT vs. SABAM*²⁴⁹ ei pidanud kohus kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt turgu valitseva seisundi rikkumiseks SABAM-i liikmelepinguid, millega õiguste omaja pidi andma kõik oma õigused teostamiseks üle kollektiivse esindamise organisatsioonile. *Banghalter ja Homem Cristo vs. SACEM* kaasuses tehtud Euroopa Komisjoni otsus käsitleb õiguste teostamist internetikeskkonnas. Komisjon leidis, et turgu valitseva seisundi kuritarvitamisega on tegemist juhul, kui õiguste omajal ei ole võimalust individuaalseks õiguste teostamiseks teatud õiguste puhul, näiteks õiguste kasutamine internetis. Komisjon rõhutas, et internet võimaldab autoril paremini oma õigusi individuaalselt teostada.²⁵⁰ Kollektiivse esindamise organisatsioonid ei tohi samuti sundida õiguste omajat ennast ebamõistlikult pikaks perioodiks kollektiivse esindamise organisatsiooniga lepinguliselt siduma. A. Schierholzi hinnangul ei tohiks liikmelisuse maksimaalne periood ületada üht kalendriaastat.²⁵¹

Doktoritöö autor peab põhjendatuks eeltoodud seisukohtadega nõustuda. Õiguste kollektiivne teostamine ei tohiks olla seotud õiguste omajate jaoks ebamõistlike tingimustega. Kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid võimaldama õiguste omajal oma õigusi valitud territooriumil individuaalselt teostama asuda, kui see on mõistlik ja põhjendatud nii õiguste omaja kui ka kollektiivse esindamise organisatsiooni suhtes. Doktoritöö autor nõustub A. Schierholziga, et kindlasti ei tohiks liikmelisuse maksimaalne periood ületada üht kalendriaastat. Doktoritöö autor peab põhjendatuks ka lühemat perioodi, milleks võiks olla kuus kalendrikuud.

Multiterritoriaalsete litsentside temaatikaga seonduvalt on erialakirjanduses kerkinud esile diskussioon peamiselt selle üle, kas kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid autoriõiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus multiterritoriaalsete litsentside andmisel omavahel konkureerima õiguste omajate või õiguste kasutajate pärast.

Euroopa Komisjon peab autoriõiguste kollektiivsel teostamisel jätkusuutlikumaks lahendust, et kollektiivse esindamise organisatsioonid Euroopa Liidus konkureerivad õiguste omajate pärast. Euroopa Komisjoni hinnangul võiks olu-

²⁴⁸ COMP/C2/37.219.

²⁴⁹ EK 27.03.1974, C-127/73.

²⁵⁰ COMP/C2/37.219.

²⁵¹ Schierholz, p. 1159–1160.

kord, kus kollektiivse esindamise organisatsioonid on suunatud konkureerima õiguste kasutajate pärast, jõuda praktikas selleni, et õiguste kasutajad otsivad läbirääkimisteks kõige nõrgemal positsioonil oleva kollektiivse esindamise organisatsiooni ja sõlmivad litsentsilepingu sellega.²⁵² Kui õiguste omajatel ei oleks võimalik valida, millist kollektiivse esindamise organisatsiooni volitada oma õigusi teostama, siis ei võtaks kollektiivse esindamise organisatsioonid õiguste kollektiivsel teostamisel arvesse enam niivõrd õiguste omajate kui iseenda huvisid.

Euroopa Komisjon võttis autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi ideoloogia väljatöötamisel aluseks Rahvusvahelise Fonogrammitootjate Föderatsiooni (IFPI) algatusel loodud fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioonide mitmepoolsete simultaan- ja veebiülekande kokkulepete mudeli. Simultaan- ja veebiülekande mitmepoolsete kokkulepete poolteks on fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioonid, mis volitavad kõiki teisi kokkuleppes osalevaid kollektiivse esindamise organisatsioone andma oma repertuaari kasutamiseks multiterritoriaalseid litsentse. Selle tulemusena on ühel kollektiivse esindamise organisatsioonil võimalik anda multirepertuaari kasutamiseks multiterritoriaalseid litsentse. Saksa õigusteadlane E.-J. Mestmäcker peab seda Euroopa Liidus multiterritoriaalsete litsentside andmisel kõige jätkusuutlikumaks autoriõiguste kollektiivse teostamise mudeliks.²⁵³ Bournemouthi Ülikooli vanemlektor D. Mendis on samasugusel seisukohal, kuna niisugune õiguste teostamise viis annab õiguste kasutajale võimaluse omandada kõikide ühe kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks litsents kiiresti, lihtsalt ja väiksemate tehingukuludega. See mudel erineb oluliselt traditsioonilisest autoriõiguste kollektiivse teostamise mudelist, mis on tavapäraselt põhinenud rangelt territoriaalsuse printsiibil.²⁵⁴

Toronto Ülikooli professor A. Katz pooldab samuti Euroopa Liidus kollektiivse esindamise organisatsioonide loomuliku monopoli asendamist konkurentidele orienteeritud mudeliga, nagu on ette nähtud autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalseks litsentsimiseks.²⁵⁵ I. Brinker ja T. Holzmüller rõhutavad, et konkurents kollektiivse esindamise organisatsioonide vahel õiguste omajate pärast täidab palju tõenäolisemalt eesmärgi suurendada kollektiivse esindamise organisatsioonide efektiivsust ja õiguste omajate sissetulekuid. Õiguste omajal peab olema vabadus valida kollektiivse esindamise organisatsiooni, mis tema autoriõigusi kollektiivselt teostama hakkab. Mida laiemad on õiguste omajate lepinguvabaduse piirid, seda efektiivsemalt tegutsevad tõenäoliselt kollektiivse esindamise organisatsioonid, et pakkuda õiguste omajatele teiste kollektiivse esindamise organisatsioonide ees teatud eeliseid.²⁵⁶ I. Brinker ja T. Holzmüller mõnavad samas, et kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelisest konkurentsist on huvitatud

²⁵² Schierholz, p. 1187.

²⁵³ Mestmäcker, p 63.

²⁵⁴ Mendis, p. 151.

²⁵⁵ Katz, p. 580.

²⁵⁶ Brinker/Holzmüller, p. 554.

eelkõige õiguste suuromajad (ingl k *major right holders*).²⁵⁷ Seda tuleb pidada selle õiguste kollektiivse teostamise mudeli negatiivseks aspektiks. Samuti võib kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheline konkurents viia kollektiivse esindamise organisatsioonide sotsiaalsete ja kultuuriliste funktsioonide kadumiseni. Kui kollektiivse esindamise organisatsioonid peavad õiguste omajate pärast omavahel konkureerima, siis jäetakse sotsiaalsed ja kultuurilised aspektid õiguste kollektiivsel teostamisel tähelepanuta või üritatakse kulude kokkuhoiu eesmärgil nendega arvestada nii vähe kui võimalik.²⁵⁸ Kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelist konkurentsi õiguste kasutajate pärast I. Brinker ja T. Holzmüller sarnaselt Euroopa Komisjoniga aga ei toeta eelkõige põhjusel, et see suurendab ebamõistlikult õiguste kasutajate jõupositsiooni litsentsilepingu läbirääkimistel.²⁵⁹

Erialakirjanduses valitseva esimese seisukoha järgi on seega põhjendatud, et kollektiivse esindamise organisatsioonid konkureerivad Euroopa Liidus multiterritoriaalsete litsentside andmisel omavahel õiguste omajate pärast. Kollektiivse esindamise organisatsioonid Euroopa Liidus peaksid praegu jääma samuti jätkuvalt täitma teatud kultuurilise ja sotsiaalse iseloomuga kõrvalfunktsioone. Kollektiivse esindamise organisatsioone ei käsitleta praegu veel sellise kultuuritööstuse osana, mis lähtuks oma tegevuses pelgalt majanduslikest kaalutlustest.

Teine seisukoht erialakirjanduses on vastupidine. Selle kohaselt peaksid kollektiivse esindamise organisatsioonid Euroopa Liidus konkureerima hoopis õiguste kasutajate pärast. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis sätestatud multiterritoriaalsete litsentside andmist reguleeriv normistik ei ole seetõttu jätkusuutlik. Kõige põhjalikum sellekohane käsitus pärineb teemat süvitsi uurinud Max Plancki Intellektuaalse Omandi ja Konkurentsiõiguse Instituudi direktorilt professor J. Drexlilt. Ta leiab, et see normistik on suunatud eelkõige õiguste kollektiivse teostamise kasumlikkusele, hinnale ja kvaliteedile „eraldatud efektiivsuse” (ingl k *allocative efficiency*) mõttes. Eraldatud efektiivsuse all peab J. Drexl silmas, et niisugune autoriõiguste kollektiivse teostamise mudel ei võta piisaval määral arvesse autoriõiguste peamist eesmärki edendada loovust ja säilitada kultuurilist mitmekesisust. Euroopa Liidus on viimasel eesmärgil eriline tähtsus.²⁶⁰ Eraldatud efektiivsus tähendab staatilist konkurentsipoliitikat, mis keskendub ebamõistlikult üksnes hinnale ja kasumlikkusele. See on üksnes optimaalne olemasolevate ressursside jagamine turul olevate hinnamehhanismide kaudu. J. Drexl on seisukohal, et seetõttu peaks olema eelistatud dünaamiline konkurents (ingl k *dynamic competition*), mis võtaks tarbijate huvisid paremini arvesse. J. Drexl toob välja, et fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioonide mitmepoolne simultaanülekanne leping lähtub ise-

²⁵⁷ Suurteks õiguste omajateks peetakse neid õiguste omajaid, kellel on kultuuritööstuses kaalukamad ärihuvid. Õiguste suuromajateks on näiteks fonogrammitootjad, audiovisuaalsete teoste produtsendid ja kirjastajad. Termin „õiguste suuromajad” kohta vt lähemalt doktoritöö alapeatükk 2.3.

²⁵⁸ Brinker/Holzmüller, p. 554.

²⁵⁹ *ibid.*, p. 555.

²⁶⁰ Drexl, p. 258.

enesest dūnaamilise konkurentsi pōhimōttest.²⁶¹ J. Drexl on asunud seisukohale, et direktiivis ettenāhtud õiguste kollektiivse teostamise mudel on jātksuutlik aga ainult sellisel juhul, kui konkurents õiguste omajate eest ei too praktikas endaga kaasa üleeuroopalise *de facto* monopoli tekkimist. Samas peab J. Drexl Euroopa Liidu tasandil kollektiivse esindamise organisatsioonide *de facto* monopoli mittetekkimist aga vähetōenäoliseks.²⁶² Peale selle ei ole õiguste kasutajal üldjuhul vaja saada luba konkreetse autoriõiguse või autoriõigusega kaasneva õiguse kasutamiseks, vaid luba kogu repertuaari (ingl k *main titles*) kasutamiseks. Repertuaari kasutamise luba hōlmab kõiki autori, kirjastaja, esitaja ja fonogrammitootja õigusi. Üldjuhul ei teosta oma õigusi individuaalselt esitajad ja autorid. Õiguste individuaalse litsentsimisega tegelevad fonogrammitootjad, kes võtavad eelnevalt kõik vajalikud õigused autorilt ja esitajalt õiguste teostamiseks endale. Euroopa muusikaturul saaksid õiguste suuromajad, kellele kuulub kokku ligikaudu 80% muusikaturust, digitaalses keskkonnas hakkama ka ilma õiguste kollektiivse teostamiseta. Need õiguste suuromajad suudaksid oma repertuaarile piiriūlest litsentsi vāljastada tāpselt samamoodi, nagu Euroopa Komisjon 2005. aasta soovitusel on kollektiivse esindamise organisatsioonidel soovitanud teha.²⁶³

J. Drexl peab seetōttu kõige jātksuutlikumaks autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise mudeliks loomingulist konkurentsi (ingl k *creative competition*). Loomingulise konkurentsi korral on tema arvates seatud eesmärgiks, et iga tüūpi repertuaariga peab olema vōimalik vōrdsetel tingimustel siseneda muusikaturule internetis. Kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid J. Drexli hinnangul sõlmima omavahel selliseid kokkuleppeid, et nendel oleks õiguste kasutajale vōimalik anda multilitsentse (ingl k *one-stop-shop license*)²⁶⁴. Loominguline konkurents tagaks J. Drexli arvates kõige paremini kultuurilise mitmekesisuse sāilimise Euroopas.²⁶⁵

Doktoritōo autor leiab, et J. Drexli seisukoht loomingulise konkurentsi eelistamisel lāhtub peamiselt autorite ja esitajate huvidest. Doktoritōo autor ei nōustu J. Drexliga selles, et ainult üks organisatsioon peaks andma loa kõikide autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate kategooriate õiguste kasutamiseks. Tihtipeale on erinevate õiguste omajate kategooriate huvid vastuolulised. Nāiteks autoritel ja fonogrammitootjatel on sageli õiguste kollektiivse teostamisega seonduvalt erinevad pōhimōtted ja seisukohad. Paljuski tuleneb see õiguste omajate ārihuvidest konkreetsetes kultuuritōostuses. Tavapāraselt on olnud igal õiguste omajate kategoorial oma kollektiivse esindamise organisatsioon. Isegi juhul, kui eksisteerib nāiteks esitajate ja fonogrammitootjate ūhine kollektiivse esindamise organisatsioon, on sellises organisatsioonis õiguste kollektiivse teostamise pōhimōtted ja seisukohad enamasti ūhesugused. Õiguste kasutajad on õiguspraktikas harjunud sellega, et iga kategooria õiguste omajaid

²⁶¹ *ibid.*, p. 273.

²⁶² *ibid.*, p. 275.

²⁶³ *ibid.*, p. 276.

²⁶⁴ Termin „multilitsents” on vōtnud eesti keeles kasutusele doktoritōo autor.

²⁶⁵ Drexl, p. 281.

esindavalt kollektiivse esindamise organisatsioonilt on vaja saada luba. Põhjustatud on aga J. Drexli kriitika, et Euroopa Liidus võivad mõned kollektiivse esindamise organisatsioonid saavutada *de facto* monopoolse seisundi, mistõttu ei oleks autoriõiguste kollektiivne teostamine enam jätkusuutlik.

Doktoritöö autor leiab, et kõige jätkusuutlikum on siiski direktiivis ettenähtud normistik, mille eesmärk on luua kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheline konkurents õiguste omajate pärast. Kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheline konkureerimine õiguste kasutajate pärast annaks litsentsilepingu läbirääkimistel õiguste kasutajatele liiga palju mõjuvõimu, mis viiks tõenäoliselt kogutavate litsentsitasude vähenemiseni. Doktoritöö autor arvab, et iga kollektiivne esindamise organisatsioon üritaks sõlmida litsentsilepinguid võimalikult paljude õiguste kasutajatega. Seejuures oldaks selle eesmärgi saavutamiseks tõenäoliselt valmis rakendama litsentsilepingutes madalaimaid litsentsitasusid kui teised kollektiivse esindamise organisatsioonid, mis ei lähtuks õiguste omajate huvidest.

Kokkuvõtteks. Territoriaalsuse printsiibist tulenevalt on Euroopa Liidus autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel kerkinud esile kaks suurt probleemi: territoriaalne killustatus ja killustatus litsentsitavas repertuaaris. Infoühiskonnas ilmnenu probleemid on toonud kaasa Euroopa Liidu ühtse siseturu killustumise, kuna kõikide liikmesriikide territooriumide jaoks on vaja autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamiseks saada eraldi luba. Samuti on õiguste kasutamiseks luba saada Euroopa Liidus keerukas ja aeganõudev seetõttu, et ei ole arusaadav, milliselt organisatsioonilt või isikult peaks õiguste kasutaja loa saama. Seniste kollektiivse esindamise organisatsioonide kahepoolsete ainuõigusliku iseloomuga esinduslepingute süsteemil põhinevate õiguste teostamise mudelite rakendamine ei ole infoühiskonnas enam jätkusuutlik. Kollektiivse esindamise organisatsioonide olemasolu ja tegevus ei tohi takistada Euroopa Liidu siseturu tõrgeteta toimimist ega tohi seda killustada. Õiguste kollektiivset teostamist reguleeriva seadusandluse harmoneerimine Euroopa Liidu tasandil aitab vähendada kollektiivse esindamise organisatsioonide, õiguste omajate ja kasutajate ebakindlust ning lihtsustab territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide lahendamist autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel.

Euroopa Liidus lähtutakse autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel jätkuvalt autoriõiguste territoriaalsuse printsiibist. Euroopa Liidus on aga selle printsiibi tähtsus ja rakendamise põhimõtted muutunud. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis on selge põhimõte, et kuigi autoriõigused ja autoriõigusega kaasnevad õigused on oma iseloomult territoriaalsed ainuõigused, ei saa kollektiivse esindamise organisatsioonid enam täiesti vabalt otsustada, keda volitada oma õigusi kollektiivselt teostama. Kollektiivse esindamise organisatsioon, kes sõlmib teise kollektiivse esindamise organisatsiooniga vastastikuse esinduslepingu õiguste multiterritoriaalseks litsentsimiseks, on kohustatud võimaldama ka mis tahes teisel kollektiivse esindamise organisatsioonil oma repertuaariga seonduvaid õigusi samadel alustel

kollektiivselt teostada. Kollektiivse esindamise organisatsioonid ei saa Euroopa Liidus enam territoriaalsuse printsiibile tuginedes piirata tavapäraselt territoriaalsel alusel tegutsenud kollektiivse esindamise organisatsioonide võimalust anda õiguste kasutajatele multiterritoriaalseid litsentse. Kuigi autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv lähtub aluskontseptsioonina jätkuvalt autoriõiguse territoriaalsuse printsiibist, siis aitab seda ühtse siseturu olemusega kooskõlla viia direktiivi läbiv põhimõte, et mitte ühelgi kollektiivse esindamise organisatsioonil ei saa olla mõne liikmesriigi territooriumil õiguste kollektiivseks teostamiseks monopoolset ainuõigust. Direktiivis on loodud territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide lahenduseks internetiõiguste kollektiivsel teostamisel multirepertuaari multiterritoriaalse litsentsimise võimalus. Seega õiguste omajate kollektiivse esindamise organisatsioonide vahel mitmepoolsete mitte-ainuõigusliku iseloomuga kokkulepete sõlmimine infoühiskonnas aitab kaotada territoriaalsusprintsiibist tulenevaid takistusi autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikuks kollektiivseks teostamiseks Euroopa Liidus. See võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil anda õiguste kasutajatele multiterritoriaalseid litsentse multirepertuaari kasutamiseks, mille tulemusena kaob Euroopa Liidu ühtsel siseturul territoriaalne killustatus ja kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt litsentsitava repertuaari killustatus.

I.4.3. Emissiooniteooria rakendamise võimalused autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus

Piiriülesel autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel on Euroopa Liidus hakatud kohaldatava õiguse valikul kasutama kaht teooriat – emissiooniteooriat (ingl k *emission theory*) ning vastuvõtuteooriat (ingl k *receiver theory*). Vastuvõtuteooriat nimetatakse erialakirjanduses valdavalt Bogschi teooriaks (ingl k *Bogsch' theory*). Emissiooniteooriat rakendatakse kohaldatava õiguse valikul Euroopa Liidus autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide satelliidi kaudu edastamisel. Satelliidi direktiivi artikli 1(2)(b) järgi toimub satelliidi kaudu üldsusele edastamine ainult selles Euroopa Liidu liikmesriigis, kus ringhäälinguorganisatsiooni kontrolli all ja vastutusel sisestatakse programmi sisaldavad signaalid katkematusse sideahelasse satelliidi ja maajaama vahel.²⁶⁶ Emissiooniteooria kohaselt loetakse üldsusele suunamine seega toimunuks üksnes selles riigis, kus satelliidi kaudu edastatava ringhäälinguprogrammi ülekande signaalide emissioon aset leiab. Sellest tulenevalt litsentsitakse õiguste kasutamist üksnes selles riigis. Emissiooniteooria lihtsus-

²⁶⁶ Euroopa Nõukogu direktiiv 93/83/EMÜ 27.09.1993. Mõnede sätete kooskõlastamise kohta, mis puudutavad autoriõigust ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi satelliidi kaudu edastamisel ja taasedastamisel kaabellevi kaudu. Edaspidi nimetatud: satelliidi direktiiv. – ELT, 06.10.1993, L 248/15.

tab oluliselt õiguste kollektiivset teostamist ja võimaldab kasutajal saada luba õigusi kasutada üksnes ühelt kollektiivse esindamise organisatsioonilt.²⁶⁷

Vastuvõtuteooria lähtub vastupidisest põhimõttest. Selle järgi tuleb autoriõiguste kasutamise litsentsimisel kohaldada kõikide nende riikide õigust, kust ja kuhu autoriõiguse objektide suunamine aset leiab.²⁶⁸ Vastuvõtuteooriat rakendatakse näiteks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide raadio ja televisiooni kaudu edastamisel. Selle teooria rakendamine nimetatud valdkonnas ei tekita praktikas autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel probleeme. Infoühiskonnas on Euroopa Liidus problemaatiline aga vastuvõtuteooria rakendamine autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide üldsusele suunamisel nende internetis kättesaadavaks tegemise kaudu. Kõige suuremaks probleemiks tuleb pidada seda, et õiguste kasutajatel on väga keeruline, kulukas ja aeganõudev saada õiguste piiriüleseks kasutamiseks luba kõikide liikmesriikide territooriumide jaoks eraldi. Samasugune probleem oli Euroopa Liidu tasandil ajal, mil autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte asuti satelliidi kaudu üldsusele edastama. Doktoritöö autor otsib dissertatsiooni käesolevas alaosas vastust küsimusele, kas Euroopa Liidu tasandil oleks põhjendatud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel emissiooniteooria rakendamine ka teistes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine. Emissiooniteooria järgi kasutatakse õigusi seega üksnes emissiooniriigis ja järelikult peaks õiguste kasutaja saama loa üksnes selles liikmesriigis, kust autoriõiguste objekt üldsusele suunatakse. See lihtsustaks Euroopa Liidus õiguste kollektiivset teostamist märkimisväärselt.

T. Dreier toob välja, et nii ringhäälinguprogrammide satelliidi kaudu edastamisel kui ka autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide interneti kaudu üldsusele suunamisel n-õ saadetakse need objektid ühest allikast samal ajal paljude isikuteni. Mõlemal juhul kasutatakse õigusi enamasti piiriüleselt. Samuti on mõlemal juhul õiguste omajatel raske teha kindlaks ja kontrollida, millistes riikides autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide üldsusele suunamine aset leiab.²⁶⁹ Doktoritöö autor nõustub selle seisukohaga, et õiguste omajatel on praktikas keeruline kontrollida, millises riigis saavad isikud nii satelliidi kaudu edastamisel kui ka interneti kaudu üldsusele suunatud autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele juurdepääsu. Samamoodi, nagu üldsusel on võimalik saada satelliidisignaali kätte oma vastuvõtjatega mis tahes riigis, on ka kõikidel isikutel võimalik saada mis tahes riigis juurdepääs internetis kättesaadavaks tehtud autoriõiguse objektidele. On võimalik kasutada infotehnoloogilisi lahendusi, mis blokeerivad konkreetsete riikide internetikasutajate IP-aadressid ja takistavad seeläbi juurdepääsu internetis kättesaadavaks tehtud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Praktikas ei osutu need infotehnoloogilised lahendu-

²⁶⁷ WIPO, p. 285.

²⁶⁸ *ibid.*

²⁶⁹ Dreier (1996), p. 62–64.

sed aga alati piisavalt efektiivseks, kuna on loodud näiteks mitmeid infotehnoloogilisi lahendusi, millega saab varjata internetikasutaja IP-aadressi või seda muuta. Raadio- ja televisiooniprogrammide edastamine satelliidi kaudu on seevastu aga väga spetsiifiline ja piiratud ressurssidega viis autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte sisaldava ringhäälinguprogrammi üldsusele suunamiseks. See erineb internetis autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate objektide üldsusele suunamisest seetõttu oluliselt. Kui satelliidi kaudu edastamisel on ringhäälinguprogrammi signaali edastava isiku asukoht tuvastatav, siis interneti kaudu üldsusele suunamise puhul see nii ei ole. Näiteks server, kus autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektid realselt asuvad, võib olla kergesti liigutatav ühest riigist teise. Samuti saavad digitaalses keskkonnas õiguste kasutajad olla mis tahes riigis, kus on olemas internetiühendus ja server, samas kui satelliidi kaudu ringhäälinguprogrammide signaalide edastamise korral on õiguste kasutajate asukoht aga äärmiselt piiratud. Emissiooni teostajal peavad olema vajalikud tehnilised vahendid ja ta ei saa liikuda vabalt ühest riigist teise.

Emissiooniteooriat on Euroopa Liidus autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide satelliidi kaudu edastamisel rakendatud juba rohkem kui kakskümmend aastat. Ringhäälinguprogrammide piiriülene edastamine satelliidi kaudu andis satelliiditehnoloogia kasutusele võtmisel televisiooniülekannetele pretseedenditu ulatuse.²⁷⁰ Valdkonna arenguks oli äärmiselt oluline, et Euroopa Liidus oleks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste litsentimine satelliidi valdkonnas paindlikult reguleeritud. Ringhäälinguorganisatsioonide tegevus oleks muutunud oluliselt takistatuks, kui nad oleksid pidanud hakkama eri liikmesriikides kõikide õiguste omajate luba eraldi küsima. Seetõttu oli vaja leida olukorrale jätkusuutlik lahendus. Emissiooniteooria rakendamine satelliidi kaudu edastamise õiguse kollektiivsel teostamisel osutus kõige paremaks lahenduseks.

Emissiooniteooria ulatuslikuma rakendamise kohta Euroopa Liidus autoriõiguste kollektiivsel teostamisel on erialakirjanduses toodud välja poolt- ja vastuargumente. Emissiooniteooria rakendamine internetis õiguste kättesaadavaks tegemise valdkonnas lihtsustaks Euroopa Liidus autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist märkimisväärselt. Selle teooria rakendamisel peaks õiguste kasutaja saama loa üksnes selles liikmesriigis, kust autoriõiguste objekti üldsusele suunatakse, kuna õiguste kasutamine loetakse toimunuks üksnes selles liikmesriigis. T. Dreieri käsitlese kohaselt on emissiooniteooria kasutusele võtmisele vastuargumente siiski rohkem. Esiteks ei ole sageli üheselt selge, milliseid õigusi igal konkreetsel juhul kasutatakse. Erinevate liikmesriikide seadusandluse kohaselt tõlgendatakse nii õiguste mõisteid kui õiguse ulatust erinevalt. Seetõttu peaks enne emissiooniteooria rakendamist kõigepealt täielikult ühtlustama liikmesriikide autoriõiguse õigusaktid.

²⁷⁰ Uritam, lk 12.

T. Dreieri hinnangul takistavad praegu emissiooniteooria kasutusele võtmist eelkõige liikmesriikides ainuõigustele kehtestatud erinevad piirangud.²⁷¹

J. Ricketson ja S. Ginsburg leiavad eeltoodud T. Dreieri vastuargumentidele lisaks seda, et autoriõiguste kollektiivsel teostamisel emissiooniteooria kohaldamise korral kaoks kontroll õiguste teostamise üle ja õigusi hakataks kasutama madalaima õiguskaitsega riigis. Nad nimetavad sellist riiki „autoriõiguse paradiisiks”.²⁷² J. Ricketson ja S. Ginsburg on asunud emissiooniteooria Euroopa Liidus ulatuslikuma rakendamise osas seetõttu kriitilisele seisukohale ega poolda seda. On oluline rõhutada, et autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste satelliidi kaudu edastamisel rakendatakse õiguste omajate huvide kaitseks emissiooniteoorial põhinevat signaali päritolumaa õiguse kohaldamise printsiipi ainult sellisel juhul, kui riik on autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajatele taganud satelliidi direktiivis ettenähtud miinimumkaitse. F. Gotzeni arvates aitas sellise lisatingimuse kehtestamine vältida ebasoovitavat tagajärge, et ringhäälinguorganisatsioonid asutatakse ainult „soodsaima autoriõigusega” riigis.²⁷³

Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et emissiooniteooria ulatuslikumal kohaldamisel Euroopa Liidus oleks probleem see, et õiguste kasutajate asukohaks või tegevuskohaks valitakse õiguste kasutajatele kõige „soodsama autoriõigusega” liikmesriik. Emissiooniteooria rakendamine autoriõiguste kollektiivsel teostamisel muudes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine eeldaks seega Euroopa Liidu tasandil autoriõigusnormide ulatuslikku harmoneerimist. Emissiooniteooria ulatuslikum kohaldamine autoriõiguste kollektiivsel teostamisel ei ole seetõttu põhjendatud. Selle teooria rakendamine muudes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine ei oleks Euroopa Liidus praegu jätkusuutlik. Õiguste omajate huvide seisukohast lähtudes on emissiooniteooria rakendamisel suur probleem see, et õiguste kasutajad võivad valida oma tegevuskohaks kõige „soodsama autoriõigusega” riigi. Praegu on Euroopa Liidus kakskümmend kaheksa liikmesriiki. Emissiooniteooria rakendamine muudes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine eeldaks liikmesriikide seadusandluse ulatuslikku harmoneerimist, et õiguste omajatele oleks tagatud miinimumkaitse ja õiguste kasutajad ei saaks hakata viima oma tegevust Euroopa Liidu „soodsaima autoriõigusega” riiki.

Kokkuvõtteks. Emissiooniteooriat ei saa doktoriväitekirja autori arvates Euroopa Liidus autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel teistes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine probleemideta rakendada. Esiteks, kui satelliidi kaudu edastamise puhul on ringhäälinguprogrammi signaali edastaja asukoht tuvastatav ja kontrollitav, siis interneti kaudu autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide üldsusele suuna-

²⁷¹ Dreier (1996), p. 62–64.

²⁷² S. Ricketson ja J. Ginsburg nimetavad riiki, kus on lihtne autoriõigusi rikkuda kas seadusandluse või õiguste jõustamise puudulikkuse tõttu, autoriõiguse paradiisiks (ingl k *copyright heaven*). Vt lähemalt Ricketson/Ginsburg, 1296.

²⁷³ Gotzen, p. 163.

mise puhul see nii ei ole. Näiteks server, kus autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektid asuvad, võib olla kergesti liigutatav ühest riigist teise. Samuti saavad digitaalses keskkonnas autoriõiguste objekte üldsusele suunavad isikud üldreeglina olla mis tahes riigis, samas kui satelliidi kaudu ringhäälinguprogrammi signaalide edastamise korral on õiguste kasutajate võimalik asukoht vastupidi väga piiratud. See toob aga kaasa kontrolli kadumise autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamise üle. Teiseks, emissiooniteooria kohaldamisel on suur probleem see, et õiguste kasutajate asukohaks või tegevuskohaks valitakse õiguste kasutajatele „soodsaima autoriõigusega” liikmesriik. Emissiooniteooria ulatuslikum rakendamine autoriõiguste kollektiivsel teostamisel eeldaks seega Euroopa Liidu tasandil liikmesriikide autoriõiguse õigusaktide ulatuslikku harmoneerimist. Seetõttu on emissiooniteoorial põhinev autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine doktoritöö autori arvates praegu Euroopa Liidus jätkusuutlik üksnes satelliidi kaudu edastamise valdkonnas. Teistes valdkondades selline õiguste teostamine soovitud tulemusi ei annaks.

2. TEHNOLOOGILISE ARENGU MÕJU AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE KOLLEKTIIVSELE TEOSTAMISELE

2.1. Tehnoloogilise arengu mõju õiguste kollektiivse teostamise põhimõtetele

Autoriõigust on tehnoloogia areng pidevalt mõjutanud. H. Pisuke ütleb: „Kogu autoriõiguse ajalooline areng on tõestanud otsest seost uute tehniliste vahendite või tehnoloogiate kasutusele võtmise ning autoriõiguse kui instituudi kvalitatiivse arengu vahel”.²⁷⁴ Näiteks 19. sajandi teises pooles leidis tehnoloogia valdkonnas aset murranguline progress, mille tulemusena sai hakata esitusest lähtuvaid ja muid helisid salvestama. See tõi endaga kaasa autoriõigusega kaasnevate õiguste tekkimise.²⁷⁵ Alates 1950. aastatest tegid autoriõiguse objektide uued reprodutseerimise meetodid ning üldsusele suunamise viisid võimalikuks autoriõiguse objektide massilisema ning majanduslikus mõttes tähtsamates valdkondades kasutamise.²⁷⁶ Tuleb nõustuda B. Hugenholtziga, et sel ajal hakkas autoriõiguslikel suhetel esimest korda ajaloo jooksul olema väga tihe kokkupuude isikute privaatsfääriga.²⁷⁷ Sellest järeldub, et autoriõigus hakkas sellest ajast alates mõjutama suurt osa ühiskonnaliikmetest.²⁷⁸ 1990. aastatel leidis arvutivõrkude laialdase kasutusele võtmisega aset uus tehnoloogiline murrang, millest sai alguse infoühiskonna väljakujunemine. Erialakirjanduses valitseb seisukoht, et infoühiskonnas toimunud tehnoloogiline areng on autoriõigust kõige rohkem mõjutanud.²⁷⁹ Selle seisukohaga tuleb doktoritöö autori arvates nõustuda. V. Dehin on infoühiskonnas tekkinud olukorda tabavalt kirjeldanud, rõhutades, et tehnoloogiline areng on toonud kaasa nii uusi autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste liike kui ka innovatiivsemaid autoriõiguse objektide kasutamise ja õiguste teostamise võimalusi.²⁸⁰ Autoriõigussuhete reguleerimisel tuleb infoühiskonnas jätkusuutliku arengu tagamiseks seega võtta senisest rohkem arvesse asetleidnud tehnoloogilist arengut ning vajaduse korral muuta autoriõiguse aluspõhimõtteid.

Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsele teostamisele on infoühiskonna tehnoloogilisel arengul olnud samuti oluline mõju. Tuleb võtta arvesse, et autoriõigust mõjutava tehnoloogia kiire areng jätkub.²⁸¹ Iga sugused tehnoloogilised arengud mõjutavad autoriõigust kindlasti ka tulevi-

²⁷⁴ Pisuke (2002), lk 648.

²⁷⁵ Vasamäe (2006), lk 683.

²⁷⁶ Lipszyc, p. 62–63.

²⁷⁷ Hugenholtz (2012b), p. 194.

²⁷⁸ Lipszyc, p. 62–63.

²⁷⁹ Mazumder, p. 654.

²⁸⁰ Dehin, p. 222.

²⁸¹ Griffin, p. 135.

kus.²⁸² R. Kartus ja A. Kukrus rõhutavad, et viimaste aastate areng infotehnoloogias on märkimisväärselt mõjutanud innovatiivsete toodete arengut ja nende kasutamist praktikas. Informatsioonitooted omavad majandusele järjest suuremat mõju.²⁸³ Käesoleva doktoritöö autori hinnangul on teemat Eesti kontekstis uurides kõige tähelepanuväärsem see, et tehnoloogilisel arengul on kõige suurem mõju autoriõigusele nendes riikides, kus on loodud hea infotehnoloogiline struktuur ja sellest tulenevalt on olemas väga palju võimalusi autoriõiguse objektide kasutamiseks.²⁸⁴ Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel on oluline võtta arvesse juba toimunud ja tulevikus asetleidvat võimalikku tehnoloogilist arengut. Doktoritöö autor analüüsib järgnevalt, kuidas on tehnoloogiline areng mõjutanud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise põhimõtteid.

Õiguste kollektiivse teostamise areng on olnud tihedalt seotud ajaloolise, kultuurilise ja eelkõige tehnoloogilise arenguga ühiskonnas. Esimene autorite kollektiivse esindamise organisatsioon Société des Gens de Lettres²⁸⁵ asutati autorite algatusel juba 1838. aastal Prantsusmaal.²⁸⁶ Autoriõiguste kollektiivne teostamine osutus 19. sajandi teisel poolel jätkusuutlikuks õiguste teostamise viisiks. Seetõttu hakkasid autorid asutama kollektiivse esindamise organisatioone ka teistes Euroopa riikides.²⁸⁷ Eestis asutati esimene autoriõiguste kollektiivse teostamise organisatsioon Autorikaitse Ühing 1932. aastal.²⁸⁸

1950. aastatel loodi autoriõigusega kaasnevate õiguste kehtestamise tulemusena kollektiivse esindamise organisatsioonid ka autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õiguste kollektiivseks teostamiseks. Õiguste kollektiivse teostamise tähtsus Euroopas suurenes märkimisväärselt ajal, mil mitmete Euroopa riikide autoriõigustes kehtestati „õiglase tasu” ja „sundlitsentsi” õigusinstitudid, mille eesmärk oli tagada ühiskonna liikmetele juurdepääs autoriõiguse objektidele teaduslikes, hariduslikes ja muudes avalikes huvides. Õiguste kollektiivse teostamise peamine põhimõte oli, et kollektiivse esindamise organisatsioonid koguvad ja jaotavad õiguste omajatele nende õiguste kasutamise eest tasu.²⁸⁹ Õiguste kollektiivset teostamist hakati sel ajal kasutama samuti massiliselt toimepandavate autoriõigusrikkumiste ärahoidmiseks.²⁹⁰ Tehnoloogilise arengu mõjul sai nimelt võimalikuks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide lihtne, kiire ja odav kopeerimine. Infoühiskonnas rikutakse praegu autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi samuti hulgaliselt. Õigusi kasutatakse sageli ilma õiguste omajate loata muu hulgas seetõttu, et ei

²⁸² Kalvi (1997), lk 2.

²⁸³ Kartus/Kukrus, lk 4.

²⁸⁴ Jones, p. 288.

²⁸⁵ Nimetatud kollektiivse esindamise organisatsioon hakkas tegelema kirjastustelt autoritasude kogumisega. Vt lähemalt www.sgdl.org/fr_his.htm.

²⁸⁶ Schierholz, p. 1152.

²⁸⁷ Gervais (2005), p. 33.

²⁸⁸ Pisuke (2002), lk 647.

²⁸⁹ Schierholz, p. 1152.

²⁹⁰ Dommering, p. 4.

ole võimalik saada õiguste kasutamiseks kõikidelt õiguste omajatelt üldse luba või on seda saada ebamõistlikult keeruline ja kulukas. Infoühiskonnas on seetõttu kerkinud esile diskussioon, kas tehnoloogilisest arengust tulenevalt oleks vaja muuta autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise põhimõtteid. Eriti teravalt on see küsimus esile kerkinud seondult tasakaalu leidmisega erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel.

Erialakirjanduses valitseb kaks vastandlikku seisukohta. Nendest esimene on, et autoriõiguse ega autoriõiguste kollektiivse teostamise põhimõtteid ei ole vaja muuta. Olemasolevad autoriõigusnormid sobivad infoühiskonnas isikutevahelisi autoriõigussuhteid reguleerima ka tehnoloogilise arenguga kaasnenud uutes elulistes olukordades. Selle käsitluse kohaselt ei ole tehnoloogilise arenguga kaasnenud mõju autoriõigusele eriti suur.²⁹¹ Doktoritöö käesoleva alapeatüki eesmärk on uurida tehnoloogilise arengu mõju autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise põhimõtetele. Seetõttu keskendutakse doktoritöös järgnevalt erialakirjanduses käsitletud teise seisukoha uurimisele. Selle seisukoha järgi tuleks infoühiskonnas toimunud tehnoloogilisest arengust tulenevalt autoriõiguse põhialuseid muuta. Doktoritöös on seatud eesmärgiks järgnevalt uurida autoriõiguse muutmise vajadusi põhjendades tehnoloogilise arengu mõju õiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamise põhimõtetele.

Ameerika Ühendriikides autoriõiguse kontseptuaalseid põhialuseid analüüsinud professor D. Halbert on toonud juba viisteist aastat tagasi välja, et autoriõiguse senised põhialused pidurdavad informatsiooni vaba levikut ning pärsivad sellega olulisi infoühiskonna protsesse.²⁹² Infoühiskonnas toimuvate protsesside all peab D. Halbert doktoritöö autori arvates silmas jätkusuutlikku arengut ühiskonnas, mis on oma olemuselt protsess. D. Halbert leiab, et tasakaal tuleb taastada autoriõiguse uute põhialuste väljatöötamise kaudu.²⁹³ Senised autoriõiguse põhialused ei pruugi ka New South Walesi Ülikooli professorite K. Bowrey ja C. Bondi hinnangul vastata enam tegelikele elulistele olukordadele.²⁹⁴ K. Bowrey ja C. Bondi käsitlus lähtub seega nagu D. Halberti probleemianalüüsi esmajärjekorras üldsuse huvidega arvestamise vajadusest, seades autoriõiguse eesmärkide seas üldsuse huvidega arvestamise kõige tähtsamaks eesmärgiks.

D. Halberti arvates on infoühiskonnas seadusega õiguste omajatele antud õigused liiga laiaulatuslikud. See ei võta piisaval määral arvesse õiguse kasutajate ega üldsuse huvisid. Autoriõiguse põhimõtete muutmise peamine eesmärk peaks seega olema taastada erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide vahel tasakaal, mis on infoühiskonnas täielikult kadunud.²⁹⁵ Tehnoloogilise arengu tõttu on infoühiskonnas tasakaal autoriõigusega seotud huvigruppide vahel rikutud õiguste kasutajate ja üldsuse kahjuks.²⁹⁶ Samasugusel seisukohal on pro-

²⁹¹ Passa, p. 28.

²⁹² Halbert, p. 149–151.

²⁹³ Halbert, p. 121.

²⁹⁴ Bowrey/Bond, p. 401.

²⁹⁵ Halbert, p. 142–145.

²⁹⁶ Akester/Lima, p. 80.

fessor J. P. Barlow²⁹⁷ ja D. Halbert²⁹⁸. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks tuleb P. Akesteri hinnangul autoriõigusi eelkõige teostada sellisel viisil, et kõikidele ühiskonna liikmetele oleks võimaldatud lihtne ja kiire juurdepääs autoriõiguse objektidele.²⁹⁹ Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et autoriõiguste jätkusuutliku kollektiivse teostamisega on infoühiskonnas võimalik tagada tasakaal autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel.

D. Gervais toob välja, et algselt peeti autoriõiguste kollektiivset teostamist ühiskonnas revolutsiooniliseks õiguste teostamise viisiks. Infoühiskonnas tuleb seda käsitleda aga eelkõige evolutsioonilise õiguste teostamise viisina, mis peab olema pidevas arengus. Seetõttu ei saa autoriõiguste kollektiivse teostamise põhimõtted püsida muutumatuna. Need peavad arvestama ühiskonnas pidevalt toimuvat tehnoloogilist arengut.³⁰⁰ Turini Ülikooli professor M. Ricolfi leiab, et õiguste kollektiivse teostamise põhimõtted infoühiskonnas peaksid arvestama tehnoloogilise arengu mõjul tekkinud uute eluliste olukordadega. Seniste autoriõiguste peamiste doktriinide järgimine ei pruugi tagada autoriõiguste jätkusuutlikku teostamist.³⁰¹ M.-C. Janssens rõhutab sarnaselt M. Ricolfiga, et autoriõiguse väljakujunemisel olid tehnoloogilised võimalused autoriõiguste kasutamiseks praegusega võrreldes oluliselt erinevad, nüüdseks on oluliselt muutunud nii kultuurilised, sotsiaalsed, õiguslikud kui ka majanduslikud väärtused ühiskonnas.³⁰² Doktoritöö autor väidab samuti, et infoühiskonnas on tehnoloogilise arengu mõjul autoriõigussuhted oluliselt muutunud, mistõttu on põhjendatud ka õiguste kollektiivse teostamise põhimõtteid muuta.

Autoriõiguste kollektiivse teostamise peamine põhimõte on olnud tagada, et õiguste omajatele kogutakse ja jagatakse nende õiguste kasutamise eest tasu.³⁰³ Autoriõiguste kollektiivset teostamist põhjalikult analüüsinud Saksa jurist A. Schierholz toob välja, et infoühiskonnas on hakatud pidama õiguste kollektiivsel teostamisel kõige tähtsamaks põhimõtteks aga seda, et üldsusel oleks autoriõiguse objektidele olemas juurdepääs.³⁰⁴ Käesoleval hetkel avaldavad kollektiivse esindamise organisatsioonidele Euroopa Liidus väga tugevat poliitilist survet tarbijad, kes üritavad seada ühiskonnas õiguste kollektiivse teostamise peamiseks eesmärgiks autoriõiguse objektidele parema juurdepääsu tagamise.³⁰⁵ Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et infoühiskonnas on õiguste kollektiivse teostamise tähtsaks eesmärgiks muutunud tagada üldsuse jaoks autoriõiguse objektidele juurdepääs. Tarbijad üritavad avaldada ühiskonnas tugevat survet, et kollektiivse esindamise organisatsioonidele seataks põhieesmärgiks tagada esmajärjekorras üldsusele juurdepääs autoriõiguse

²⁹⁷ Barlow.

²⁹⁸ Halbert, p. 142–145.

²⁹⁹ Akester, p. 378–380.

³⁰⁰ Gervais (2005), p. 33.

³⁰¹ Ricolfi, p. 291.

³⁰² Janssens, p. 324.

³⁰³ Gervais (2006), p. 16.

³⁰⁴ Schierholz, p. 1152.

³⁰⁵ Ricolfi, p. 283.

objektidele. Samas peaks õiguste kollektiivsel teostamisel aga eelnimetatuga võrdselt tähtsaks eesmärgiks olema õiguste omajatele nende õiguste kasutamise eest tasu koguda. Doktoritöö autor on arvamusel, et juhul, kui õiguste kollektiivsel teostamisel oleksid primaarsed üldsuse huvid ja õiguste omajate huvidega ei arvestataks piisavalt, siis otsustaks tõenäoliselt järjest rohkem õiguste omajaid hakata oma õigusi individuaalselt teostama. See muudaks osas valdkondades autoriõiguste kasutamise jaoks loa saamise märkimisväärselt keerulisemaks ja kallimaks eriti väikeriikides, kus õiguste omajatel puudub tihtipeale majanduslik huvi oma õigusi teostada. Infoühiskonnas suureneb tehnoloogilise arengu mõjul tendents, et õiguste omajad teostavad oma õigusi individuaalselt. Tehnoloogilise arengu mõju õiguste kollektiivse teostamise asendamisele õiguste individuaalse teostamisega käsitletakse lähemalt doktoritöö järgmises alapeatükis.

Lissaboni Nõukogu liikmed B. Hargreaves ja B. Hugenholtz on oma 2013. aasta Euroopa Liidu autoriõiguse reformi alusdokumendis rõhutanud, et autoriõigust tuleb põhjalikult reformida ja uuendada autoriõiguse põhialuseid. Praegu ei suuda autoriõigus tagada tarbijatele juurdepääsu autoriõiguse objektidele internetikeskkonnas.³⁰⁶ Infoühiskonnas on tehnoloogilise arengu mõjul muutunud õiguste omajate ärimudelid ja turutingimused.³⁰⁷ Interneti laialdane levik on toonud kaasa atraktiivsed ärivõimalused elektroonilises keskkonnas.³⁰⁸ J. Ginsburg peab Wittem Grupi poolt loodud Euroopa autoriõiguse koodeksit heaks platvormiks Euroopa Liidus üle vaadata autoriõiguse regulatsiooni eesmärgid.³⁰⁹ Euroopa Liidu peamisteks eesmärkideks on seatud luua digitaalne ühtne siseturg ja tagada kultuuri kättesaadavus üldsusele. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi ettepaneku seletuskirjas on rõhutatud, et kollektiivse esindamise organisatsioonid peavad infoühiskonnas töötama välja uuenduslikud teenused ja kohandama oma töömeetodeid nii, et need tooksid kasu autoritele, teenuseosutajatele ja tarbijatele ning Euroopa majandusele tervikuna.³¹⁰ D. Gervais leiab, et kollektiivse esindamise organisatsioonid ei ole praeguseks piisavalt hästi kohandanud oma tegevuspõhimõtteid ja litsentsimismudeleid infoühiskonna tehnoloogilisest arengutasemest lähtuvate ärimudelitega. Uute ärimudelite puhul ei pruugi sobida analoogkeskkonnas väljakujunenud õiguste kollektiivse teostamise põhimõtted.³¹¹ Näitena võib esile tuua iTunesi teenuse turuletoomise Euroopa Liidus, mis oli väga aeganõudev.

D. Gervais on infoühiskonnas sobiliku õiguste kollektiivse teostamise ajakohase aluskontseptsioonina pakkunud välja „yes, but” teooria. Selle teooria põhiprintsiip on, et õiguste kollektiivse teostamise peamine eesmärk on anda võimalikult paljudele õiguste kasutajatele autoriõiguste kasutamiseks luba lihtsalt, kiiresti ja odavalt. Oluline on, et kollektiivse esindamise organisat-

³⁰⁶ Hargreaves/Hughenoltz, p. 1.

³⁰⁷ Gervais (2006), p. 17.

³⁰⁸ Kukrus/Pardla, p. 187.

³⁰⁹ Ginsburg (2010), p. 3.

³¹⁰ Direktiivi seletuskiri, lk 2.

³¹¹ Gervais (2012).

sioonid ei saa põhjendamatult loa andmisest keelduda. Kollektiivse esindamise organisatsioon annab õiguste kasutamiseks loa („yes” element), kehtestades samas tingimused õiguste kasutamiseks („but” element).³¹²

Eelkirjeldatud D. Gervaisi teooria järgi on doktoritöö autori hinnangul kollektiivse esindamise organisatsioonile õiguste kollektiivseks teostamiseks üleantud õiguste omajate ainuõigused kaotamas sisuliselt oma ainuõiguslikku iseloomu. Õiguste omajal ei ole D. Gervaisi eelkirjeldatud teooria kohaselt enam õigust lubada ja keelata ainuõiguste kasutamist. Õiguste omaja, andes ainuõiguse teostamiseks kollektiivse esindamise organisatsioonile, mõõnab ja aktsepteerib, et kollektiivse esindamise organisatsioon ei saa loa andmisest keelduda juhul, kui õiguse kasutaja on nõus kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt kehtestatud litsentsitasu maksmisega ja muude õiguste kasutamiseks seatud tingimustega. Tegemist on fundamentaalse muutusega autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise aluspõhimõtetes.

Doktoritöö autor leiab, et „yes, but” teooria mõju õiguste kollektiivse teostamise põhimõtetele on võimalik täheldada autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi preambula punktis 31. Selle punkti esimese lause kohaselt on litsentsimisel eriti olulised õiglased ja mittediskrimineerivad tingimused, millega tagatakse, et kasutajad saavad taotleda litsentsi seoses teoste ja muu materjaliga, millega seotud õigusi kollektiivse esindamise organisatsioon teostab, ja kindlustatakse asjakohase tasu väljamaksmine õiguste omajatele. Direktiivi preambula punkti 31 viimane lause näeb ette, et kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid vastama põhjendamatult viivitusega kasutajate litsentsitaotlustele. Seega on direktiivi üheks oluliseks eesmärgiks seatud, et kõikidel isikutel Euroopa Liidus oleks võimalus saada õiguste kasutamiseks õiglastel tingimustel litsents juhul, kui nad nende tingimustega nõustuvad. Seda eesmärki aitab täita direktiivi artikkel 16(3), mille kohaselt peavad kollektiivse esindamise organisatsioonid vastama viivitamata kasutajate taotlusele, näidates muu hulgas ära teabe, mida kollektiivse esindamise organisatsioon vajab litsentsi pakkumiseks. Kui kogu teave on laekunud, teeb kollektiivse esindamise organisatsioon viivitamatult kas litsentsipakkumise või esitab kasutajale põhjendatud avalduse selle kohta, miks organisatsioon konkreetse teenuse litsentsimisest keeldub. Eestis sätestab AutÕS § 77 lõike 1 punkt 1, et kollektiivse esindamise organisatsioonid, teostades ja kaitstes oma liikmete varalisi ja isiklikke õigusi organisatsiooni põhikirjas ja liikmelepingus ettenähtud korras, annavad nõusoleku teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti (esituse, fonogrammi, raadio- ja televisioonisaate või -programmi) kasutamiseks, sõlmides selleks kasutajaga vastava lepingu. AutÕS-s ei ole nähtud ette kollektiivse esindamise organisatsioonide kohustust vastata viivitamata õiguste kasutajate litsentsitaotlustele ega ka litsentasi andmisest keeldumist põhjendada. Eesti õiguse autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikliga 16(3) kooskõlla viimiseks tuleks lisada

³¹² *ibid.*

AutÕS-sse säte, mis taolise kohustuse kollektiivse esindamise organisatsioonidele ette näeks.

 iguste laiendatud kollektiivne teostamine infoühiskonnas tugineb doktorit o autori arvates D. Gervaisi eelkirjeldatud „yes, but” teooria põhimõtetele. Esiteks ei saa kollektiivse esindamise organisatsioonid põhjendamatult keelduda litsentsi andmisest. Teiseks on õiguste kollektiivsel teostamisel põhieesmärk koguda õiguste omajatele litsentsitasusid võimalikult väikeste tehingukuludega ja sõlmida litsentsilepinguid võimalikult paljude õiguste kasutajatega. Kolmandaks on õiguste kollektiivse teostamise eesmärk anda õiguste kasutajatele litsents kiiresti ja odavalt ning tagada seeläbi üldsusele juurdep as autoriõiguse objektidele. Käesoleva doktorit o autor nõustub seetõttu suures osas D. Gervaisiga. Siiski leiab doktorit o autor, et eelkirjeldatud teine põhimõte ei pruugi kõikide õiguste omajate kategooriate puhul ja kõikide õiguste kasutamise korral õigeks osutada. Teatud õiguste kasutamise keelamise korral suureneb nende majanduslik v artus. Näiteks juhul kui fonogrammitootja annab õiguse kasutada fonogrammi reklaamis ühele äriühingule, ei ole suure tõenäosusega sama fonogrammi kasutamisest huvitatud enam teised äriühingud.  iguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt on jätkusuutlik eelkõige selliste õiguste omajate ja õiguste litsentsimise korral, mille puhul on õiguste teostamise peamine eesmärk anda samav arse rahalise kasu saamiseks luba õiguse kasutamiseks maksimaalselt suurele arvule isikutele. Teatud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste puhul ei ole õiguste kollektiivne teostamine aga põhjendatud ega vajalik. Selle näiteks on eelkirjeldatud fonogrammi reklaamis kasutamise juhtum, mis riivaks põhjendamatult fonogrammitootjate huve. Seetõttu on doktorit o autori arvates jätkusuutlik õiguste kollektiivne teostamine, mis ei takista ebamõistlikult üldsusel õigustele juurde p aseda, aga samas võimaldab õiguste omajatel piisava huvi korral asuda oma õigusi individuaalselt teostama ja vajadusel keelata oma õiguste kasutamine.

D. Gervais lähtub oma „yes, but” teoorias eeldusest, et autorite ja teiste õiguste omajate primaarne huvi on, või vähemalt normaalingimustes peaks olema, oma õiguste kasutamise eest tasu saada.³¹³ Järelilikult ei peaks D. Gervaisi käsitluse kohaselt infoühiskonnas autoriõiguse põhiliseks kontseptuaalseks aluseks olema enam see, et õiguste omajatel on õigus keelata ainuõiguste kasutamist, vaid hoopis eeldus, et õiguste omajad lubavad teatud tingimustel alati oma õigusi kasutada ja on seejuures huvitatud samasuguse varalise kasu saamise korral pigem oma õiguste laiema kasutamise lubamisest kui teose kasutamise võimalikult laiaulatuslikust keelamisest. Tegemist on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel aluseks olnud põhimõtte olulise muutumisega.

Erialakirjanduses on tõstatunud ka diskussioon, kas infoühiskonnas peaks õiguste kollektiivse teostamise üks olulisi põhimõtteid olema, et õiguste omajatel endal on õiguste teostamisel senisest suurem roll. Kõikide õiguste omajate solidaarne kohtlemine on takistanud õiguste omajal mõjutada õiguste kollektiiv-

³¹³ Gervais (2012).

sel teostamisel enda õiguste kasutamise eest makstavate tasude suurst. Kõikide õiguste omajate õiguste kasutamise eest makstakse kollektiivse esindamise organisatsioonile samasugust tasu. Õiguste omaja saab litsentsitasude suurst mõjutada seeläbi, et ta on kollektiivse esindamise organisatsiooni juhatusel liikmeks või osaleb üldkoosolekul.³¹⁴ J. Litman on seisukohal, et autoriõiguse seadus peaks andma õiguste omajatele õiguste teostamise üle otsustamisel rohkem vabadust. J. Litmani arvates peaks õiguste kollektiivse teostamise mudelites olema tagatud rohkem võimalusi ka üldsusele. Kultuuritööstuses seni olulist rolli omavate „autoriõiguste vahendajatele” (ingl k *intermediates*)³¹⁵ antud võimalusi õiguste teostamisel tuleks vähendada.³¹⁶ On tähelepanuväärne, et J. Litman käsitleb autoriõiguste vahendajana ka tööandjaid, kellele lähevad üle töötaja varalised autoriõigused tööülesannete täitmisel loodud teostele. J. Litman kritiseerib seda ja leiab, et kehtiv autoriõiguse süsteem soosib varaliste autoriõiguste üleandmist, samas kui autoriõigusi peaks tohtima autoritest lahutada üksnes erandlikel asjaoludel. J. Litmani hinnangul peaks kollektiivse esindamise organisatsiooni kui vahendaja rolli infoühiskonnas vähendama ning võtma kasutusele õiguste teostamise mudelid, mis võimaldavad õiguste omajal ja õiguste kasutajal sõlmida litsentsilepinguid omavahel.³¹⁷ Seega erinevalt D. Gervaisi „yes, but” teooriast toetab J. Litman eelkõige ainuõiguste tugevdamist ja õiguste individuaalse teostamise soodustamist.

Doktoritöö autori arvates ei saa samastada kollektiivse esindamise organisatsioone, mis üksnes õiguste omajate volitusel teostavad kollektiivselt õiguste omajate õigusi, ja tööandjaid, kes saavad seaduse alusel varaliste autoriõiguste omajaks. Doktoritöö autor ei nõustu J. Litmani seisukohaga ka selles, et autoriõigust ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi peaksid õiguste omajad teostama eelkõige individuaalselt. Doktoritöö autor leiab, et oleks põhjendatud kohaldada õiguste teostamisel pigem õiguste laiendatud kollektiivse teostamise mudelit, sest see takistab üldsuse juurdepääsu autoriõiguse objektidele oluliselt vähem.

Tehnoloogiline areng on toonud kaasa autoriõiguse globaliseerumise, mis on omakorda mõjutanud autoriõiguste kollektiivse teostamise põhimõtteid. Autoriõigus on õigusinstituut, mille riigisisesed arengud on väga tugevasti mõjutatud rahvusvahelisest regulatsioonist. Juba alates 20. sajandist on riikide intellektuaalse omandi süsteemid olnud sõltuvuses rahvusvahelistest mõjuritest. Sellist rahvusvaheliste õigussuhete kogumit võib nimetada globaalseks intellektuaalse omandi ühiskonnaks.³¹⁸ H. Pisuke rõhutab, et globaalne intellektuaalse omandi ühiskond on ülemaailmne intellektuaalse omandi õigussüsteem, omavahel seotud õigussuhete süsteem, kus globaalselt tunnustatakse peamisi majanduslikke, sotsiaalseid ja õiguslikke printsiipe õiguste kaitsel ja kus on kokku lepitud mii-

³¹⁴ Dehin, p. 234.

³¹⁵ J. Litman käsitleb nn autoriõiguste vahendajatena kõiki isikuid, kes autori asemel või eest õigusi teostavad. Seejuures on vahendajatena vaadeldavad kollektiivse esindamise organisatsioonid.

³¹⁶ Litman, p. 2.

³¹⁷ Litman, p. 10–11.

³¹⁸ Pisuke (2005a), p. 98.

nimumstandardid vähemalt järgnevates küsimustes: mis on kaitstud; millised õigused on antud ja kellele need saavad kuuluda; kuidas õigusi ühiskonna huvides piiratakse ja millisel viisil ja vahenditega õigusi teostatakse ja kaitstakse.³¹⁹ Ka P. Varuli järgi on intellektuaalomandi õigus rohkem kui ükski teine eraõiguse valdkond mõjutatud rahvusvahelistest konventsioonidest.³²⁰

Autoriõiguste kollektiivse teostamise põhimõtted muutuvad seega rahvusvahelisel tasandil. Iga riik peab oma autoriõiguse kehtestamisel arvestama rahvusvahelistes konventsioonides sätestatuga. Digitaalsetel õiguste individuaalse teostamise mudelitel on tavapäraselt globaalne iseloom selles mõttes, et ühes konkreetses riigis väljaarendatud ja kasutusele võetud õiguste teostamise mudel mõjutab enamasti õiguste kasutajate huvisid ja õigusi ka teistes riikides.³²¹ D. Gervais leiab, et kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid toimima ülemaailmselt harmoneeritud põhimõtete järgi, et infoühiskonnas asetleidnud tehnoloogilise arengu mõjul ühiskonnas toimunud arengutega kohanduda. D. Gervaisi hinnangul ei tohiks õiguste kollektiivne teostamine olla sõltuvuses riigisisisest autoriõigusest.³²² Seega kui autoriõiguse seadused *civil law* ja *common law*³²³ õigussüsteemiga riikides on praegu harmoneerimiseks liiga erinevad, siis vähemalt õiguste kollektiivset teostamist reguleerivad õigusnormid peaksid D. Gervaisi arvates olema ühtlustatud globaalsel tasandil. See tagab D. Gervaisi hinnangul, et autoriõiguste teostamine on jätkusuutlik.³²⁴ Doktoritöö autor nõustub selle seisukohaga, kuid leiab, et praktikas on globaalsel tasandil autoriõiguste teostamist reguleerivaid õigusnorme raske harmoneerida. Tõenäoliselt saaks see aset leida üksnes WIPO poolt uue rahvusvahelise konventsiooni väljatöötamisega. Tehnoloogia mõju autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise põhimõtetele on autoriõiguste teostamist reguleerivate õigusnormide harmoneerimise vajadust kindlasti oluliselt suurendanud.

Kokkuvõtteks. Autoriõigus on tekkinud tehnoloogilise arengu mõjul ja samuti arenenud edasi sellega tihedas seoses. Tehnoloogilisel arengul on suur mõju autoriõigusele seejuures eelkõige nendes riikides, kus infotehnoloogia valdkond on kõrgelt arenenud. Järelikult oleks põhjendatud pöörata tehnoloogilise arengu mõjule autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel erilist tähelepanu ka Eestis. Infoühiskonnas jätkub diskussioon selle üle, kas autori-

³¹⁹ *ibid.*, p. 110.

³²⁰ Varul, p. 117.

³²¹ Palfrey, p. 14.

³²² Gervais (2005), p. 39.

³²³ Mõistet *common law* kasutab ka prof R. Narits ja selle laias tähenduses hõlmab see mõiste kõigis Anglo-Ameerika maades eksisteerivat õigusnormide, tavade, juriidiliste protseduuride ja pretsedentide kogumit. Kitsamas mõttes kujutab see endast üldise õiguse ja õiglase õiguse normide kogumit, mis on loodud kohtute õigustmõistva tegevuse käigus ja nende poolt rakendatavast tavaõigusest. Käesolevas doktoritöös on mõistet *common law* kasutatud selle laias tähenduses. Vt lähemalt Narits, lk 58–59.

³²⁴ Gervais (2005), p. 40.

õiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise põhimõtteid tuleks muuta. Infoühiskond kui innovatiivsem, mitmekülgsem ja globaalsem õiguste teostamise keskkond on toonud kaasa vajaduse paindlikumate õiguste teostamise viiside järele. Infoühiskonnas on väga oluline, et isikud saaksid autoriõiguse objekte kasutada võimalikult lihtsalt ja kiiresti. Jätkusuutlik on selline autoriõiguste kollektiivne teostamine, mis lähtub ühiskonna erinevatest majanduslikest, tehnoloogilistest ja sotsiaalsetest faktoritest ja võtab samal ajal arvesse tehnoloogia pidevat edasist arengut.

Infoühiskonnas on õiguste kollektiivse teostamise tähtsaks põhimõtteks muutunud, et ühiskonna kõikidele liikmetele peab olema tagatud juurdepääs autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Üldsuse ja õiguste kasutajate huvid on õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse hindamisel hakanud õiguste omajate ja õiguste kasutajate huvide ees teatud juhtudel prevaleerima. Kui varem lähtuti õiguste kollektiivsel teostamisel eelkõige põhimõttest, et õiguste omajal on igal juhul ainuõigus lubada ja keelata oma õiguste kasutamist, siis infoühiskonnas toetatakse järjest enam lähenemist, mille kohaselt peaks õiguste kasutamine olema alati lubatud, kui isik nõustub õiguste kasutamiseks ettenähtud tingimustega.

2.2. Tehnoloogilise arengu mõju õiguste kollektiivse teostamise asendamisele õiguste individuaalse teostamisega

Õiguste kollektiivsel ja individuaalsel teostamisel olid varem kontseptuaalselt väga selgelt eristatavad aluspõhimõtted. Infoühiskonnas on see muutunud. Õiguste kollektiivse teostamise tähtsus võrreldes õiguste individuaalse teostamisega on samuti hakanud vähenema. Alljärgnevalt uurib doktoritöö autor, kuidas on tehnoloogiline areng mõjutanud õiguste kollektiivse teostamise asendumist õiguste individuaalse teostamisega.

Tehnoloogiline areng on andnud õiguste omajatele oluliselt suurema vabaduse otsustada, millisel viisil oma õigusi teostada. See omakorda on vähendanud kollektiivse esindamise organisatsioonide mõjuvõimu. Infoühiskonnas tekkinud uut olukorda õiguste omajate ja kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelistes suhetes illustreerib hästi M. Ricolfi seisukoht, et tehnoloogilise arengu mõjul on infoühiskonnas õiguste omajatele antud võrreldes kollektiivse esindamise organisatsioonidega rohkem mõjuvõimu, kuivõrd õiguste omajad saavad oma õiguste teostamist paremini kontrollida.³²⁵ Belgia jurist V. Dehin on sarnaselt M. Ricolfiga arvamusel, et infoühiskonnas on otsustusõigus selle üle, millistel tingimustel oma õigusi teostada, liikunud kollektiivse esindamise organisatsioonidelt järjest rohkem õiguste omajatele endale.³²⁶ Mõjuvõimu ümberjaotumise infoühiskonnas on teinud võimalikuks tendents, et autoriõiguse

³²⁵ Ricolfi, p. 292.

³²⁶ Dehin, p. 236–237.

objekti suunamine toimub peamiselt „ühest punktist teise punktini”, mitte enam „punktist massini”.³²⁷ See tähendab, et kui varem suunas autoriõiguse objekte üks isik mitmele isikule ühekorraga ja üheaegselt, siis nüüd saavad õiguspraktikas tegelda kõik isikud autoriõiguse objektide massilise suunamisega teistele isikutele. Kõik õiguste omajad saavad oma autoriõiguse objekte ka ise otse üldsusele suunata. Seega saab teha järelduse, et tehnoloogiline areng ühiskonnas on mõjutanud õiguste kollektiivset teostamist oluliselt rohkem kui õiguste individuaalset teostamist.

M. Ricolfi toob esile, et tehnoloogia areng on mõjutanud õiguste kollektiivset teostamist eelkõige õiguste omajate jaoks, kuna õiguste omajatel on infoühiskonnas rohkem võimalusi kontrollida oma õiguste kasutamist. Kollektiivse esindamise organisatsioonid on aga hakanud sellest tulenevalt õiguste kollektiivsel teostamisel järjest rohkem tegutsema üldsuse ja õiguste kasutajate huvides.³²⁸ Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et tehnoloogia areng on mõjutanud õiguste kollektiivset teostamist eelkõige õiguste omajate jaoks, kuna nendel on infoühiskonnas rohkem otsustusvabadust. Teatud valdkondades on õiguste omajatel infoühiskonnas väga head tehnoloogilised võimalused oma õigusi individuaalselt teostama asuda. Näiteks interneti kaudu kättesaadavaks tegemise õigust on õiguste omajatel lihtne teostada ka individuaalselt. Võimalust oma kättesaadavaks tegemise õigust individuaalselt teostada kasutavad praktikas eelkõige fonogrammitootjad ja audiovisuaalsete teoste produtsendid, samas kui esitajad ja autorid teostavad ka seda õigust pigem kollektiivselt. Osas valdkondades, näiteks autoriõiguste objektide avalik esitamine üldsusele avatud kohtades, ei ole tehnoloogiline areng õiguste kollektiivsele teostamisele aga eriti mõju avaldanud.

Infoühiskonnas on õiguste individuaalse ja kollektiivse teostamise piirid hägustunud. Enam ei saa selgelt eristada, milliseid õigusi teostatakse individuaalselt ja milliseid kollektiivselt. See on omakorda toonud kaasa tendentsi, et õiguste individuaalse teostamise tähtsus infoühiskonnas järjest suureneb.³²⁹ M. Ricolfi toob esile, et tehnoloogiline areng on teinud võimalikuks õiguste omajatel suunata autoriõiguse objekti üldsuseni vahetult, kasutamata selleks teisi kultuuritööstuses tegutsevaid isikuid.³³⁰ R. Ricolfi on kultuuritööstuses tegutsevate isikutena käsitlenud samuti kollektiivse esindamise organisatsioone.

Erialakirjanduses on seetõttu tõstatatud aktuaalne diskussioon sellest, kas tehnoloogilise arengu mõjul infoühiskonnas võib üldse kaduda vajadus õiguste kollektiivseks teostamiseks. Valitsevad kaks vastandlikku seisukohta. Esimest illustreerib hästi B. Hugenholtzi seisukoht, et õiguste individuaalne teostamine õiguste omajate enda poolt või nende agentide kaudu võib viia õiguste kollektiivse teostamise asendamiseni õiguste individuaalse teostamisega.³³¹ J. Palfrey arvab, et õiguste individuaalse teostamise tõttu kaotab kollektiivse esindamise

³²⁷ Ricolfi, p. 288.

³²⁸ *ibid.*, p. 292.

³²⁹ *ibid.*, p. 285.

³³⁰ *ibid.*, p. 288.

³³¹ Hugenholtz (1996), p. 86.

organisatsioonide tegevus tähtsuse või väheneb oluliselt nende mõju ühiskonnas.³³² J. A. L. Sterling on aga teise, vastupidise seisukoha pooldaja. Ta leiab erinevalt J. Palfrey, et kollektiivse esindamise organisatsioonide tähtsus ühiskonnas võib lähitulevikus hoopis suurene da eelkõige tulenevalt kasvanud vajadusest multiterritoriaalse litsentsimise järele.³³³ Isegi ühe riigi territooriumil on õiguste omajatel olnud võimatu kõiki oma õigusi individuaalselt teostada, sest osa õiguste individuaalne teostamine on tavapäraselt aeganõudev ja kulukas.³³⁴ Samasugusele seisukohale on asunud Ameerika Ühendriikides autoriõiguste kollektiivset teostamist uurinud ja autoriõiguse valdkonnas praktiseeriv advokaat R. Schulenberg. Ta leiab, et autoriõiguste individuaalseks teostamiseks kulub liiga palju aega ja raha. Valdaval enamikul õiguste omajatest niisuguseid ressursse ka infoühiskonnas ei ole. Samuti tuleb R. Schulenbergi hinnangul arvesse võtta multiterritoriaalse litsentsimise vajadusi, millest tulenevalt kollektiivse esindamise organisatsioonide tähtsus tulevikus tõenäoliselt kasvab.³³⁵

Doktoritöö autor nõustub suures osas J. A. L. Sterlingu ja R. Schulenbergi seisukohaga, et kollektiivse esindamise organisatsioonide tähtsus võib teatud valdkondades suurene da eelkõige tulenevalt vajadusest multiterritoriaalse litsentsimise järele. Infoühiskonnas on vastupidi J. Palfrey seisukohaga osas valdkondades õiguste kollektiivse teostamise tähtsus kasvamas. Õiguste kollektiivse teostamise tähtsus kasvab sellistes valdkondades, kus on üldsusele vaja tagada juurdepääs autoriõiguse objektidele ning kus osutuks õiguste kasutajal võimatuks või keeruliseks kõikidelt õiguste omajatelt litsents saada. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide massiline digitaliseerimine ja üldsusele kättesaadavaks tegemine on toonud kaasa tungiva vajaduse lihtsustada õiguste teostamist. Teatud valdkondades ja osa õiguste omajate jaoks on õiguste kollektiivse teostamise tähtsus seega vastupidi kasvanud. Seda eelkõige majanduslikult vähemtähtsate õiguste teostamise korral, mille individuaalne litsentsimine on õiguste omajatele üldjuhul kõige ebapraktilisem, näiteks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide laenutamisel digitaalsetest raamatukogudest ja üldsusele kättesaadavaks tegemisel digitaalsete arhiivide kaudu.

Individuaalne õiguste teostamine võib infoühiskonnas aset leida kas paralleelselt õiguste kollektiivse teostamisega või õiguste kollektiivse teostamise teatud liiki õiguste teostamisel asendada. J. Drexli leiab, et peamine põhjus, miks infoühiskonnas õiguse individuaalne teostamine õiguste kollektiivse teostamisega võib asenduda, seisneb selles, et õiguste kollektiivse teostamise senised eelised on kaotamas tähtsust. Sellisteks eelisteks on olnud väiksemad kulud litsentsilepingute sõlmimisel ja ühine süsteem õiguste kasutamise õiguspärasuse kontrollimiseks. Samas on oluline mõista, et õiguste kollektiivsel teostamisel on peale majanduslike ka sotsiaalsed ja kultuurilised eesmärgid.³³⁶ Doktoritöö autor nõustub selles J. Drexliga, et õiguste kollektiivsel teostamisel on peale

³³² Palfrey, p. 6.

³³³ Sterling (1998), p. 407.

³³⁴ Korman, p. 562.

³³⁵ Schulenberg, p. 296.

³³⁶ Drexli, p. 276.

majandusliku eesmärgi praegu ühiskonnas vaja jätkuvalt täita sotsiaalseid ja kultuurilisi eesmärgi. Tähtis on tagada kultuuri kättesaadavus igale ühiskonna liikmele. Jätkusuutlik õiguste kollektiivne teostamine tähendab seda, et peale majanduslike aspektide võetakse arvesse ka sotsiaalseid, tehnoloogilisi ja kultuurilisi aspekte.

Kokkuvõtteks. Õiguste individuaalse teostamise tähtsuse suurenemise on tinginud eelkõige tehnoloogilised võimalused suunata infoühiskonnas autoriõiguse objekti üldsuseni vahetult. Doktoritöö autor arvab, et õiguste individuaalne teostamine ei saa täielikult asendada õiguste kollektiivset teostamist, kuna õiguste omajatel on ebapraktiline ja keerukas igas valdkonnas oma õigusi individuaalselt teostada. Õiguste kollektiivne teostamine on jätkuvalt väga vajalik näiteks autoriõiguste objektide avalikul esitamisel üldsusele avatud kohtades. Samuti on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide massiline digitaliseerimine ja üldsusele kättesaadavaks tegemine toonud kaasa tungiva vajaduse lihtsustada nende õiguste teostamist. Osale õiguste omajatele ja teatud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamise valdkondades on õiguste kollektiivse teostamise tähtsus seega infoühiskonnas vastupidi kasvanud. Seda eelkõige majanduslikult vähemtähtsate õiguste teostamise korral, mille individuaalne litsentsimine on õiguste omajatele tavapärastel kõige ebapraktilisem, ning valdkondades, kus on üldsusele vaja kindlasti tagada juurdepääs autoriõiguse objektidele. Sellisteks valdkondadeks on näiteks autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide laenuamine digitaalsetest raamatukogudest ja üldsusele kättesaadavaks tegemine digitaalsete arhiivide kaudu.

2.3. Tehnoloogilise arengu mõju kollektiivselt teostatavatele õigustele

Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel on pikaajalise praktika käigus kujunenud välja, et õiguste omajad teostavad oma „väikesi õigusi” (ingl k *performing rights* või *small rights*) kollektiivselt ja teisi õigusi individuaalselt. Neid teisi õigusi nimetatakse „suurteks õigusteks” (ingl k *grand rights*).³³⁷ Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste liigitamisel väikesteks ja suurteks tuleb arvesse võtta, et erinevate õiguste omajate kategooriate õiguste puhul esinevad selles liigituses teatavad erinevused. Näiteks kui autorid ja esitajad teostavad oma reprodutseerimisõigust valdavalt kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu, siis fonogrammitootjad teostavad reprodutseerimisõigust kollektiivselt väga piiratud juhtudel, näiteks fonogrammide reprodutseerimisel avaliku esitamise eesmärgil. Kõikide õiguste omajate väikesteks õigusteks on traditsiooniliselt peetud televisiooni ja raadio kaudu edastamist, kaabelvõrgu kaudu taasedastamist, avalikku esitamist, rentimist ja laenutamist.

³³⁷ Vt lähemalt Fiscor (1990), p. 11–20.

Enne järgneva käsitluse juurde minemist on oluline märkida, et väikesed õigused ja suured õigused ei ole samatähenduslikud mõistetega „õiguste väikeomajad” (ingl k *small right holders*) ja „õiguste suuromajad” (ingl k *major right holders*). Nende mõistete eestikeelsed terminid on doktoritöö autori poolt uurimistöös käigus välja töötatud, kuivõrd eesti keeles puudusid varem sobivad terminid selliste ingliskeelsete mõistete kasutamiseks. Õiguspraktikas kasutati õiguste suuromajade tähistamiseks näiteks valdavalt ingliskeelset sõna „majorid”. Õiguste väikeomajateks on eelkõige füüsilistest isikutest õiguste omajad, nagu autorid ja esitajad, kelle ärihuvid ei ole kultuuritööstuses nii kaalukad kui õiguste suuromajatel. Õiguste suuromajateks on näiteks fonogrammitootjad, audiovisuaalsete teoste produtsendid ja kirjastajad. Ka ühe kategooria sees võib õiguste omajaid liigitada õiguste väike- ja suuromajateks. Näiteks võidakse nimetada Eesti fonogrammitootjat vastavalt kontekstile ka õiguste väikeomajaks, kui samas rahvusvahelisel tasandil tegutsevat fonogrammitootjat nimetakse õiguste suuromajaks.

Traditsiooniliselt on kollektiivselt teostatavateks autoriõigusteks ja autoriõigusega kaasnevatel õigustel olnud rangelt õiguste omajate väikesed õigused. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste liigitamine väikesteks ja suurteks on õiguste kollektiivsel teostamisel olnud üks oluline aluspõhimõte. Järgnevalt uuritakse doktoritöös, milline mõju on tehnoloogilisel arengul olnud kollektiivselt teostatavatele autoriõigustele ja autoriõigusega kaasnevatel õigustel.

Suuri õigusi on õiguste omajad tavapärastel teostanud individuaalselt, kuna nende õiguste teostamisest saadav tulu on läbirääkimiste pidamisel ja litsentsilepingute sõlmimisel kantavaid tehingukuluseid arvesse võttes piisavalt suur. Individuaalne õiguste teostamine on võimaldanud õiguste omajatel ise otsustada, kellele ja millistel tingimustel oma suurte õiguste kasutamiseks luba üldse anda. Väikeste õiguste teostamine on õiguste omajatele olnud tavapärastel aga kulukas ja aeganõudev. Väikesi õigusi on õiguste omajatel praktikas seetõttu olnud põhjendatud teostada kollektiivselt.³³⁸ Infoühiskonnas on õiguste omajad asunud järjest rohkem varem üksnes kollektiivselt teostatud autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi teostama individuaalselt. Seda illustreerib hästi M. Ricolfi väide, et mõned väikesed õigused, mida varem teostasid üksnes kollektiivse esindamise organisatsioonid, on infoühiskonnas muutunud sisuliselt õiguste omajate suurteks õigusteks. Õiguste omajad peavad infoühiskonnas majanduslikus mõttes rohkem põhjendatuks teostada neid õigusi individuaalselt.³³⁹ Samas teostavad praegu mõningaid suuri õigusi kollektiivse esindamise organisatsioonid.

D. Gervais rõhutab, et õiguste kollektiivset teostamist on infoühiskonnas vaja eelkõige väikestele õiguste omajatele. Õiguste suuromajad teostavad või hakkavad lähitulevikus teostama majanduslikus mõttes olulisemaid õigusi suu-

³³⁸ Bing, S. 172.

³³⁹ Ricolfi, p. 291.

rema tõenäosusega pigem individuaalselt.³⁴⁰ J. Drexl on sarnaselt eeltoodud D. Gervaisi käsitlesega seisukohal, et infoühiskonnas on individuaalne õiguste teostamine võimalik üldjuhul üksnes õiguste suuromajatel. Õiguste suuromajatel on oma õiguste individuaalne teostamine samuti majanduslikult võimalik ja põhjendatud. J. Drexl rõhutab, et kõikidel ülejäänud õiguste omajatel on kindlasti vaja jätkata oma õiguste teostamist kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu.³⁴¹

Doktoritöö autor nõustub D. Gervaisi ja J. Drexli seisukohaga, et infoühiskonnas on individuaalne õiguste teostamine võimalik üldjuhul üksnes õiguste suuromajatel. Õiguste suuromajad on näiteks asunud teostama individuaalselt ka selliseid üldsusele suunamise õigusi, mida varem oleksid teostanud kollektiivse esindamise organisatsioonid. Näiteks fonogrammitootjad annavad fonogrammide internetis kättesaadavaks tegemiseks õiguste kasutajatele tavaliselt ise litsentse. Fonogrammitootjate simultaan- ja veebiülekande õigust teostavad seevastu aga peamiselt kollektiivse esindamise organisatsioonid.

Erialakirjanduses on heidetud õiguste suuromajatele ette, et nad kohaldavad peamise repertuaariga seotud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste litsentsimisel ebaõiglaselt litsentsimistingimusi. Õiguste omajad on teadlikud asjaolust, et ilma peamise repertuaarita ei ole võimalik teenusepakkujatel majanduslikus mõttes efektiivselt tegutseda. Õiguste omajad kasutavad seda oma äritegevuses ebaõiglaselt ära. Õiguste individuaalse teostamise negatiivseks küljeks peetakse samuti asjaolu, et selle korral tuleb õiguste kasutajatel sõlmida rohkem litsentsilepinguid ja tehingukulud on seetõttu suuremad.³⁴² On toodud ka välja, et õiguste individuaalse teostamise tõttu repertuaar n-õ killustub ning õiguste kasutajatel on keeruline, aeganõudev ja kulukas saada mitmelt õiguste omajalt eraldi litsentse.³⁴³ Doktoritöö autor ei pea seda kriitikat täielikult põhjendatuks ja leiab, et õiguste suuromajade poolt oma õiguste individuaalse multiterritoriaalse teostamise korral ei pruugi õiguste kasutajate jaoks litsentsilepingute arv olla oluliselt suurenenud. Varem pidid õiguste kasutajad omandama litsentsi eraldi iga territooriumi jaoks, kus nad kavatsesid autoriõigusi kasutama asuda. Autoriõiguse objektide raadio kaudu edastamiseks näiteks Soomes, Rootsis, Eestis ja Saksamaal pidid õiguste kasutajad saama litsentsi kõikide eelnimetatud riikide asjaomaseid õiguste omajaid esindavalt kollektiivse esindamise organisatsioonidelt. Doktoritöö autor leiab, et kui varem esines killustatus seega eelkõige territoriaalsel alusel, siis nüüd võib õiguste individuaalsel teostamisel esineda killustatus pigem repertuaari alusel. Üks õiguste omaja saab oma õiguste individuaalsel teostamisel anda õiguste kasutajale multiterritoriaalse litsentsi, samas kui kollektiivse esindamise organisatsioon saab õiguste kollektiivsel teostamisel anda eelkõige litsentsi multirepertuaari kasutamiseks.

³⁴⁰ Gervais (2005), p. 40.

³⁴¹ Drexl, p. 262.

³⁴² Dehin, p. 235.

³⁴³ *ibid.*

Doktoritöö autor on arvamisel, et õiguste kollektiivne teostamine on jätku-
suutlik eelkõige selliste autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teosta-
misel, mille puhul on õiguste teostamise peamine eesmärk anda luba õigusi
kasutada võimalikult paljudele isikutele. Infoühiskonnas võivad sellisteks
õigusteks olla ka suured õigused kollektiivselt teostatavate õiguste traditsioonilise
liigituse järgi. Tehnoloogilise arengu mõjul on infoühiskonnas seega muutunud
õiguste kollektiivsel teostamisel varem rangelt järgitud põhiliigitus suurteks ja
väikesteks õigusteks. Infoühiskonnas teostab osa õiguste omajaid samuti oma
väikeseid õigusi individuaalselt. Seega võib väita, et infoühiskonnas on kollektiiv-
selt teostatavate väikeste ja suurte õiguste liigituse asemel välja kujunenud liigi-
tus, mis põhineb õiguste väikeomajate ja õiguste suuromajate õiguste teostamisel.

Seega ei saa infoühiskonnas enam õiguste kollektiivset ja individuaalset
teostamist väga selgelt eristada. Euroopa Komisjon leidis Universal/BMG kaa-
suses, et kirjastaja ja õigusi teostava isiku vaheline õigussuhe ei tulene tavapä-
rasest liikmelepingust õiguste omaja ja kollektiivse esindamise organisatsiooni
vahel. See on kindlaks määratud kahe osapoolle vahel sõlmitava lepinguga,
mille tingimusi saavad mõlemad pooled võrdselt mõjutada. Sellise isiku näol on
tegemist „uue õiguste vahendajaga” (ingl k *new rights managers*), kes on Eu-
roopa Komisjoni hinnangul olemuselt agent.³⁴⁴ Eesti õiguse järgi vastavalt VÕS
§-le 670 vahendab agent ühe isiku jaoks ja tema huvides iseseisvalt ja püsivalt
lepinguid või sõlmib neid teise isiku nimel ja arvel. Käsundiandja kohustub
maksma agendile selle eest tasu. Agent tegutseb iseseisvalt, sest tal on õigus
kujundada oma tegevust põhiliselt vabalt ja määrata oma tegutsemisaeg. Pea-
mine erinevus õiguste kollektiivse teostamise ja õiguste individuaalse teosta-
mise vahel seisneb J. Drexli hinnangul selles, et agendid teostavad autoriõigusi
ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi iseseisvalt, samas kui kollektiivse esinda-
mise organisatsioonid tegutsevad õiguste omajate kontrolli all.³⁴⁵ M. Fiscor
kasutab uute õiguste vahendajate tähistamiseks terminit „õigusi tsentraliseeritult
teostav organisatsioon” (ingl k *rights clearance center*).³⁴⁶ D. Gervais kasutab
aga terminit „tsentraalne õiguste teostamist lihtsustav organisatsioon” (ingl k
central administration of facilitating rights management).³⁴⁷ Võrreldes kollek-
tiivse esindamise organisatsioonide ja õiguste kasutajate vahelise õigussuhtega
on uute õiguste vahendajate ja õiguste omajate vaheline õigussuhe personalisee-
ritum ja õiguste omajatel on märkimisväärselt rohkem otsustusvabadust.

Euroopa Komisjon rõhutab uute õiguste vahendajate tähtsust infoühiskon-
nas. Euroopa Komisjoni hinnangul ei kohaldu sellised riigisisised õigusaktid,
mis reguleerivad kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamist ja tege-
vust, uutele õiguste vahendajatele. Eelkõige oleks selliste õigusaktide kohalda-
misel uute õiguste teostajate tegevus takistatud liikmesriikides, kus on seadu-
sega nähtud ette võimalus tegutseda vaid ühel kollektiivse esindamise organi-

³⁴⁴ COMP/M.4404, p 223.

³⁴⁵ Drexl, p. 277.

³⁴⁶ Fiscor (2006), p. 38.

³⁴⁷ Gervais (2005), p. 53.

satsiooni.³⁴⁸ D. Gervais leiab, et uued õiguste vahendajad saavad õiguste omajate õigusi jätkusuutlikult teostada sellistes riikides, kus ei ole seadusega sätestatud õiguste kohustuslikku kollektiivset teostamist.³⁴⁹ Doktoritöö autor arvab samuti, et uute õiguste vahendajate tegevus võib olla takistatud, kui teatud õiguste teostamiseks on nähtud ette õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine. Viimase teostamine võtab õiguste omajatelt võimaluse õiguste individuaalseks teostamiseks, sealhulgas ei saa nad oma õigusi teostada uute õiguste vahendajate kaudu. See omakorda takistab autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamist uutes ärimudelites. Doktoritöö autor on seisukohal, et sellest tulenevalt on põhjendatud eelistada õiguste kohustuslikule kollektiivsele teostamisele õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Viimasel juhul on igal õiguste omajal võimalik vabalt otsustada, kas teostada oma õigusi kollektiivselt või individuaalselt kas ise või uute õiguste vahendajate abil.

Kokkuvõtteks. Infoühiskonnas ei ole enam võimalik autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel selgelt eristada õiguste omajate suuri ja väikesi õigusi. Tehnoloogilise arengu mõjul on õiguste suuromajad hakanud varem üksnes kollektiivselt teostatud väikeseid õigusi teostama ka individuaalselt. Täheldatav on samuti vastupidine tendents. Infoühiskonnas on õiguste individuaalne teostamine võimalik üldjuhul üksnes õiguste suuromajatel. Infoühiskonnas on tehnoloogilise arengu mõjul seega muutunud õiguste kollektiivsel teostamisel senini rangelt järgitud õiguste põhiliigitus suurteks ja väikesteks õigusteks. Selle asemel on välja kujunenud liigitus, mis põhineb õiguste väikeomajate ja õiguste suuromajate õiguste teostamisel.

2.4. Tehnoloogiliste kaitsemeetmete mõju õiguste kollektiivsele teostamisele

Infoühiskonnas on tekkinud palju uusi võimalusi, kuidas õiguste omajad saavad autoriõiguse objekte üldsusele kättesaadavaks teha, näiteks sellistel andmekandjatel nagu DVD ja CD, allalaadimise või striimingu kaudu internetis ning mitmesuguste uute platvormide, nagu mängukonsoolide, MP3-mängijate, e-raamatute lugejate ja mobiiltelefonide abil.³⁵⁰ Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte on infoühiskonnas aga ka väga lihtne ja odav reprodutseerida ning üldsusele suunata ilma õiguste omajate loata.³⁵¹ Tehnoloogiline areng on seega ühelt poolt suurendanud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste majanduslikku mõju, aga on ühtlasi muutnud õiguste rikkumise märkimisväärselt lihtsamaks.³⁵² Õigusrikkumiste ärahoidmise teeb raskemaks asjaolu, et õiguste omajad ei saa enamasti füüsiliselt takistada autoriõiguse ob-

³⁴⁸ COMP/M.4404, p 231.

³⁴⁹ Gervais (2005), p. 40.

³⁵⁰ Helberger/Guibault, p. 24.

³⁵¹ Caenegem, p. 245.

³⁵² Akester/Lima, p. 69.

jektide kui mittekehaliste esemete kasutamist.³⁵³ Tehnoloogiliste kaitsemeetmete (ingl k *technological protection measures*) kasutusele võtmisega on õiguste omajatele lisandunud võimalus oma õigusi kaitsta ka kehaliste esemetega.³⁵⁴ Tehnoloogilised kaitsemeetmed annavad õiguste omajatele võimaluse autoriõiguse objektide kasutamist füüsiliselt takistada ja seeläbi määrata kindlaks, kes, millal ja millisel viisil autoriõiguse objekti kasutada saavad.³⁵⁵ Üldjuhul saab üksnes õiguste omaja otsustada tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutusele võtmise ja nende meetmete kõrvaldamise üle.³⁵⁶ On põhjendatud nõustuda seisukohaga, et infoühiskonnas on tehnoloogilised kaitsemeetmed seetõttu sisuliselt autoriõiguste teostamise üks võimalikke viise.³⁵⁷ Doktoritöö käesolevas alapeatükis analüüsitakse, kas tehnoloogiliste kaitsemeetmetega saaks asendada õiguste kollektiivset teostamist. Doktoritöö autor analüüsib alljärgnevalt samuti, kas tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine rikub tasakaalu autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel.

WIPO 1996. aasta lepingutes nähti rahvusvahelisel tasandil esimest korda õiguste omajatele ette võimalus kasutada õigusrikkumiste ärahoidmiseks tehnoloogilisi kaitsemeetmeid. Enne WIPO lepinguid oli tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamist kaitsev normistik sätestatud üksnes Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendkuningriigi seadusandluses³⁵⁸ ja Euroopa Liidu tasandil arvutiprogrammide direktiivi artiklis 7(1)(c).³⁵⁹ WIPO autoriõiguse lepingu artiklis 11 ja WIPO esitus- ja fonogrammilepingu artiklis 18 on sätestatud, et iga lepingu osalisriik peab kaitsma nende autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õigusi, kes rakendavad oma õiguste objektide ebaseadusliku kasutamise ärahoidmiseks tehnoloogilisi kaitsemeetmeid.

Kõik WIPO 1996. aasta lepingud ratifitseerinud osalisriigid peavad oma riigi seadusandluses kehtestama normistiku tehnoloogiliste kaitsemeetmete kaitseks. Samas on iga lepinguosalisriigi otsustada, kuidas tehnoloogiliste kaitsemeetmete rakendamise korral tasakaalustada õiguste kasutajate, üldsuse ja õiguste omajate huve.³⁶⁰ WIPO lepingud näevad seega ette üksnes tehnoloogiliste kaitsemeetmete miinimumstandardid, mis lähtuvad põhimõttest, et lepinguosalisriigid võivad piirata, kuid ei ole kohustatud riigisisese seadusega piirama õiguste omajatel tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamist. Lepinguosalisriikidel on näiteks võimalik isikutel keelata ära tehnoloogiliste kaitsemeetmete mis tahes eesmärgil kõrvaldamine, sealhulgas ka siis, kui seadusega oleks selline õiguse vaba kasutamine ilma õiguste omaja loata ja tasu maksmata iseenesest lubatud.

WIPO lepingud tehnoloogiliste kaitsemeetmete mõistet aga ei ava. Mõiste „tehnoloogilised kaitsemeetmed” on defineeritud infoühiskonna direktiivi artik-

³⁵³ Haugen, p. 447–448.

³⁵⁴ Griffin, p. 142.

³⁵⁵ Caenegem, p. 245.

³⁵⁶ Pisuke (2006), lk 97.

³⁵⁷ Mackaay, p. 16–17.

³⁵⁸ Copyright, Designs and Patents Act, 1988 § 296.

³⁵⁹ Levinski/Walter, p. 1065.

³⁶⁰ Kalvi (2005), p. 101.

lis 6(3) kui mis tahes tehnoloogia, seade või komponent, mille eesmärk on nende tavapärase toimimise puhul takistada või piirata teoste või muude objektidega seotud toiminguid, milleks autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste omaja ei ole luba andnud. Harvardi Ülikooli õppejõud U. Gasser ja Šveitsi Föderaalse Intellektuaalse Omandi Instituudi teadur M. Girsberger leiavad, et infoühiskonna direktiivi artikkel 6(3) on tehnoloogiliste kaitsemeetmete sisu määratlemisel liiga lai ja see tekitab ühiskonnas õiguskindlusetust. Direktiivi artikkel 6(3) ei määra nende arvates üheselt arusaadavalt kindlaks, millised kontrollimehhanismid tehnoloogilised kaitsemeetmed on.³⁶¹ Eestis on tehnoloogiliste kaitsemeetmetega seonduvaid küsimusi uurinud Justiitsministeeriumi asekancler K. Härmand, kelle arvates on samuti infoühiskonna direktiivi tehnoloogiliste kaitsemeetmetega seonduvad sätted liiga laialt tõlgendatavad.³⁶² On oluline märkida, et tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamist reguleeriva, infoühiskonna direktiivi artikli 6 üle diskuteeriti direktiivi ettepaneku ettevalmistamise käigus kõige rohkem.³⁶³

Infoühiskonna direktiivi artikli 6 pinnalt on kerkinud esile diskussioon, kas see kahjustab ebamõistlikult õiguste kasutajate ja üldsuse huve seeläbi, et õiguste omajatel on võimalus takistada autoriõiguse objektide mis tahes viisil kasutamist. Seda probleemi illustreerib hästi M. Hart, kes on toonud välja, et kui tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamine on seaduse kohaselt ebaseaduslik, siis on õiguste omajatel võimalik takistada isikutel ka seadusega lubatud juhtudel õiguste vaba kasutamist.³⁶⁴ Näiteks televisiooniprogrammi salvestamine võib tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamise tõttu olla takistatud, mistõttu televaatajatel ei ole võimalik saadet enda tarbeks salvestada. Infoühiskonna direktiivi artikli 6(4) järgi võivad liikmesriigid võtta küll kasutusele meetmeid, et õiguste omajad võimaldaksid reprodutseerimise isiklikeks vajadusteks³⁶⁵, samas ei ole artikkel 6(4) liikmesriikidele kohustuslik. Sellest tulenevalt on autoriõiguselases kirjanduses probleemi uurides leitud, et tehnoloogiliste kaitsemeetmete rakendamine rikub tasakaalu õiguste omajate, õiguste kasutajate ning üldsuse huvide vahel. M.-C. Janssens leiab isegi, et infoühiskonna direktiivi artikli 6 tõttu on traditsiooniline ainuõigustele kehtestatud ammendavate piirangute kataloogi doktriin muutunud õigustühjaks.³⁶⁶

WIPO 1996. aasta lepingutega tehnoloogiliste kaitsemeetmete miinimumstandardite kehtestamisel oli seatud üheks oluliseks eesmärgiks aga just õiguste omajate, õiguste kasutajate ja üldsuse huvide tasakaalustamine. Infoühiskonnas on tõstatatud aktuaalne küsimus sellest, kas tehnoloogilised kaitsemeetmed on viinud autoriõigusega seotud huvigruppide huvid infoühiskonnas vastupidi hoo pis tasakaalust välja. Autoriõiguselases kirjanduses on siin kaks vastandlikku seisukohta, mida doktoritöös järgnevalt käsitletakse.

³⁶¹ Gasser/Girsberger, p. 161.

³⁶² Härmand, lk 28.

³⁶³ Hart, p. 63.

³⁶⁴ *ibid.*

³⁶⁵ See piirang on sätestatud konventsiooni artiklis 5(2)(b).

³⁶⁶ Janssens, p. 334.

Esimese seisukoha järgi ei võimalda WIPO lepingute tehnoloogiliste kaitsemeetmete normistik autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid tasakaalustada, mistõttu ei ole see jätkusuutlik.³⁶⁷ Samasugune kriitika on sihitud ACTA normistiku vastu. 2011. aasta jaanuaris mitmete Euroopa Liidu teadlaste ja ekspertide avaldatud ACTA kriitilistes kommentaarides on negatiivse aspektina toodud esile, et ACTA ei sätesta tehnoloogiliste kaitsemeetmete kohaldamisel õigusnormistikku, mis tagaks tasakaalu erinevate huvigruppide huvide vahel.³⁶⁸ Autoriõigus ja autoriõigusega kaasnevad õigused kui õiguste omajatele seadusega antud ainuõigused annavad õiguste omajatele võimaluse kujundada teiste ühiskonna liikmete õiguste sisu.³⁶⁹ D. Korff ja I. Brown on oma ACTA analüüsis toonud välja, et ACTA kohaselt on õiguste omajatele antud liiga laiaulatuslik õigus kasutada tehnoloogilisi kaitsemeetmeid mis tahes juhul, võtmata arvesse, kuidas selliste vahendite kasutamine mõjutab ühiskonnas teiste isikute õigusi ja huve. See omakorda rikub tasakaalu autoriõigusega seotud huvigruppide vahel.³⁷⁰ Loyola Ülikooli professor J. Atik, kes on analüüsinud ACTA jätkusuutlikkust ühiskonnas, on jõudnud samasugusele seisukohale.³⁷¹ Doktoritöö autor märgib siinkohal, et ACTA-s ei ole võrreldes olemasolevate rahvusvaheliste konventsioonidega nähtud tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamises tegelikult ette normistikku, mis piiraks õiguste kasutajate või üldsuse huve oluliselt rohkem.

Eeltooduga vastupidisele seisukohale on asunud analüüsivat uurimisprobleemi käsitledes autoriõigusteadlased S. von Levinski ja M. Walter. Nad on seisukohal, et tehnoloogilised kaitsemeetmed annavad infoühiskonnas õiguste omajatele tagasi võimaluse kontrollida autoriõiguse objektide reprodutseerimist ja üldsusele suunamist. Seetõttu ei ole tehnoloogilised kaitsemeetmed rikkunud tasakaalu autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel, vaid on selle taastanud.³⁷² P. Akester soovib leida, et kui õiguste omajatel on infoühiskonnas võimaldatud oma õigusi kaitsta ja teostada nii seaduses sätestatud kui ka tehnoloogiliste kaitsevahenditega, siis üldsusele ja õiguste kasutajatele ei ole nähtud ette samaväärseid meetmeid. See ei ole seetõttu tasakaalustatud viis õiguste teostamiseks.³⁷³ J. Litman jagab seda arvamust.³⁷⁴ Professorid P. Goldstein ja B. Hugenholtz on seisukohal, et olukorras, mil tehnoloogia kiire areng ei võimalda õiguste omajatel muude vahenditega enam oma õigusi efektiivselt kaitsta ega teostada, on täiesti põhjendatud, et õiguste omajad on olnud sunnitud võtma kasutusele tehnoloogilised kaitsemeetmed. P. Goldstein ja B. Hugenholtz

³⁶⁷ Gasser/Girsberger, p. 151.

³⁶⁸ Opinion of European Academics on Anti-Counterfeiting Trade Agreement, 20.01.

2011. – Kättesaadav internetis: http://www.iri.uni-hannover.de/tl_files/pdf/

ACTA_opinion_110211_DH2.pdf.

³⁶⁹ Angelopoulos, p. 328.

³⁷⁰ Korff/Brown, p. 58.

³⁷¹ Atik, p. 133–134.

³⁷² Levinski/Walter, p. 1065.

³⁷³ Akester, p. 377.

³⁷⁴ Litman, p. 14–15.

leiavad samas aga, et tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisega on õiguste omajad endale loonud sellise õiguste teostamise mudeli, mis ei arvesta isikute õigusega seaduses sätestatud juhtudel autoriõigusi vabalt kasutada. Seeläbi rikuvad tehnoloogilised kaitsemeetmed tasakaalu autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel.³⁷⁵ Doktoritöö autor arvab, et analüüsides autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustatust tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel, on kõige olulisem küsimus sellest, mil määral on õiguste omajatel võimalik piirata autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamist seadusega ettenähtud vaba kasutuse juhtudel.

Tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutusele võtmine on tõstatanud seega fundamentaalse küsimuse sellest, kas õiguste omajad peaksid saama oma õiguste kasutamist tehnoloogiliste kaitsemeetmetega täiesti vabalt takistada või piiravad need meetmed ebaproportsionaalselt nende õiguste kasutajate ja üldsuse huve, kellele on seadusega antud võimalus autoriõigusi vabalt kasutada.³⁷⁶ Tehnoloogilised kaitsemeetmed võivad seetõttu kahjustada kõikide ühiskonnaliikmete huve.³⁷⁷ S. Frankel rõhutab, et takistades autoriõiguse objektide ebaseaduslikku kasutamist, võtavad tehnoloogilised kaitsemeetmed võimaluse õigusi kasutada ka nendelt isikutelt, kellele on seadusega antud õigus autoriõiguse objekte teatud viisil ilma õiguste omajate loata kasutada.³⁷⁸ Šveitsi jurist D. Senn toob samuti välja, et tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutusele võtmise kõige suuremaks probleemiks tuleb pidada seda, et need ei takista ainult autoriõiguse objektide ebaseaduslikku, vaid ka seaduslikku kasutamist.³⁷⁹ Tasakaal autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel on tagatud sellisel juhul, kui õiguste omajal puuduks õigus takistada autoriõiguse objekti kasutamist siis, kui niisugune õiguse vaba kasutamine on seaduses sätestatud piirangu alusel lubatud või kui autoriõiguse objekti kaitsetähtaeg on lõppenud.³⁸⁰ Õiguste omajad leiavad aga valdavalt vastupidi, et praktikas ei ole tehnoloogiliste kaitsemeetmete rakendamisel võimalik mõistlikult arvestada asjaoluga, et teatavatel seaduses sätestatud juhtudel peab isikutel olema võimalik kasutada autoriõigusi hoolimata sellest, kas õiguste omaja on otsustanud kasutada tehnoloogilisi kaitsemeetmeid.³⁸¹ Doktoritöö autor nõustub selles küsimuses S. von Levinski ja M. Walteriga, kes peavad põhjendamatuks, et WIPO lepingud ei näe obligatoorselt liikmesriikidele ette kohustada õiguste omajaid kõrvaldama tehnoloogilisi kaitsemeetmeid selleks, et tagada autoriõiguse objektidele juurdepääs ka sellistel juhtudel, millal õiguste vaba kasutamine oleks seadusega ettenähtud piirangute alusel lubatud.³⁸²

³⁷⁵ Goldstein/Hugenholtz, p. 334.

³⁷⁶ Macqueen, p. 262.

³⁷⁷ Palfrey, p. 19.

³⁷⁸ Frankel, p. 147.

³⁷⁹ Senn, p. 124.

³⁸⁰ Koelman/Helberger, p. 189–192.

³⁸¹ Levinski/Walter, p. 1070.

³⁸² *ibid.*

M. Ricolfi toob esile, et tehnoloogilised kaitsemeetmed on rikkunud infoühiskonnas tasakaalu õiguste omajate, õiguste kasutajate ja üldsuse huvide vahel põhjusel, et kui varem oli üksnes seadusandjal ainuõigustele piirangute kehtestamise kaudu võimalik otsustada, milliseid õigusi ning millisel viisil lubada üldsusel kasutada, siis tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel on õiguste omajal endal võimalik õiguste kasutamise tingimused kindlaks määrata.³⁸³ Õiguste omaja lähtub enda huvidest ning erinevalt seadusandjast ei kaalu objektiivselt asjaolusid, millistel tingimustel kahjustab tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine ebamõistlikult õiguste kasutajate ja üldsuse huvisid. Doktoritöö autor peab põhjendatuks nõustuda seisukohaga, et kuna autoriõigustele piirangute kehtestamine peab tasakaalustama autoriõigusega seotud huvigruppide huve ühiskonnas, siis ei tohiks tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel jätta isikuid ilma seadusega ettenähtud õigusest teatud juhtudel autoriõigusi vabalt kasutada. Sellest tulenevalt tõstatub küsimus, kas on jätkusuutlik jätta õiguste omajatele niivõrd lai otsustusvabadus tehnoloogiliste kaitsemeetmete piiranguteta kohaldamisel, nagu on nähtud ette WIPO 1996. aasta lepingutes ja infoühiskonna direktiivis.

Doktoritöö autor on arvamusel, et tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine võib oluliselt rikkuda tasakaalu erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel juhul, kui tehnoloogiliste kaitsemeetmete kohaldamine takistab autoriõiguse objekte kasutada ka siis, kui see oleks seaduse järgi vabalt lubatud. Seaduses võib ette näha, et õiguste omajad on kohustatud teatud juhtudel autoriõiguse objektidelt tehnoloogilised kaitsemeetmed kõrvaldama, et võimaldada autoriõigusi kasutada isikutel, kellele on selline õigus seadusega ette nähtud. Näiteks Eestis sätestab AutÕS § 80³ lg 4, et käesoleva seaduse §-ga 18, § 19 punktidega 2, 3, 5 ja 6 ning §-dega 20 ja 23 lubatud teose ja § 75 lõike 1 punktides 1, 2, 5 ja 6 lubatud autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vaba kasutamise juhtudel peab õiguste omaja kohaldama oma teosele või autoriõigusega kaasnevate õiguste objektile selliseid meetmeid, mis võimaldavad teose vabaks kasutamiseks õigustatud isikul kasutada teost või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti ulatuses, mis on vajalik vabaks kasutamiseks seadusega ettenähtud juhtudel ja tingimusel, et vabaks kasutamiseks õigustatud isikutel oleks seaduslik juurdepääs kaitstud teosele või autoriõigusega kaasnevate õiguste objektile. AutÕS § 80³ lg 4 sätestab samuti, et kui teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vabaks kasutamiseks õigustatud isik ning õiguste omaja ei saavuta mõistliku aja jooksul kokkulepet vastavate meetmete kohaldamises, on teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vabaks kasutamiseks õigustatud isikul õigus pöörduda autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole AutÕS §-s 87 toodud tingimustel. Doktoritöö autor on seisukohal, et tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine iseenesest ei riiva eba-proportsionaalselt üldsuse ja õiguste kasutajate huve juhul, kui õiguste omajatele on seadusega ette nähtud kohustus tehnoloogilised kaitsemeetmed kõrvaldada. Ent samas tuleb tähele panna, et niisugune tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrval-

³⁸³ Ricolfi, p. 300.

damise menetlus võib olla praktikas keeruline ja kulukas. Seetõttu ei ole tõenäoliselt paljud õiguste kasutajad huvitatud või suutelised kulutama aja- ja raharesse tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetluses osalemisele.

Kuna autoriõigustele piirangute kehtestamine peab tasakaalustama autoriõigusega seotud huvigruppide huve ühiskonnas, siis ei tohiks tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel õiguste kasutajaid jätta ilma neile seadusega ettenähtud õigusest teatud autoriõiguse objekte vabalt kasutada. Õiguste omaja peab olema võimeline vajaduse järgi tegelema tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamisega selleks, et tagada autoriõiguse objektile juurdepääs olukorras, mil õiguste vaba kasutamine on autoriõiguse seadusega ette nähtud. Näiteks Eestis on selline juurdepääs AutÕS § 80³ lg 4 kohaselt õiguste omajatele tagatud. Samas ei ole Justiitsministeeriumi juurde moodustatud autoriõiguse komisjon seni viinud läbi mitte ühtegi vastavasisulist lepitusmenetlust³⁸⁴, samuti ei ole sellesisulist kohtupraktikat.³⁸⁵ Ei ole tõenäoline, et õiguspraktikas ei oleks tulnud ette mitte ühtegi olukorda, mil õiguste vabaks kasutamiseks õigustatud isikud soovivad kasutada selliseid autoriõiguse objekte, millel on kasutatud tehnoloogilisi kaitsemeetmeid, kuid ei saa seda teha. Doktoritöö autori hinnangul võib sellest järeldada, et komplitseerituse tõttu ei pea õiguste kasutajad tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetluse algatamist tõenäoliselt otstarbekaks ja leiavad mõne lihtsama võimaluse, kuidas nad saavad autoriõiguse objekte kasutada. Probleem on eelkõige selles, et niisuguses menetluses osamine eeldab raha- ja ajaressursside olemasolu. Valdavalt on õiguste vabaks kasutamiseks õigustatud isikud tarbijad, kes ei kasuta autoriõiguste objekte ettevõtluses. Nad ei ole üldjuhul huvitatud osalema tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetluses, kuna autoriõiguse objektide kasutamiseks on kergem leida mõni muu võimalus või üldse loobuda nende kasutamisest.

Doktoritöö autori arvates sõltub vastus küsimusele, kas tehnoloogilised kaitsemeetmed võiksid olla õiguste kollektiivse teostamise alternatiiviks, sellest, kas tehnoloogiliste kaitsemeetmetega on õiguste omajatel võimalik täita samasuguseid eesmärke nagu õiguste kollektiivse teostamise puhul. Võrreldes õiguste kollektiivset teostamist ja õiguste teostamist tehnoloogiliste kaitsemeetmete abil, tuleb jätkusuutlikumaks viisiks pidada õiguste kollektiivset teostamist. See annab üldsusele ja õiguste kasutajatele võimaluse autoriõigusi kasutada, samas on õiguste omajatele tagatud tasu saamine. Tehnoloogilisi kaitsemeetmeid õigusvastaselt kõrvaldades kasutatakse õigusi ilma õiguste omajate loata ja tasu maksmata. Samuti ei ole õiguste omajatel vaja õiguste kollektiivse teostamise korral osaleda tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetluses.

Viimasena käsitletakse tehnoloogiliste kaitsemeetmetega seonduvalt doktoritöös küsimust, kas tehnoloogilised kaitsemeetmed saavad kohustada õiguste

³⁸⁴ Andmed tuginevad Justiitsministeeriumi dokumendiregistrile. – Kättesaadav internetis: <http://www.rik.ee/rikdocs/html/JustMin/abi.htm>.

³⁸⁵ Andmed tuginevad Riigi Teataja elektroonilisele kohtulahendite ja Riigikohtu lahendite andmebaasidele. – Kättesaadavad internetis: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/main.html ja <https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/riigikohtulahendid.html>.

omajat neid meetmeid kasutama. Autoriõiguselases kirjanduses on tõstatatud küsimus, kas tehnoloogilisi kaitsemeetmeid saaks rakendada autoriõiguste kaitse tekkimiseks vajaliku kohustusliku formaalsusena. On näiteks diskuteeritud, kas kõik autoriõiguse objektid, mis on internetti ilma vastavate tehnoloogiliste kaitsemeetmeteta üles laaditud, peaksid olema vabalt kasutatavad.³⁸⁶ See tähendab, et juhul kui õiguste omajad ei ole tehnoloogilisi kaitsemeetmeid kasutanud, peaks järelikult autoriõiguse objekt olema õiguste omaja loal vabas kasutuses. Selline arutluskäik võib doktoritöö autori arvates viia absurdse järelduseni, et õiguste kasutajatel oleks lubatud autoriõiguse objekte, mis on vabalt kättesaadavad näiteks internetis, kasutada õiguste omajate loata ja tasu maksmata. Siinkohal on põhjendatud nõustuda Y. Gendreau seisukohaga, et autoriõiguse objekti kaitstust autoriõigusega tuleb alati eeldada, nagu näeb ette autoriõiguse üks peamisi aluspõhimõtteid. Kui õiguste omaja soovib anda autoriõiguse objekti tõepoolest vabasse kasutusse, siis tuleks see spetsiaalselt ära märkida.³⁸⁷ Doktoritöö autori arvates on põhjendatud Y. Gendreau seisukoht, et autoriõiguse objektide kaitstust autoriõigusega tuleb alati eeldada ning neid objekte tohib kasutada ainult siis, kui see on lubatud seaduse järgi, õiguste omaja on ise selleks nõusoleku andnud või autoriõiguse objekti vabasse kasutusse andmiseks oma tahet deklareerinud. Doktoritöö autori arvates oleks autoriõiguse peamise aluspõhimõttega vastuolus, et näiteks kõikide internetis kättesaadavaks tehtud autoriõiguse objektide puhul puudub õiguste omajatel üldse tahe oma õigusi kaitsta ja teostada ning seetõttu tohivad õiguste kasutajad neid objekte ilma loata vabalt kasutama hakata.

Professor H. Pisuke on seisukohal, et kuigi õigus kasutada tehnoloogilisi kaitsemeetmeid ei ole otseselt fikseeritud ainuõigusena, saab selle ikkagi lisada autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kataloogi. H. Pisukese järgi on õigus tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisele nii positiivne õigus, s.o võimalus lisada autoriõiguse objektile tehniline kaitse, ja samas ka kaitsemeede, s.o võimalus pöörduda riigi poole õiguste kaitseks.³⁸⁸ Doktoritöö autor nõustub H. Pisukesega, et õiguste omajaid ei saa kohustada tehnoloogilisi kaitsemeetmeid kasutama. Kui õiguste omajad peaksid oma õiguste kaitseks teatud toiminguid tegema, siis kujutaks see endast autoriõiguste kaitsele formaalsuste kehtestamist. Autoriõigusliku kaitse saamiseks formaalsuste kehtestamine on Berni konventsiooni artikli 5(2) alusel aga keelatud.³⁸⁹ Doktoritöö autor leiab, et

³⁸⁶ Gendreau, p. 12–13.

³⁸⁷ *ibid.*, p. 12–13.

³⁸⁸ Pisuke (2006), lk 43.

³⁸⁹ Doktoritöö autor peab siinkohal vajalikuks märkida, et praegu käib WIPO-s eeltöö autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jaoks vabatahtliku registreerimissüsteemi (mis on iseenesest küll formaalsuse kehtestamine, kuid antud juhul on tegemist vabatahtliku ja seega lubatud süsteemiga) loomiseks. Vt lähemalt http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_13/sccr_13_2.doc. Vabatahtliku registreerimissüsteemi sisetoomist Eesti autoriõigusesse on toetanud näiteks ülemaailmselt tunnustatud autoriõigusteadlane prof J. Ginsburg, siinkohal kerkib esile siiski eelkõige küsimus sellise süsteemi maksumuselt ja finantseerimisest.

tehnoloogiliste kaitsemeetmete näol on tegemist autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajatele seadusega antud võimalusega oma õigusi teatud viisil kaitsta ja teostada. Tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamist ei saa seada objektide autoriõigusega kaitstuse eeltingimuseks.

Kokkuvõtteks. Tehnoloogiliste kaitsemeetmete rakendamine võimaldab oluliselt piirata autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamist. Ka selleks õigustatud isikud ei saa seaduses sätestatud vaba kasutuse juhtudel neid objekte enam kasutada. Kui varem oli üksnes seadusandjal ainuõigustele piirangute kehtestamise kaudu võimalik otsustada, milliseid õigusi ning millisel viisil lubada üldsusel kasutada, siis tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel on võimalik õiguste kasutamise tingimused kindlaks määrata õiguste omajal endal. Kuna autoriõiguste piiramise eesmärk on tasakaalustada autoriõigusega seotud huvigruppide huve ühiskonnas, siis ei tohiks tehnoloogiliste kaitsemeetmete rakendamisel õiguste kasutajaid jätta ilma seadusega ettenähtud õigusest teatud juhtudel õigusi vabalt kasutada. Õiguste omaja lähtub tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel enda huvidest ning erinevalt seadusandjast ei kaalu objektiivselt asjaolusid, millistel tingimustel ei ole tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine õiguste kasutajate ja üldsuse huvides. Seetõttu peaksid õiguste omajad olema kohustatud kõrvaldama autoriõiguse objektilt tehnoloogilised kaitsemeetmed selleks, et võimaldada isikutel seaduses sätestatud juhtudel autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte vabalt kasutada. See tagaks kõikidele isikutele juurdepääsu autoriõiguse objektidele sellistel juhtudel, mil seadusandja on õiguste vaba kasutamist pidanud põhjendatuks.

WIPO 1996. aasta lepingute ja infoühiskonna direktiiviga etteantud õigusraamistikust lähtudes on riikidel lubatud oma riigi seaduses sätestada, et õiguste omajad on kohustatud tehnoloogilised kaitsemeetmed autoriõiguse objektilt kõrvaldama eesmärgiga võimaldada kaitstud objektidele juurdepääs isikutel, kellel on autoriõiguse seaduse kohaselt õigus autoriõiguse objekti vabaks kasutamiseks. Selline tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise kohustus on õiguste omajatele pandud ka Eesti AutÕS § 80³ lg 4 järgi, mis kohustab õiguste omajaid kohaldama vaba kasutamise juhtudel oma teosele või autoriõigusega kaasnevate õiguste objektile selliseid meetmeid, mis võimaldavad teose vabaks kasutamiseks õigustatud isikul kasutada teost või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti ulatuses, mis on vajalik vabaks kasutamiseks seadusega ettenähtud juhtudel ja tingimusel, et vabaks kasutamiseks õigustatud isikutel oleks kaitstud teosele või autoriõigusega kaasnevate õiguste objektile seaduslik juurdepääs. Kui õiguste omaja tehnoloogilisi kaitsemeetmeid ei kõrvalda, on õigustatud isikul võimalus algatada spetsiaalne tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetlus. Probleem on selles, et niisuguses menetluses osalemine eeldab finants- ja ajaressursside olemasolu. Valdavalt on õiguste vabaks kasutamiseks õigustatud isikud tarbijad, kes ei kasuta autoriõiguste objekte ettevõtluses. Üldjuhul ei ole nad huvitatud tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetluses osalema, kuna on kergem leida autoriõiguse objektide kasuta-

miseks mõni muu võimalus või üldse loobuda autoriõiguse objektide kasutamisest. Ka õiguste omajatelt võtab tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetluses osalemine aja- ja raharessursse. Seega võrreldes õiguste laiendatud kollektiivset teostamist õiguste teostamisega tehnoloogiliste kaitsemeetmete abil tuleb jätkusuutlikumaks pidada esimest.

3. KOLLEKTIIVSE ESINDAMISE ORGANISATSIOONIDE ROLL AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE JÄTKUSUUTLIKUL KOLLEKTIIVSEL TEOSTAMISEL

3.1. Kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste

Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine toimub kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu. Eestis näeb AutÕS § 13¹ lg 1 *expressis verbis* ette, et autor teostab oma varalisi õigusi kas ise- seisvalt või kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu. Samasugune võimalus nähakse AutÕS-ga ette esitajatele § 67 lõikes 3. Rendi- ja laenutamise direktiivi ingliskeelses versioonis on „kollektiivse esindamise organisatsiooni” tähistamiseks kasutatud terminit *collecting society*, mis otsetõlkes on „kogumisühing”. Inglise keeles kasutatakse erialakirjanduses kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste tähistamiseks veel mitmeid termineid, näiteks *rights management organisation*, *rights management society*, *performance rights organisation*, *performing rights society*, *copyright collectives* ja *copyright collecting society* või lühendit *PRO*. Rendi- ja laenutamise direktiivi ametlik eestikeelne tõlge Euroopa Liidu Teatajas lähtub AutÕS kehtivas redaktsioonis kasutatud terminoloogiast, kasutades terminit „kollektiivse esindamise organisatsioon”. Tuleb märkida, et 11. novembril 1991. aastal vastuvõetud esialgses AutÕS redaktsioonis kasutati terminit „autoreid esindav organisatsioon”, mis aga 21. jaanuaril 1999. aastal vastu võetud autoriõiguse seaduse, haldusõiguserikkumiste seadustiku, kriminaalkodeksi, tarbijakaitseseaduse ja tolliseaduse muutmise ja täiendamise seadusega³⁹⁰ asendati terminiga „kollektiivse esindamise organisatsioon”. See terminoloogiline muudatus oli põhjendatud, kuivõrd kollektiivse esindamise organisatsioonid teostavad kollektiivselt peale autorite ka esitajate, fonogrammitootjate, televisiooni- ja raadioteenuse osutajate ning teiste autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õigusi. Seega ei olnud termin „autoreid esindav organisatsioon” piisavalt täpne. Doktoritöö autor peab põhjendatuks kasutada praeguseks Eesti õiguskorras probleemideta praktikasse juurdunud terminit „kollektiivse esindamise organisatsioon”, mida ei ole doktoritöö autori hinnangul vaja muuta. Samasugusest terminoloogiast on lähtunud ka Eesti uue AutÕKõS eelnõus.

Eesti õiguskord kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsiooni ei sisalda. AutÕS § 76 lõike 2 kohaselt peab kollektiivse esindamise organisatsioon olema mittetulundusühing, mille asutamise, tegevuse ja lõpetamise suhtes kohaldatakse mittetulundusühingute seadust³⁹¹ AutÕS-st tulenevate erisustega. AutÕS §-s 77 on sätestatud kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuse printsiibid ja viisid. AutÕS § 77 lg 1 järgi on kollektiivse esindamise organisat-

³⁹⁰ Autoriõiguse seaduse, haldusõiguserikkumiste seadustiku, kriminaalkodeksi, tarbijakaitseseaduse ja tolliseaduse muutmise ja täiendamise seadus. – RT I 1999, 10, 156.

³⁹¹ Mittetulundusühingute seadus. – RT I, 18.12.2012, 30.

sioonide peamine eesmärk teostada ja kaitsta oma liikmete varalisi ja isiklikke õigusi organisatsiooni põhikirjas ja liikmelepingus ettenähtud korras. Doktoritöö käesolevas alaosas analüüsitakse, kas ja milline kollektiivse esindamise organisatsiooni legaaldefiniitsioon oleks põhjendatud sätestada Eestis. Selleks analüüsitakse võrdlevalt Euroopa Liidu õigusakte ning samuti kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamist ja tegevust reguleerivaid sätteid Soome, Taani, Rootsi, Saksa ja Läti seadustes. Samuti uuritakse, kuidas on Euroopa Liidus arenenud kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste.

Euroopa Liidu tasandil on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist käsitletud esimest korda 1992. aastal rendi- ja laenutamise direktiivis³⁹². Rendi- ja laenutamise direktiivi artikli 4 lõige 4 näeb selgesõnaliselt ette, et liikmesriigid võivad otsustada, kas ja millises ulatuses kehtestada oma riigi seaduses, et direktiivi artikli 4 lõikes 1 sätestatud rentimise eest ettenähtud õiglase tasu saamise õigust teostakse kollektiivse esindamise organisatsioonide (ingl k *collecting societies*) kaudu. Samas ei avata rendi- ja laenutamise direktiivis kollektiivse esindamise organisatsiooni mõistet ega anta selle legaaldefiniitsiooni.

Kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste on Euroopa Liidu õiguskorras avatud 1993. aastal satelliidi direktiivis.³⁹³ Satelliidi direktiivi artikkel 1(4) näeb ette, et käesoleva direktiivi kohaldamisel tähendab kollektiivse esindamise organisatsioon (inglise keeles kasutatud terminiks on samuti *collecting society*) sellist organisatsiooni, mille ainus või peamine eesmärk on juhtida³⁹⁴ või teostada autoriõigust või autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Satelliidi direktiiv ei näe ette kollektiivse esindamise organisatsiooni kohustuslikku juriidilist vormi. Satelliidi direktiivis välja toodud „kollektiivse esindamise organisatsiooni” legaaldefiniitsioon võimaldab nimetatud organisatsioonina käsitleda mis tahes organisatsiooni, mille vähemalt üks peamistest eesmärkidest on autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine. Seega on kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste satelliidi direktiivi artiklis 1(4) sätestatu kohaselt väga laialt sisustatav. Selle kohta on A. Schierholz selgitanud, et Euroopa Liidu liikmesriikides olid satelliidi direktiivi väljatöötamise ajal kollektiivse esindamise organisatsioonide puudutavad riigisisised sätted väga erinevad, mistõttu oli vajalik anda kollektiivse esindamise organisatsiooni mõistele võimalikult lai definiitsioon.³⁹⁵

³⁹² Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 2006/115/EÜ, 12.12.2006, rentimise ja laenutamise õiguse ning teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi valdkonnas (kodifitseeritud versioon). – ELT, 27.12.2006, J 376/28.

³⁹³ ELT, 06.10.1993, L 248/15.

³⁹⁴ Doktoritöö autori hinnangul ei ole termin „juhtida” satelliidi direktiivi ametlikus tõlkes Euroopa Liidu Teatajas täpne. Direktiivi artikli 1(4) ingliskeelne versioon on: *For the purposes of this Directive 'collecting society' means any organization which manages or administers copyright or rights related to copyright as its sole purpose or as one of its main purposes.*

³⁹⁵ Schierholz, p. 1150.

Euroopa Komisjoni teatises 19. maist 2010 käsitletakse õiguste kollektiivset teostamist kui süsteemi, mille puhul selleks volitatud isik teostab ühiselt õiguste omajate õigusi, tehes nende õiguste kasutamise üle järelevalvet, kogudes ja jagades litsentsitasusid.³⁹⁶ Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis on toodud kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsioon. Direktiivi artiklis 3(a) on kollektiivse esindamise organisatsiooni (inglise keelses tekstis on direktiivis kasutatud terminit *collective management organisation*, direktiivi ettepanekus kasutati aga terminit *collecting society*) defineeritud kui organisatsiooni, mis on seadusest, määramisest, litsentsist või muust lepingulisest kokkuleppes tulenevalt volitatud teostama autoriõigust või autoriõigusega kaasnevaid õigusi rohkem kui ühe õiguste omaja nimel õiguste omajate kollektiivse kasu huvides, see on õiguste teostamine organisatsiooni ainuke või peamine eesmärk ning organisatsioon vastab ühele või mõlemale järmistest kriteeriumitest: (i) ta on oma liikmete omandis või kontrolli all; ja (ii) ta on korraldatud mittetulunduslikel alustel. Kollektiivse esindamise organisatsiooni mõistet on autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis defineeritud seega kitsamalt kui satelliidi direktiivis, sest täpsustakse, et kollektiivse esindamise organisatsiooni peavad omama või kontrollima õiguste omajad. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis sätestatud kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste sisuks on aga jätkuvalt satelliidi direktiivist tulenev määratlus, et õiguste kollektiivne teostamine peab olema vähemalt üks kollektiivse esindamise organisatsiooni peamine eesmärk. Kollektiivse esindamise organisatsiooni kohustuslikku juriidilist vormi ei ole sarnaselt satelliidi direktiiviga autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi ettepanekus ette nähtud. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi preambula punktis 14 on toodud välja, et käesoleva direktiiviga ei nõuta, et kollektiivse esindamise organisatsioonid omandaksid konkreetse õigusliku vormi. Direktiivi artikli 3(a) kohaselt peab kollektiivse esindamise organisatsioon üksnes olema korraldatud mittetulunduslikel alustel.

Doktoritöö autor on seisukohal, et autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikkel 3(a) annab kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste sisu edasi selgelt. Selle pinnalt saab kollektiivse esindamise organisatsiooni mõistet avada nelja tunnuse kaudu. Esiteks peab kollektiivse esindamise organisatsioonis olema kas seaduse või lepingu alusel õigus teostada rohkem kui ühe autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja õigusi. Teiseks peab õiguste teostamine olema selle organisatsiooni ainuke või peamine eesmärk. Kolmandaks peavad kollektiivse esindamise organisatsiooni omama või kontrollima õiguste omajad. Neljandaks võib kollektiivse esindamise organisatsiooniks olla iga liiki organisatsioon, mis on korraldatud mittetulunduslikel alustel.

Järgnevalt uurib doktoritöö autor võrdlevalt, kas kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsioon on olemas Soome, Taani, Rootsi, Saksa ja Läti õiguskorras. Soome, Rootsi ja Taani autoriõiguse seadused mõistete „kollektiivse esindamise organisatsioon” ega „õiguste kollektiivne teostamine” legaalse definitsioone ei sisalda. Soome autoriõiguse seaduses (*Tekijänoikeuslaki*,

³⁹⁶ KOM 2010(245).

TekL)³⁹⁷ sisaldub soomekeelne termin *järjestö* või vastavalt kontekstile täiendiga termin kas *tekijöitä edustava järjestö* või *esittäviä taiteilijoita ja äänitteiden tuottajia edustava järjestö*. Rootsi autoriõiguse seaduse (*Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*, URL)³⁹⁸ ingliskeelses tõlkes on kasutatud lühidalt terminit *organisation* või vastavalt kontekstile termineid *organisation representing authors* või *organisation representing holders of neighbouring rights*. Taani autoriõiguse seaduse (*Bekendtgørelse af lov om ophavsret*, OPHL)³⁹⁹ ingliskeelses tõlkes on kasutatud samasugust terminoloogiat nagu Rootsi seaduses. Ka Saksa autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise seadus (*Gesetz über die Wahrnehmung von Urheberrechten und verwandten Schutzrechten*, UrhWahrnG)⁴⁰⁰ ei sätesta kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsiooni. UrhWahrnG § 1 lõigetest 1 ja 4 on võimalik aga järeldada, et kollektiivse esindamise organisatsiooniks (sks *k Verwertungsgesellschaft*) tuleb UrhWahrnG kohaselt lugeda juriidilist isikut või isikute ühendust, mis tegeleb enama kui ühe autori või autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õiguste kollektiivse teostamisega õiguste kasutamise lubamisel ja keelamisel ning litsentsitasu ja õiglase tasu nõuete esitamisel. Kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste on UrhWahrnG kohaselt seega laiem kui autoriõiguste kollektiivset teostamist reguleeriva direktiivi artiklis 3(a) sätestatud, kuivõrd ei ole seatud tingimuseks, et organisatsiooni peaksid omama või kontrollima õiguste omajad.

Läti autoriõiguse seaduse (*Autortiesību likums*, AutL)⁴⁰¹ paragrahvis 1 on sätestatud küll mitmete teiste AutL-s kasutatavate põhimõistete legaalse definitsioon, kuid kollektiivse esindamise organisatsiooni mõistet ei ole defineeritud. Seaduse ingliskeelses tõlkes on kasutatud terminit *collective management organisation*. Lätis on seaduse tasandil aga väga detailselt sätestatud kollektiivse esindamise organisatsiooni õigused, kohustused ja funktsioonid.⁴⁰² On tähelepanuväärne, et Läti autoriõiguse seaduse regulatsiooni järgi teostavad autoriõigusi kollektiivse esindamise organisatsioonid juhul, kui õiguste omajate varaliste õiguste kaitset ei ole võimalik individuaalsel alusel tagada või see oleks raske. Niisugust lisatingimust ei ole teiste võrreldud riikide autoriõiguses ette nähtud.

AutL § 63 lg 2 kohaselt reguleerib kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamise, tegevuse, ümberkujundamise ja likvideerimisega seonduvat Läti ühenduste ja assotsiatsioonide seadus. Seega on ka Lätis sarnaselt Eestiga nähtud ette kollektiivse esindamise organisatsioonide kohustuslik juriidiline vorm. AutL § 63 lg 3 näeb ette, et kollektiivse esindamise organisatsiooni tegevuse eesmärkideks peab olema õiguste kollektiivne teostamine. Vaadeldava sätte

³⁹⁷ Tekijänoikeuslaki. 8.7.1961/404.

³⁹⁸ Act on Copyright in Literary and Artistic Works (akt nr 729, 30.12.1960, muudetud 01.04.2009).

³⁹⁹ Consolidated Act on Copyright 2010 (konsolideeritud akt nr 202, 27.02.2010).

⁴⁰⁰ Gesetz über die Wahrnehmung von Urheberrechten und verwandten Schutzrechten Urheberrechtswahrnehmungsgesetz, zuletzt geändert durch Gesetz vom 26.10.2007.

⁴⁰¹ Latvian Copyright Law. Muudetud 06.12.2007.

⁴⁰² AutL §§ 64–66.

neljas lõige kordab põhimõtet, et kollektiivse esindamise organisatsiooni saab asutada üksnes õiguste omajate huvides ja selle tegevuse eesmärk peab olema õiguste kollektiivne teostamine. Eeltoodust võib järeldada, et mis tahes Läti vastava seaduse alusel asutatud ühendus või assotsiatsioon, mille eesmärk on autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine, on Läti autoriõiguse seaduse mõttes kollektiivse esindamise organisatsioon. Terminoloogiliselt on Eesti õiguskorras kasutusele võetud termin „kollektiivse esindamise organisatsioon” seega kõige sarnasem AutL-i ingliskeelses tõlkes kasutatud terminiga *collective management organisation*. Termin „kogumisühing” on sarnane aga UrhWahrnG-s kasutatud saksakeelse terminiga *Verwertungsgesellschaft* (*Verwertung* on tõlkes „realiseerimine”, „rakendamine”, „kasutus” või „rahaks tegemine” ning *Gesellschaft* on tõlkes „ühing”), mida võiks eesti keelde tõlkida kui kogumisühing.

Doktoritöö autor on seisukohal, et Eestis on igati põhjendatud ja õigusselguse huvides vajalik näha AutÕS-s ette kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsioon. Seda eriti sellisel juhul, kui suurendatakse autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud ja kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise rakendusvaldkondi. Selle legaalse definitsiooni kehtestamine AutÕS-s on vajalik ka seetõttu, et Eestis oleks üheselt selge, kelle suhtes tuleb autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis ettenähtud nõudeid kohaldada. Aluseks on põhjendatud võtta autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklis 3(a) sisalduv kollektiivse esindamise organisatsiooni definitsioon. Doktoritöö autor ei pea põhjendatuks, et Eestis peab kollektiivse esindamise organisatsioon olema asutatud üksnes mittetulundusühinguna, nagu see on sätestatud kehtivas AutÕS § 76 lõikes 2. See ei ole nõutav ka autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi kohaselt. Nimetatud direktiivi preambula punkt 14 rõhutab vastupidiselt, et direktiiviga ei nõuta, et kollektiivse esindamise organisatsioonid omandaksid konkreetse juriidilise vormi. Doktoritöös võrdlevalt analüüsitud teistes riikides ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonile kehtestatud kohustuslikku juriidilist vormi, välja arvatud Läti AutL-s. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis sätestatud kriteeriumid „mida omavad või kontrollivad selle liikmed” ja „on korraldatud mittetulunduslikel alustel” viitab sellele, et Euroopa Liidus võib kollektiivse esindamise organisatsioon olla ka muus juriidilises vormis kui mittetulundusühing. Doktoritöö autor on seisukohal, et kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsiooni võiks sätestada Eestis järgmises sõnastuses:

Kollektiivse esindamise organisatsioon on mittetulunduslikel alustel korraldatud organisatsioon, mida on seaduse või lepingu alusel rohkem kui üks õiguste omaja volitanud kollektiivselt teostama autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Õiguste teostamine peab olema selle organisatsiooni ainuke või peamine eesmärk ning seda peavad omama või kontrollima organisatsiooni liikmed.

Doktoritöö pinnalt saab teha ettepaneku eeltoodud „kollektiivse esindamise organisatsiooni” legaalse definitsiooni lisamiseks AutõKõS eelnõusse.

3.2. Kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse alused

Kollektiivse esindamise organisatsiooni volitus õiguste omajate õiguste kollektiivseks teostamiseks saab tuleneda kas tehingust või seadusest. Selline lähenemine tugineb Eestis TsÜS §-le 117. Nimetatud paragrahvi lõige 2 sätestab, et esindusõiguse võib anda tehinguga (volitus) või see võib tuleneda seadusest (seadusjärgne esindusõigus). Samasugune põhimõte on fikseeritud ka autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklis 3(a), mille kohaselt kollektiivse esindamise organisatsiooni volitused tulenevad seadusest, määramisest, litsentsist või muust lepingulisest kokkuleppest. Doktoritöö käesolevas alaosas uuritakse kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõigusega seonduvalt Eesti õiguspraktikas esilekerkinud probleeme ning analüüsitakse, kuidas neid lahendada.

Kollektiivse esindamise organisatsioon saab volituse teostada õiguste omajate autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi kollektiivselt kas seaduse või tehingu (s.o esindus- või liikmelepingu) alusel. Tehingust tekib kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõigus kas õiguste omajaga otse sõlmitud liikme- või esinduslepingu alusel, teise kollektiivse esindamise organisatsiooniga sõlmitud kahepoolse esindus- või koostöölepingu alusel või rohkem kui kahe kollektiivse esindamise organisatsiooni mitmepoolse esindus- või koostöölepingu alusel. Niisugused kollektiivse esindamise organisatsioonide mitmepoolsed esindus- ja koostöölepingud on näiteks fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioonide simultaanülekande (ingl k *simulcasting*) ja veebiülekande (ingl k *webcasting*) lepingud.⁴⁰³ Üldjuhul tekib Eestis kollektiivse esindamise organisatsioonil kui mittetulundusühingul seadusjärgne esindusõigus õiguste omaja suhtes alates hetkest, mil õiguste omajast saab kollektiivse esindamise organisatsiooni liige. Praktikas sõlmivad kollektiivse esindamise organisatsioonid kõikide nende liikmeks astuvate õiguste omajatega liikmelepingu. Selle sõlmimine on kollektiivse esindamise organisatsiooni põhikirjaliseks eeltingimuseks õiguste omaja liikmeks vastuvõtmisel. Liikmelepingus määravad pooled muu hulgas kindlaks, milliseid õigusi kollektiivse esindamise organisatsioon teostama hakkab.⁴⁰⁴ Kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguse omaja vaheline esindusleping sisaldab tavapäraselt samasuguseid tingimusi nagu liikmeleping. Esinduslepingus ei ole aga selliseid tingimusi, mis on omased üksnes mittetulundusühingu ja selle liikmete vaheliste õigussuhete reguleerimisele, nagu näiteks kollektiivse esindamise organisatsiooni organite valimise tingimused. Seega on kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus suures osas kindlaks määratud õiguste omajatega sõlmitud liikme- ja esinduslepingutega.

⁴⁰³ Nende fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioonide kokkulepete kohta vt lähemalt www.ifpi.org.

⁴⁰⁴ Vasamäe (2012), lk 530.

Kollektiivse esindamise organisatsioonid teostavad kollektiivselt nii kodumaiste kui ka välismaiste õiguste omajate õigusi. Välismaiste õiguste omajate esindamisel on seejuures oluline järgida põhimõtet, et kodumaiseid ega välismaiseid õiguste omajaid ei tohi diskrimineerida. Autoriõiguste kollektiivset teostamise direktiivi ettepaneku seletuskirja punktis 1.1 on rõhutatud põhimõtet, et kollektiivse esindamise organisatsioonid teostavad Euroopa Liidu siseturul võrdsetel alustel nii kodumaiste kui ka välismaiste õiguste omajate õigusi. AutÕS § 77 lg 5 sätestab, et kollektiivse esindamise organisatsioonid esindavad välisriigi autoreid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid kas nendega vahetult sõlmitud lepingu, välisriikide kollektiivse esindamise organisatsioonidega sõlmitud kahepoolsete või mitmepoolsete kokkulepete või liikmelisuse alusel. Doktoritöö autori arvates on eksitav AutÕS § 77 lõikes 5 sõna „liikmelisus”, kuivõrd liikmeks saamiseks tuleb praktikas nagunii sõlmida vahetult kollektiivse esindamise organisatsiooniga leping. Seetõttu leiab doktoritöö autor, et sõna „liikmelisus” võiks AutÕS § 77 lõikest 5 välja jätta.

Kollektiivse esindamise organisatsioonid esindavad õiguste kollektiivsel teostamisel autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid üldjuhul liikme- ja esinduslepingutest tulenevatel volitustel. Järjest olulisemaks on aga muutunud kollektiivse esindamise organisatsiooni õigus teostada seadusest tuleneval alusel kollektiivselt nende õiguste omajate õigusi, kes ei ole organisatsiooni liikmed ega sõlminud sellega esinduslepingut. Nimelt võivad AutÕS § 77 lg 2 teise lause kohaselt kollektiivse esindamise organisatsioonid seaduses sätestatud juhtudel esindada ka oma liikmeks mitteolevaid autoreid ja autoriõigustega kaasnevate õiguste omajaid. Doktoritöös on nende õiguste omajate kohta, kes ei ole ei kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmed ega esinduslepingu alusel esindatavad, kasutatud terminit „mitteliikmetest õiguste omajad” või vastavalt kontekstile selle lühendit „mitteliikmed” (ingl k *non-members*).⁴⁰⁵ Järgnevalt keskendutakse kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusest tuleneva esindusõigusega seonduvatele küsimustele.

TsÜS § 120 lg 1 sätestab, et seadusjärgse esindusõiguse ulatus määratakse seadusega. AutÕS annab kollektiivse esindamise organisatsioonile õiguse esindada organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajaid kahel juhul – õiguste omajate õiguste ilmse rikkumise korral (AutÕS § 77 lg 4) ning õiguste laiendatud kollektiivse teostamise ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral (AutÕS § 79 ja § 79¹). Doktoritöö käesolevas alapeatükis uuritakse AutÕS § 77 lõikest 4 tulenevat esindusõigust. Kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõigust õiguste laiendatud kollektiivse ja kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral käsitletakse doktoritöö 4. peatükis. Samuti analüüsitakse doktoritöö käesolevas alapeatükis Eesti õiguspraktikas

⁴⁰⁵ Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklis 7 on käsitletud „mitteliikmetena“ neid õiguste omajaid, kes on kollektiivse esindamise organisatsiooniga otseses õigussuhtes, kuid kes ei ole organisatsiooni liikmeteks, sealhulgas võib see õigussuhe olla tekkinud seaduse alusel.

esilekerkinud kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusest tuleneva esindusõigusega seonduvaid probleeme.

AutÕS § 77 lõikest 4 tuleneb, et autorite ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õiguste ja seaduslike huvide ilmse rikkumise juhtudel on kollektiivse esindamise organisatsioonidel õigus esindada kõiki autoreid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid ilma volitusetä.⁴⁰⁶ Seega on AutÕS § 77 lõikes 4 sätestatu iseenesest sarnane õiguste laiendatud kollektiivse teostamisega, samas erineb aga oluliselt selle poolest, et nimetatud sätte alusel ei saa kollektiivse esindamise organisatsioonid anda luba mitteliikmetest õiguste omajate õiguste kasutamiseks. Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on kollektiivse esindamise organisatsioonile seaduse alusel antud aga õigus teostada teatud tingimustel ka selliste õiguste omajate õigusi, kes ei ole organisatsiooni liikmed ja keda organisatsioon ei esinda ka esinduslepingu alusel. Seega erineb AutÕS § 77 lg 4 normistik õiguste laiendatud ja kohustuslikust laiendatud kollektiivsest teostamisest oluliselt, kuivõrd selle sätte alusel ei saa kollektiivse esindamise organisatsioonid leppida mitteliikmetest õiguste omajate eest kokku õiguste kasutamise tingimustes ega anda luba nende õigusi kasutada.

Eesti õiguspraktikas on jäänud arusaamatuks AutÕS § 77 lg 4 alusel kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusjärgse esindusõiguse tekkimise eeldus ja ulatus. Nimelt ei ole selge, kas kollektiivse esindamise organisatsioon saab kõnealusele sättele tuginedes esindada kõiki sama kategooria õiguste omajaid juhul, kui tegemist on õiguste rikkumisega, millele järgneb karistusõiguslik tagajärg, või peaks sätet kohaldama ka kõikide tsiviilõiguslike õigusrikkumiste korral.

Soome, Rootsi, Taani ning Läti autoriõiguse seadused ega Saksa UrhWahrnG Eesti AutÕS § 77 lõikega 4 analoogset sätet ei sisalda. AutÕS § 77 lg 4 on seega Eesti-spetsiifiline õigusnorm. Doktoritöö autori arvates tuleks AutÕS § 77 lõiget 4 tõlgendada pigem kitsalt, andes sätte alusel kollektiivse esindamise organisatsioonile õiguste omaja seadusjärgse esindusõiguse üksnes *ultima ratio* juhtudel, see tähendab selliste autoriõiguste rikkumiste korral, mis toob kaasa karistusõigusliku vastutuse. Siiski võiks doktoritöö autori arvates kehtiva AutÕS § 77 lg 4 kohaldamine tulla kõne alla samuti teatavate tsiviilõiguslike õigusrikkumiste korral, eelkõige juhul, kui tegemist on laiaulatusliku ja korduva õigusrikkumisega, mis toob õiguste omajatele kaasa märkimisväärse kahju. Doktoritöö autor leiab, et kollektiivse esindamise organisatsioonil võiks kehtiva AutÕS § 77 lg 4 alusel olla kõikide õiguste omajate esindusõigus juhtudel, mil isik kasutab autoriõigusi ilma õiguste omaja loata ja litsentsitasu maksmata, olles samal ajal ise õigusrikkumisest teadlik, ning eirab sellest hoolimata õiguste omajate seaduslikke õigusi ja huve.

Eesti kohtupraktika pinnalt ei ole AutÕS § 77 lõike 4 rakendusala ulatuse kohta võimalik vastust leida. Tallinna Ringkonnakohus sedastas tsiviilasjas nr 2-06-17017 tehtud otsuses üksnes, et poolte vahel puudub vaidlus selles, et ha-

⁴⁰⁶ See õigus ei kehti aga vastavalt AutÕS § 77 lõikele 4¹ kaabellevivõrgus toimepandud raadio- ja televisiooniorganisatsiooni taasedastamisõiguse rikkumise korral.

gejad esindavad AutÕS § 76, 77 lg 1 p 2 ja 3 ning lg 4 alusel kõiki nende organisatsioonidega hõlmatud esitajaid ja fonogrammitootjaid ning neil on õigus nõuda kohtus nii õiglase tasu väljamõistmist kui ka selle arvutamise aluseks oleva metoodika kehtestamist.⁴⁰⁷ Hagejateks olid vaadeldavas kohtuasjas esitajate ja fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioonid Eesti Esitajate Liit (EEL)⁴⁰⁸ ja Eesti Fonogrammitootjate Ühing (EFÜ)⁴⁰⁹, kes teostavad kollektiivselt fonogrammitootjate ja esitajate õiglase tasu saamise õigust. Vaadeldavast kohtuotsusest nähtub, et kohtumenetluse poolte vahel puudus üldse vaidlus esindusõiguse olemasolu üle. Samas sedastas kohus teise järeldusena, et AutÕS § 77 lg 4 alusel on kollektiivse esindamise organisatsioonil „õigus esindada kõiki organisatsioonidega hõlmatud esitajaid ja fonogrammitootjaid”. Siinkohal on oluline märkida, et doktoritöö autorile jääb analüüsitava ringkonakohtu lahendi pinnalt siiski selgusetuks, milliseid isikuid tuleb kohtu käsitluses mõista „kõikide organisatsioonidega hõlmatud esitajate ja fonogrammitootjatena”. Kohtuotsusest ei selgu üheselt arusaadavalt, kas kohtulahendis kasutatud terminit „hõlmatud” AutÕS § 77 lõikega 4 seonduvalt tuleb mõista selliselt, et „hõlmatud” esitajad ja fonogrammitootjad tähendavad kohtu hinnangul üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmeid ning esinduslepingu alusel organisatsiooni poolt esindatavaid esitajaid ja fonogrammitootjaid või üldse kõiki sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi EFÜ ja EEL kollektiivselt teostavad ehk kõiki fonogrammitootjaid ja esitajaid.

Õigusselguse tagamiseks tuleks doktoritöö autori hinnangul täpsustada AutÕS § 77 lõikest 4 tulenevat kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusjärgse esindusõiguse ulatust. AutÕS-s tuleks sätestada arusaadavalt, kas kollektiivse esindamise organisatsioonil on õigus esindada ilma volitusega kõiki õiguste omajaid üksnes selliste õigusrikkumiste korral, mille eest on seadusega ettenähtud karistusõiguslik vastutus. Doktoritöö autor leiab, et AutÕS § 77 lg 4 peaks kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse nägema ette selliste õigusrikkumiste puhuks, mille tulemusena kohaldatakse *ultima ratio* riigi õigusjõudu, ehk karistusõiguslike õigusrikkumiste korral. Kollektiivse esindamise organisatsioonid saaksid õiguste omajate seadusjärgse esindusõiguse seega üksnes väärteo- ja kriminaalmenetlustes, mitte aga tsiviilmenetlustes. Tsiviilmenetlustes ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonil põhjendatud saada õigust esindada mitteliikmetest õiguste omajaid, kuivõrd see piirab põhjendamatult õiguste omajate lepinguvabadust. Doktoritöö autor leiab, et AutÕS § 77 lg 4 rakendusala kitsendamine oleks põhjendatud eelkõige ka teiste käesolevas doktoritöös väljapakutud õiguste kollektiivset teostamist reguleerivate sätete kehtestamisel Eesti autoriõiguses. Õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise rakendusala suurendamisel oleks kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusjärgse esindusõiguse ulatus võrreldes praegu kehtiva AutÕS-ga laienenud. Ülejäänud õiguste teostamisel võik-

⁴⁰⁷ TlnRnKo 05.12.2008, 2-06-17107, lk 6.

⁴⁰⁸ Eesti Esitajate Liit.

⁴⁰⁹ Eesti Fonogrammitootjate Ühing.

sid õiguste omajad saada ise vabalt otsustada, kas teostada ja kaitsta oma õigusi individuaalselt või kollektiivselt läbi kollektiivse esindamise organisatsiooni. AutÕS § 77 lg 4 täiendamise tulemusena oleks selge ja üheselt arusaadav, milline autoriõigusrikkumine annab kollektiivse esindamise organisatsioonile õiguse esindada seadusest tuleneva volituse alusel mitteliikmetest õiguste omajaid. See on kooskõlas Eesti õigussüsteemiga, sealhulgas TsÜS §-ga 117, kehtestades autoriõiguse seadusega piirid õiguste omajate seadusjärgseks esindamiseks kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt.

AutÕS § 77 lg 4 rakendusala kitsendamisel on praktiline mõju peaaesjalikult kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevusele ja autoriõiguste rikkumiste korral läbiviidavatele menetlustele. Nimetatud organisatsioonid saaksid seaduse alusel õiguste omajate esindusõiguse selgelt üksnes selliste rikkumiste korral, mis toob kaasa karistusõiguslikud tagajärjed (s.o väärteo- ja kriminaalmenetlused). Arvestades, et Eestis algatatakse väärteo- ja kriminaalasju ka kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt esitatud kuriteokaebuste ja kuriteoteadete alusel, on mõistlik ja vajalik jätta kollektiivse esindamise organisatsioonile võimalus võtta tarvitusele vajalikke õiguskaitsevahendeid ka nende õiguste omajate õiguste ja huvide kaitseks, keda kollektiivse esindamise organisatsioon ei esinda. Doktoritöö autor arvab, et see ei too hinnanguliselt kaasa kriminaal- ja väärteomenetluste arvu kasvu, kuna ka praegune AutÕS § 77 lg 4 annab kollektiivse esindamise organisatsioonidele samasuguse seadusjärgse esindusõiguse. Kuivõrd kehtiv AutÕS § 77 lg 4 võimaldab vaieldamatult kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusjärgset esindusõiguse ulatust laiemalt määratleda, siis väljapakutud normistik täpsustab seadusjärgse esindusõiguse ulatust ja kitsendab seda. See välistab kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt näiteks võimaluse esitada mitteesindatud õiguste omajate nimel õigusrikkumise korral õigusrikkumisest tulenevaid vastavasisulisi nõudeid tsiviilkohtusse.

Doktoritöö autor teeb ettepaneku muuta AutÕS § 77 lõiget 4 ja kehtestada see alljärgnevas sõnastuses:

Autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õiguste sellise rikkumise korral, mis toob kaasa karistusõigusliku vastutuse, on kollektiivse esindamise organisatsioonidel õigus esindada kõiki autoreid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid ilma volituseta.

AutõKõS eelnõu esialgses versioonis (s.o versioon seisuga 15.02.2013) sisaldus eeltoodud sätte ettepanek, mille doktoritöö autor intellektuaalomandi kodifitseerimise töögrupi liikmena oli välja töötanud.⁴¹⁰ Eelnõu praeguses (s.o versioon seisuga 23.08.2013) on sättest jäetud aga välja tingimus, et rikkumine peab tooma kaasa karistusõigusliku vastutuse. Doktoritöö autor leiab jätkuvalt ja peab doktoritöös tehtud järelduste pinnalt põhjendatuks lisada sättesse, mis reguleerib kollektiivse esindamise organisatsioonide seadusjärgset esindusõigust, mis on nähtud ette õiguste omajate õiguste ilmse rikkumise korral, täien-

⁴¹⁰ Vt AutõKõS eelnõu versioon 15.02.2013, § 72 lg 4, lk 30.

dav tingimus, et kollektiivse esindamise organisatsioonidel on seadusest tulenev volitus esindada mitteliikmetest õiguste omajaid ainult juhul, kui selline õigusrikkumine toob kaasa karistusõigusliku vastutuse.

Küsimus kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatusest Eesti õiguspraktikas on esile kerkinud samuti AutÕS § 77 lg 1 p 5 pinnalt. Nimelt näeb AutÕS § 77 lg 1 p 5 ette, et kollektiivse esindamise organisatsioonid teostavad ja kaitsevad oma liikmete varalisi ja isiklikke õigusi organisatsiooni põhikirjas ja liikmelepingus ettenähtud korras, sealhulgas kaitsevad ja teostavad autorite ning autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õigusi kohtus ja muudes institutsioonides. Doktoritöö autori hinnangul on vaieldav, kas AutÕS § 77 lg 1 p 5 alusel on kollektiivse esindamise organisatsioonil õigus esindada õiguste omajat mis tahes tsiviilõigusliku nõude esitamisel ning pöörduda õiguste omaja õiguste kaitseks tsiviilkohtusse hoolimata asjaolust, kas kollektiivse esindamise organisatsioon konkreetset õigust kollektiivselt teostab.

Eesti kohtupraktika ei võimalda eeltoodud küsimusele selget vastust anda. Riigikohtu tsiviilkolleegium on oma lahendis nr 3-2-1-107-97 analüüsinud küll küsimust, kas autoreid esindaval kollektiivse esindamise organisatsioonil Eesti Autorite Ühingul (EAÜ) oli õigus sel ajal kehtinud TsKS § 5 lg 1 p 2 alusel pöörduda kohtusse autorite õiguste ja vabaduste kaitseks. Kehtivas TsMS-s sisaldub analoogne säte §-s 3, mille lõige 2 näeb ette, et seaduses ettenähtud juhul menetleb kohus tsiviilasja ka siis, kui isik pöördub kohtusse teise isiku või avalikkuse eeldatava seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks. Eelnimetatud Riigikohtu tsiviilkolleegiumi lahendist nähtub, et kohus tuvastas lahendi tegemiseks järgnevalt loetletud asjaolud: (i) EAÜ põhikirja punkti 1.1 kohaselt on EAÜ kirjandus-, kunsti-, muusika- ja teadusteoste autorite ja nende õigusjärglaste vabatahtlikul ühinemisel põhinev kasumit mittetaotlev organisatsioon, mille eesmärk on liikmete autoriõiguste teostamine ja kaitse; ning (ii) EAÜ põhikirja punkti 2.1.7 järgi esindab EAÜ oma liikmeid ja lepingu alusel ka liikmeks mitteolevaid isikuid kohtus, riigiorganites ja muudes organisatsioonides seoses autoriõigusega. Riigikohus asus seisukohale, et EAÜ-l oli õigus pöörduda põhikirja järgi kohtusse teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks (TsKS § 5 lg 1 p 2).⁴¹¹ Seega oli vaadeldavas kohtuasjas probleem selles, kas EAÜ sai oma liikmete ja esinduslepingute alusel esindatavate autorite õiguste ja vabaduste kaitseks teoste üldsusele edastamise eest saada oleva litsentsitasu maksmise nõudega tsiviilkohtusse pöörduda või mitte. EAÜ teostab kollektiivselt autorite üldsusele edastamise õigust. Riigikohus ei analüüsinud vaadeldavas lahendis seega probleemi, kas kollektiivse esindamise organisatsioonil on õigus pöörduda õiguse omaja õiguste kaitseks kohtusse juhul, kui on rikutud organisatsiooni liikmeks oleva või esinduslepingu alusel esindatava õiguste omaja sellist õigust, mida organisatsioon kollektiivselt ei teosta.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi lahendis nr 3-2-1-50-13 on Riigikohus samuti üksnes tõdenud, et hageja EAÜ on esitanud nõuded kostja vastu kollektiivse esindamise organisatsioonina autorite kollektiivse huvi kaitseks AutÕS § 76 ja

⁴¹¹ RKTKo 08.10.1997, 3-2-1-107-97, lk 5.

§ 77 lg 1 p 5 ning TsMS § 3 lg 2 mõttes, samas tuues välja, et hagemisõiguse olemasolu hagejal ei ole kostja kassatsioonimenetluses üldse kahtluse alla seadnud.⁴¹² Vaadeldavas kohtuasjas oli EAÜ esitanud samuti kostja vastu nõude selliste autori varaliste õiguste kasutamise keelamiseks ja nende õiguste kasutamise eest tasu saamiseks, mida EAÜ kollektiivselt teostab.⁴¹³

Analüüsitava küsimusele ei ole võimalik Eesti kohtupraktikast tulenevalt vastust leida ka tsiviilasjas nr 2-06-17017 tehtud Tallinna Ringkonnakohtu otsust analüüsides. Eelnimetatud kohtuasjas esitasid fonogrammitootjaid esindav kollektiivse esindamise organisatsioon EFÜ ja esitajaid esindav kollektiivse esindamise organisatsioon EEL ringhäälinguorganisatsiooni vastu hagi kahju tekitava käitumise lõpetamise, edasisest rikkumisest hoidumise, teose esitajatele ja fonogrammitootjatele makstava igakuise õiglase tasu arvutamise põhimõtte (metoodika) kehtestamise ja AutÕS §-s 72 sätestatud õiglase tasu väljamõistmise nõudes. Kohus on eelviidatud kohtuotsuses üksnes tuvastanud, et poolte vahel puudub vaidlus selles, et hagejad esindavad AutÕS § 76, 77 lg 1 p 2 ja 3 ning lg 4 alusel kõiki nende organisatsioonidega hõlmatud esitajaid ja fonogrammitootjaid ning neil on õigus nõuda kohtus nii üldnimetatud tasu väljamõistmist kui ka selle arvutamise aluseks oleva metoodika kehtestamist.⁴¹⁴ EFÜ ja EEL, mis teostavad kollektiivselt fonogrammitootjate ja esitajate õiglase tasu saamise õigust, esitasid hagi kohtusse oma liikmete ja esindatavate õiguste kaitseks. Seega ei olnud tegemist samuti olukorraga, kus kollektiivse esindamise organisatsioon oleks pöördunud hagiavaldusega kohtusse, tuginedes asjaolule, et rikutud on organisatsiooni liikme või esinduslepingu alusel esindatava õiguste omaja sellist õigust, mida organisatsioon kollektiivselt ei teostaks.

AutÕS § 77 lõike 1 punktist 5 tuleneva kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse ulatuse saab kindlaks määrata eelkõige AutÕS tõlgendamise kaudu, analüüsides kogumis AutÕS õiguste kollektiivset teostamist reguleerivaid sätteid. AutÕS § 77 sätestab kollektiivse esindamise organisatsioonide üldised tegevuspõhimõtted, sellele viitab üheselt arusaadavalt ka vaadeldava paragrahvi pealkiri „Kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuse printsiibid ja viisid”. Õiguste kollektiivne teostamine tähendab seda, et kollektiivse esindamise organisatsioon on määranud õiguse kasutamise eest kindlaks litsentsitasu ja solidaarsusprintsibiist tulenevalt rakendab ühesugust litsentsitasu kõikide oma liikmete õiguste kollektiivsel teostamisel. Need põhimõtted on õiguste kollektiivse teostamise põhiprintsiipideks (vt AutÕS § 77 lg 1 p-d 2 ja 3 ning § 78 p-d 1 ja 2). Kollektiivse esindamise organisatsioon peab seega teostama kollektiivselt seda õiguste omaja õigust, mille kaitseks õiguste omaja nimel nõudega kohtusse pöörduda kavatsetakse. Näiteks, kui fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioon ei teosta kollektiivselt fonogrammitootjate kättesaadavaks tegemise õigust, siis ei saa see organisatsioon oma liikmeks oleva fonogrammitootja kättesaadavaks tegemise õiguse rikkumise korral ka

⁴¹² RKTKo 29.05.2013, 3-2-1-50-13.

⁴¹³ *ibid.*

⁴¹⁴ TlnRnKo 05.12.2008, 2-06-17107.

AutÕS § 77 lg 1 punkti 5 alusel kohtusse pöörduda. Kollektiivse esindamise organisatsioon saab esitada oma liikme või esindatava õiguse kaitseks kohtusse hagi üksnes juhul, kui organisatsioon teostab seda õigust kollektiivselt. Seega leiab doktoritöö autor, et AutÕS § 77 lg 1 p-st 5 ei saa iseenesest näiteks tule- neda kollektiivse esindamise organisatsioonile esindusõigust mitteliikmest õiguste omaja õiguste kaitseks kohtusse nõude esitamiseks sellise õiguse rikku- mise korral, mida kollektiivse esindamise organisatsioon kollektiivselt ei teosta.

Soome, Rootsi, Taani ning Läti autoriõiguse seadused ega Saksa UrhWahrnG samasugust õigusnormi ei sisalda. AutÕS § 77 lg 1 p 5 on seega Eesti-spetsiifiline. AutÕS § 77 lg 1 p 5 pinnalt tekkinud õiguspraktika on proble- maatiline, sätet iseenesest doktoritöö autori hinnangul muuta ei ole vaja.

Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatusega seondu- valt on Eestis tõstatunud küsimus ka sellest, kas AutÕS § 77 lõiget 3 tuleb ko- haldada juhul, kui autoriõiguse või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja soovib oma varalisi õigusi loovutada. See küsimus on aktuaalne ka alles looda- vate autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide suhtes tekki- vate õiguste loovutamise korral. Alljärgnevalt analüüsib doktoritöö autor, kas AutÕS § 77 lg 3 kohaldub ka juhul, kui õiguste omaja soovib oma varalisi õigusi kolmandale isikule loovutada.

AutÕS § 77 lg 3 sätestab, et ajal, mil autorite või autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate esindamise õigus on kollektiivse esindamise organisatsioonil kas vastavalt seadusele või lepingule, ei saa autor või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja oma sellekohaseid õigusi ise teostada. Selle probleemi lahenda- miseks on esiteks vaja uurida, kuidas määratleda tingimust „ise teostada”. Vajab analüüsi, kas teostamine hõlmab igasugust õiguste käsutamist, sealhulgas ka õiguste loovutamist, või tuleb õiguste teostamisena käsitleda üksnes autori- õiguste kasutamise lubamist ja keelamist, sealhulgas õiguste kasutamise tingi- muste kindlaksmääramist ja tasu kogumist. Teiseks tuleb leida vastus küsimu- sele, kas AutÕS § 77 lg 3 eesmärk saab olla takistada õiguste omajatel kolman- datele isikutele oma varaliste õiguste loovutamist.

Doktoritöö autor on seisukohal, et kollektiivse esindamise organisatsioonide pädevusse ei kuulu lähtudes AutÕS § 77 lõikest 1⁴¹⁵ liikmete ja esindatavate

⁴¹⁵ AutÕS § 77 lg 1 määrab kindlaks kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuse peamised printsiibid ja viisid, sätestades, et *kollektiivse esindamise organisatsioonid teosta- vad ja kaitsevad oma liikmete varalisi ja isiklikke õigusi organisatsiooni põhikirjas ja liikmelepingus ettenähtud korras, sealhulgas: 1) annavad nõusoleku teose või autori- õigusega kaasnevate õiguste objekti (esituse, fonogrammi, raadio- ja televisioonisaate või - programmi) kasutamiseks, sõlmides selleks kasutajaga vastava lepingu; 2) otsustavad autoritasu, litsentsitasu, esitajatasu või muu tasu suuruse, pidades vajaduse korral selle- alaseid läbirääkimisi; 3) koguvad ja maksavad välja tasu teoste või autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamise eest; 4) loovad ja käsutavad sihtasutusi Eesti autorite ning teose esitajate loometingimuste parandamiseks ja sotsiaalseks kindlustamiseks ning nende teoste tutvustamiseks välismaal; 5) kaitsevad ja teostavad autorite ning autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õigusi kohtus ja muudes institutsioonides; 6) arendavad muud tegevust autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise alal vastavalt autoritelt või autoriõigusega kaasnevate õiguste omajatelt saadud volitustele.*

õiguste omandiõiguse üleandmine ehk loovutamine. Kollektiivse esindamise organisatsioonidel ei ole oma liikmeteks või esindatavaks olevate õiguste omajate eest õigust nende õigusi üle anda, vaid üksnes teostada. Lisaks nähtub AutÕS-i keelelise tõlgendamise pinnalt, et õiguste kollektiivne teostamine (AutÕS-i ametlikus ingliskeelses tõlkes kasutatakse terminit *exercise of rights*) ei tähenda õiguste käsutamise üle otsustamist. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste üleandmise kohta kasutatakse AutÕS-s eraldi terminit „õiguste loovutamine” (AutÕS-i ingliskeelses tõlkes kasutatakse terminit *transfer* ja selle taha sulgudesse on seaduses toodud (*assign*)). Õiguste loovutamist on reguleeritud AutÕS § 14 lõigetes 6 ja 7, § 46 lõikes 1, § 62 lõikes 5, § 68 lõikes 4 ja 75⁴ lõikes 6.

Seisukohale, et autoriõiguste teostamine (ingl k *management of copyright*) ei hõlma autoriõiguste käsutamist (ingl k *transfer of rights* või *assignment of rights*), tuleb asuda samuti autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi analüüsides. Kõnealuse direktiivi preambula punkti 2 teise lause kohaselt hõlmab autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamine litsentside andmist kasutajatele (ingl k *granting of licenses to the users*), kasutajate kontrollimist ja õiguste kasutuse järelevalvet (ingl k *the auditing of licensees and monitoring the use of rights*), autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rakendamist (ingl k *the enforcement of copyright and related rights*), õiguste kasutamisest saadava tulu kogumist ja õiguste omajatele saadaolevate summade jaotamist. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi kohaselt ei ole õiguste teostamise juures nimetatud õiguste käsutamist.

OPHL-i 3. peatükk näeb ette üldised põhimõtted õiguste loovutamisel, mille kohaselt on õiguste omajal õigus otsustada oma õiguste mis tahes osalise või täieliku üleandmise üle, seaduse §-s 38 (s.o kunstiteoste edasimüük) ja §-s 3 (s.o autori teatud isiklikud õigused). AutÕS § 77 lõikega 3 analoogset õigusnormi aga doktoritöö autori poolt uuritud Taani, Soome, Rootsi, Läti ega Saksa seadusandluses ei sisaldu. Tegemist on õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidu riikide õiguspraktikas üldtuntud ja aktsepteeritud põhimõttega, et õiguste omaja, kes on oma õigused andnud teostamiseks kollektiivse esindamise organisatsioonile, ei saa samal ajal neid õigusi ise teostada. Niisugust tingimust sisaldavad üldjuhul kollektiivse esindamise organisatsioonide liikme- ja esinduslepingud. Seda põhimõtet järgimata muutuks praktikas õigusi litsentsida väga raskeks, sest õiguste kasutajal ei ole võimalik aru saada, kas õiguste kasutamiseks on vaja luba saada õiguste omajalt endalt või kollektiivse esindamise organisatsioonilt. Õiguste omaja aga ei tea, kas loa on andnud juba kollektiivse esindamise organisatsioon ja vastupidi. Selline põhimõte piirab teatud määral õiguste omajate õigust vabalt oma õigusi teostada. Selle tõttu on doktoritöö autori hinnangul põhjendatud, et õiguste omaja saab valida, milliseid oma õigusi üldse anda kollektiivse esindamise organisatsioonile teostamiseks. Õiguste omajal peaks olema võimalus oma õigusi või teatud õigust asuda viivitamatult individuaalselt teostama.

Praktikas võib osutuda probleemiks see, et kõik õiguste omajad ei ole piisavalt teadlikud ega suuda oma õigusi individuaalselt teostada. Autoriõiguste

kollektiivse teostamise direktiivi artikkel 5(4) sätestab, et õiguste omajatel on lõikest 2 tulenev õigus lõpetada kollektiivse esindamise organisatsioonile antud volitus teostada õigusi, õiguste kategooriaid ja hallata eri liiki teoseid ja muud materjali, või võtta kollektiivse esindamise organisatsioonilt ära õigus, õiguste kategooria või teoseliik ja enda valitud muu materjal enda valitud territooriumil tingimusel, et nad teatavad sellest ette mõistliku aja jooksul, mis ei ületa kuut kuud. Eespool toodud artiklis 5(4) sätestatud printsiibi järgimiseks on artiklis 5(7) sätestatud, et kui õiguste omaja annab kollektiivse esindamise organisatsioonile volituse oma õiguste teostamiseks, annab ta sõnaselge nõusoleku eraldi iga õiguse või õiguste kategooria, eri liiki teose ja muu materjali kohta, mille teostamiseks või haldamiseks ta kollektiivse esindamise organisatsioonile volituse annab, ning et iga selline nõusolek on dokumentaalselt tõendatud. Seega olukorras, kus peab olema tagatud õiguste omaja õigus valida vabalt, millise õiguse teostamiseks ta kollektiivse esindamise organisatsiooni volitab, ei saa kollektiivse esindamise organisatsioonid seada ühe õiguse teostamist sõltuvusse mõne teise õiguse kollektiivsest teostamisest.

Siinkohal väärib märkimist, et autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi ettepaneku seletuskirja kohaselt kaalus Euroopa Komisjon ühe võimaliku lahendusena muusikateoste piiriülese litsentsimise regulatsiooni kehtestamisel paralleelset otselitsentsimist (ingl k *parallel direct licensing*)⁴¹⁶, mis võimaldaks õiguste omajatel anda õiguste kasutajatele otselitsentse, ilma et nad peaksid kollektiivse esindamise organisatsioonilt esindamiseks antud volituse tagasi võtma. Euroopa Komisjon eeltoodud lahendust siiski ei valinud.⁴¹⁷ Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 5(3) kohaselt peab kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmeteks olevatel õiguste omajatel aga kogu liikmesoleku ajal säilima võimalus anda litsentse oma õiguste, õiguste kategooriate, eri liiki teoste või muu enda valitud materjali mitte-ärilisel eesmärgil kasutamiseks. Doktoritöö autori hinnangul on see nõue põhjendatud, kuivõrd õiguste mitteärilisel eesmärgil kasutamine toimub reeglina eeldatavalt teaduslikel, hariduslikel või kultuurilistel eesmärkidel, milleks kollektiivse esindamise organisatsioonid tavapäraselt nagunii litsentse ei anna. Õiguste kasutamine eelpool loetletud eesmärkidel peaks olema võimalikult lihtne ning õiguste omajatel peaks olema võimalus taolisi litsentse ka ise anda hoolimata liikmesusest mõnes Euroopa Liidus asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonis. Eesti õiguse autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikliga 5(3) kooskõlla viimiseks tuleks AutÕS-i muuta selliselt, et lisada näiteks § 77 lg-sse 3 säte, mis näeb õiguste omajatele taolise võimaluse *expressis verbis* ette.

Doktoritöö autor peab põhjendatuks, et õiguste omaja ei saa samaaegselt kollektiivse esindamise organisatsiooniga ise oma õigusi teostada. Vastasel juhul muutuks litsentsimine ülemäära keerukaks, sest praktikas ei ole võimalik paralleelset litsentsimist mõistlikult korraldada. Lisaks tekitaks see õiguste kasutajatele õiguskindlusetust. Doktoritöö autor leiab, et iseenesest on seega põh-

⁴¹⁶ Poliitikavalik B3, õiguste kollektiivse teostamise direktiivi ettepaneku seletuskiri, lk 7.

⁴¹⁷ *ibid.*

jendatud ja vajalik, et õiguste omajad ei saa samal ajal, kui õigused on teostamiseks antud üle kollektiivse esindamise organisatsioonile, individuaalselt samu õigusi teostada, välja arvatud litsentside andmine õiguste mitteärilisel eesmärgil kasutamiseks. Praktikas ei saaks teostada õigusi samaaegselt nii kollektiivse esindamise organisatsioon kui ka õiguste omajad ise. Õiguste teostamine ei hõlma aga õiguste loovutamist ehk õiguste omandiõiguse üleandmist kolmandatele isikutele.

Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 32 on sätestatud põhiõigusega oma omandit vabalt käsutada. Selle sättega oleks vastuolus, kui kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmeks või esindatavaks olemine võtaks õiguste omajatelt võimaluse oma õigusi käsutada, s.t kolmandatele isikutele oma õigusi üle anda. Doktoritöö autori arvates peaksid seejuures õiguste omajad saama vabalt käsutada nii alles loodavate kui ka juba olemasolevate autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide suhtes eksisteerivaid õigusi. Kollektiivse esindamise organisatsioon ei tohiks takistada õiguste omajatel nendele kuuluvate õiguste üleandmist kolmandatele isikutele, tegemist oleks õiguste omajate huvide ebaproportsionaalse piiramisega. Doktoritöö autori hinnangul ei kuulu Eestis AutÕS § 77 lõike 3 kohaselt kollektiivse esindamise organisatsioonide pädevusse seega oma liikmete varaliste õiguste omandiõiguse üleandmise ehk loovutamise üle otsustamine.

Õiguspraktikas esilekerkinud probleemi, et kollektiivse esindamise organisatsioonid takistavad nende liikmeks olevatel õiguste omajatel autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste üleandmist, saab lahendada, sätestades AutÕS-s *expressis verbis*, et õiguste kollektiivne teostamine ei hõlma õiguste üleandmist. Lisaks tuleks Eesti õiguse autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikliga 5(3) kooskõlla viimiseks lisada AutÕS-i säte, et õiguste omajatel säilib endal õigus litsentsida oma õiguste mitteärilisel eesmärgil kasutamist. Doktoritöö autor teeb seetõttu ettepaneku täpsustada kehtivat AutÕS § 77 lõiget 3 alljärgnevalt:

Autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja ei saa oma õigusi ise teostada ajal, mil kollektiivse esindamise organisatsioon teostab kas vastavalt seadusele või lepingule kollektiivselt selle õiguste omaja autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Õiguste teostamine ei hõlma autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja poolt õiguste omandiõiguse üleandmist kolmandale isikule. Hoolimata käesolevas paragrahvis sätestatust säilib õiguste omajal õigus litsentsida oma mis tahes õiguste mis tahes viisil mitteärilisel eesmärgil kasutamist.

Analoogse sätte on pakkunud Eesti uue AutõKõS eelnõu koostamise raames välja ka intellektuaalomandi kodifitseerimise töögrupp.⁴¹⁸ Doktoritöö autor töötas töögrupi liikmena välja eelnõu õiguste kollektiivse teostamise normistiku, sealhulgas vaadeldava sätte. Eelnõu esialgses versioonis (s.o 15.02.2013

⁴¹⁸ Vt AutõKõS eelnõu versioon 23.08.2013, lk 27.

versioonis) oli kasutatud sõnastust, et „õiguste individuaalse teostamise keeld ei rakendu õiguse omaja poolt õiguste kolmandale isikule üleandmise korral”. Selline sõnastus on ebatäpne, sest viitab sellele, et õiguste üleandmine kolmandatele isikutele võib tähendada õiguste teostamist, aga seaduses viidatud juhul see lihtsalt ei rakendu. Doktoritöös läbiviidud uurimuse pinnalt tuleks eelnõus kasutada doktoritöös pakutud täpsustatud varianti, mis põhineb täiendaval uurimistööl ja eelnõu kohta esitatud ekspertarvamuste kriitilisel analüüsil.

3.3. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid

3.3.1. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid Euroopa Liidus

Käesoleva sajandi algusest hakati õiguste kollektiivse teostamise funktsioone Euroopa Liidu tasandil süvitsi analüüsima ja kaardistama. Esimest korda käsitleti kollektiivse esindamise organisatsioonide funktsioone Euroopa Liidus põhjalikumalt 11. detsembrist 2003 pärinevas dokumendis „Report on a Community framework for collecting societies for authors’ rights”⁴¹⁹ (eesti keeles võiks selle dokumendi pealkirja tõlkida „Ettekanne autoriõigusi teostavate kollektiivse esindamise organisatsioonide ühenduse raamistiku kohta”), mis sisaldab analüütilist käsitlust kollektiivse esindamise organisatsioonide funktsioonide kohta Euroopa Liidus. Seal on rõhutatud ka põhimõtet, et efektiivselt funktsioneerivad kollektiivse esindamise organisatsioonid on majandusliku edu saavutamisel Euroopa Liidus oluliseks faktoriks.⁴²⁰ Alljärgnevalt on doktoritöös uuritud Euroopa Liidus õiguste kollektiivse teostamise funktsioone laiemalt ja samuti käsitletud nende funktsioonide arengut.

Õiguste kollektiivse teostamise funktsioone hakkas alates 2002. aastast aktiivselt analüüsima Euroopa Komisjon, kes asus oma 16. aprilli 2004 teatises⁴²¹ seisukohale, et Euroopa Liidus on vaja autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist harmoneerida ja et harmoneerimise ulatust ei tohi piirata üksnes õiguste kasutamise teatud viisidega. See põhimõte oli Euroopa Komisjoni teatise keskne lähtekoht. Selline käsitus ei olnud põhjendatud, kuna autoriõiguste teostamise viisid, mis on sobilikud õiguste teostamiseks analoogkeskkonnas, ei pruugi olla jätkusuutlikud digitaalses keskkonnas. Kõikide autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel ei saa sellest tulenevalt kohaldada samasuguseid põhimõtteid. Euroopa Komisjon muutis seetõttu aasta hiljem oma seisukohta. Nimelt on Euroopa Komisjon 18. oktoob-

⁴¹⁹ Report on a Community framework for collecting societies for authors’ rights, 13.12.2003, 2002/2247/INI.

⁴²⁰ *ibid.*

⁴²¹ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the Management of Copyright and Related Rights in the Internal Market, COM (2004) 261 final, Brussels 16.04.2004.

ril 2005 antud soovitus⁴²² autoriõiguste piiriülese teostamise kohta käsitletud üksnes autoriõiguste kasutamise digitaalset vormi.

Euroopa Komisjoni 18. oktoobri 2005 soovitus ei olnud liikmesriikidele kohustuslik ning nad ei asunud seetõttu õiguste kollektiivse teostamisega seondvalt antud soovitusi oma riigisisese seadusandlusega harmoneerima.⁴²³ Hoolimata sellest ei tohiks alahinnata kõnealuse soovituse mõju autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piiriülese litsentsimise arengule.⁴²⁴ Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis sisalduv kollektiivse esindamise organisatsioonide peamiste funktsioonide kontseptsioon tugineb Euroopa Komisjoni 18. mai 2005 soovituse lähtekohtadele. Selle kohaselt peavad kõik Euroopa Liidus asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonid omavahel konkureerima. Seega on Euroopa Liidus kollektiivse esindamise organisatsioonide funktsioneerimisel muutunud väga oluliseks põhimõtteks kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheline konkureerimine, mida peetakse Euroopa Liidus jätkusuutliku arengu tagamise vahendiks. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi järgi tuleb Euroopa Liidu liikmesriikidel hiljemalt 10. aprilliks 2016 harmoneerida autoriõiguste kollektiivset teostamist ja muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalset litsentsimist reguleeriv normistik. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee on oma arvamuses vaadeldavale direktiivile heakskiitu andes toonud ühtlasi välja, et kuna Euroopa Komisjoni 18. oktoobri 2005 soovitus ei kujuta liikmesriikidele kohustuslikku õigusakti, siis direktiiv täidab selle lünka.⁴²⁵

Autoriõiguste kollektiivset teostamist reguleeriv direktiiv on Euroopa Liidu õigusruumis väga tähtis kollektiivse esindamise organisatsioonide kontseptuaalsete põhialuste ja õiguste kollektiivse teostamise funktsioonide edasise arengu seisukohast. Direktiiv on osa Euroopa digitaalarengu tegevuskavast⁴²⁶ ja Euroopa 2020. aasta strateegiast⁴²⁷, mis on suunatud arukale, jätkusuutlikule ja suurenevale majanduskasvule. Direktiivi ettepaneku seletuskirja kohaselt on direktiivil kaks peamist eesmärki. Esiteks on selle eesmärk luua asjakohane õigusraamistik selliste õiguste kollektiivseks teostamiseks, mida kollektiivse esindamise organisatsioonid teostavad õiguste omajate nimel. Teine direktiivi eesmärk on edendada ja lihtsustada muusikateoste autorite õiguste multiterritoriaalset litsentsimist, mis on vajalik internetipõhiste teenuste osutamiseks.⁴²⁸

J. Drexli toob esile, et Euroopa Komisjoni 18. mai 2005 soovitus, millele õiguste kollektiivse teostamise direktiiv tugineb, tuleb analüüsida Santiago ja

⁴²² 2005/737/EC.

⁴²³ Matulionyté, p. 478.

⁴²⁴ Guibault/Gompel, p. 29.

⁴²⁵ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul”. COM (2012) 372 final – 2012/0180 (COD). – ELT, 15.02.2013, C 44/104, p 3.10.

⁴²⁶ KOM (2010)245.

⁴²⁷ COM (2010) 2020.

⁴²⁸ Direktiivi ettepaneku seletuskiri, lk 3.

Barcelona lepingute⁴²⁹ kontekstis. Kuigi nende lepingute kohaselt oli õiguste multiterritoriaalne ja multirepertuaarne litsentsimine võimalik, sai see leping Euroopa Komisjonilt tugeva kriitika seetõttu, et litsentsimispädevus oli antud üksnes litsentsisaaja asukohariigi kollektiivse esindamise organisatsioonile. Lepingutes ettenähtud nn residentsuse klausel välistas seega täielikult kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelise konkurentsi.⁴³⁰ J. Drexli leiab, et Euroopa Komisjoni 18. mai 2005 soovitus on lähtunud aga suure osas fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsioonide mitmepoolse simul-taanülekande kokkuleppe peamisest lähtealusest, et kollektiivse esindamise organisatsioonide funktsiooniks on anda omavahel konkureerides piiriüleseid litsentse otse õiguste kasutajatele. Selline õiguste kollektiivse teostamise viis ei võimalda J. Drexli hinnangul aga tegelikkuses multirepertuaarset litsentsimist, sest kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt litsentsitav repertuaar on piiratud üksnes ühe kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatavate õiguste omajate õigustega. Seetõttu peavad õiguste kasutajad kulutama aja- ja raharessursse, et tuvastada, milline kollektiivse esindamise organisatsioon teostab nende õiguste omajate õigusi, kelle õiguste kasutamiseks litsentsi soovitakse saada.⁴³¹ J. Drexli on samuti leidnud, et vaadeldavas Euroopa Komisjoni soovitusel väljatoodud õiguste kollektiivne teostamine ei puuduta tegelikult pelgalt õiguste teostamist internetikeskkonnas. Ta rõhutab, et õiguste kollektiivsel teostamisel internetikeskkonnas on oluline mõju õiguste teostamisele ka analoogkeskkonnas.⁴³² J. Drexli peab doktoritöö autori arvates eeltoodud käsitluses silmas seda, et kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuskulud õiguste teostamisel analoogkeskkonnas tõenäoliselt suurenevad juhul, kui kollektiivse esindamise organisatsioon ei ole volitatud teostama samade õiguste omajate õigusi internetikeskkonnas. Doktoritöö autor ei pea põhjendatuks, et üks kollektiivse esindamise organisatsioon peaks ilmingimata teostama õiguste omajate kõiki õigusi. Internetikeskkonnas õiguste kollektiivsest teostamisest saadavatest litsentsitasudest tehtud mahaarvamistest ei tohiks kollektiivse esindamise organisatsioon katta neid tegevuskulusid, mis tekivad õiguste kollektiivsel teostamisel analoogkeskkonnas.

Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis on Euroopa Komisjon lähtunud kontseptsioonist, et õiguste kollektiivse teostamise kaks peamist funktsiooni on muuta õiguste litsentsimine efektiivsemaks ning tagada kultuuriline mitmekesisus, võimaldades üldsusele juurdepääs kõikide autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele.⁴³³ Direktiivi seletuskirja kohaselt on kollektiivse esindamise organisatsioonidel ühiskonnas väga oluline roll. Eelkõige on õiguste kollektiivne teostamine põhjendatud olukorras, kus iga õiguste

⁴²⁹ Santiago ja Barcelona lepingud nägid ette vastastikuste esinduslepingute mudeli muusikateoste *online*-õiguste kollektiivse teostamise puhul. Kõnealuste lepingute kohta vt lähemalt nt Capobianco, p. 119.

⁴³⁰ Drexli, p. 257.

⁴³¹ *ibid.*, p. 258.

⁴³² *ibid.*, p. 258.

⁴³³ Direktiivi ettepaneku seletuskiri, lk 3.

omajaga eraldi peetavad läbirääkimised oleksid ebaotstarbekad ja tooksid kaasa liiga suured tehingukulud. Kollektiivse esindamise organisatsioonide tähtis funktsioon on kaitsta ja edendada kultuuriliste väljendusviiside mitmekesisust, et võimaldada turule pääseda ka vähempopulaarsel repertuaaril ehk niširepertuaaril.⁴³⁴ Eeltoodud põhimõte on sedastatud direktiivi preambula punktis 2, mis ütleb, et kollektiivse esindamise organisatsioonid võimaldavad õiguste omajatel saada tasu kasutuse eest, mida õiguste omajatel endil ei ole võimalik kontrollida ega mõjutada, sealhulgas kasutuse eest välismaistel turgudel. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv tähtsustab Euroopa Liidus õiguste kollektiivse teostamise majandusliku funktsiooni kõrval seega ka kultuurilisi ja sotsiaalseid funktsioone.

Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 12 järgi on kollektiivse esindamise organisatsioonil õigus teha kogutud litsentsitasudest mahaarvamisi mõistlike ja õiglaste objektiivsete kriteeriumide alusel sotsiaal-, kultuuri- või haridusteenuste osutamiseks. On tähelepanuväärne, et selliste teenuste osutamine on kollektiivse esindamise organisatsiooni õigus, mitte kohustus. Seega direktiiv iseenesest ei kohusta kollektiivse esindamise organisatsioone täitma lisaks kultuurilisi ja sotsiaalseid funktsioone. Siinkohal on oluline märkida, et artikli 12(1) kohaselt peab kollektiivse esindamise organisatsioon teavitama õiguste omajat selliste teenuste ostamiseks tehtavatest mahaarvamistest enne, kui ta taotleb õiguste omaja nõusolekut tema õiguste teostamiseks. Seejuures kollektiivse esindamise organisatsioonide omavaheliste esinduslepingute alusel tohib autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 15(1) järgi maha arvata ainult haldustasu, välja arvatud kui volitav kollektiivse esindamise organisatsioon annab muudeks mahaarvamisteks oma selgesõnalise nõusoleku. Direktiivi artikli 8(5)d kohaselt peab kollektiivse esindamise organisatsiooni võtma vastu otsuse tulust tehtavate mahaarvamiste üldpõhimõtete kohta üldkoosolek. Direktiivi artikli 8(11) kohaselt võivad liikmesriigid otsustada, et üldkoosoleku volitusi võib teatud tingimustel teostada saadikute üldkoosolek, mis valitakse iga nelja aasta järel.⁴³⁵ Sotsiaal-, kultuuri- ja haridusteenustega seotud mahaarvamiste tegemise üldpõhimõtted peab kollektiivse esindamise organisatsioon autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 21(1)g) järgi lisaks ka avalikustama. Eestis on AutÕS § 78 punkti 1 kohaselt tuleb kollektiivse esindamise organisatsioonidel teha kõik otsused tasu (autoritasu, litsentsitasu, esitajatasu või muu tasu) ja sellest tasust organisatsiooni halduskulude katteks mahaarvatava protsendi (vahendustasu) suuruse, tasu kogumise, jaotamise ja väljamaksmise viiside, samuti kogutud tasu sotsiaalsetel, kultuurilistel, sihtasutuste loomise või muudel organisatsiooni liikmete ühishuviseid puudutavatel eesmärkidel kasutamise kohta võtta vastu organisatsiooni liikmete üldkoosolekul või nende poolt volitatud liikmete poolt (volinike või juhatuse

⁴³⁴ Direktiivi ettepaneku seletuskiri, lk 2.

⁴³⁵ Direktiivi artiklis 8(12) on täpsustatud, et kui kollektiivse esindamise organisatsiooni juriidiline vorm ei võimalda üldkoosolekut, siis teostab liikmete üldkoosoleku volitusi järelevalvefunktsiooni täitev organ. Üldkoosoleku kohta sätestatud kohaldatakse siis sellele järelevalvefunktsiooni täitvale organile.

koosolekul). Seega tuleks Eesti õiguse autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikliga 8(5)d kooskõlla viimiseks muuta AutÕS § 78 punkti 1 selliselt, et kõik mahaarvamised kogutud tasust tuleb võtta vastu kas kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmete üldkoosolekul või nende poolt volitatud liikmete poolt, välistades kollektiivse esindamise organisatsioonide võimaluse taoliste otsuste vastuvõtmiseks juhatuse koosolekul.

Peale õiguste kollektiivse teostamise majanduslike funktsioonide säilitatakse praegu Euroopa Liidus seega samuti kollektiivse esindamise organisatsioonide sotsiaalsed ja kultuurilised funktsioonid. Samas on autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklitega 12 ja 21(1)g õiguste omajatele tagatud nende funktsioonide täitmise eesmärgil õiguste teostamisest saadavast tulust tehtavatest mahaarvamisest vajaliku teabe saamine juba enne seda kui õiguste omaja otsustab teatud kollektiivse esindamise organisatsiooni enda õigusi teostama, vastasel juhul ei tohi kollektiivse esindamise organisatsioon teha kogutud tasudest taolisi mahaarvamisi.

Õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid tulenevad teatud juhtudel otsest Euroopa Liidu ühtse õiguskorra normidest. Näiteks rendi- ja laenutamise direktiivi artikkel 4 näeb ette autorite võõrandamatu õiglase tasu saamise õiguse teose rentimise korral juhul, kui ainuõigusliku iseloomuga rendiõigus on autori poolt üle antud. Kõnealuse õiguse saavad autorid direktiivi artikli 4(3) kohaselt anda teostamiseks üle üksnes kollektiivse esindamise organisatsioonile. Seeläbi kaitseb rendi- ja laenutamise direktiiv autorite huve, välistades muusikatööstuse võimaluse nn osta autoritelt rendiõigus ära. See on seega eelkõige sotsiaalse iseloomuga funktsioon.

Eesti õiguskorda on rendi- ja laenutamise direktiivi artikkel 4 harmoneeritud AutÕS §-s 14. AutÕS § 14 lg 7 sätestab, et kui autor on fonogrammitootjale üle andnud (loovutanud) õiguse või andnud loa (litsentsi) fonogrammi koopiat rentida või sellist õiguse üleandmist või loa andmist eeldatakse, jääb autorile õigus saada sellise rentimise eest rendile andjalt õiglast tasu. Kokkulepe loobuda õigusest saada õiglast tasu on kehtetu. Samas on Eestis kollektiivse esindamise organisatsiooni rolli autori õiglase tasu saamise õiguse osas veelgi suurendatud. Nimelt on AutÕS § 76 lg 3 kohaselt AutÕS § 14 lõikes 7 nimetatud õiguse teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu kohustuslik. Iseenesest ei olnud rendi- ja laenutamise direktiivi artikli 4(3) mõte näha ette teose rentimise korral autori õiglase tasu saamise õiguse kohustuslikku teostamist. Samas ei ole selline säte vastuolus rendi- ja laenutamise direktiivi artikliga 4. Võib tõstatada küsimuse, kas eelkirjeldatud juhul oleks Eestis mõttekam rakendada õiguste kohustusliku teostamise asemel õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Kuivõrd rendi- ja laenutamise direktiivi kohaselt ei ole ette nähtud teoste rentimisel õiglase tasu saamise õiguse teostamiseks kohustuslikku kollektiivset teostamist, siis ei oleks laiendatud õiguste kollektiivse teostamise rakendamine vastuolus Euroopa Liidu õigustikuga. Kaaludes autorite ja õiguste kasutajate huvisid, leiab doktoritöö autor, et selle õiguse teostamiseks on põhjendatud kehtestada õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine. Teoste rentimisel ei ole autorite õiglase tasu saamise õigus autoritele majandus-

likult eriti tähtis. Tasu saamise õiguse puhul ei ole tegemist ka ainuõigusega, mis annaks autorile õiguse lubada või keelata oma teose kasutamist rentimiseks. Autorite huvide kaitse oleks õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral tagatud, samas oleks arvesse võetud ka õiguste kasutajate huvid, kuivõrd õiguste kasutajatele võimaldatakse saada litsents kõikide autorite õiguste kasutamiseks kollektiivse esindamise organisatsioonilt.

Kokkuvõtteks. Euroopa Liidus peetakse õiguste kollektiivse teostamise kõige olulisemaks funktsiooniks tagada jätkusuutlik majanduskasv. Infoühiskonnas on Euroopa Liidus õiguste kollektiivse teostamise kaheks peamiseks funktsiooniks kujunenud internetikeskkonnas autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide piiriülese kasutamise litsentsimine ning Euroopa kultuurilise mitmekesisuse tagamine. Peale õiguste kollektiivse teostamise majanduslike funktsioonide säilivad Euroopa Liidus samuti sotsiaalsed ja kultuurilised funktsioonid. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis on õiguste omajatele tagatud võimalus saada täielikku informatsiooni nende funktsioonide täitmise eesmärgil õiguste teostamisest saadavast tulust mahaarvamistest juba enne seda, kui nad konkreetset kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi teostama volitavad.

3.3.2. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide jaoks

Õiguste kollektiivne teostamine teenib laiemalt iga autoriõigusega seotud huvigrupi huve.⁴³⁶ Kuivõrd ilma õiguste kollektiivse teostamiseta ei oleks teatud juhtudel õiguspraktikas üldse võimalik autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi teostada, siis saaksid selle tulemusena kahjustatud kõikide autoriõigusega seotud huvigruppide huvid. Näiteks oleks õiguste omajatel individuaalselt väga keeruline teostada avaliku esitamise õigust. Mõned õiguste kollektiivse teostamise funktsioonidest teenivad aga vähemal või rohkemal määral erinevate autoriõigusega seotud huvigrupi huve. Alljärgnevalt uuritakse doktoritöös õiguste kollektiivse teostamise funktsioone ja nende liigitust. Samuti otsitakse vastust küsimusele, milliste autoriõigusega seotud huvigruppide huvides neid funktsioone peamiselt täidetakse.

Õiguste kollektiivse teostamise funktsioone liigitatakse põhi- ja kõrvalfunktsioonideks. Põhifunktsioonid on otseselt seotud õiguste omajate varaliste õiguste kollektiivse teostamisega. Kõrvalfunktsioonid täidavad sotsiaalseid ja kultuurilisi eesmärke. Need funktsioonid aitavad tagada kultuurilise mitmekesisuse säilimist näiteks selliste vahendite kaudu nagu õiguste omajatele stipendiumide ja toetuste maksmine ning konkreetse kultuuritööstuse valdkonna arengut edendavate kampaaniate ja ürituste korraldamine. Doktoritöös on järgnevalt

⁴³⁶ Aleksander, p. 110.

võrdlevalt analüüsitud erialakirjanduses väljatoodud käsitlusi õiguste kollektiivse teostamise põhi- ja kõrvalfunktsioonidest.

Lausanne'i Ülikooli professor P. Gilliéron leiab, et õiguste kollektiivsel teostamisel on kuus põhifunktsiooni. Nendeks on õiguste kasutajatega läbirääkimiste pidamine, õiguste kasutamise üle järelevalve teostamine, õiguste kasutajatega litsentsilepingute sõlmimine, õiguste omajatele litsentsitasu kogumine ja jaotamine, õiguste litsentsimine lihtsalt, kiiresti ja madalate tehingukuludega ning samuti autoriõiguse objekte sisaldavate toodete ja teenuste tarbimise võimaldamine. Esimest nelja põhifunktsiooni täidavad kollektiivse esindamise organisatsioonid õiguste omajate huvides. Viies funktsioon teenib eelkõige õiguste kasutajate huve. P. Gilliéron on eriti tähtsustanud kollektiivse esindamise organisatsioonide kuuendat põhifunktsiooni, mis teenib üldsuse huvisid.⁴³⁷ Seega on P. Gilliéroni käsitluse järgi infoühiskonnas muutunud õiguste kollektiivse teostamise kõige olulisemaks põhifunktsiooniks tagada üldsusele juurdepääs autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele.

A. Schierholzi käsitluse kohaselt on õiguste kollektiivsel teostamisel neli funktsiooni, millest kolme saab pidada põhifunktsiooniks. Õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioonidena on ta toonud välja õiguste omajate mõjuvõimu suurendamise litsentsilepingute tingimuste üle õiguste kasutajatega peetavatel läbirääkimistel, ühe litsentsilepinguga võimalikult paljude õiguste omajate õiguste litsentsimise ja üldsusele autoriõiguse objektidele juurdepääsu tagamise. Esimest funktsiooni täites teenivad kollektiivse esindamise organisatsioonid õiguste omajate huve, tagades õiguste omajatele õiguste litsentsimisel paremad tingimused, kui neil oleksid õiguste individuaalsel teostamisel. Teise funktsiooniga teenivad kollektiivse esindamise organisatsioonid õiguste kasutajate huve ja kolmas funktsioon on üldsuse huvides. Kõrvalfunktsiooniks tuleb A. Schierholzi käsitluses pidada neljandat õiguste kollektiivse teostamise funktsiooni, milleks on kultuurilise mitmekesisuse tagamine. See funktsioon teenib A. Schierholzi hinnangul eelkõige üldsuse huve.⁴³⁸

A. Schierholz on seega sarnaselt P. Gilliéroniga võtnud seisukoha, et praegu-seks on saanud kollektiivse esindamise organisatsioonide kõige olulisemaks funktsiooniks tagada üldsusele ligipääs autoriõiguse objektidele.⁴³⁹ D. Gervais on asunud seisukohale, et kõige tähtsam õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioon on anda ühe tehinguga luba õiguste kasutamiseks maksimaalsele arvule isikutele, et tagada seeläbi üldsusele ligipääs autoriõiguse objektidele.⁴⁴⁰ Nii A. Schierholz, P. Gilliéron kui ka D. Gervais rõhutavad seega oma käsitluses eriti õiguste kollektiivse teostamise tähtsust üldsuse huvide teenimisel.

A. Schierholz ei ole oma käsitluses toonud õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioonina eraldi välja madalaid tehingukulusid litsentsilepingute sõlmimisel. Doktoritöö autori arvates võib siinkohal tõstatada küsimuse, kas

⁴³⁷ Gilliéron, p. 966–967.

⁴³⁸ Schierholz, p. 1152.

⁴³⁹ *ibid.*, p. 1150.

⁴⁴⁰ Gervais (2012).

A. Schierholz on jätnud litsentsilepingute madalate tehingukulude tagamise põhjendamatult nimetamata. Doktoritöö autor leiab, et A. Schierholzi käsitluses väljatoodud teine õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioon – s.o, et õiguste kasutajatele tuleb ühe litsentsilepinguga anda võimalikult paljude õiguste omajate õigused –, hõlmab endas ka madalad tehingukulud. Seega, kuigi seda funktsiooni ei ole eraldi nimetatud, ei puudu litsentsilepingute madalate tehingukulude tagamise funktsioon A. Schierholzi õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioonide liigitusest. Samas ei nõustu doktoritöö autor A. Schierholzi seisukohaga, et kõnealuse funktsiooniga teenivad kollektiivse esindamise organisatsioonid peamiselt õiguste kasutajate huve. Doktoritöö autor on arvamusel, et madalad tehingukulud litsentsilepingute sõlmimisel teenivad võrdsest nii õiguste omajate kui ka õiguste kasutajate huvisid, sest madalamad tehingukulud võimaldavad õiguste omajatel saada oma õiguste kasutada andmise eest üldjuhul suuremat tulu.

Erinevalt A. Schierholzist on Ch. Aleksander oma käsitluses toonud kollektiivse esindamise organisatsioonide ühe põhifunktsioonina eraldi välja õiguste omajate ja õiguste kasutajate aja- ning raharessursside efektiivse kasutamise. Teine õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioon on Ch. Aleksanderi arvates tagada õiguste kasutajatele õiguskindlus. Kolmanda õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioonina on ta nimetanud seda, et ühe litsentsilepinguga antakse õiguste kasutajale õigus väga paljude õiguste omajate õiguste kasutamiseks.⁴⁴¹ Doktoritöö autor on seisukohal, et viimane Ch. Aleksanderi poolt käsitletud funktsioon sisaldub osaliselt esimesena nimetatud õiguste kollektiivse teostamise funktsioonis, kuivõrd võimalikult paljude õiguste samaaegne litsentsimine võimaldab üldjuhul ka tehingukulusid vähendada. Tähelepanuväärne on, et võrdlevalt uuritud erinevate autorite käsitlusest on Ch. Aleksander ainsana toonud esile õiguskindluse tagamise tähtsuse õiguste kollektiivsel teostamisel. Doktoritöö autor leiab, et nimetatud funktsiooni on võrreldes teiste õiguste kollektiivse teostamise viisidega võimalik täita õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel kõige paremini.

V. Dehin on võrreldes teiste autoritega aga ainsana rõhutanud õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioonina litsentsitasude jaotamist õiguste omajatele. Tema hinnangul on õiguste kollektiivse teostamise kõige tähtsam funktsioon koguda õiguste kasutajatelt litsentsitasu ja jagada see õiguste omajate vahel võimalikult kiiresti, täpselt ja odavalt. V. Dehin rõhutab seejuures, et nii litsentsitasu kogumine kui ka jagamine peab toimuma võimalikult väikeste tehingukuludega. Seega peavad kollektiivse esindamise organisatsiooni halduskulud olema madalad.⁴⁴² Sellest tuleb järeldada, et õiguste kollektiivse teostamise kõige tähtsam põhifunktsioon on V. Dehini hinnangul tagada litsentsitasu kogumise ja jagamise majanduslik efektiivsus.

A. Meyeri liigituses tuleb õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioonideks pidada autoriõiguse objektide ja õiguste omajate kohta andmete kogumist

⁴⁴¹ Aleksander, p. 109.

⁴⁴² Dehin, p. 222.

ja töötlemist, ühiskonnas toimuvate arengutendentside jälgimist ja kaardistamist, litsentsitasude üle läbirääkimiste pidamist, õiguste litsentsimist, õiguste jõustamist, poliitilist lobitööd, oma liikmete ja esindatavate nõustamist ning samuti uute autoriõiguse objektide loomise edendamist. Viimase funktsiooni all mõistab A. Meyer seejuures kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt õiguste omajatele mitmesuguste toetuste maksmist ja stipendiumide andmist.⁴⁴³ Doktoritöö autori arvates on võrreldes eespool käsitletud kõikide ülejäänud autoritega A. Meyeri käsitus õiguste kollektiivse teostamise funktsioonide kohta kõige laiem. Ta ei ole eristanud õiguste kollektiivse teostamise põhi- ja kõrvalfunktsioone. Doktoritöö autori hinnangul on ühiskonnas toimuvate arengutendentside jälgimine ja kaardistamine, õiguste jõustamine, poliitiline lobitöö, oma liikmete ja esindatavate nõustamine ning uute autoriõiguse objektide loomise edendamine õiguste kollektiivse teostamise kõrvalfunktsioonideks. Siiski tuleb mõnda, et kolm esimesena nimetatud funktsiooni võimaldavad kollektiivse esindamise organisatsioonil täita ka oma põhifunktsioone efektiivsemalt.

Seega ei ole alati võimalik üheselt selgelt eristada õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioone kõrvalfunktsioonidest. Järgnevalt analüüsitakse doktoritöös õiguste kollektiivse teostamise kõrvalfunktsioone ning uuritakse, kas nende tähtsus on vähenenud ning kas infoühiskonnas on õiguste kollektiivse teostamise kõrvalfunktsioonide täitmine jätkusuutlik.

Erialakirjanduses valitseb õiguste kollektiivse teostamise kõrvalfunktsioonide põhjendatuse osas kaks vastandlikku seisukohta. Esimese käsitluse järgi peaksid kollektiivse esindamise organisatsioonid asuma täitma ainult õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioone. Teine vastupidine seisukoht rõhutab aga kollektiivse esindamise organisatsioonide sotsiaalsete ja kultuuriliste kõrvalfunktsioonide olulisust kultuurilise mitmekesisuse tagamisel.

Droit d'auteur õigustraditsiooniga riikidest pärit autorite seas valitseb seisukoht, et õiguste kollektiivse teostamise kõrvalfunktsioonide tähtsus peab infoühiskonnas säilima. J. Drexl on näiteks arvamusel, et kollektiivse esindamise organisatsioonidel on sellised sotsiaalsed ja kultuurilised kõrvalfunktsioonid, mida saab ühiskonnas täita üksnes õiguste kollektiivse teostamise kaudu.⁴⁴⁴ A. Meyer on rõhutanud, et õiguste kollektiivset teostamist ei ole seetõttu võimalik asendada näiteks õiguste digitaalse teostamisega.⁴⁴⁵ S. von Levinski toob esile, et *droit d'auteur* õigustraditsiooniga riikides on kollektiivse esindamise organisatsioonide üle kehtestatud üldjuhul rangem riiklik järelevalve kui *copyright* õigustraditsiooniga riikides. Sellise erinevuse põhjusena toob S. von Levinski välja, et *copyright* õigustraditsiooniga riikides on kollektiivse esindamise organisatsioonid loodud täitma peamiselt majandusliku iseloomuga põhifunktsioone, samas kui *droit d'auteur* õigustraditsiooniga riikides on neil ka mitmed olulised kõrvalfunktsioonid.⁴⁴⁶ S. von Levinski leiab, et kultuurilise

⁴⁴³ Meyer, p. 68.

⁴⁴⁴ Drexl, p. 260.

⁴⁴⁵ Meyer, p. 73.

⁴⁴⁶ Levinski (2008), p. 61.

erinevuse säilitamise ja kultuuri edendamise eesmärgil peaksid kollektiivse esindamise organisatsioonid jääma ka infoühiskonnas täitma oma seniseid sotsiaalseid ja kultuurilisi kõrvalfunktsioone.⁴⁴⁷

Võrreldes õiguste kollektiivse teostamise funktsioone Kontinentaal-Euroopa *droit d'autor* õigustraditsiooniga riikides ja *copyright* õigustraditsiooniga riikides, tuleb tõdeda, et kollektiivse esindamise organisatsioonide sotsiaalsete ja kultuuriliste kõrvalfunktsioonide olemasolu on nende peamine erinevus. Näiteks Ameerika Ühendriikides ei täida kollektiivse esindamise organisatsioonid üldse kultuurilisi ega sotsiaalseid funktsioone. Seal konkureerivad nad omavahel, mistõttu on õiguse kollektiivsel teostamisel põhjendatud ainult põhifunktsioonide täitmine.⁴⁴⁸ Siinkohal tuleb märkida, et selle kohta on J. Drexl aga avaldanud arvamust, et mitme kollektiivse esindamise organisatsiooni eksisteerimine ühes riigis ei tingi automaatselt nendevahelist konkurentsi. Ameerika Ühendriikides teostavad autorite õigusi nii ASCAP kui ka BMI. Suurem osa õiguste kasutajaid peavad saama litsentsi mõlemalt eelmainitud organisatsioonilt, kuivõrd ühe organisatsiooni poolt litsentsitav repertuaar ei kujuta endast teise organisatsiooni repertuaari aseainet. ASCAP-l ja BMI-l on seega turgu valitsev seisund *vis-a-vis* kasutajate ees.⁴⁴⁹ Doktoritöö autor leiab, et J. Drexl on kollektiivse esindamise organisatsioonide omavahelist konkureerimist käsitledes silmas pidanud eelkõige konkurentsi õiguste kasutajate pärast. Õiguste omajate pärast ASCAP ja BMI omavahel konkureerivad, kuivõrd õiguste omajatel on võimalik valida, kumba kollektiivse esindamise organisatsiooni volitada oma õigusi teostama. Samasugune õiguslik olukord on Euroopa Liidus sisuliselt loodud autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi vastuvõtmisega.

Käesoleva doktoritöö autor on seisukohal, et teatud tasemel peaks üritama ühtlustada õiguste kollektiivse teostamise funktsioone *droit d'autor* õigustraditsiooniga ja *copyright* õigustraditsiooniga riikides. Kontinentaal-Euroopa *droit d'autor* õigustraditsiooniga riikides peaksid teatud määral säilima ka kõrvalfunktsioonid, mis võimaldavad tagada kultuurilise mitmekesisuse. Kuivõrd kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid Euroopa Liidus õiguste omajate pärast omavahel konkureerima, siis oleks aga põhjendatud osast kõrvalfunktsioonidest loobuda. On näiteks küsitav, kas kollektiivse esindamise organisatsioonidel on põhjendatud maksta õiguste omajatele mitmesuguseid stipendiume ja toetusi. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 12 kohaselt on kollektiivse esindamise organisatsioonidel Euroopa Liidus iseenesest võimalik jätkata kõikide kõrvalfunktsioonide täitmist. Globaliseerunud infoühiskonnas on doktoritöö autori hinnangul vaja samas tagada Euroopa Liidu liikmesriikides tegutsevate kollektiivse esindamise organisatsioonide jätkusuutlikkus ning konkurentsivõime. Infoühiskonnas on õiguste omajatel teatud valdkondades võimalik oma õigusi madalate tehingukuludega efektiivselt teostada ka individuaalselt. Kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid kesken-

⁴⁴⁷ *ibid.*, p. 62.

⁴⁴⁸ Augenstein, p. 160.

⁴⁴⁹ Drexl, p. 268.

duma õiguste kollektiivsel teostamisel seega põhifunktsioonide täitmisele, kuid samas ei tohiks kõrvalfunktsioone täiesti kõrvale jätta, kuivõrd need aitavad tagada kultuurilise mitmekesisuse säilimist. Seetõttu on põhjendatud autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklis 12 sisalduv põhimõte, et kollektiivse esindamise organisatsioonidel on õigus teha kogutud litsentsitasudelt kõrvalfunktsioonide täitmise eesmärgil mahaarvamisi, kuid seda juhul, kui nendest mahaarvamistest on õiguste omajaid teavitatud juba enne seda kui nad kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi teostama volitavad.

Erialakirjanduses on seenduvalt õiguste kollektiivse teostamise erinevate funktsioonide käsitlemisega toodud välja kaks uut kategooriat, milleks on „repertuaar” ja „multilitsents”. Järgnevalt analüüsitakse, millist mõju need kategooriad omavad õiguste kollektiivse teostamise funktsioonide täitmisele.

Analüüsides õiguste kollektiivse teostamise funktsioone on I. Brinker ja T. Holzmüller toonud välja, et kategooria „repertuaar” kasutusele võtmine on märkimisväärselt vähendanud õiguste litsentsimiseks tehtavaid tehingukulusid. Repertuaar on nende käsitluses kogum autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi, mida on õiguste kasutajal võimalik saada ühe litsentsilepinguga.⁴⁵⁰ A. Katz on arvamisel, et õiguste kollektiivse teostamise tähtsaim põhifunktsioon on see, et õiguste kasutaja saaks ühe litsentsilepinguga õiguse kogu repertuaari kasutamiseks võimalikult kiiresti ja odavalt. Tema hinnangul ei ole näiteks mitme kollektiivse esindamise organisatsiooni tegutsemine ühes riigis mõttekas. A. Katz ei pea jätkusuutlikuks olukorda, kus kollektiivse esindamise organisatsioon peaks õiguste kollektiivsel teostamisel tõendama oma esindusõiguste olemasolu või seda, et teatud õigused kuuluvad konkreetse kollektiivse esindamise organisatsiooni repertuaari hulka.⁴⁵¹ Tehingukulude vähendamise ja samal ajal võimalikult paljude õiguste omajate õiguste litsentsimise funktsiooni on doktoritöö autori arvates kõige parem täita õiguste laiendatud kollektiivne teostamisega. Samuti ei teki õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel vajadust hakata tõendama õiguste omajate esindusõiguse olemasolu, kuna laiendatud kollektiivne litsentsileping hõlmab nagunii kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi.

J. Drexl on toonud oma käsitusse repertuaari asemel multilitsentsi.⁴⁵² J. Drexl on sarnaselt kõikide teiste eespool käsitletud autorite arvamustega asunud seisukohale, et õiguste kollektiivse teostamise kõige olulisem põhifunktsioon on tagada, et ühe litsentsilepinguga antakse õiguste kasutajatele samaaegselt luba võimalikult paljude õiguste omajate õiguste kasutamiseks. See võimaldab hoida kokku nii õiguste omajate kui ka õiguste kasutajate aja- ja raharessursse. Seejuures on J. Drexl seisukohal, et kõige jätkusuutlikum viis õigusi kollektiivselt teostada on anda õiguste kasutajatele nimelt multilitsentse.⁴⁵³ J. Litman on läinud multilitsentsi kontseptsiooni käsitlemisel

⁴⁵⁰ Brinker/Holzmüller, p. 554.

⁴⁵¹ Katz, p. 556.

⁴⁵² Drexl, p. 260.

⁴⁵³ *ibid.*, p. 273.

kaugemale ja leidnud, et õiguste omajatel peaks olema ainult üks varaline õigus, milleks on autoriõiguse objektide ärilisel eesmärgil kasutamise õigus. See õigus võimaldaks J. Litmani hinnangul lihtsalt ja kiirelt saada ühekorraga kollektiivse esindamise organisatsioonilt litsentsi mis tahes autoriõiguse objektide kasutamiseks.⁴⁵⁴ Sarnasele seisukohale on asunud D. Gervais, aga üksnes teatud spetsiifiliste autoriõiguse objektide kasutamise valdkondadega seonduvalt. Ta on toonud esile multimeedia toodete ja teenustega seonduvate õiguste litsentseerimise, mille korral õiguste kollektiivne teostamine saab olla jätkusuutlik üksnes siis, kui kollektiivse esindamise organisatsioon suudab anda õiguste kasutajatele litsentsi, mis võimaldab kõikide autoriõiguste kasutamist ühe konkreetse multimeedia ärimudeli elluviimisel.⁴⁵⁵ Doktoritöö autor leiab, et J. Litmani poolt käsitletud õiguste kollektiivse teostamise kontseptsioon ei pruugi olla kõikides olukordades jätkusuutlik õiguste kollektiivse teostamise viis. Tõenäoliselt oleks õiguse kasutaja poolt sellise õiguse saamise eest makstav litsentsitasu kõrgem. Seetõttu peaksid õiguste kasutajad, kes soovivad saada litsentsi üksnes ühe spetsiifilise õiguse kasutamiseks, maksma põhjendamatult kõrget litsentsitasu. J. Litmani käsitlemise puudus on doktoritöö autori hinnangul ka asjaolu, et praktikas võib osutuda keerukaks määratleda ning eristada õiguste kasutamise „ärilist” eesmärki „mitteärilisest”.

Kokkuvõtteks. Õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid jagatakse põhi- ja kõrvalfunktsioonideks. Infoühiskonnas on õiguste kollektiivsel teostamisel muutunud oluliseks põhifunktsiooniks üldsusele autoriõiguse objektidele juurdepääsu tagamine. See on seotud ühiskonnas praegu valitseva tendentsiga, et üldsuse huvid on tõstetud autoriõigusega seotud huvigruppide huvide seast eriliselt esile. Teine õiguste kollektiivse teostamise tähtis põhifunktsioon on jätkuvalt tagada õiguste omajatele tasu õiguste kasutamise eest. See funktsioon teenib õiguste omajate huve. Kolmas oluline põhifunktsioon on anda ühe litsentsilepinguga õiguste kasutajale luba võimalikult paljude õiguste omajate õiguste kasutamiseks. See funktsioon teenib nii õiguste omajate kui ka õiguste kasutajate huve. Neljandaks õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsiooniks tuleb pidada õiguste kasutajatele õiguskindluse tagamist, mis teenib eelkõige õiguste kasutajate huve.

Õiguste kollektiivse teostamise kõrvalfunktsioonide tähtsus ei ole hoolimata *copyright* õigustraditsiooniga riikide järjest suurenevast mõjust Kontinentaal-Euroopa *droit d'auteur* õigustraditsiooniga riikide autoriõigusele kadunud. Euroopa Liidus õiguste kollektiivsel teostamisel on põhjendatud keskenduda põhifunktsioonide täitmisele, kuid samas ei saa ka kõrvalfunktsioone täielikult kõrvale jätta. Need aitavad tagada kultuurilise mitmekesisuse säilimist. Tuleb pidada põhjendatuks autori kollektiivse teostamise direktiivi artiklis 12 sisalduvat põhimõtet, et kollektiivse esindamise organisatsioonidel on õigus teha kogutud litsentsitasudelt kõrvalfunktsioonide täitmise eesmärgil mahaarvamisi, kuid

⁴⁵⁴ Litman, p. 43.

⁴⁵⁵ Gervais (2005), p. 50.

seda üksnes tingimustel, et õiguste omajad on sellistest mahaarvamistest teadlikud enne kui nad kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi teostama volitavad.

3.4. Solidaarsuse printsiip autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel

Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel on traditsiooniliselt olnud ideoloogiliseks alusprintsiibiks täielik solidaarsus õiguste omajate vahel. See tähendab, et kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatud kõikide õiguste omajate suhtes kohaldatakse täpselt samasuguseid tingimusi. Seejuures saavad õiguste omajad samadel tingimustel oma õiguste kasutada andmise eest sama suurt litsentsitasu ja kollektiivse esindamise organisatsioon kohaldab õiguste omajatele kogutud litsentsitasude jaotamisel samasugust metoodikat. Solidaarsuse printsiibi tähtsus praktikas väljendub peamiselt selles, mida ka V. Dehin on oma käsitluses eriti rõhutanud, et solidaarsuse printsiibist tulenevalt saavad niširepertuaari autorid oma õiguste kasutamise eest täpselt samaväärset tasu kui populaarse ehk peamise repertuaari autorid.⁴⁵⁶ Rahvusvahelisel tasandil sai solidaarsusel põhinev õiguste kollektiivne teostamine alguse juba 1936. aastal CISAC-i vastastikuse esindamise mudellepingute süsteemi kasutusele võtmisega.⁴⁵⁷ Doktoritöö käesolevas alaosas uuritakse solidaarsuse printsiipi õiguste kollektiivsel teostamisel ja otsitakse vastust küsimusele, kas selle printsiibi järgimine on jätkuvalt põhjendatud.

Erialakirjanduses on esile kerkinud diskussioon, kas infoühiskonnas on õiguste kollektiivsel teostamisel solidaarsuse printsiibist lähtumine jätkusuutlik. A. Schierholzi hinnangul ei ole enam kõikides autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamise valdkondades rangelt solidaarsuse printsiibist lähtuv õiguste kollektiivne teostamine jätkusuutlik õiguste teostamise viis. Ta on seisukohal, et kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid õiguste teostamise aluspõhimõtete kujundamisel ja oma tegevusprintsiipide kindlaksmääramisel leidma tasakaalu eelkõige organisatsiooni poolt litsentsitasudelt mahaarvatavate halduskulude ja õiguste omajate individuaalse õigluse (ingl k *individual justice*) vahel.⁴⁵⁸ Seega ei ole infoühiskonnas enam põhjendatud lähenemine, et kõik õiguste omajad peaksid õiguste kollektiivsel teostamisel alati saama oma õiguste kasutada andmise eest täpselt samasugust litsentsitasu. Doktoritöö autor on arvamusel, et see ei pruugi samas tähendada, et peamise repertuaari autorid saavad oma õiguste kasutamise eest ilmingimata kõrgemat litsentsitasu, sest peamist repertuaari kasutatakse üldjuhul märkimisväärselt rohkem, ning kuigi *summa summarum* saavad peamise repertuaari autorid ka litsentsitasu rohkem, siis võib neile ühe õiguse ühe kasutuskorra eest makstav tasu olla väiksem.

⁴⁵⁶ Dehin, p. 222.

⁴⁵⁷ *ibid.*, p. 224.

⁴⁵⁸ Schierholz, p. 1153.

J. Litmani käsitus on A. Schierholzi käsitlusest palju radikaalsem. Selle järgi peaks igal õiguste omajal olema täielik vabadus otsustada, kuidas ja mil-listel tingimustel tema õigusi teostatakse.⁴⁵⁹ Sellest saab järeldada, et J. Litmani arvates peaks seega õiguste teostamisel üldse solidaarsuse printsiibist loobuma. Seega ei pea J. Litman traditsioonilist solidaarsuse printsiibist lähtuvat õiguste kollektiivse teostamise mudelit jätkusuutlikuks. Doktoritöö autori arvates on iseenesest põhjendatud J. Litmani käsitus, et õiguste omajatele tuleks jätta õiguste teostamise üle laiem otsustusvabadus. Õiguste omajad peaksid saama eelkõige vabalt otsustada, kas ja millised õigused anda teostamiseks üle kollektiivse esindamise organisatsioonile. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direk-tiivi preambula punkt 19 rõhutab samuti, et autoriõiguste ja sellega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine peaks võimaldama õiguste omajal vabalt valida kollektiivse esindamise organisatsiooni, kes teostab tema õigusi sõltumata sel-lest, kas need on üldsusele suunamise või reprodutseerimise õigused, või õigus-te kasutamismvormidega seotud kategooriad, nagu edastamine ringhäälingus, teatris või reprodutseerimine internetis jagamiseks, tingimusel, et kollektiivse esindamise organisatsioon, keda õiguste omaja soovib valida, juba teostab kõ-nealuseid õigusi või õiguste kategooriaid. Samas ei ole olukorras, kus õiguste omajad on oma õigused andnud teostamiseks üle kollektiivse esindamise orga-nisatsioonile, põhjendatud ega võimalik loobuda täielikult solidaarsuse printsi-iibist õiguste kollektiivsel teostamisel. Doktoritöö autor leiab, et sellisel juhul ei oleks enam tegemist õiguste kollektiivse teostamisega.

Vastupidi J. Litmanile leiab D. Gervais, et õiguste kollektiivne teostamine on jätkusuutlik õiguste teostamise viis ka infoühiskonnas, kuivõrd see võimaldab asetleidnud tehnoloogilist arengut kõige paremini arvesse võtta. Kollektiivse esindamise organisatsioonid arvestavad õiguste kollektiivsel teostamisel nii õiguste omajate, õiguste kasutajate kui ka turu huvide ja vajadustega.⁴⁶⁰ D. Ger-vais mõtleb doktoritöö autori arvates „turu” all eelkõige õiguste kasutajaid laie-mas mõttes ehk üldsust. Doktoritöö autor peab põhjendatuks D. Gervaisi seis-u kohaga nõustuda, kuivõrd õiguste kollektiivse teostamise puudumine muudaks õiguste teostamise ka infoühiskonnas teatud valdkondades ebamõistlikuks. Igalt üksikult õiguse omajalt on õiguspraktikas raske ja kulukas saada luba õiguste kasutamiseks. Eelkõige on õiguste individuaalne teostamine raske sellistel juh-tudel, mil kasutatakse mitmeid erinevaid õigusi või väga paljude õiguste omajate õigusi. Seetõttu leiab doktoritöö autor, et õiguste kollektiivse teostami-seta ei osutu võimalikuks kõikides valdkondades autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi jätkusuutlikult teostada.

Analüüsides solidaarsuse printsiibi järgimist õiguste kollektiivsel teostamisel on oluline silmas pidada, et kõikides kollektiivse esindamise organisatsioonides ei ole solidaarsuse tase ühesugune. See sõltub organisatsiooni poolt kehtestatud organisatsioonisiseste reeglite standardiseerituse tasemest.⁴⁶¹ Seega analüüsides

⁴⁵⁹ Litman, p. 51.

⁴⁶⁰ Gervais (2005), p. 38.

⁴⁶¹ Dehin, p. 224.

ka küsimust, kas solidaarsuse printsiibi järgimine õiguste kollektiivsel teostamisel on jätkusuutlik, tuleb selle asjaoluga arvestada. V. Dehin liigitab kollektiivse esindamise organisatsioonid solidaarsuse printsiibi rakendamise ulatuse alusel kaheks. Tema liigituse kohaselt on olemas agendi tüüpi ja solidaarset tüüpi kollektiivse esindamise organisatsioonid. Agendi tüüpi kollektiivse esindamise organisatsioonis on erinevalt solidaarset tüüpi organisatsioonist solidaarsus õiguste omajate vahel märkimisväärselt madalamal tasemel.⁴⁶² Praktikas on raske eristada, milline kollektiivne esindamise organisatsioon on rangelt solidaarset tüüpi või agendi tüüpi. Valdavalt on kollektiivse esindamise organisatsioonid olnud Euroopa Liidus pigem solidaarset tüüpi.

Traditsiooniliselt on solidaarsuse printsiip tasakaalustanud õiguste suur- ja väikeomajate huvisid.⁴⁶³ M. Fiscor ja V. Dehin on arvamusel, et infoühiskonnas eelistavad õiguste suuromajad agendi tüüpi kollektiivse esindamise organisatsioone. Väiksed õiguste omajad valivad aga üldjuhul täielikul solidaarsusel põhineva õiguste kollektiivse teostamise viisi, kuna see on neile majanduslikult kasulik.⁴⁶⁴ Doktoritöö autor peab põhjendatuks selle seisukohaga nõustuda. Infoühiskonnas ei oma solidaarsuse printsiip õiguste kollektiivsel teostamisel õiguste suur- ja väikeomajate jaoks enam samasugust tähendust. Euroopa Komisjoni 18. oktoobri 2005 soovitusel lähtuvalt hakkasid peamiselt õiguste suuromajad internetiõiguste piiriülesel teostamisel võtma kasutusele uusi viise oma õiguste kollektiivseks teostamiseks. Õiguste suuromajad on näiteks volitanud oma õigusi teostama ka uued õiguste vahendajad.⁴⁶⁵ Õiguste teostamisel uute õiguste vahendajate poolt on litsentsitasud ja litsentsilepingu tingimused üldjuhul individualiseeritud, samas on õiguste litsentsimiseks loodud ühtne litsentsimisplatvorm. Sarnaselt traditsioonilise õiguste kollektiivse teostamisega vähendab litsentsimisplatvormi kasutamine nii õiguste omajate kui ka õiguste kasutajate tehingukulusid. Selline õiguste teostamine ei tugine aga solidaarsuse printsiibile.⁴⁶⁶ Doktoritöö autor leiab, et selline arengutendents autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel mõjutab kollektiivse esindamise organisatsioone järjest suuremas ulatuses loobuma solidaarsuse printsiibi rangest järgimisest ning võimaldama õiguste omajatele nende õiguste individualiseeritumat teostamist.

Analüüsides õiguste laiendatud kollektiivset teostamist, tuleb järeldada, et solidaarsuse tase on sellisel viisil õiguste teostamisel väga kõrge, kuna laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimusi kohaldatakse samamoodi ka nendele õiguste omajatele, kes ei ole selle kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmed või esindatavad. Seega ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonil

⁴⁶² *ibid.*, p. 222–223.

⁴⁶³ Brinker/Holzmüller, p. 554.

⁴⁶⁴ Dehin, p. 222–223; Fiscor (2006), p. 38.

⁴⁶⁵ Näiteks Anglo-Ameerika repertuaariga seonduvate nn mehaaniliste õiguste teostajaks määras EMI CELAS-i, Warner Music lõi koostöös paari suurema kollektiivse esindamise organisatsiooniga PEDL süsteemi, Universal Music lõi koostöös SACEM-iga DEAL-i, SONY määras oma õigusi teostama PAECOL-i. Vt lisaks Dehin, p. 228.

⁴⁶⁶ Fiscor (2006), p. 38.

õigus teostada üksnes oma liikmetest ja esindatavatest õiguste omajate õigusi, vaid laiendatud kollektiivse litsentsilepinguga on hõlmatud ka kõikide teiste sama kategooria õiguste omajate õigused. Doktoritöö autor leiab, et niisugune solidaarsus ei kahjusta siiski õiguste omajate huvisid ebamõistlikult, kuna igal õiguste omajal on võimalik avaldada tahet õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda. Seevastu õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine, õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine ja sundlitsents võtavad õiguste omajatelt võimaluse vabalt otsustada, kas, kellega ja millistel tingimustel litsentsilepingut sõlmida.

Õiguste omajate solidaarsus õiguste kollektiivsel teostamisel väljendub samuti selles, et kollektiivse esindamise organisatsioonid täidavad kõikide õiguste omajate ühistes huvides ka kõrvalfunktsioone. Näiteks maksavad kollektiivse esindamise organisatsioonid õiguste omajatele stipendiume ja toetusi.⁴⁶⁷ Sellisteks kõrvalfunktsioonideks on lisaks ka mitmesuguste kultuuriürituste korraldamine või nende rahastamine, võitlus piraatlusega ning avalik lobitöö. Nõustuda tuleb V. Dehini seisukohaga, et sellistest kõrvalfunktsioonidest on rohkem huvitatud füüsilisest isikust väikesed õiguste omajad, kellel on üldjuhul piiratud ressursid nende funktsioonide individuaalseks täitmiseks.⁴⁶⁸ Samas tuleb siiski märkida, et võitlus piraatlusega on enamasti samuti õiguste suuromajade huvides, kuivõrd majanduslikus mõttes kannatavad nemad piraatluse tõttu oluliselt suuremat kahju. Doktoritöö autor leiab, et kollektiivse esindamise organisatsioonide tähtsus kultuuriliste ja sotsiaalsete kõrvalfunktsioonide täitmisel on infoühiskonnas siiski vähenenud.

Eestis on AutÕS §-s 78 kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuspõhimõtted kehtestatud lähtudes solidaarsuse printsiibist. Nimetatud paragrahvi järgi tuleb nimelt kõiki kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatavaid autorõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid kohelda võrdselt. AutÕS § 78 lg 2 näeb ette, et autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste ebaseaduslike või põhjendamatute piirangute ärahoidmiseks tuleb kogutud tasu autorite ja autoriõigusega kaasnevate õiguste valdajate vahel jaotada võimalikult proportsionaalselt, sõltuvalt teose tegelikust kasutamisest, arvestades sellest maha organisatsiooni liikmete poolt ühiselt otsustatud protsendi halduskulude katteks ja muudeks nimetatud paragrahvi punktis 1 ettenähtud eesmärkideks. On tähelepanuväärne, et AutÕS § 78 lg 2 annab kollektiivse esindamise organisatsioonile seaduse alusel võimaluse teha kogutud litsentsitasudest mahaarvamisi peale organisatsiooni halduskulude katmise eesmärgi ka sotsiaalsetel, kultuurilistel, sihtasutuste loomise või muudel organisatsiooni liikmete ühishuvisid puudutavatel eesmärkidel. AutÕS § 78 lg 4 sätestab seejuures, et välisriikide autorite ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate suhtes tuleb kohaldada samu eeskirju, mis Eesti autorite ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate suhtes. Seega saab teha järelduse, et Eesti AutÕS-s on lähtutud põhimõttest, et õiguste omajaid tuleb kohelda võimalikult võrdselt,

⁴⁶⁷ Brinker/Holzmüller, p. 554.

⁴⁶⁸ Dehin, p. 222–223.

mistõttu järgitakse õiguste kollektiivsel teostamisel Eestis rangelt solidaarsuse printsiipi. Analüüsides Eestis tegutsevaid kollektiivse esindamise organisatsioone V. Dehini kollektiivse esindamise organisatsioonide solidaarsuse tasemest lähtuvast liigitusest, tuleb seega asuda seisukohale, et need on solidaarset tüüpi. Samuti täidavad kollektiivse esindamise organisatsioonid Eestis mitmesuguseid kõrvalfunktsioone ja teevad sellel eesmärgil finantsvahendite saamiseks AutÕS § 78 lg 2 alusel õiguste omajatele kogutud litsentsitasudelt mahaarvamisi. Näiteks võitleb Eesti Fonogrammitootjate Ühing peale õiguste kollektiivse teostamise samuti piraatluse vastu ning edendab muusika tarbimist mitmesuguste ürituste⁴⁶⁹ korraldamise kaudu. Neid tegevusi finantseeritakse fonogrammitootjatele kogutud litsentsitasudelt tehtavatest mahaarvamistest.

Kokkuvõtteks. Infoühiskonnas ei järgita autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel enam rangelt solidaarsuse printsiipi. Selle printsiibi tähtsus on vähenenud. Kollektiivse esindamise organisatsioon peab suutma õigusi teostada individualiseeritumalt, vastasel juhul võivad eelkõige õiguste suuromajad asuda oma õigusi individuaalselt teostama. Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on solidaarsuse tase küll väga kõrge, kuna laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimusi kohaldatakse täpselt samamoodi kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatele. Siiski ei kahjusta rangelt solidaarsuse printsiibist lähtuv õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ebamõistlikult õiguste omajate huvisid, sest igal õiguste omajal on võimalik avaldada tahet loobuda õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest ja asuda oma õigusi individuaalselt teostama.

3.5. Teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni õigused ja kohustused õiguste kollektiivsel teostamisel Eestis

Igas Euroopa Liidu liikmesriigis on ühe kategooria autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate varaliste õiguste teostamiseks üldjuhul üks kollektiivse esindamise organisatsioon.⁴⁷⁰ Ühe riigi territooriumil tegutsevad kollektiivse esindamise organisatsioonid teostavad kas erineva kategooria õiguste omajate õigusi või teatud spetsiifilisi õigusi.⁴⁷¹ Näiteks Eestis on olemas kollektiivse esindamise organisatsioonid Eesti Autorite Ühing, Eesti Esitajate Liit ja Eesti Fonogrammitootjate Ühing, samas teostab Autorihüvitusfond nii autorite kui ka autoriõiguste omajate avalikest raamatukogudest teoste laenuutamise ja reprograafilise reprodutseerimise õigust.⁴⁷² Praktikas võib juhtuda, et sama kategooria õiguste omajate õigusi teostab ühe riigi territooriumil mitu

⁴⁶⁹ Näiteks igal aastal korraldatav muusikasündmus Eesti Muusikaauhindad.

⁴⁷⁰ Senn, p. 128.

⁴⁷¹ Handke/Towse, p. 940–941.

⁴⁷² Autorihüvitusfondi kohta vt lisaks www.ahf.ee.

kollektiivse esindamise organisatsiooni.⁴⁷³ Näiteks asutati 2001. aastal Eesti Muusika- ja Fonogrammitootjate Liit (EMFL), mille peamine tegevusvaldkond oli sarnaselt 1998. aastal asutatud Eesti Fonogrammitootjate Ühingu teostada kollektiivselt fonogrammitootjate varalisi õigusi.⁴⁷⁴ Kollektiivse esindamise organisatsioonide paljususe korral on vaja määrata kindlaks, milliste õiguste omajate õigusi teostatakse ja milline on nende organisatsioonide pädevus.⁴⁷⁵ Samasugune olukord on juhul, kui ühes liikmesriigis asub õigusi teostama mõnes teises liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioon. Eesti õiguspraktikas on tõstatunud aktuaalne küsimus sellest, kas mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonil on võrreldes Eestis asutatud organisatsiooniga samasugused õigused ja kohustused. Eriti tähtis on see õiguste kohustuslikul ja õiguste kohustuslikul laiendatud kollektiivsel teostamisel, kuna õiguste omajatel puudub nende õiguste viiside puhul võimalus oma õigusi individuaalselt teostada. Alljärgnevalt on doktoritöös seda küsimust analüüsitud.

AutÕS § 76 lg 2 sätestab, et kollektiivse esindamise organisatsioon peab olema mittetulundusühing, mille asutamise, tegevuse ja lõpetamise suhtes kohaldatakse mittetulundusühingute seadust AutÕS-st tulenevate erisustega. Mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioon ei pruugi olla mittetulundusühing. Kindlasti ei saa teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioon olla asutatud Eesti MTÜS-i kohaselt. Doktoriväitekirja autori arvates ei ole üheselt arusaadav, kas mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioon on Eestis käsitletav kollektiivse esindamise organisatsioonina AutÕS § 76 lg 2 mõttes. On selgusetu, kas teises Euroopa Liidu liikmesriigis sealse seaduse kohaselt asutatud kollektiivse esindamise organisatsioon saab Eestis autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi kollektiivselt teostada, sealhulgas õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral vastavalt AutÕS § 76 lõikes 3 sätestatud juhtudel.

Satelliidi direktiiv, milles avati kollektiivse esindamise organisatsiooni mõiste esimest korda, ei anna uuritavale küsimusele vastust. Selle direktiivi kohaselt on iga liikmesriigi pädevuses määrata kindlaks, milline organisatsioon on pädev riigisisese seaduse alusel teostama õigusi kollektiivselt satelliidi direktiivi artikli 9(2) alusel.⁴⁷⁶

Võrdlevalt uuritud Soome, Rootsi ja Taani autoriõiguse seadused AutÕS § 76 lõikega 2 sarnast sätet ei sisalda. UrhWahrnG § 1 lg 4 näeb ette põhimõtte, et mis tahes juriidiline isik või ühing, kes teostab kollektiivselt autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi ja on selleks Saksa Patendiametilt saanud vastavasisulise tegevusloa, on seaduse tähenduses kollektiivse esindamise organisatsioon. Eesti AutÕS § 76 lõikega 2 sarnane õiguslik regulatsioon on nähtud

⁴⁷³ Gervais (2005), p. 82.

⁴⁷⁴ Vt www.rik.ee. Praeguseks on EMFL oma tegevuse lõpetanud ja likvideeritud.

⁴⁷⁵ Gervais (2005), p. 82.

⁴⁷⁶ Dreier (2010), p. 422.

ette üksnes Läti autoriõiguse seaduses. AutL § 63 lg 2 kohaselt reguleerib kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamise, tegevuse, ümberkujundamise ja likvideerimisega seonduvat Läti ühenduste ja assotsiatsioonide seadus. Läti AutL-s on seega sarnaselt Eesti AutÕS-ga nähtud ette Lätis kollektiivse esindamise organisatsioonide kohustuslik juriidiline vorm. Samuti on seal kehtestatud nõue, et kollektiivse esindamise organisatsiooni asutamisele, tegevusele ja lõpetamisele tuleb kohaldada Läti seadust.

Juhul kui asuda seisukohale, et teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonil puudub pädevus õiguste kollektiivseks teostamiseks Eestis, kerkib doktoritöö autori arvates esile küsimus Eesti õiguskorra vastavusest Euroopa Liidu õigustikuga. Eesti AutÕS § 76 lg 2 võib olla vastuolus Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 18, mis keelab diskrimineerimise kodakondsuse alusel. Samuti võib esineda vastuolu Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 56, kuivõrd tegemist võib olla teenuste vaba liikumist piiravate sätetega. AutÕS § 76 lg 2 võib olla vastuolus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 2000. aasta 8. juuni direktiiviga 2000/31/EÜ infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta) ja samuti Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 2006. aasta 12. detsembri direktiiviga 2006/123/EÜ teenuste kohta siseturul.

Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 18(1) näeb ette, et aluslepingutes käsitletud valdkondades on keelatud igasugune diskrimineerimine kodakondsuse alusel. See ei piira samas aluslepingutes sisalduvate erisätete kohaldamist. M. Walter ja L. Riede rõhutavad, et kuigi mittediskrimineerimise põhimõte on sätestatud üldisemal tasemel kui Euroopa Liidu toimimise lepingu neli põhivabadust, tuleb seda põhimõtet järgida ka autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste puhul.⁴⁷⁷ Liikmesriigid peavad mittediskrimineerimise põhimõttega arvestama eelkõige oma riigisiseste seaduste kehtestamisel.⁴⁷⁸ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 56 (endine Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 49) näeb ette üldprintsipi, et liidu piires on keelatud teenuste osutamise vabaduse piirangud liikmesriikide kodanike suhtes, kes asuvad mõnes teises liikmesriigis kui see isik, kellele teenuseid pakutakse. Seega peab Euroopa Liidu esmase õiguse alusel olema tagatud teenuste liikumisvabadus ning diskrimineerimine on keelatud.

Elektroonilise kaubanduse direktiivi artikli 3 lõiked 1 ja 2 sätestavad, et iga liikmesriik tagab, et infoühiskonna teenused, mida pakub tema territooriumil asuv teenuseosutaja, vastavad kõnealuses liikmesriigis kehtivatele kooskõlastatud valdkonna küsimusi puudutavatele riigisisestele õigusnormidele. Liikmesriigid ei tohi piirata teisest liikmesriigist pärit infoühiskonna teenuste osutamise vabadust. Eelnimetatud artikli 3 lõikeid 1 ja 2 ei kohaldata kõnealuse artikli 3(3) järgi lisas nimetatud valdkondade suhtes. Nimetatud lisa näeb ette, et vastavalt artikli 3 lõikes 3 sätestatule ei kohaldata artikli 3 lõikeid 1 ja 2 järgmistel juhtu-

⁴⁷⁷ Walter/Riede, p. 45.

⁴⁷⁸ *ibid.*, p. 48.

del: autoriõigus, autoriõigusega kaasnevad õigused, direktiivis 87/54/EMÜ ja direktiivis 96/9/EÜ nimetatud õigused, samuti tööstusomandi õigused.

Teenuste direktiiv annab liikmesriikidele võimaluse teatud tingimustel kehtestada teenuste liikumisvabaduse ja mittediskrimineerimise põhimõtte puhul erandeid. Teenuste direktiivi artikkel 17(11) sätestab, et direktiivi artiklit 16⁴⁷⁹ ei kohaldata autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste ja Nõukogu 1986. aasta 16. detsembri direktiiviga 87/54/EMÜ pooljuhttoodete topoloogia õiguskaitse kohta ning Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 1996. aasta 11. märtsi direktiiviga 96/9/EÜ andmebaaside õiguskaitse kohta hõlmatud õiguste osas, samuti tööstusomandi õiguste osas. Teenuste direktiivi kohaldamine kollektiivse esindamise organisatsioonidele on aga vaidluse all. Küsimusele, kas teenuste direktiiv kohaldub ka teenuseid osutavatele kollektiivse esindamise organisatsioonidele, ei ole erialakirjanduses ühest vastust.⁴⁸⁰ Õigusteoreetikute ja praktikute seas valitsevad selles küsimuses vastuolulised seisukohad. Osa autoreid ei nõustu käsitlusega, et teenuste direktiiv kohaldub kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt teenuste osutamisele. Nad on seisukohal, et kõnealune direktiiv ei kohaldu kollektiivse esindamise organisatsioonidele, kuivõrd direktiivi artikli 17(11) järgi on autoriõigus kui selline direktiivi kohaldamisalast *expressis verbis* välja jäetud.⁴⁸¹ Vastupidise seisukoha esindajad seevastu arvavad, et kuivõrd kollektiivse esindamise organisatsioon ei ole direktiivis piirangute loetelus eraldi nimetatud, siis kohaldub direktiiv ka kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt teenuste osutamisele.⁴⁸²

Teenuste direktiivi kohaldatavuse küsimus on olulise tähtsusega, kuna sellest tulenevalt on liikmesriikidel kas keelatud või lubatud kehtestada kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevuse kohta riiklikus seadusandluses erisätteid. Juhul kui teenuste direktiiv ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonidele kohaldatav, siis saavad liikmesriigid oma seadusandluses diskretsiooni piires kehtestada kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamisele ja tegevusele erireegleid. Juhul kui teenuste direktiiv on kollektiivse esindamise organisatsioonidele kohaldatav, peaks liikmesriik ka mis tahes teises Euroopa Liidu liik-

⁴⁷⁹ Teenuste direktiivi artikkel 16 näeb ette teenuste osutamise vabaduse tingimused Euroopa Liidus. Artikli lõige 1 sätestab, et liikmesriigid austavad teenuseosutajate õigust osutada teenuseid muus liikmesriigis kui selles, kus nad on asutatud. Liikmesriik, kus teenust osutatakse, tagab oma territooriumil vabaduse teenuste osutamise valdkonnale juurdepääsuks ja selles valdkonnas tegutsemiseks. Liikmesriigid ei sea oma territooriumil teenuste osutamise valdkonnale juurdepääsu ega selles valdkonnas tegutsemise eeltingimuseks vastavust mis tahes järgmistele nõuetele, mis ei vasta järgmistele põhimõtetele: a) mittediskrimineerimine: nõuded ei või olla otseselt ega kaudselt diskrimineerivad kodakondsuse alusel või juriidilise isiku puhul asutamiskoha liikmesriigi alusel; b) vajadus: nõue peab olema põhjendatud avaliku korra, avaliku julgeoleku, rahvatervise või keskkonnakaitse seisukohast; c) proportsionaalsus: nõuded peavad olema sobivad taotletava eesmärgi saavutamise tagamiseks ega või minna nimetatud eesmärgi saavutamiseks vajalikust kaugemale.

⁴⁸⁰ Schierholz, p. 1159, 1172–1173.

⁴⁸¹ Fisor/Levinski, p. 1172.

⁴⁸² *ibid.*, p. 1172.

mesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni suhtes rakendama võrdsetel alustel kõiki riigisiseses seaduses sätestatud reegleid. Samuti peaks teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonidel olema pädevus esindada mitteliikmetest õiguste omajaid õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral. M. Fiscor ja S. von Levinski toovad välja, et teenuste direktiivi kohaldamine kollektiivse esindamise organisatsioonidele tooks kaasa mitmeid probleeme nendes Euroopa Liidu liikmesriikides, kus on antud teatud õiguste kollektiivseks teostamiseks tegevusluba vaid ühele kollektiivse esindamise organisatsioonile, näiteks Austrias, Itaalias ja Ungaris.⁴⁸³ Nad rõhutavad, et kuna teenuste direktiivi kohaldumine kollektiivse esindamise organisatsioonidele on praegu vaidluse all, on seetõttu äärmiselt vajalik Euroopa Liidus ühtlustada kollektiivse esindamise organisatsioonide asutamist ja pädevust reguleerivad õigusnormid.⁴⁸⁴

Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi ettepaneku seletuskirjas on Euroopa Komisjon toonud selgelt välja seisukoha, et teenuste direktiivi kohaldatakse kollektiivse esindamise organisatsioonide tegevusele.⁴⁸⁵ Selle direktiivi preambula artiklis 8 rõhutatakse, et direktiivi õiguslikuks aluseks peaks olema Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 62, sest tegemist on sektoriga, mille teenuseid pakutakse kogu liidus. Direktiivi artikkel 5(2) näeb lisaks ette, et õiguste omajatel on õigus volitada enda valitud kollektiivse esindamise organisatsiooni, et see teostaks õigusi, õiguste kategooriaid või haldaks eri liiki teoseid ja muud nende valitud materjali nende valitud territooriumil, sõltumata kollektiivse esindamise organisatsiooni või õiguste omaja kodakondsusest, elukoha- või asukohaliikmesriigist. Viidatud artiklist tulenevalt peab õiguste omajale olema tagatud võimalus vabalt valida, millist Euroopa Liidu kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi teostama volitada. Samuti tuleneb seega direktiivist põhimõte, et kõiki kollektiivse esindamise organisatsioone tuleb Euroopa Liidus kohelda võrdselt, sõltumata sellest, millises liikmesriigis need on asutatud.

Tuleb järeltada, et Eestis on põhjendatud kehtivat AutÕS § 76 lõiget 2 täpsustada ja täiendada. Peaks olema üheselt arusaadav ja selge, et kollektiivse esindamise organisatsioonina AutÕS § 76 lg 2 tähenduses tuleb käsitleda ka neid kollektiivse esindamise organisatsioone, mis on asutatud mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna riigis. Taoline muudatus viiks Eesti õiguse kooskõlla autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklist 5(2) tuleneva nõudega, et õiguste omajal peab olema võimalus vabalt valida, millist Euroopa Liidu kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi teostama volitada. Doktoritöö autor teeb ettepaneku sõnastada AutÕS säte järgmiselt:

⁴⁸³ *ibid.*, p. 1173.

⁴⁸⁴ *ibid.*, p. 1173.

⁴⁸⁵ COM(2012) 372 final. Seletuskiri, lk 5.

Kollektiivse esindamise organisatsiooniks tuleb käesoleva seaduse tähenduses lugeda ka teises Euroopa Liidu liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna riigis mis tahes juriidilises vormis asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni, mis vastab kollektiivse esindamise organisatsiooni tunnustele Eestis. Käesolevas lõikes nimetatud kollektiivse esindamise organisatsioon on õigustatud teostama õiguste omajate õigusi kollektiivselt ka kohustusliku ja laiendatud kollektiivse teostamise korral.

Analoogse sätte on pakkunud Eesti uue AutõKõS eelnõu koostamise raames välja ka intellektuaalomandi kodifitseerimise töögrupp.⁴⁸⁶ Doktoritöö autor töötas töögrupi liikmena välja eelnõu õiguste kollektiivse teostamise normistiku, sealhulgas vaadeldava sätte. Eelnõu esialgses versioonis ei olnud täpsustatud, et kollektiivse esindamise organisatsioon peab vastama kollektiivse esindamise organisatsiooni tunnustele Eestis. Doktoritöös läbiviidud uurimuse pinnalt tuleks eelnõus kasutada doktoritöös eespool väljatoodud täiendatud varianti.

Kokkuvõtteks. Teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonil peaksid õiguste kollektiivsel teostamisel Eestis olema samasugused õigused ja kohustused nagu Eestis asutatud vastaval organisatsioonil. Euroopa Liidus tuleks kollektiivse esindamise organisatsioone kohelda võrdselt. Teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioon peaks olema pädev teostama Eestis kollektiivselt autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi ka õiguste kohustusliku ja laiendatud kollektiivse teostamise korral. Kehtiv AutÕS § 76 lg 2 on ebaselge ja tekitab õiguspraktikas probleeme. Seetõttu tuleks seda täiendada ja sätestada, et kollektiivse esindamise organisatsiooniks tuleb AutÕS tähenduses lugeda ka teises Euroopa Liidu liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna riigis mis tahes juriidilises vormis asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni, mis vastab kollektiivse esindamise organisatsiooni tunnustele Eestis.

⁴⁸⁶ Vt AutõKõS eelnõu versioon 23.08.2013, § 71 lg 2, lk 27.

4. AUTORIÕIGUSTE JA AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE LAIENDATUD KOLLEKTIIVNE TEOSTAMINE

4.1. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõtted

Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on kollektiivse esindamise organisatsioonil õigus teostada ka selliste õiguste omajate õigusi, kes ei ole organisatsiooni liikmed ega keda organisatsioon ei esinda esinduslepingu alusel. Oluline on, et õiguste kollektiivse teostamise korral saab kollektiivse esindamise organisatsioon seaduse alusel õiguse esindada kõiki sama kategooria õiguste omajaid. Näiteks autorite kollektiivse esindamise organisatsioon saab esindada kõiki autoreid, kuid ei saa õigust esindada esitajaid. M. Fiscori käsitluse kohaselt on õiguste laiendatud kollektiivne teostamine seetõttu oma olemuselt väga sarnane täisliitsentsiga (ingl k *blanket license*)⁴⁸⁷, kuna ka täisliitsentsi alusel antakse õiguste kasutajale luba kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks.⁴⁸⁸ Ch. Handke ja R. Towse on asunud samasugusele seisukohale.⁴⁸⁹ Erialakirjanduses kasutatakse õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel sõlmitud litsentsilepingu tähistamiseks termineid „laiendatud kollektiivne litsentsileping” või „laiendatud kollektiivlitsentsileping” (ingl k *extended collective licensing agreement*) ning nendest tuletatud termineid „laiendatud kollektiivne litsents” või „laiendatud kollektiivlitsents” (ingl k *extended collective license*). Doktoritöö autori hinnangul on kõige sobilikum termin „laiendatud kollektiivne litsentsileping”, mida on käesolevas doktoritöös kasutatud.

Doktoritöö autori hinnangul tagavad autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse seitse järgmist põhimõtet:

- 1) lepinguvabaduse põhimõtte järgimine laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimisel;
- 2) õiguste omajate *opt-out* õigus⁴⁹⁰;
- 3) õiguskindluse tagamine;
- 4) üldsusele autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele juurdepääsu võimaldamine;
- 5) kõikidele õiguste omajatele litsentsitasude kogumine;

⁴⁸⁷ K. Nõmmela kasutab ingliskeelse mõiste *blanket license* tähistamiseks oma magistritöös eestikeelset terminit „täisliitsents”. Doktoritöö autor peab sobilikuks samuti seda terminit kasutada. Vt Nõmmela, lk 6.

⁴⁸⁸ Fiscor (2003), p. 49–50.

⁴⁸⁹ Handke/Towse, p. 939.

⁴⁹⁰ Õiguskirjanduses nimetatakse seda õigust ka vetoõiguseks (ingl k *right of veto*) ja õiguseks keelata (ingl k *right to prohibit*). *Opt-out* õiguse olemus on avatud doktoritöö käesolevas alapeatükis vastava teemakäsitluse juures.

- 6) madalad tehingukulud kõikide õiguste omajate õiguste samaaegsel teostamisel;
- 7) õiguste paindlik litsentsimine.

Järgnevalt on doktoritöö käesolevas alaosas analüüsitud, kuidas loetletud põhimõtted tagavad autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse.

Jätkusuutlikkus õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on tagatud **esiteks** seeläbi, et laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimisel lähtutakse lepinguvabaduse põhimõttest. Lepinguvabaduse põhimõtte õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel väljendub doktoritöö autori arvates järgnevalt nimetatud kolmes printsiibis. Esiteks, kollektiivse esindamise organisatsioon ja õiguste kasutaja saavad pidada õiguste kasutamise tingimuste üle vabalt läbirääkimisi. Teiseks, nii kollektiivse esindamise organisatsioonil kui ka õiguste kasutajal on võimalik otsustada, kas laiendatud kollektiivne litsentsileping üldse sõlmida. Kolmandaks, lepingu sõlmimisel on mõlemal lepingupoolel võimalik määrata kindlaks, kelle poolt, kus, millal ja millistel tingimustel leping sõlmitakse. Võrreldes õiguste laiendatud kollektiivset teostamist näiteks sundlitsentsiga või õiguste kohustusliku kollektiivse teostamisega, tuleb tõdeda, et nii kollektiivse esindamise organisatsioonil, õiguste kasutajatel kui ka õiguste omajatel on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral märkimisväärselt suurem lepinguvabadus. Sundlitsentsi puhul on õiguste omajatele makstav tasu ning muud peamised õiguste kasutamise tingimused aga määratud kindlaks õigusaktides. Doktoritöö autor nõustub siinkohal J. Axhamni ja L. Guibaultiga selles, et kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt läbiräägitud litsentsitasu on üldjuhul oluliselt kõrgem kui seadusega kehtestatud tasu sundlitsentsi puhul.⁴⁹¹

Teine oluline põhimõtte õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on see, et õiguste omajatel on õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise ehk *opt-out* õigus. Järgnevalt selgitatakse doktoritöös kõigepealt *opt-out* õiguse sisu ja analüüsitakse, millist eestikeelset terminit oleks selle mõiste tähistamiseks sobiv kasutada. *Opt-out* õigus tähendab mitteliikmest õiguste omaja võimalust asuda oma õigusi individuaalselt teostama, avaldades igal ajal oma tahet selle kohta, et laiendatud kollektiivne litsentsileping tema õigusi enam ei hõlmaks, ja keelates selle alusel oma õiguste edasise kasutamise. P. Kala on kasutanud *opt-out* õiguse tähistamiseks eesti keeles termineid „võimalus astuda välja laiendatud kollektiivse litsentsi süsteemist”⁴⁹² ja „mitteesindatud õiguste omajate võimalus keelata oma õiguste kasutamine”⁴⁹³. Doktoritöö autori arvates ei ole need aga käsitletava mõiste tähistamiseks kõige sobivamad terminid. Alljärgnevalt analüüsib doktoritöö autor, millise eestikeelse termini võiks *opt-out* õiguse tähistamiseks Eesti õiguskorras kasutusele võtta.

⁴⁹¹ Axhamn/Guibault (2011b), p. 513.

⁴⁹² Kala, lk 31.

⁴⁹³ *ibid.*, lk 37.

Esiteks võiks sobiliku termini väljatöötamisel kaaluda lähtumist mõnest VÕS-s sätestatud isikutevaheliste võlasuhte lõppemise alusest. VÕS § 186 järgi lõpeb võlasuhe kas kohase täitmise, tasaarvestuse, kokkulangemisega, võlasuhte lõpetamise kokkuleppega, lepingust taganemisega, lepingu ülesütlemisega, füüsilisest isikust võlgniku surmaga, kui kohustust ei saa täita temal isikliku osavõtuta, füüsilisest isikust võlausaldaja surmaga, kui kohustus tuli täita isiklikult võlausaldajale või muul seaduses või lepinguga ettenähtud juhul. Eespool loetletud võlasuhte lõppemise aluste hulgast saaks doktoritöö autori hinnangul kõne alla tulla üksnes terminid „lepingust taganemine” ja „lepingu ülesütlemine”. Laiendatud kollektiivset litsentsilepingut tuleks doktoritöö autori hinnangul käsitleda kestvuslepinguna. VÕS § 195 lg 3 defineerib kestvuslepingut püsiva kohustuse või korduvate kohustuste täitmisele suunatud lepinguna. Kestvuslepingu puhul on oluline kriteerium, et lepingut ei täideta ühekordselt, vaid mingi pikema aja jooksul, samuti peab kohustuste täitmises esinema mingi korduvus või perioodilisus või kohustuste täitmine seisnema mingis püsivas seisundis.⁴⁹⁴ Laiendatud kollektiivse litsentsilepinguga on kollektiivse esindamise organisatsioon andnud õiguste kasutajale õiguse kasutada kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi pikema ajaperioodi jooksul ning õiguste kasutaja põhikohustus on maksta selle eest tasu. Kuigi kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajad ise ei ole laiendatud kollektiivse litsentsilepingu pooleks, on kollektiivse esindamise organisatsioon nende õiguste kasutamiseks loa andnud. Asudes oma õigusi teostama individuaalselt, ütleksid õiguste omajad seega oma sellekohase tahteavalduse tegemisega laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sisuliselt üles. VÕS § 195 lg 2 sätestab, et kui lepingupool võib vastavalt seadusele või lepingule lepingu üles öelda, vabastab ülesütlemine mõlemad lepingupooled nende lepinguliste kohustuste täitmisest. Lepingust kuni selle ülesütlemiseni tekkinud õigused ja kohustused jäävad aga kehtima. Alates *opt-out* õiguste teostamisest ei teki laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust õiguste omajatele enam õigusi ega kohustusi, samas jäävad kuni laiendatud kollektiivse litsentsilepingu ülesütlemiseni sellest tulenevad õigused ja kohustused kehtima. Õiguste kasutamine vastavalt laiendatud kollektiivlitsentsilepingus kokkulepitud tingimustele loetakse toimunuks õiguspäraselt kuni ajani, mil õiguste omaja laiendatud kollektiivse litsentsilepingu üles ütles. Õiguste omajal ei ole tagasiulatuvalt loa andmisest võimalik keelduda. *Opt-out* õiguste teostamine ei mõjuta seega enne ülesütlemist laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust tekkinud õiguste ja kohustuste kehtivust. Seetõttu leiab doktoritöö autor, et ingliskeelse termini *opt-out* õiguste eestikeelseks vasteks võiks sobida „õigus laiendatud kollektiivne litsentsileping üles öelda” või „laiendatud kollektiivse litsentsilepingu ülesütlemise õigus”.

Samas tuleb doktoritöö autori arvates asuda seisukohale, et laiendatud kollektiivne litsentsileping ei kujuta Eesti õiguskorras endast lepingulist suhet õiguste kasutaja ja kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmest õiguste omaja vahel. VÕS § 8 lg 1 sätestab, et leping on tehing kahe või enama isiku

⁴⁹⁴ Varul/Kull/Kõve/Käerdi (2006), lk 651.

(lepingupoolte) vahel, millega lepingupool kohustub või lepingupooled kohustuvad midagi tegema või tegemata jätma. TsÜS § 67 lg 2 lause 3 näeb ette, et mitmepoolne tehing on tehing, mille tegemiseks on vaja kahe või enama isiku tahteavaldust. Kollektiivse esindamise organisatsioon esindab mitteliikmest õiguste omajaid laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimisel seadusest tuleneva volituse alusel. Kuigi eksisteerib lepinguline suhe kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahel ning sõlmitud litsentsilepingu tingimusi laiendatakse ka mitteliikmetest õiguste omajate õiguste kasutada andmisele, ei ole mitteliikmest õiguste omaja ise avaldanud tahet lepingulisse suhtesse astumiseks. Sellest tulenevalt ei ole õiguste omajal võimalik laiendatud kollektiivset litsentsilepingut „üles öelda”, kuivõrd ilma õiguste omaja tahteavaldusest ei saa eksisteerida õiguste kasutaja ja õiguste omaja vahel lepingulist suhet. Sarnaselt PärS § 4 lõikes 2 ettenähtud loobumissüsteemiga⁴⁹⁵ on õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumiseks õiguste omajal vaja teha tahteavaldus. Senikaua, kuni mitteliikmest õiguste omaja ei ole tahteavaldust teinud, on õiguste kasutajal õigus selle õiguste omaja autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi vastavalt laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimustele kasutada. Seetõttu leiab doktoritöö autor, et Eesti õiguskorras oleks sobiv võtta *opt-out* õiguse tähistamiseks kasutusele eestikeelne termin „õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigus”.

Doktoritöö autori hinnangul on õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigus üks olulisemaid põhimõtteid õiguste laiendatud kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse tagamisel. Võrreldes õiguste laiendatud kollektiivset teostamist näiteks õiguste kohustusliku ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamisega, on õiguste omajate huvidega märkimisväärselt rohkem arvestatud, kuivõrd õiguste omajatel on võimalik igal ajal oma õigusi ka individuaalselt teostama asuda. Sealhulgas on õiguste omajatel endal võimalik määrata kindlaks litsentsitasu suurus, mida nad oma õiguste kasutada andmise eest peavad põhjendatuks saada. Õiguste kohustusliku ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral saab litsentsilepingu tingimusi kindlaks määrata ainult kollektiivse esindamise organisatsioon ning õiguste omajatel on võetud võimalus oma õigusi individuaalselt teostada. Sundlitsents on õiguste omajate jaoks võrreldes õiguste kohustusliku ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamisega aga veelgi piiravam, sest sundlitsentsi korral ei ole õiguste kasutamise tingimused määratletud kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt, vaid on üldjuhul seaduses sätestatud. Õiguste omajate lepinguvaldust on seega oluliselt piiratud.

Kui õiguste omaja loobub õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest ja asub oma õigusi ise teostama, siis ei tulene talle kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahel sõlmitud laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust edaspidi enam õigusi ega kohustusi. Õiguste omajal on võimalik sõl-

⁴⁹⁵ PärS § 4 lg 1 sätestab, et pärandi avanemisel läheb pärand üle pärijale. Lõike 2 kohaselt võib pärija pärandist PärS-s sätestatud korras loobuda.

mida õiguste kasutajaga uus litsentsileping endale sobivatel tingimustel. Sellega seoses tuleb doktoritöö autori arvates siiski arvestada, et samas valdkonnas juba olemasolevatel litsentsilepingutel on nii õiguste kollektiivsele kui ka individuaalsele teostamisele oluline mõju. Lähtudes Euroopa Liidu Kohtu praktikast on samas valdkonnas varem sõlmitud litsentsilepingutel oluline mõju ka teistele litsentsilepingutele. Kohtuasjas SENA vs. NOS sedastas kohus, et õiglase tasu suuruse kindlaksmääramisel peavad siseriiklikud kohtud arvesse võtma selliseid asjaolusid nagu fonogrammide edastamise aeg, potentsiaalne auditoorium ja samas valdkonnas sõlmitud litsentsilepingutes kokkulepitud tasumäärad.⁴⁹⁶ Ka oma hilisemas kohtuasjas CERT vs. SPRE & GVL⁴⁹⁷ on Euroopa Kohus samasugusele seisukohale jäänud. Seega saab järeldada, et tegelikkuses on õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel oluline mõju ka nende õiguste omajate õiguste teostamisele, kes on õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobunud. Samas võivad õiguste laiendatud kollektiivse teostamise puhul õiguste omajad ka üldse keelata oma õiguste kasutamise. Doktoritöö autori hinnangul on seeläbi õiguste omajate huvid kaitstud.

Kolmandaks õiguste laiendatud kollektiivse teostamise oluliseks põhimõtteks tuleb pidada õiguskindluse tagamist. Laiendatud kollektiivse litsentsilepinguga antakse isikule õigus kasutada kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi. Juhul kui mõni õiguste omaja soovib oma õigusi teostada individuaalselt ning loobub õiguste kollektiivsest teostamisest, siis peab ta selleks eraldi tahet avaldama. See tagab õiguste kasutajatele õiguskindluse. Erinevalt näiteks õiguste kohustuslikust kollektiivsest teostamisest saab õiguste kasutaja seega õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral olla täiesti kindel, et kõikide õiguste kasutamine on õiguspärane. Mitte ükski õiguste omaja ei saa tema vastu esitada õigusrikkumistest tulenevaid tsiviil- või karistusõiguslikke nõudeid.

Doktoritöö autor leiab, et õiguste laiendatud kollektiivse teostamise rakendamist tasuks seetõttu kaaluda sellistel juhtudel, kui õiguste omajatele on seaduses ettenähtud tasu saamise õigus, mitte ainuõigus lubada ja keelata oma õiguse kasutamist. Näiteks on Eestis AutÕS § 72 kohaselt fonogrammitootjatele ja esitajatele nähtud ette õigus saada õiglase tasu kaubanduslikul eesmärgil avaldatud fonogrammi üldsusele suunamise korral. Seadusandja võiks kaaluda õiglase tasu saamise õiguse asemel ainuõiguse kehtestamist, rakendades samal ajal õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Praegu on AutÕS § 72 kohaselt näiteks igal fonogrammitootjal võimalik esitada ringhäälinguorganisatsiooni vastu nõue õiglase tasu saamiseks, seejuures tasu maksmata jätmise näol on tegemist fonogrammitootjate varalise õiguse rikkumisega. See on õiguspraktikas toonud ringhäälinguorganisatsioonidele kaasa õigusliku ebakindluse. Ainuõigus annaks ühelt poolt fonogrammitootjatele küll tugevama õigusliku positsiooni, kuna see tähendab ainuõigust lubada ja keelata fonogrammide üldsusele suunamist. Teiselt poolt oleks samal ajal aga ka ringhäälinguorganisatsioonide huvid paremini kaitstud, sest kõikide fonogrammitootjate üldsusele suunamise õiguse kasutami-

⁴⁹⁶ EK 06.02.2003, C-245/00.

⁴⁹⁷ EK 14.07.2005, C-192/04.

seks luba saada oleks õiguste laiendatud teostamise korral palju lihtsam. Käesoleva doktoriväitekirja autor arvab, et autoriõigusega seotud huvigruppide huvid oleksid paremini tasakaalustatud juhul, kui õiglase tasu saamise õiguse asemel oleks seadusega kehtestatud ainuõigus fonogrammide üldsusele suunamise lubamiseks ja keelamiseks ning samal ajal oleks selle õiguse teostamiseks nähtud seaduses ette õiguste laiendatud kollektiivne teostamine.

Neljas õiguste laiendatud kollektiivse teostamise oluline põhimõte on, et üldsusele tagatakse juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Laiendatud kollektiivne litsentsileping võimaldab saada loa kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks. Vastasel juhul oleksid õiguste kasutajad tegelikult kohustatud kontrollima iga autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti kasutamise puhul eraldi, kas kollektiivse esindamise organisatsiooniga sõlmitud litsentsileping annab vastava loa kasutada iga konkreetse õiguste omaja õigusi. Praktikas oleks see tihtipeale võimatu ja tingiks olukorra, kus õiguste kasutajad teatud valdkonnas õiguste kasutamisest üldse loobuksid. Selle tagajärjel ei saaks juurdepääsu autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele enam ka üldsus.

Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise **viies** põhimõte on see, et kõikidele õiguste omajatele on nende õiguste kasutamise eest tagatud litsentsitasu. Laiendatud kollektiivne litsentsileping kohaldub kõikidele õiguste omajatele samasugustel tingimustel ning seega on ka kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatel õigus litsentsitasu saada. Kollektiivse esindamise organisatsioonile on nähtud nimelt seadusega ette kohustus koguda ja jaotada õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel tasu kõikidele õiguste omajatele. Seetõttu saavad ka need õiguste omajad, kes ei ole sõlminud kollektiivse esindamise organisatsiooniga esindus- või liikmelepingut, nõuda kollektiivse esindamise organisatsioonilt laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel kogutud tasu väljamaksmist seaduses sätestatud ajaperioodi jooksul. Seega erinevalt õiguste kohustuslikust kollektiivsest teostamisest on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral õiguste omajatele igal juhul tagatud litsentsitasu nende õiguste kasutamise eest.

Kuues õiguste laiendatud kollektiivse teostamise oluline põhimõte on see, et kõikide õiguste omajate õigusi teostatakse samal ajal. Seetõttu on ka tehingukulud laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimisel madalad. Tehingukulu on õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel üldjuhul väiksem kui näiteks õiguste vabatahtlikul kollektiivsel teostamisel ja õiguste individuaalsel teostamisel. Õiguste kasutaja saab ühe litsentsilepinguga kõikide õiguste omajate õigused ega pea asuma eraldi õiguste omajatega läbirääkimisi pidama ja lepinguid sõlmima. I. Brinker ja T. Holzmüller rõhutavad, et õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on võimalik oluliselt vähendada nende õiguste omajate arvu, kellega õiguste kasutaja peaks astuma eraldi õigussuhtesse.⁴⁹⁸ Brüsseli mõttekoja Lissaboni Nõukogu⁴⁹⁹ liikmete I. Hargreavesi ja B. Hugenholtzi

⁴⁹⁸ Brinker/Holzmüller, p. 558.

⁴⁹⁹ Lissaboni Nõukogu kohta vt lähemalt <http://www.lisboncouncil.net/>.

väljatöötatud Euroopa Liidu autoriõiguse reformi aluspõhimõtetes rõhutatakse, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on hädavajalik autoriõiguse objektide massilisel digitaliseerimisel, kuna selle puhul ei oleks muidu võimalik saada madalate tehingukuludega luba kõikide õiguste omajate õiguste kasutamiseks.⁵⁰⁰ Õiguspraktikas on võimatu saavutada olukorda, et kollektiivse esindamise organisatsioon esindaks eranditult kõiki õiguste omajaid. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil aga teostada kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi ja anda õiguste kasutajale ühe litsentsilepinguga loa kõikide õiguste omajate õiguste kasutamiseks.

Seitsmes õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõte on paindlikkus, kuivõrd see võimaldab praktikas õigusi teostada ka sellistel juhtudel, kus ilma õiguste laiendatud kollektiivse teostamiseta oleks litsentsimine võimatu või äärmiselt raskendatud. Seda põhimõtet illustreerivad hästi kahe rahvusvaheliselt tuntud autoriõigusteadlase seisukohad. J. Liedes toob nimelt esile, et õiguste laiendatud kollektiivse teostamisega on võimalik infoühiskonnas teatud elulistest olukordades mittetoimiv autoriõiguse normistik muuta paindlikumaks.⁵⁰¹ D. Gervais rõhutab, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on nii paindlik kui ka efektiivne õiguste teostamise viis. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on eriti põhjendatud selliste õiguste teostamisel, mille individuaalne teostamine praktikas oleks võimatu või võtaks ebamõistlikult palju aja- ja raharessursse.⁵⁰²

Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on paindlikum mehhanism kui õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine. K. Nemvalts rõhutab, et õiguste laiendatud kollektiivse teostamise mudel tagab ühelt poolt tarbijale õiguskindluse, hõlmates võimalikult suurt hulka teoseid, mille kasutamine on seaduspärane, ning teiselt poolt garanteerib autorile õiglase hüvitise teoste masskasutuste eest. K. Nemvalts peab aga süsteemi nõrkuseks õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigust. Ta leiab, et mõned mõjudad tootjatest õiguste omajad ei soovi süsteemiga ühineda ja eelistavad oma õigusi individuaalselt teostada. Selle tagajärjel kitseneb õiguste laiendatud kollektiivse teostamise süsteemiga hõlmatud kasutuste hulk ja tekib õiguslik ebakindlus.⁵⁰³ Seega peab K. Nemvalts õiguste laiendatud kollektiivse teostamise oluliseks põhimõtteks olevat õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigust ühtlasi selle mudeli peamiseks probleemiks. Doktoritöö autor K. Nemvaltsi käsitlusega täielikult ei nõustu. Õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigus on probleemiks õiguste kasutajate jaoks. Õiguste omajate huvide kaitseks on see aga väga oluline põhimõte. See, et õiguste omajatele on antud võimalus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda, on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise peamine erinevus võrreldes õiguste kohustusliku kollek-

⁵⁰⁰ Hargreaves/Hughenoltz, p. 11.

⁵⁰¹ Liedes.

⁵⁰² Gervais (2005), p. 49.

⁵⁰³ Nemvalts, lk 516.

tiivse teostamisega. See loobumise õigus lähtub lepinguvabaduse põhimõttest ja tagab, et õiguste omajad saavad vabalt valida, kas nende jaoks on põhjendatud teostada oma õigusi kollektiivselt või individuaalselt.

Õiguspraktikas ei ole õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õiguse kasutamise tõttu siiani olulisi probleeme tekkinud. Laiendatud kollektiivseid litsentsilepinguid põhjalikult uurinud Taani jurist T. Foged on rõhutanud, et hoolimata seaduses ettenähtud õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigusest asuvad õiguste omajad laiendatud õiguste kollektiivse teostamise korral oma õigusi individuaalselt teostama praktikas äärmiselt harva.⁵⁰⁴ Doktoritöö autor leiab, et juhul kui õiguste laiendatud kollektiivset teostamist rakendatakse selleks sobivas õiguste kasutamise valdkonnas, on tõenäosus väike, et õigusi hakatakse selle asemel hoopis individuaalselt teostama. Tavapärastelt oskavad kollektiivse esindamise organisatsioonid hinnata, millistes valdkondades on õiguste laiendatud kollektiivne teostamine põhjendatud.

Doktoritöö autori hinnangul võib õiguste laiendatud kollektiivse teostamise paindlikkusega seenduvalt tõstatuda pigem probleem, et kollektiivse esindamise organisatsioon ei arvesta õiguste omajate huvidega ega ole õigussuhtes õiguste omajatega piisavalt paindlikud. Seda probleemi illustreerib hästi J. Litmani hinnang, et õiguste omajad peavad üldjuhul andma kollektiivse esindamise organisatsioonile teostamiseks kõik oma varalised õigused ja sellega annavad õiguste omajad tegelikult ära võimaluse otsustada vabalt oma õiguste teostamise üle.⁵⁰⁵ Näiteks peavad kõik autorid Eesti Autorite Ühingu (EAÜ) liikmeks astumisel sõlmima liikmelepingu, milles fikseeritakse õiguste üleandmine. Selle lepingu järgi annab autor EAÜ-le üle osa oma varaliste õiguste esindamise EAÜ poolt kindlaksmääratud tegevusvaldkondades. See hõlmab kõiki autori teoseid, mis senini on loodud ning lepingu kehtivuse ajal luuakse.⁵⁰⁶ EAÜ ei anna autorile võimalust valida valdkondi, milles EAÜ autori õigusi kollektiivselt teostama hakkab. Seega on autorid praktikas sunnitud andma kollektiivse esindamise organisatsioonile teostamiseks kõik need õigused, mida see organisatsioon on asunud teostama. Ka teised kollektiivse esindamise organisatsioonid ei võimalda üldjuhul õiguste omajal valida, milliseid õigusi ta saab kollektiivse esindamise organisatsioonile teostamiseks anda. Praktikas on õiguste omajal sageli võimalik valida üksnes selle vahel, kas sõlmida kollektiivse esindamise organisatsiooniga liikme- või esindusleping. Õiguste omajad ei saa aga otsustada, millistel tingimustel liikme- või esinduslepingut sõlmida. Õiguste omaja, kes on kollektiivse esindamise organisatsiooni liige või sõlminud esinduslepingu, ei saa nagunii üldjuhul asuda oma teatud õigust individuaalselt teostama. Seega ei ole õiguste omajatel võimalik õiguste kollektiivsest teostamisest loobuda, kuivõrd õiguste omaja on pidanud kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt kehtestatud reeglite tõttu andma kõik oma õigused teostamiseks

⁵⁰⁴ Foged, p. 22.

⁵⁰⁵ Litman, p. 35.

⁵⁰⁶ Vt lähemalt <http://eau.org/index.php?menuID=14&PHPSESSID=7b243ab9d24d8db8c2e18abe9c62b204>.

kollektiivse esindamise organisatsioonile. Eelkirjeldatud probleemi saab doktoritöö autori arvates lahendada nii, et kollektiivse esindamise organisatsioonidele nähakse ette kohustus pidada õiguste omajatega esindus- või liikmepingu sõlmimise üle läbirääkimisi ja kohustus anda õiguste omajatele võimalus valida, milliseid õigusi jääda individuaalselt teostama.

Õiguste kollektiivne teostamine oma olemuselt piirab õiguste omajate õiguste vaba teostamist. Õiguste omajatel peaks seetõttu olema õigus vabalt valida, milliseid õigusi kollektiivse esindamise organisatsioonile kollektiivseks teostamiseks üle anda ja milliseid õigusi individuaalselt teostada. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 5(4) järgi on õiguste omajatel võimalus vabalt valida, milliseid õigusi kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu kollektiivselt teostada ja milliseid mitte. Eelnimetatud artikkel sätestab selgelt põhimõtte, et õiguste omajatel on õigus lõpetada õiguste ja õiguste kategooria teostamise või eri liiki teoste ja muu materjali haldamise volitus, mis on antud kollektiivse esindamise organisatsioonile, või võtta sellelt organisatsioonilt tagasi mis tahes õigus, õiguste kategooria või teose liik ja muu materjal enda valitud liikmesriigis /.../. Direktiivi ettepaneku artikli 5(7) kohaselt on liikmesriigid kohustatud tagama, et kollektiivse esindamise organisatsioonil peab olema õiguste omaja selgesõnaline nõusolek iga õiguse või õiguste kategooria kollektiivseks teostamiseks. Euroopa Komisjon on Daft Punk kaasuses rõhutanud põhimõtet, et kuivõrd internetis on autoritel võimalik sõlmida otselepingu potentsiaalsete õiguste kasutajatega, ei tohi kollektiivse esindamise organisatsioonid sundida autoreid oma vastavat õigust teostama kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu.⁵⁰⁷ Tulenevalt Daft Punk kaasuses tehtud otsusest muutis selle vaidluse üheks osapooleks olnud kollektiivse esindamise organisatsioon SACEM vastavalt oma põhikirja, mille kohaselt saavad liikmed nüüd osade oma õiguste SACEM-i kaudu kollektiivsest teostamisest loobuda.⁵⁰⁸

Paindlikkus õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel tähendab doktoritöö autori arvates seega samuti seda, et õiguste omaja võiks saada vabalt valida, millised õigused anda teostamiseks üle kollektiivse esindamise organisatsioonile ja milliseid õigusi teostada individuaalselt. Õiguste kollektiivne teostamine ei tohi olla õiguste omajale ebamõistlik. Sellist varalist õigust, millel on õiguste omajale eelkõige suur majanduslik tähtsus, peaks ta saama vabalt individuaalselt teostada ka sellisel juhul, kui tema teised õigused on teostamiseks üle antud kollektiivse esindamise organisatsioonile. Ühe õiguse kollektiivset teostamist ei tohiks seetõttu siduda teiste õiguste kollektiivse teostamisega.

Kokkuvõtteks. Käesolevas alaosas käsitletud seitse põhimõtet tagavad doktoritöö autori hinnangul õiguste laiendatud kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse. Nendeks põhimõteteks on lepinguvabaduse põhimõtte järgimine

⁵⁰⁷ COMP/C2/37.219. Kõnealusel kaasuses soovisid kaks autorit –Banghalter ja Homem Christo teostada oma teatud õigusi individuaalselt, kuid SACEM-i organisatsioonisiseste reeglite alusel oli see keelatud, mistõttu jättis SACEM autorite liikmeks asutamise avaldused rahuldamata.

⁵⁰⁸ Guibault/Gompel, p. 8.

laiendatud kollektiivlitsentsilepingu sõlmimisel, õiguste omajate õigus loobuda õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest, õiguste kasutajatele õiguskindluse tagamine, üldsusele autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele ligipääsu võimaldamine, kõikidele õiguste omajatele litsentsitasude kogumine, kõikide õiguste omajate õiguste samaaegne teostamine ja õiguste teostamise paindlikkus. Teised õiguste kollektiivse teostamise viisid ei tugine õiguste teostamisel kõikidele nimetatud põhimõtetele.

4.2. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise erisused Euroopa Liidus

4.2.1. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise areng Euroopa Liidus

Euroopa Liidu tasandil on hakatud viimase aastakümneni jooksul õiguste laiendatud kollektiivse teostamise ulatuslikuma rakendamise võimalusi ja vajalikkust põhjalikumalt uurima. Euroopa Komisjon on õiguste laiendatud kollektiivset teostamist teaduse ja hariduse valdkonnas käsitlenud näiteks 2008. aasta Rohelises Raamatus „Autoriõigus teadmistepõhises majanduses”.⁵⁰⁹ Euroopa Komisjoni hinnangul on õiguste laiendatud kollektiivne teostamine infoühiskonnas jätkusuutlik viis litsentsida autoriõiguste objektide kasutamist raamatukogudes ja arhiivides.⁵¹⁰ Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on põhjendatud orbeoste ja e-raamatutega (ingl k *out-of-print books*) seotud õiguste litsentsimisel. Euroopa Komisjon on käsitlenud õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ka kui võimalikku jätkusuutlikku viisi, kuidas infoühiskonnas teostada autorite ja esitajate kättesaadavaks tegemise õigust (ingl k *making available right*).⁵¹¹ Diskussioon õiguste laiendatud kollektiivse teostamise teemal on seega saanud Euroopa Liidu tasandil väga aktuaalseks. Doktoritöö käesolevas alaosas keskendutakse Euroopa Liidus õiguste laiendatud kollektiivse teostamise väljakujunemise ja arengusuundade uurimisele. Samuti analüüsitakse, millist mõju on õiguste laiendatud kollektiivne teostamine avaldanud õiguste teostamise aluspõhimõtetele Euroopa Liidus.

Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise kontseptsioon pärineb Põhjamaadest, kus seda hakati välja töötama juba 1930. aastatel. J. Axhamn ja L. Guibault juhivad tähelepanu sellele, et alguses üritasid ringhäälinguorganisatsioonid selle asemel lobida sundlitsentsi kehtestamist, kuid see ettepanek lükati

⁵⁰⁹ Roheline Raamat. Autoriõigus teadmistepõhises majanduses. – Euroopa Ühenduste Komisjon. KOM(2008), 466. – ELT, 22.09.2009, C 228.

⁵¹⁰ Komisjoni Teatis. Autoriõigus teadmistepõhises majanduses. – Euroopa Ühenduste Komisjon, 19.10.2009. KOM(2009)532.

⁵¹¹ Reflection Document on Creative Content (Creative Content in a European Digital Single Market: Challenges for the Future. A Reflection Document of DG INFSO and DG MARKT, 22.10.2009, p 5.1, 5.3.

tagasi kui õiguste omajate ainuõigusi liigselt piirav lahendus.⁵¹² Algselt lähtuti õiguste laiendatud kollektiivse teostamise aluseks oleva ideoloogia arendamisel peamiselt majanduslikest kaalutlustest, kuid 1950. aastatest hakati rõhutama samuti kultuuri edendamise ja edasikandmise tähtsust.⁵¹³ Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise normistik kehtestati Euroopas esimest korda 1961. aastal Soomes⁵¹⁴ ja samal aastal ka Taanis.⁵¹⁵ Selle peamiseks eesmärkideks oli seatud lihtsustada ringhäälinguorganisatsioonidel õiguste omajatega läbirääkimiste pidamist ja litsentsilepingute sõlmimist, tagada õiguskindlus autoriõiguste kasutamisel ning ühtlasi võimaldada ringhäälinguprogrammide üldsusele edastamist.⁵¹⁶ Alates 1980. aastatest hakati Põhjamaades õiguste laiendatud kollektiivset teostamist kohaldama järjest rohkem ka muudes valdkondades kui ringhäälingu kaudu üldsusele edastamine.⁵¹⁷ Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise pikaajal ja järjest ulatuslikumal rakendamisel Põhjamaades on olnud oluline mõju õiguste kollektiivse teostamise arengule Euroopa Liidu õigusruumis.

Esimest korda reguleeriti õiguste laiendatud kollektiivset teostamist Euroopa Liidu ühtses õiguskorras satelliidi direktiiviga⁵¹⁸. Selle artiklis 3(2) nähti õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ette autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide satelliidi kaudu edastamisel.⁵¹⁹ On oluline märkida, et enne satelliidi direktiivi vastuvõtmist Põhjamaades juba mitmeid aastakümneid rakendatud õiguste laiendatud kollektiivne teostamine mõjutas seda direktiivi oluliselt. Seda seisukohta illustreerib hästi T. Dreieri väide, et satelliidi direktiivi artikli 3(2) sisu oli omamoodi kompromissiks erinevate liikmesriikide vahel, et Põhjamaades oleks võimalik jätkata seal riigisisese seadusega varem kehtestatud õiguste laiendatud kollektiivset teostamist satelliidi kaudu edastamise valdkonnas.⁵²⁰

Satelliidi direktiivi artikli 3(2) kohaselt hõlmab autoriõiguse objektide satelliidi kaudu taasedastamiseks sõlmitav õiguste kasutaja ja kollektiivse esindamise organisatsiooni vaheline litsentsileping ka nende õiguste omajate õigusi, kes ei ole volitanud kollektiivse esindamise organisatsiooni oma õigusi teostama. Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel peab satelliidi direktiivi

⁵¹² Axhamn/Guibault (2011a), p. 26.

⁵¹³ Lienes.

⁵¹⁴ Haarmann, s. 227.

⁵¹⁵ Foged, p. 21.

⁵¹⁶ Koskinen-Olsson, p. 257.

⁵¹⁷ Lienes.

⁵¹⁸ ELT, 06.10.1993, L 248/15.

⁵¹⁹ Satelliidi direktiivi artikkel 3 lg 2 näeb ette, et liikmesriik võib näha ette sätted, mille kohaselt kollektiivse esindamise organisatsiooni ja ringhäälinguorganisatsiooni vahelist kollektiivlepingut, mis käsitleb teatavat teoste kategooriat, võib laiendada sama kategooria õiguste omanikele, keda kollektiivse esindamise organisatsioon ei esinda, tingimusel, et satelliidi kaudu üldsusele edastamine toimub samal ajal kui sama ringhäälinguorganisatsiooni edastus maismaavõrgus ja esindamata õiguste omanikul on igal ajal võimalik arvata oma teosed kollektiivlepingu laiendusalt välja ja teostada oma õigusi individuaalselt või kollektiivselt.

⁵²⁰ Dreier (2010), p. 430–431.

kohaselt olema täidetud kaks tingimust. Esiteks, satelliidi kaudu edastamine peab toimuma esialgse ringhäälingusignaali edastamisega samaaegselt. Teiseks, kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt mitteesindatud õiguste omajatel peab olema võimalus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda. Viimane kriteerium on doktoritöö autori hinnangul õiguste omajate seisukohast väga oluline, sest see jätab õiguste omajale võimaluse otsustada oma õiguste teostamise viisi üle. See kriteerium eristab õiguste laiendatud kollektiivset teostamist õiguste kohustuslikust kollektiivsest teostamisest, mis on nähtud ette kaabellevi kaudu taasedastamise valdkonnas satelliidi direktiivi artikli 9(2) kohaselt.⁵²¹

Satelliidi direktiivi artikli 9(1) kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et autoriõiguse omajate ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate kaabellevi kaudu taasedastamise õigust teostatakse ainult kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu. Selle artikli peamine eesmärk on tagada, et ühe litsentsilepinguga oleksid hõlmatud kõik autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õigused. A. Schierholz toob välja, et satelliidi direktiivi artikkel 9(1) välistab olukorra, kus üksikud õiguste omajad takistaksid kaabelleviteenuste vaba liikumist, ja annab kaabellevioperaatoritele võimaluse omandada kõik õigused tsentraalselt.⁵²² Kaabellevi kaudu taasedastamise õigust saavad õiguste omajad teostada seega vaid kollektiivselt. Võrreldes sellist õiguste teostamise viisi õiguste kohustusliku kollektiivse teostamisega on oluline, et kollektiivse esindamise organisatsioonile on antud õigus teostada ka mitteliikmetest õiguste omajate õigusi.

Võrreldes satelliidi kaudu edastamise ja kaabellevi kaudu taasedastamise õiguste teostamiseks satelliidi direktiivis ettenähtud eriregulatsioone, nähtub, et kaabellevi valdkonnas ei ole õiguste omajatel võimalust õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda. Kollektiivse esindamise organisatsioonil on õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral seaduse alusel küll esindusõigus kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste teostamiseks, kuid samas ei ole õiguste omajale antud võimalust oma õigusi individuaalselt teostama hakata. Õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise võimalus on aga selle õiguste teostamise viisi puhul see oluline element, mis järgib lepinguvabaduse põhimõtet ning tagab kõige paremini õiguste omajate

⁵²¹ Satelliidi direktiivi artikkel 9 lg 2 sätestab, et kui õiguste omaja ei ole andnud oma õiguste haldamist üle kollektiivse esindamise organisatsioonile, loetakse, et sama kategooria õigusi haldav kollektiivse esindamise organisatsioon on volitatud haldama kõnealuse omaja õigusi. Kui asjaomase kategooria õigusi haldab rohkem kui üks kollektiivse esindamise organisatsioon, on õiguste omanikul vabadus valida, milline neist kollektiivse esindamise organisatsioonidest loetakse volitatuks esindama tema õigusi. Käesolevas lõikes osutatud õiguste omanikul on kaabellevivõrgu operaatori ja õiguste omaniku õigusi haldama volitatud kollektiivse esindamise organisatsiooni vahelisest kokkuleppest tulenevalt samad õigused ja kohustused nagu õiguste omanikel, kes on andnud kõnealusele kollektiivse esindamise organisatsioonile oma volitused, ning ta võib neile õigustele toetuda asjaomase liikmesriigi kindlaksmääratud aja jooksul, mis ei tohi olla lühem kui kolm aastat alates kuupäevast, mil kaabli kaudu taasedastati tema teost või muud kaitstavat objekti.

⁵²² Schierholz, p 1159–1165.

huvide arvesse võtmise. Doktoritöö autor leiab, et satelliidi artiklis 9(2) sätestatu on kombinatsioon õiguste laiendatud ja õiguste kohustuslikust kollektiivsest teostamisest. See on omapärane kahe erineva õiguste kollektiivse teostamise viisi segamudel. Doktoritöö autor leiab, et niisugust õiguste kollektiivse teostamise segamudelit on seetõttu põhjendatud nimetada õiguste kohustuslikuks laiendatud kollektiivseks teostamiseks.

Euroopa Liidu liikmesriikides on õiguste laiendatud kollektiivset teostamist satelliitlevi valdkonnas rakendatud juba ligikaudu kakskümmend aastat. Satelliidi direktiivi vastuvõtmine 1993. aastal on mõjutanud oluliselt Euroopa Liidus õiguste laiendatud kollektiivse teostamise arengut. Doktoritöö autori arvates on sellel omakorda olnud märkimisväärne mõju autoriõiguste kollektiivse teostamise aluseks olevate põhimõtete arengule. Nimelt lähtutakse õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel teistsugusest ideoloogilisest alusest kui traditsioonilisel õiguste kollektiivsel teostamisel. Üldjuhul on õiguste kasutajad pidanud ise olema aktiivsed, kuivõrd ilma õiguste omajatelt õigusi saamata ei oleks neil võimalik õiguspäraselt õigusi kasutada. Nii õiguste omajate kui ka kollektiivse esindamise organisatsioonide roll on olnud pigem passiivne. Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel eeldatakse aga õiguste omajatelt endalt oma õiguste teostamisel aktiivsust. Kollektiivse esindamise organisatsioon teostab aktiivselt nimelt nende passiivsete õiguste omajate õigusi, kes ei suuda, ei taha või ei pea vajalikuks ise oma õigusi kasutada individuaalselt või kollektiivselt teostada. Seega otsustab kuni ajani, mil õiguste omaja loobub õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest ja asub oma õigusi ise teostama, õiguste omaja eest tema õiguste kasutada andmise ja kasutamise tingimuste üle kollektiivse esindamise organisatsioon. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine lähtub põhimõttest, et õiguste kasutamine on lubatud seni, kuni õiguste omaja ei ole ise välistanud või keelanud oma õiguste teatud viisil kasutamist või teostamist. Traditsiooniliselt on õiguste kollektiivse teostamise põhimõtteks olnud, et õiguste kasutamine on lubatud alles pärast seda, kui õiguste kasutaja on selleks loa andnud.

Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise aluseks olevast põhimõttest, et õiguste omaja peab olema oma õiguste teostamisel eelkõige ise aktiivne, on praegu Euroopa Liidu ühtses õiguskorras hakatud järjest rohkem lähtuma. Näiteks on orbeoste direktiivis⁵²³ lähtutud ühe põhikontseptsioonina eeldusest, et orbeoste kasutamine ilma õiguste omaja eelneva loata peab olema teatud tingimustel lubatud seni, kuni õiguste omaja pole sellist õiguse kasutamist sõnaselgelt ära keelanud. Doktoritöö autori hinnangul on oluline rõhutada, et eelnimetatud direktiivi artikli 5 järgi liikmesriigid tagavad, et orbeosena käsitatud teose õiguste omajal oleks igal ajal võimalik „orbeose staatus tühistada” (ingl *k the possibility to putting an end to the orphan work status*). Seega on õiguste omajal võimalik asuda ise oma õigusi teostama, sealhulgas ka keelata autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamine.

⁵²³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/28/EL, 25.10.2012, orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta. – ELT, 27.10.2012, L 299/5..

Orbteoste direktiivi artikli 6 lõike 1 punkti 5 kohaselt peavad direktiivi artikli 1 lõikes 1 nimetatud organisatsioonid maksma tasu õiguste omajatele, kes tühistavad teose orbteose staatuse artikli 5 järgi. Liikmesriigid peavad tagama, et õiguste omajad saaksid orbteose staatuse tühistamisel oma õiguste kasutamise eest õiglast hüvitist liikmesriikide riigisisiseses seaduses ettenähtud tingimustel. Õiguste omajatele on seega tagatud tasu saamine.

Seega saab järeldada, et orbteoste kasutamist reguleerivad direktiivi sätted on kontseptuaalselt väga sarnased õiguste laiendatud kollektiivse teostamise normistikuga. Põhialusena lähtutakse orbteose direktiivis samuti sellest, et õiguste kasutamine on lubatud seni, kuni õiguste omaja ei ole ise välistanud või keelanud oma õiguste teatud viisil kasutamist või teostamist.

Käesolevas doktoritöös ei ole leidnud käsitlemist interneti otsingumootorite kaudu autoriõiguse objektide kättesaadavaks tegemisega seonduvad õiguslikud küsimused, doktoritöö autor peab aga käesoleva teema kontekstis asjakohaseks viidata vastavasisulistele Saksa Ülemkohtu ja Pariisi apellatsioonikohtu lahenditele⁵²⁴. Nende kohtulahendite kohaselt ei saanud Google'i pilditsingumootori kaudu autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kättesaadavaks tegemist pidada õigusrikkumiseks seetõttu, et otsingumootor võimaldab õiguste omajatel välistada õiguste objektide pilditsingumootori vahendusel kättesaadavaks tegemine (ingl k *no-trespassing function*). Selline kohtute seisukoht illustreerib käesoleva doktoritöö autori hinnangul praeguse ajahetke üldist arengusuunda õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidus, mis eeldab õiguste omajatelt aktiivset osalemist oma õiguste teostamise üle otsustamisel. See on ideoloogiliselt sarnane õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõtetega.

Kokkuvõtteks. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine võeti Euroopas esialgu kasutusele Põhjamaades, kuid alates satelliidi direktiivi vastuvõtmisest 1993. aastal hakati seda rakendama ka teistes Euroopa Liidu liikmesriikides autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel satelliitlevi valdkonnas. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise mõjul on Euroopa Liidus muutunud autoriõiguste teostamise aluspõhimõte. Traditsiooniliselt on selleks põhimõtteks olnud, et õiguste kasutamine on lubatud alles pärast seda, kui õiguste kasutaja on loa andnud. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine lähtub aga põhimõttest, et õiguste kasutamine on lubatud seni, kuni õiguste omaja ei ole ise välistanud või keelanud oma õiguste teatud viisil kasutamist või teostamist. Õiguste omajatelt eeldatakse oma õiguste teostamisel rohkem aktiivsust.

⁵²⁴ Saksa Ülemkohus 29.04.2010, I ZR 69/08; Pariisi Apellatsioonikohus 26.01.2011, RG 05/12117.

4.2.2. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise rakendusvõimalused Euroopa Liidus

Satelliitlevi valdkonnas hakati Euroopa Liidus õiguste laiendatud kollektiivset teostamist rakendama seetõttu, et litsentsilepingu sõlmimine iga üksiku õiguste omajaga oleks olnud satelliitlevi operaatoritele liiga kulukas ja aeganõudev. See oleks saanud takistuseks kogu valdkonna arengule.⁵²⁵ Infoühiskonnas on õiguste kasutajatel tekkinud õiguspraktikas sarnased probleemid ka teistes autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamise valdkondades. Doktoritöö käesolevas alaosas analüüsitakse, kas Euroopa Liidu ühtse õiguskorraga on kooskõlas, kui liikmesriigid rakendavad õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ka teistes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine. Samuti uuritakse, millal on õiguste laiendatud kollektiivse teostamine põhjendatud.

Õiguste kohustusliku ja kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise rakendamise võimalused on kehtivate rahvusvaheliste konventsioonide ja Euroopa Liidu õigusaktidest tulenevalt väga piiratud. M. Fiscor rõhutab, et ainuõigusliku iseloomuga autoriõiguse või autoriõigusega kaasnevate õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise kehtestamine on riigi seaduses võimalik üksnes sellisel juhul, kui rahvusvahelistes konventsioonides ja Euroopa Liidu õigusaktides on selline võimalus *expressis verbis* ette nähtud.⁵²⁶ Õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine on õiguste omajate huvide aspektist lähtudes oluliselt piiravama iseloomuga kui õiguste laiendatud kollektiivne teostamine. M. Fiscori eeltoodud käsitlus aga õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ei puuduta.

Infoühiskonna direktiivi⁵²⁷ preambula punkt 18 näeb ette, et direktiivi kohaldamine ei mõjuta riigisisese seadusega kehtestatud õiguste teostamise normistikku, nagu näiteks laiendatud kollektiivlitsentside sätteid. Laiendatud kollektiivset teostamist ei puuduta ka 9. aprillil 2014 jõustunud autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv. Selle preambula punktis 12 on toodud välja, et direktiiv ei mõjuta normistikku, mis käsitleb õiguste teostamist liikmesriikides, näiteks õiguste individuaalset teostamist, representatiivse kollektiivse esindamise organisatsiooni ja kasutaja vahelise lepingu laiendatud mõju – st laiendatud kollektiivseid litsentse (ing k *extended collective licenses*), kohustuslikku kollektiivset õiguste teostamist, esindamise ning kollektiivse esindamise organisatsiooni õiguste üleandmise õiguslikke eeldusi. P.-L. Haarmann rõhutab, et infoühiskonna direktiivi ideoloogia väljakujundamist mõjutas märkimisväärselt asjaolu, et Põhjamaades oli nähtud mitmetes autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamise valdkondades ette õiguste laiendatud kollektiivne teostamine.⁵²⁸ Infoühiskonna direktiivi preambula punktist 18 tuleneb J. Liedese hinnangul üheselt arusaadavalt, et õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ei saa pidada autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste

⁵²⁵ Dreier (2010), p. 398.

⁵²⁶ Fiscor (2003), p. 48.

⁵²⁷ ELT, 22.06.2001, L 167/10.

⁵²⁸ Haarmann, s. 258.

piiranguks, mida liikmesriigid tohivad oma seadusandlustes kehtestada reprodutseerimisõigusele ning üldsusele edastamise ja kättesaadavaks tegemise õigustele üksnes infoühiskonna direktiivi artiklis 5 loetletud juhtudel. Kui õiguste laiendatud kollektiivset teostamist käsitleda õiguste teostamise „korraldamisena” (ingl k *arrangement*), on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise kohaldamine Euroopa Liidu liikmesriikide pädevuses.⁵²⁹ Seega on infoühiskonna direktiivi ja autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi kohaselt jäetud liikmesriikidele võimalus säilitada oma riigisisese seaduses laiendatud õiguste kollektiivset teostamist reguleerivad sätted.

Euroopa Liidu ühtse õigustiku järgi tohivad seega liikmesriigid rakendada õiguste laiendatud kollektiivset teostamist nendes valdkondades, milles see oli riigisisese seaduses ette nähtud juba infoühiskonna direktiivi vastuvõtmisel. Sellega seondult kerkib esile aktuaalne küsimus, kas Euroopa Liidu liikmesriikidel on õigus rakendada õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ka uutes valdkondades. Selles küsimuses on erialakirjanduses asunud valdavalt jaatavale seisukohale. T. Koskinen-Olsson rõhutab, et infoühiskonna direktiivi preambula punkt 18 ei anna Euroopa Liidu liikmesriikidele mitte ainult õigust säilitada juba riigisisese seaduses olemasolevaid õiguste laiendatud kollektiivset teostamist reguleerivaid sätteid, vaid võimaldab liikmesriikidel samuti õiguse kehtestada sellised sätted ka uutes valdkondades. T. Koskinen-Olsson ei käsitle õiguste laiendatud kollektiivset teostamist autoriõiguse piiranguna.⁵³⁰ Samasugusele seisukohale on analüüsitava küsimuses asunud ka T. Foged.⁵³¹

D. Gervais leiab, et kuigi ka õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel küll mingil määral õiguste omajate õigusi piiratakse, ei saa sellise õiguste teostamise viisi kehtestamist pidada autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piiranguks, kuna õiguste omajatele on antud võimalus laiendatud kollektiivset teostamisest igal ajal loobuda.⁵³² Ka M. Fiscor peab õiguste laiendatud kollektiivse teostamise puhul kõige olulisemaks seda, et õiguste omajatel on õigus loobuda õiguste teostamisest. Erinevalt õiguste kohustuslikust kollektiivset teostamisest tagab võimalus õiguste laiendatud kollektiivset teostamisest loobuda õiguste omajate huvide ulatuslikuma arvessevõtmise. See omakorda õigustab lähenemist, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ei kujuta endast õiguste piirangut.⁵³³ Doktoritöö autor peab põhjendatuks selle seisukohaga nõustuda.

P.-L. Haarmann on asunud uuritavas küsimuses teistsugusele seisukohale. Ta leiab, et kuna õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral ei ole kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatel võimalik laiendatud kollektiivlitsentsilepingu tingimuste üle peetavaid läbirääkimisi mitte mingil viisil mõjutada, siis tuleks mitteliikmetest õiguste omajate puhul õiguste laiendatud kollektiivset teostamist olemuslikult pidada õiguste kohustuslikuks

⁵²⁹ Liedes.

⁵³⁰ Koskinen-Olsson, p. 278.

⁵³¹ Foged, p. 26–28.

⁵³² Gervais (2005), p. 52.

⁵³³ Fiscor (2003), p. 50.

kollektiivseks teostamiseks.⁵³⁴ Käesoleva doktoriväitekirja autor selle seisukohaga ei nõustu. Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on õiguste omajatele antud õiguste teostamisest loobumise õigus, mille kaudu saavad nad otsustada oma õiguste edasise kasutamise tingimuste üle. Õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise puhul puudub selline võimalus õiguste omajatel üldse. T. Dreier rõhutab, et erinevalt õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest ei saa õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral õiguste omajad litsentsilepingu sõlmimist ja selle tingimusi mõjutada, kuna neil puudub õiguste kollektiivsest teostamisest loobumise õigus.⁵³⁵

Doktoritöö autor leiab, et erinevalt õiguste kohustuslikust ja kohustuslikust laiendatud kollektiivsest teostamisest, mille puhul on õiguste omaja seadusega jäetud ilma õigusest asuda oma õigusi individuaalselt teostama, on õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel õiguste omajate õigusi piiratud oluliselt väiksemas ulatuses. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ei kujuta aga autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piirangut. Euroopa Liidu ühtse õiguskorraga ei ole vastuolus, kui liikmesriigid rakendavad riigisisese seadusega õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ka teistes valdkondades kui autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide satelliidi kaudu edastamine.

Ka näiteks Soome ja Rootsi autoriõiguse seadusi analüüsid järeldub, et praegusajal on aluspõhimõtteks, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ei ole olemuslikult autoriõiguste piirang. Soome autoriõiguse seaduses sisaldus õiguste laiendatud kollektiivne teostamine algselt peatükis, mis sätestas autoriõigustele kehtestatud piirangute loetelu. TekL-i peatüki 2 pealkiri on kehtivas redaktsioonis aga nimetusega „Autoriõiguse piirangud ja laiendatud kollektiivset litsentsi puudutavad sätted”.⁵³⁶ Soome õigusteoorias ja -praktikas on hakatud viimastel kümnenditel õiguste laiendatud kollektiivse teostamise mudelit Soome autoriõiguses vaatlema eriregulatsioonina, mitte õiguste piiranguna.⁵³⁷

Rootsis sisaldus URL-s õiguste laiendatud kollektiivse teostamise normistik enne 1. aprillil 2009 jõustunud muudatusi peatükis 2, milles olid kehtestatud piirangud autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õigustele. Kehtivas URL-s on vastavad sätted viidud aga eraldi peatükki 3a, mis sisaldab laiendatud kollektiivse litsentsi sätteid.⁵³⁸ Eeltoodust nähtub, et õiguste laiendatud kollektiivse teostamise olemuse määratlemisel on Soome ja Rootsi autoriõiguse seaduste kontseptuaalne alus muutunud.

Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise ulatuslikuma rakendamise korral Euroopa Liidus tuleb siiski arvesse võtta, et selline õiguste teostamise viis on põhjendatud üksnes teatud eeltingimuste olemasolul. T. Koskinen-Olsson toob

⁵³⁴ Haarmann, s. 227.

⁵³⁵ Dreier (2010), p. 452.

⁵³⁶ Soome autoriõiguse seaduse 2. peatükk – Tekijänoikeuden rajoitukset ja säännökset sopimuslisisestä, §-d 11–26m. – Tekijänoikeuslaki. 8.7.1961/404.

⁵³⁷ Liedes.

⁵³⁸ Act on Copyright in Literary and Artistic Works. Akt nr 729, 30.12.1960, muudetud 01.04.2009.

välja kolm õiguste laiendatud kollektiivse teostamise eeltingimust: 1) kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu hästi organiseerunud õiguste omajad; 2) kollektiivse esindamise organisatsioonide kõrge õiguste omajate esindatavuse protsent; ja 3) tihe koostöö erinevate kollektiivse esindamise organisatsioonide vahel.⁵³⁹ Doktoritöö autori hinnangul ei ole kolmas nimetatud eeltingimus oluline sellisel juhul, kui iga õiguste omajate kategooriat esindab üks kollektiivse esindamise organisatsioon.

D. Gervais leiab, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on jätkusuutlik viis õiguste teostamiseks üksnes sellisel juhul, kui õiguste omajad on hästi organiseerunud ning kollektiivse esindamise organisatsioonid funktsioneerivad efektiivselt.⁵⁴⁰ Seega saab D. Gervaisi käsitluse järgi pidada õiguste laiendatud kollektiivse teostamise kaheks peamiseks eeltingimuseks, et kollektiivse esindamise organisatsioonid tegutsevad efektiivselt ja esindavad valdavat enamust õiguste omajatest.

D. Gervais toob samuti välja, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on põhjendatud eelkõige riikides, kus valdav enamus kasutatavatest õigustest on välismaised. Tavapärastelt on õiguste kasutajal nimelt keerukam ja aeganõudavam omandada luba välismaise repertuaari kasutamiseks.⁵⁴¹ Doktoritöö autor peab D. Gervaisi seisukohta põhjendatuks. Lisaks tuleb doktoritöö autori arvates õiguste laiendatud kollektiivset teostamist pidada ka juhul, kui konkreetse riigi kultuuritööstuses on rohkem autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid.

Doktoritöö autor leiab kokkuvõtlikult, et õiguste laiendatud kollektiivset teostamist on põhjendatud rakendada järgnevalt loetletud tingimuste esinemisel: 1) õiguste omajate õiguste kollektiivseks teostamiseks on loodud kollektiivse esindamise organisatsioonid ja need tegutsevad efektiivselt; 2) kollektiivse esindamise organisatsioonid esindavad valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid; 3) konkreetsetes riigis kasutatakse välismaiste õiguste omajate õigusi oluliselt rohkem kui kodumaiste õiguste omajate õigusi; 4) konkreetse riigi kultuuritööstuses on rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. Kahe viimase loetletud tingimuse esinemisel on suurem tõenäosus, et selles riigis osutub ilma õiguste laiendatud kollektiivse teostamiseta autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste õiguspärane kasutamine võimatuks või äärmiselt raskendatuks.

Doktoritöö autor on seisukohal, et Eestis on kõik eespool väljatoodud neli tingimust õiguste laiendatud kollektiivseks teostamiseks täidetud. Esiteks on Eestis õiguste omajad kollektiivse esindamise organisatsioonides hästi organiseerunud. Autorid, esitajad ja fonogrammitootjad teostavad praegu efektiivselt oma õigusi selleks otstarbeks asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu. Need organisatsioonid on Eesti Autorite Ühing, Eesti Esitajate Liit ja Eesti Fonogrammitootjate Ühing. Teiseks esindavad Eesti kollektiivse esinda-

⁵³⁹ Koskinen-Olsson, p. 263.

⁵⁴⁰ Gervais (2005), p. 49.

⁵⁴¹ *ibid.*

mise organisatsioonid valdavat enamust õiguste omajatest. Lisaks kasutatakse Eestis välismaiste õiguste omajate õigusi oluliselt rohkem kui kodumaiste õiguste omajate õigusi. Eestis on märkimisväärselt rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. Sellest tulenevalt on Eestis õiguste kasutajatel teatud valdkondades kõikide õiguste kasutamiseks luba saada praktikas väga keeruline.

Kokkuvõtteks. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ei ole praegusajal käsitletav autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piiranguna, vaid õiguste teostamise eriregulatsioonina. Seetõttu on iga Euroopa Liidu liikmesriigi pädevuses otsustada, millistes valdkondades rakendada autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Tuleb kaaluda, kas sellise õiguste teostamise viisi rakendamine on konkreetsetes Euroopa Liidu liikmesriigis põhjendatud ja suudab tagada õiguste jätkusuutlikku kollektiivset teostamist. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on doktoritöö autori arvates põhjendatud, kui: 1) õiguste omajate õiguste kollektiivseks teostamiseks on loodud kollektiivse esindamise organisatsioonid ja need tegutsevad efektiivselt; 2) kollektiivse esindamise organisatsioonid esindavad valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid; 3) konkreetsetes riigis kasutatakse välismaiste õiguste omajate õigusi oluliselt rohkem kui kodumaiste õiguste omajate õigusi; 4) konkreetse riigi kultuuritööstuses on rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. Doktoritöö autor leiab, et Eestis on õiguste laiendatud kollektiivseks teostamiseks tingimused täidetud, mistõttu oleks põhjendatud seda rakendada ka teistes valdkondades kui autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide satelliidi kaudu edastamisel.

4.3. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiivid

Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel sõlmitakse õiguste kasutaja ja kollektiivse esindamise organisatsiooni vahel laiendatud kollektiivne litsentsileping. Kuivõrd selle lepingu tingimused on läbi rääkinud ühe konkreetse kategooria õiguste omajate huvide eest seisev kollektiivse esindamise organisatsioon, siis peetakse põhjendatuks *prima facie* kohaldada laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimusi ka organisatsiooni mitteliikmetest sama kategooria õiguste omajate suhtes.⁵⁴² Seega saab õiguste kasutaja ainult ühe litsentsilepinguga loa kasutada kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi. Tegemist on õiguste kasutajale väga mugava õiguste teostamise viisiga. See võimaldab õiguste kasutajal olla samuti täiesti kindel, et tal on kõikide õiguste omajate õiguste kasutamiseks luba olemas. Juhul kui seaduses ei ole õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ette nähtud, on õiguspraktikas alternatiivina litsentsilepingutes kasutusele võetud õiguste kasutaja vastutust välistav klausel. Äärmuslikuma alternatiivina on õiguspraktikas mõned õiguste kasutajad ka hakanud

⁵⁴² Foged, p. 22.

oma äritegevuses vältima autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide sellisel viisil kasutamist, kui kasutamiseks tuleks saada õiguste omajatelt vastav luba. Erialakirjanduses on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiivina käsitletud samuti kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse presumptsiooni. Kaks olulist õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõtet, mis teenivad õiguste kasutajate huvisid kõige rohkem, on õiguskindluse tagamine ning kõikide õiguste omajate õiguste samaaegne litsentseerimine. Alljärgnevalt uuritakse, kas eelnimetatud alternatiivide aluspõhimõtted on samasugused kui õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel ja kas need alternatiivid saaksid õiguste laiendatud kollektiivset teostamist asendada.

Osa ettevõtteid on oma äritegevuses otsustanud kasutada ainult selliseid autoriõiguse objekte, mis on vabas kasutuses. On ka ettevõtteid, kes palkavad spetsiaalselt töötajaid, kelle loodud teostele tekkivad varalised õigused hakkavad kuuluma ettevõttele endale. D. Gervais rõhutab, et see aitab ettevõtetel vältida kulusid, mis kaasnevad autoriõiguste kasutamiseks õiguste omajatelt loa saamisega. Kõige tähtsam on aga, et nii on tagatud õiguskindlus.⁵⁴³ Ch. Geiger toob välja, et osa ettevõtjaid on rajanud terved oma äristrateegiad ainult selliste objektide kasutamisele, mis ei ole kas üldse autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õigustega kaitstud⁵⁴⁴ või mis on vabas kasutuses. Ettevõtetel ei ole siis vaja teha kulutusi õiguse omajate otsimisele ega nendega läbirääkimiste pidamisele. Samuti on tagatud õiguskindlus ja suure tõenäosusega suudetakse vältida kohtuvaidlusi. Eeltoetud aspektid on Ch. Geigeri hinnangul ettevõtetele väga oluline lisaväärtus.⁵⁴⁵ Doktoritöö autor peab eespool käsitletud äristrateegiate peamiseks puuduseks ettevõtte poolt kasutatavate autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste äärmiselt piiratud valikut. Seevastu on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral õiguste kasutajal palju valikuvõimalusi, samas on tagatud ka õiguskindlus ja tehingukulud on madalad.

Õiguskindluse tagamise eesmärgil on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiivina hakatud õiguspraktikas kasutama õiguste kasutajate ja kollektiivse esindamise organisatsiooni vahelistes litsentsilepingutes sellist tingimust, mille kohaselt on vastavasisulise nõude saamisel kollektiivse esindamise organisatsioonil õiguste kasutaja asemel kohustus maksta mitteliikmetest õiguste omajatele litsentsitasu. Seda tingimust nimetatakse vastutust välistavaks klauslik (ingl k *liability exclusion clause*). Niisuguse lepingutingimuse eesmärk on õiguste kasutajatele kindlustada, et nad ei peaks sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamise eest maksma rohkem litsentsitasu, kui litsentsilepingus on kokku lepitud ja kollektiivse esindamise organisatsioonile ära makstud. Samuti on seejuures litsentsilepingus tavapäraselt lepitud kokku kollektiivse esindamise organisatsiooni kohustuses suhelda nõude esitanud mitteliikmest õiguste omajaga ja kanda sellega kaasnevaid kulusid. Vastutust välistava klausli lisamine litsentsilepingutesse on doktoritöö autori hinnangul

⁵⁴³ Gervais (2005), p. 50.

⁵⁴⁴ AutÕS § 5 p 2 kohaselt ei ole näiteks autoriõigusega kaitstud rahvaloominguteosed.

⁵⁴⁵ Geiger (2010), p. 526.

aga problemaatiline lahendus, kuna kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajate õiguste kasutamine ei ole tegelikult õiguspärane. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamine ilma õiguste omajate eelneva loata kujutab endast õigusrikkumist, millele järgneb tsiviilõiguslik vastutus ning teatud õiguste rikkumise korral ka karistusõiguslik vastutus. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral on kollektiivse esindamise organisatsioon aga seaduse alusel volitatud teostama absoluutselt kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi ning õiguste kasutamine laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel ei saa seetõttu olla õigusvastane. Vastutust välistav klausel ei võimalda erinevalt õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest tegelikkuses seega välistada õiguste kasutajate vastutust võimalike õigusrikkumiste eest, mistõttu õiguste kasutaja õiguslik positsioon ei ole kindel.

Oluline erinevus õiguste laiendatud kollektiivse teostamise ja litsentsilepingutes kasutatava vastutust välistava klausli vahel on see, et esimese korral on mitteliikmest õiguste omajal nõudeõigus litsentsitasu saamiseks üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooni, mitte aga õiguste kasutaja vastu. Erinevalt vastutust välistavast klauslist on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral üksnes kollektiivse esindamise organisatsioonile nähtud seadusega ette kohustus koguda ja jagada litsentsitasu ka mitteliikmetest õiguste omajatele. Kollektiivse esindamise organisatsioonil on kohustus maksta kogutud litsentsitasu vastavasisulise nõude saamisel välja otse õiguste omajale. Vastutust välistava klausli lisamisega litsentsilepingutesse ei saa võtta kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatelt ära võimalust esitada oma nõudeid otse õiguste kasutaja vastu. Tuleb järeldada, et vastutust välistav klausel litsentsilepingutes ei taga seega õiguskindlust, mistõttu tuleb sellele võimaluse korral eelistada õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Samas doktoritöö autor mõnab, et olukorras, kui seaduses ei ole õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ette nähtud, kaitseb vastutust välistav klausel õiguste kasutajate huvisid paremini.

Erialakirjanduses on õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiivina pakutud ka kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse presumptsiooni. T. Koskinen-Olsson toob Soome autoriõiguse seadusele tuginedes esile, et õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ja kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse presumptsioon omaksid õiguspraktikas sisuliselt samasugust mõju. Viimase puhul on õiguste kasutajal nimelt samuti õiguspärane ootus, et kollektiivse esindamise organisatsioon esindab kõiki õiguste omajaid ning vastupidisele väitele tuginev isik peab seda ise tõendama. Samas on esindusõiguse presumptsiooni ja õiguste laiendatud kollektiivse teostamise peamine erinevus see, et õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel kohaldatakse õiguste kasutajaga sõlmitud laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi ka mitteliikmetest õiguste omajatele.⁵⁴⁶ Esindusõiguse presumptsiooni puhul tuleb kollektiivse esindamise organisatsiooni õigust esindada

⁵⁴⁶ Koskinen-Olsson, p. 267.

kõiki õiguste omajaid küll eeldada, kuid see ei lahenda õiguskindlusetuse probleemi.

Doktoritöö autor ei nõustu seetõttu T. Koskinen-Olssoni väljatoodud käsitlusega kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse presumptsiooni ja õiguste laiendatud kollektiivse teostamise samasuguse mõju kohta. Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse presumptsiooni rakendamisel on teistsugused õiguslikud tagajärjed. Esindusõiguse presumptsioon võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil efektiivsemalt õiguste omajaid erinevates tsiviil-, väärteo- ja kriminaalmenetlustes esindada. Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse presumptsiooni korral nende esindusõiguse olemasolu eeldatakse, samas ei ole sellele organisatsioonile antud seaduse alusel õigust esindada mitteliikmetest õiguste omajaid. Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse presumptsiooni peamine eesmärk on vabastada kollektiivse esindamise organisatsioonid tõendamiskoormisest ja panna selle asemel tõendamiskoormis organisatsioonide esindusõigust vaidlustavale isikule. Tsiviil- ja karistusõiguslike menetluste korral ei oleks kollektiivse esindamise organisatsioon kohustatud iga üksiku õiguste omaja esindusõigust tõendama. Sellise presumptsiooni kehtestamine toob seega kaasa üksnes tõendamiskoormise muutmise.

Autoriõiguse seaduses võib olla samal ajal nähtud ette nii õiguste laiendatud kollektiivne teostamine kui ka kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse presumptsioon. Kui kollektiivse esindamise organisatsioonil on vastavasisulise vaidluse korral vaja tõendada, et ta esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, siis sellisel juhul ei ole esindusõiguse presumptsiooni doktoritöö autori arvates võimalik rakendada. Esindusõiguse presumptsiooni kasutamine tuleks õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral seega seaduses selgelt välistada.

Tuleb järeltada, et kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse presumptsioon ei lähtu samadest põhimõtetest kui õiguste laiendatud kollektiivne teostamine. See loob üksnes teatud eelduse, kuid ei võimalda anda õiguste kasutajatele luba kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks ega seetõttu tagada ka õiguskindlust. Nendel põhjustel ei saa kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse presumptsiooni pidada õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiiviks.

Kokkuvõtteks. Kaks olulist õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõtet, mis teenivad õiguste kasutajate huvisid kõige rohkem, on õiguskindluse tagamine ning kõikide õiguste omajate õiguste samaaegne litsentsimine. Neid eesmärke üritatakse saavutada ka muul viisil kui õiguste laiendatud kollektiivse teostamise kaudu. On ettevõtteid, mis õiguskindluse saamiseks valivad oma äritegevuses kasutamiseks ainult selliseid autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte, mida saab ilma õiguste omajate loata vabalt kasutada. Sellisel juhul on aga õiguste kasutajate valikuvõimalused väga piiratud. Õiguspraktikas on osas valdkondades, milles seadus ei näe ette õiguste laiendatud kollektiivset teostamist, võetud selle alternatiivina kasutusele kollektiivse

esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutajate vahelistes litsentsilepingutes vastutust välistav klausel. See on lepingutingimus, mille kohaselt on vastavasisulise nõude saamisel õiguste kasutaja asemel kollektiivse esindamise organisatsioonil kohustus maksta mitteliikmest õiguste omajale litsentsitasu. Probleemiks on see, et mitteliikmetest õiguste omajate õigusi kasutatakse tegelikult ikka ebaseaduslikult ning sellise lepingutingimusega ei saa välistada õiguste omajate nõudeõigust õiguste kasutaja vastu. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiivina on pakutud ka kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse presumptsiooni. Selle kehtestamine muudaks aga ainult tõendamiskoormist. Ka see ei võimalda tagada õiguste omajatele õiguskindlust, kui-võrd kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse presumptsioon ei anna õigust esindada mitteliikmetest õiguste omajaid.

4.4. Valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate mõiste

Iga kategooria õiguste omajate õigusi teostab Euroopa riikides tavapäraselt üks kollektiivse esindamise organisatsioon. Aga näiteks Soomes⁵⁴⁷ ja Taanis⁵⁴⁸ on fonogrammitootjate ja esitajate õiguste teostamiseks loodud ka ühine kollektiivse esindamise organisatsioon. Kui riigi territooriumil tegutseb mitu sama kategooria õiguste omajaid esindavat kollektiivse esindamise organisatsiooni, siis tõstatub küsimus, millisel organisatsioonil on mitteliikmetest õiguste omajate seadusjärgne esindusõigus õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise ja õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral.

Eestis sätestab AutÕS § 79 lg 1, et kui kaabellevivõrgu kaudu taasedastamise õiguse teostamiseks ei ole õiguse omaja sõlminud lepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud esindama organisatsioon, kes esindab sama kategooria õiguste omajaid. Samasuguse põhimõtte näeb AutÕS § 79¹ ette satelliidi kaudu edastamise õiguse teostamisel. AutÕS ei anna aga vastust küsimusele, milline kollektiivne esindamise organisatsioon on õigustatud teostama mitteliikmete õigusi sellisel juhul, kui Eestis tegutseb rohkem kui üks sama kategooria õiguste omajate kollektiivse esindamise organisatsioon. Õiguspraktikas on see tekitanud vaidlusi. Selleks, et kollektiivse esindamise organisatsioon saaks seaduse alusel õiguse teostada mitteliikmetest õiguste omajate õigusi, on võimalik seada täiendavaks kriteeriumiks, et see organisatsioon peab esindama „valdavalt enamust” sama kategooria õiguste omajaid. Ainult selline kollektiivse esindamise organisatsioonidest on organisatsioonide paljususe korral õigustatud esindama ka mitteliikmetest õiguste omajaid. Doktoritöös keskendutakse alljärgnevalt valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate mõiste uurimisele. Samuti analüüsitakse, kas ja kuidas Eestis näha AutÕS-s ette, et õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollek-

⁵⁴⁷ Vt lisaks www.gramex.fi.

⁵⁴⁸ Vt lisaks www.gramex.dk.

tiivse teostamise korral võib mitteliikmetest omajate õigusi teostada see kollektiivse esindamise organisatsioon, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid.

Erinevate Euroopa Liidu liikmesriikide autoriõiguse seadustes ja õiguskirjanduses on termini „valdav enamus” sünonüümidenä kasutatud ka termineid „oluline arv” (ingl k *substantial number*) ja „kriitiline mass” (ingl k *critical mass*). K. Nõmmela on oma magistritöös televisiooniprogrammide taasedastamisel õiguste laiendatud kollektiivse teostamise küsimuste käsitlemisel kasutanud terminit „kõige suurem hulk”.⁵⁴⁹ P. Kala on oma magistritöös kasutanud hoopis „esinduslikkuse” kategooriat ja toonud välja, et laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimiseks peab kollektiivse esindamise organisatsioon olema esinduslik.⁵⁵⁰ Doktoritöö autori hinnangul ei ole viimane aga õnnestunud terminikasutus, sest eesti keeles on sõna „esinduslik” EKSS-i⁵⁵¹ kohaselt omadussõna, mille tähendus on „oma välise ilme või esinemisega head muljet loov, soliidne, eeskujulik”. Käesolevas doktoritöös on läbivalt kasutatud terminit „valdav enamus” ning selle sünonüüme ainult sellisel juhul, kui doktoritöö autor soovib rõhutada teiste autorite või õigusaktides kasutatud erinevat terminikasutust.

Erialakirjanduses valitseb seisukoht, et kollektiivse esindamise organisatsioon, millele seadusega antakse esindusõigus teostada ka mitteliikmetest õiguste omajate õigusi, peaks esindama valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid. Vastasel juhul ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonile seadusjärgse esindusõiguse andmine põhjendatud. D. Gervaisi hinnangul annab asjaolu, et kollektiivse esindamise organisatsioon esindab olulist arvu teatud kategooria õiguste omajaid, sellise kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusjärgsele mandaadile (ingl k *legal mandate*) legitiimsuse. Niisugusel juhul on tagatud, et laiendatud kollektiivne litsentsileping sõlmitakse ja selle tingimused määratakse kindlaks selle kategooria õiguste omajate ühisel tahtel. Siis on põhjendatud laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust tulenevate õiguste ja kohustuste kohaldamine kõikide sama kategooria õiguste omajate suhtes.⁵⁵² Doktoritöö autor peab põhjendatuks J. Axhamni ja L. Guibaulti seisukohta, et õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on pandud kollektiivse esindamise organisatsioonidele eriline vastutus.⁵⁵³ Kui kollektiivse esindamise organisatsioon esindab olulist arvu sama kategooria õiguste omajaid, on litsentsilepingu tingimused suure tõenäosusega autoriõigusega seotud huvigruppide jaoks tasakaalustatud viisil läbi räägitud.⁵⁵⁴ A. Schierholz kasutab oma käsitluses olulise arvu õiguste omajate asemel kategooriat repertuaari kriitiline mass (ingl k *critical mass repertoire*). Sisuliselt on nende kategooriate tähendus ühesugune. A. Schierholz rõhutab sarnaselt D. Gervaisiga, et õiguste laiendatud kollektiivne

⁵⁴⁹ Nõmmela, lk 50.

⁵⁵⁰ Kala, lk 15.

⁵⁵¹ Eesti keele seletav sõnaraamat. – Kättesaadav internetis: <http://www.keeleeveeb.ee/>.

⁵⁵² Gervais (2005), p. 49.

⁵⁵³ Axhamn/Guibault (2011a), p. 30.

⁵⁵⁴ Gervais (2006), p. 29.

teostamine on põhjendatud üksnes sellisel juhul, kui kollektiivse esindamise organisatsioonil on õigus teostada kriitilise massi repertuaariga seotud õigusi.⁵⁵⁵

Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et kollektiivse esindamise organisatsioon peab seadusjärgse esindusõiguse saamiseks esindama valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid. Ainult sellisel juhul on põhjendatud laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimuste laiendamine ka mitteliikmetest õiguste omajate suhtes. Doktoritöö autor on nõus D. Gervaisiga, et vastasel juhul puuduks kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusjärgsel mandaadil legitiimsus. Valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid mitteesindaval kollektiivse esindamise organisatsioonil ei tohiks olla õigust sõlmida seaduse alusel mitteliikmetest õiguste omajatele kohalduvaid laiendatud kollektiivseid litsentsilepinguid.

J. Liedes rõhutab, et kollektiivse esindamise organisatsioon on õigustatud õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel esindama seaduse alusel ka mitteliikmetest õiguste omajaid üksnes juhul, kui on täidetud kaks kriteeriumi. Esiteks on ka tema arvates vaja, et kollektiivse esindamise organisatsioon esindaks olulist arvu sama kategooria õiguste omajaid. Teiseks oluliseks kriteeriumiks on aga, et kollektiivse esindamise organisatsioon tegutseks professionaalselt ning tal oleks õiguste kollektiivseks teostamiseks vajalik oskusteave ja kogemused.⁵⁵⁶ Mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis on seetõttu kollektiivse esindamise organisatsioonide üle nähtud ette spetsiaalne riiklik järelevalve. Selle eesmärk on tagada, et kollektiivse esindamise organisatsioon sõlmiks laiendatud kollektiivse litsentsilepingu ja et see leping oleks kõikide autoriõigusega seotud huvigruppide jaoks õiglane ning mõistlik.⁵⁵⁷ Kollektiivse esindamise organisatsioonide üle teostatava järelevalve ulatus on riigiti erinev. Väga range järelevalve kollektiivse esindamise organisatsioonide üle on kehtestatud näiteks Saksa Liitvabariigis, Austrias ja Portugalis. Seal on peaaegu kõik kollektiivse esindamise organisatsiooni tegevused riigi kontrolli all.⁵⁵⁸ Ühendkuningriigis teostatakse järelevalvet aga üksnes kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt rakendatavate tariifide üle.⁵⁵⁹ Osas riikides ei ole üldse nähtud ette kollektiivse esindamise organisatsiooni üle spetsiaalset järelevalvet läbiviivat organit.⁵⁶⁰ Selline riik on samuti Eesti. Spetsiaalse riikliku järelevalve olemasolu kollektiivse esindamise organisatsiooni ja laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimuste üle sõltub paljuski konkreetse riigi õiguspoliitilistest otsustest. Iseenesest on tegemist eraõiguslike suhetega, mille puhul puudub vajadus riigi sekkumiseks. Seetõttu peab doktoritöö autor põhjendatuks, et Eestis ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonide üle järelevalvet kehtestatud.

Vastavasisulise vaidluse korral on üldjuhul kohtu pädevuses otsustada, kas kollektiivse esindamise organisatsioon esindab valdavalt enamust sama kategoo-

⁵⁵⁵ Schierholz, p. 1154.

⁵⁵⁶ Liedes.

⁵⁵⁷ Koskinen-Olsson, p. 270.

⁵⁵⁸ Schierholz, p. 1159–1166.

⁵⁵⁹ Guibault (2005), p. 129.

⁵⁶⁰ *ibid.*, p. 125.

ria õiguste omajaid. D. Gervais leiab, et kategooria oluline arv õiguste omajaid võib olla vastavalt asjaoludele igal konkreetsel juhul erinev. Näiteks alles asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni puhul moodustub oluline arv õiguste omajaid tunduvalt väiksemast arvust õiguste omajatest kui mitmeid aastaid tegutsenud kollektiivse esindamise organisatsiooni puhul.⁵⁶¹ Seega võib D. Gervaisi käsitluses hiljem asutatud õiguste omajate õigusi teostav kollektiivse esindamise organisatsioon teatud olukorras olla pädev esindama mitteliikmetest õiguste omajaid ka sellisel juhul, kui varem asutatud ja juba mitmeid aastaid tegutsenud kollektiivse esindamise organisatsioon seda ei oleks. Doktoritöö autori arvates illustreerib D. Gervaisi seisukohta hästi 1990. aastate praktika. Pärast Nõukogude Liidu lagunemist hakati taasiseseisvunud riikides asutama kollektiivse esindamise organisatsioone kõikide õiguste omajate kategooriate õiguste teostamiseks. Liikme- ja esinduslepingute sõlmimine õiguste omajatega võtab praktikas kaua aega. Näiteks juba 1998. aastal asutatud Eesti Fonogrammitootjate Ühing tegeles veel mitmeid aastaid hiljem nii kodu- kui ka välismaiste fonogrammitootjate esindusõiguse saamisega.

Võrdlevalt analüüsitud teiste Euroopa riikide seadustes on erinevalt Eesti AutÕS-st nähtud täpsemalt ette, millisel kollektiivse esindamise organisatsioonil on õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel sama kategooria õiguste omajate seadusjärgne esindusõigus. Alljärgnevalt uuritakse, milliste kriteeriumide järgi on Saksamaal, Soomes, Taanis, Rootsis ja Lätis kollektiivse esindamise organisatsioonile antud seaduse alusel õigus esindada õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral ka mitteliikmetest õiguste omajaid.

Saksamaa Liitvabariigis ei ole õiguste laiendatud kollektiivset teostamist üldse ette nähtud. UrhWahrnG § 13b lõige 3 reguleerib õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist. Selle paragrahvi kohaselt tuleb pidada kollektiivse esindamise organisatsiooni, mis teostab „seda liiki õigusi”, õigustatuks seaduse alusel teostama ka nende õiguste omajate õigusi, kes ei ole organisatsiooni selleks eraldi tehinguga volitanud. Siinkohal tuleb ära märkida, et UrhWahrnG § 2 punkti 3 kohaselt on kollektiivse esindamise organisatsioon kohustatud Patendiametilt tegevusloa taotlemisel oma taotluses tooma välja organisatsiooni poolt esindatavate õiguste omajate arvu. Seega sisuliselt kontrollitakse tegevusloa taotluse läbivaatamise käigus, kas kollektiivse esindamise organisatsioon esindab valdavat enamust õiguste omajaid.

Lätis hinnatakse samuti kollektiivse esindamise organisatsioonile tegevusloa andmise üle otsustades muu hulgas asjaolu, kas organisatsioon esindab olulist arvu Läti autoreid, esitajaid, fonogrammitootjaid või teisi õiguste omajaid.⁵⁶² Seega ei ole Lätis kollektiivse esindamise organisatsioonile seatud tingimuseks esindada mitte üksnes olulist arvu sama kategooria õiguste omajaid, vaid kollektiivse esindamise organisatsioon peab esindama olulist arvu Läti õiguste

⁵⁶¹ Gervais (2006), p. 28–29.

⁵⁶² AutL § 67(3)2 ja § 67(4).

omajaid.⁵⁶³ Samasugune kriteerium on ette nähtud URL § 42a lõike 1 kohaselt, mis sätestab, et laiendatud kollektiivne litsents kohaldub teoste kasutamisele konkreetses valdkonnas juhul, kui kollektiivse esindamise organisatsiooniga, kes esindab olulist arvu Rootsi autoreid, on sõlmitud selliste teoste kasutamist võimaldav litsentsileping.⁵⁶⁴

TekL § 26 näeb aga ette, et kollektiivse esindamise organisatsioon peab esindama olulist arvu autoritest, kelle teoseid Soomes kasutatakse. Samasugune säte on ka OPHL § 50 lõikes 1. Seega on valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate kriteeriumi hindamisel Soomes ja Taanis vajalik peale õiguste omajate arvu tuvastada, kas kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatavate õiguste omajate õigusi nendes riikides kasutatakse.

Siinkohal tõstatub seega küsimus, kas valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate kriteeriumi hindamisel on oluline siduda see täiendavalt õiguste omajate päritolu või õiguste kasutamise faktiga. J. Liedes on asunud seisukohale, et kuigi Soome autoriõiguse seadus ei näe sõnaselgelt ette, et kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatavate autorite hulka peavad kuuluma ka mitte-Soome autorid, peaks laiendatud õiguste kollektiivne teostamine toimuma kindlasti sellise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu, mis esindab nii välismaiseid kui ka kodumaiseid autoreid. Samas tõdeb J. Liedes, et TekL-s sätestatud tingimus „õiguste omajad, kelle õigusi Soomes kasutatakse” võimaldab sisuliselt selle kategooriaga hõlmata nii välismaiseid kui ka kodumaiseid autoreid.⁵⁶⁵

Doktoritöö autori hinnangul ei ole põhjendatud, et kriteerium „valdav enamust sama kategooria õiguste omajaid” peaks tähendama üksnes selle riigi õiguste omajaid, kus kollektiivse esindamise organisatsioon tegutseb. Eespool käsitletud Soome ja Taani autoriõiguse seadustes kehtestatud kriteerium „olulist arvu autoritest, kelle teoseid Soomes või Taanis kasutatakse” on seetõttu põhjendatum kui Läti ja Rootsi autoriõiguse seadustes ettenähtud kriteerium „olulist arvu Läti või Rootsi autoritest”. Kollektiivse esindamise organisatsioon peaks saama õiguse sõlmida laiendatud kollektiivseid litsentsilepinguid sellisel juhul, kui see organisatsioon on sõlminud valdava enamuse sama kategooria õiguste omajatega liikme- ja esinduslepingud. Seejuures ei ole doktoritöö autori arvates oluline õiguste omajate päritolu. Määrav peaks olema, milliste õiguste omajate õigusi konkreetses riigis kõige rohkem kasutatakse. Rakendades kriteeriumi, mille puhul võetakse arvesse üksnes konkreetse riigi kohalikud õiguste omajad, ei pruugi kollektiivse esindamise organisatsioon tegelikkuses esindada valdavat enamust sama kategooria õiguste omajatest. Riikides, kus kasutatakse peamiselt välismaiste õiguste omajate õigusi, võib kollektiivse esindamise organisatsioon liikme- ja esinduslepingute alusel esindada küll valdavat enamust kodumaiseid õiguste omajaid, kuid suhtarvus kõikide sama kategooria õiguste omajatega on sellise organisatsiooni esindatavuse protsent siiski väike. Näiteks edastavad

⁵⁶³ AutL § 63(5).

⁵⁶⁴ URL § 42a.

⁵⁶⁵ Liedes.

Eestis mitmed raadioorganisatsioonid üldsusele peamiselt ainult selliseid muusikateoseid, mille autorid on välismaised õiguste omajad. Seega ei ole piisav, kui kehtestada seaduses kollektiivse esindamise organisatsiooni suhtes üksnes „valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate” kriteerium. See kriteerium tuleks siduda lisatingimusega, et nende õiguste omajate õigusi konkreetses riigis ka kasutatakse.

Eesti AutÕS ei näe ette kriteeriumi, et kollektiivse esindamise organisatsioon peaks seadusjärgse esindusõiguse saamiseks esindama valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid. AutÕS § 79 lg 1 sätestab, et kui kaabellevi võrgu kaudu taasedastamise õiguse teostamiseks ei ole õiguse omaja sõlminud lepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud esindama organisatsioon, kes esindab sama kategooria õiguste omajaid. Sarnane regulatsioon on ette nähtud ka satelliidi kaudu edastamise õiguse litsentsimisele⁵⁶⁶. Mitteliikmetest õiguste omajate seadusjärgne esindusõigus on õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral antud seega organisatsioonidele, mis esindavad lihtsalt sama kategooria õiguste omajaid. AutÕS § 79 lg 2 sätestab, et kui käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud kollektiivse esindamise organisatsioone on mitu, võib õiguste omaja valida, keda neist volitada ennast esindama.⁵⁶⁷ Kui AutÕS § 79¹ võimaldab õiguste omajal lisaks igal ajal nõuda sellise esindamise lõpetamist ja asuda teostama oma õigusi kollektiivselt mõne teise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu või üldse individuaalselt, siis kaabellevi kaudu taasedastamise korral õiguste omajal niisugune õigus puudub. Kuid mõlemal juhul on lahendamata küsimus, millisel kollektiivse esindamise organisatsioonil on mitteliikmetest õiguste omajate seadusjärgne esindusõigus juhul, kui Eestis tegutseb sama kategooria õiguste omajate õiguste kollektiivsel teostamisel rohkem kui üks kollektiivse esindamise organisatsioon ning õiguste omaja ei ole üldse oma vastavasisulist tahet avaldanud. AutÕS-s oleks seetõttu vaja näha ette tingimused, millisel kollektiivse esindamise organisatsioonil on õiguste omajate seadusjärgne esindusõigus õiguste kohustusliku laiendatud ja õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral sellisel juhul, kui sama kategooria õiguste omajate kollektiivse esindamise organisatsioone on mitu.

Hoolimata asjaolust, kas kollektiivse esindamise organisatsiooni tegevuse üle on nähtud ette spetsiaalne riiklik järelevalve või mitte, tuleks õiguste laiendatud ja õiguste kohustuslikul laiendatud kollektiivsel teostamisel lähtuda „valdava enamuse” sama kategooria õiguste omajate kriteeriumist. Korraga ei saa olla rohkem kui üht organisatsiooni, kes esindaksid „valdavat enamust” sama kategooria õiguste omajaid. Seetõttu ei nõustu doktoritöö autor K. Nõmmelaga, kes oma magistritöös samasugust küsimust käsitledes on pakkunud probleemi lahendamiseks välja kaks võimalust. Esiteks leiab K. Nõmmela, et riik peaks

⁵⁶⁶ AutÕS § 79¹ lg 1 sätestab, et satelliidi kaudu teose edastamisele kohaldatakse käesoleva seaduse § 79 juhul, kui televisiooni- või raadioteenuse osutaja edastab teost üldsusele satelliidi kaudu ja samal ajal ka maapealse süsteemi kaudu.

⁵⁶⁷ AutÕS § 79² kohaselt rakendatakse vaadeldavaid AutÕS § 79 sätteid ka satelliidi kaudu taasedastamise korral.

määrama kindlaks, millisel kollektiivse esindamise organisatsioonil on õigus esindada AutÕS § 79 lg 2 järgi mitteliikmetest õiguste omajaid. Ja teise võimaliku lahendusena on K. Nõmmela toonud välja, et: „Lähtudes kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmete arvust võiks määrata erinevate kollektiivse esindamise organisatsioonide esindamisõiguse proportsioonid”. Viimast lahendust ei poolda samuti K. Nõmmela ise.⁵⁶⁸ Doktoritöö autor leiab, et mitteliikmetest õiguste omajate õigusi peaks teostama üksnes sellise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse. Kui õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise tingimuseks on seatud kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate esindamine, siis on lahendatud probleem, milline kollektiivse esindamise organisatsioon on pädev teostama mitteliikmetest õiguste omajate õigusi.

Eestis tuleks AutÕS-s reguleerida, millisel kollektiivse esindamise organisatsioonil on seaduse järgi mitteliikmetest õiguste omajate esindusõigus sellisel juhul, kui sama kategooria õiguste omajaid esindavaid kollektiivse esindamise organisatsioone on rohkem kui üks. Õiguste kohustuslikku ja õiguste laiendatud kollektiivset teostamist reguleerivasse normistikku tuleks seetõttu lisada „valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate” kriteerium. Lisaks tuleks AutÕS-s kehtestada tingimus, et selle valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate õigusi kasutatakse Eestis. Doktoritöö autor peab põhjendatuks AutÕS-s sätestada, et õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral on seaduse alusel õigus esindada mitteliikmetest õiguste omajaid ainult sellisel kollektiivse esindamise organisatsioonil, mis vastab kolmele järgnevale kriteeriumile:

- 1) kollektiivse esindamise organisatsioon esindab valdavat enamust õiguste omajaid;
- 2) tegemist peab olema sama kategooria õiguste omajatega;
- 3) nende õiguste omajate õigusi kasutatakse Eestis.

Doktoritöö autor teeb ettepaneku kehtestada AutÕS-s need kriteeriumid õiguste laiendatud teostamist (kehtiva AutÕS § 79¹) ja õiguste kohustuslikku laiendatud teostamist (kehtiva AutÕS § 79) reguleerivates paragrahvides järgnevas sõnastuses:

Juhul kui õiguse omanik ei ole õiguste teostamiseks sõlminud liikme- või esinduslepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omanik volitatud seaduse alusel esindama kollektiivse esindamise organisatsioon, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse.

Kaks esimest eespool loetletud kriteeriumidest on kollektiivse esindamise organisatsioonidele nähtud ette ka Eesti uues AutõKõS eelnõus õiguste laiendatud

⁵⁶⁸ Nõmmela, lk 48–49.

kollektiivset teostamist (eelnõu § 74 lg 2)⁵⁶⁹ ja õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist (eelnõu § 73 lg 3)⁵⁷⁰ reguleerivates paragrahvides. Eelnõus puudub aga kolmas kriteerium „kelle õigusi Eestis kasutatakse”. Doktoritöö autor töötas töögrupi liikmena välja eelnõu õiguste kollektiivse teostamise normistiku, sealhulgas nimetatud sätted. Doktoritöö autor on seisukohal, et eelnõus tuleks samuti kehtestada kõnealune kolmas kriteerium. Selline järeldus põhineb täiendaval uurimistööl.

Kokkuvõtteks. Õigus esindada õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral mitteliikmetest õiguste omajaid seaduse alusel peaks olema üksnes nendel kollektiivse esindamise organisatsioonidel, mis esindavad valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi konkreetses riigis kasutatakse. Üksnes sellistel kollektiivse esindamise organisatsioonidel on piisavalt tugev side ühe konkreetse õiguste omajate kategooriaga. See tagab õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse.

4.5. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine

Teatud juhtudel on põhjendatud piirata õiguste omajate vabadust otsustada oma õiguste teostamise viiside ja tingimuste üle. Seadusega kehtestatud õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine piirab õiguste omajate lepinguvabadust oluliselt. Selline õiguste teostamise viis on eelkõige õiguste kasutajate ja üldsuse huvides, sest õiguste kohustusliku teostamise korral ei saa õiguste omajad teatud valdkondades asuda oma õigusi individuaalselt teostama. See tähendab, et õiguste kasutaja peab pidama läbirääkimisi ja sõlmima litsentsilepingu üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooniga.

Eestis on käesoleval hetkel õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine nähtud ette kaheksas autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamise valdkonnas. AutÕS § 76 lg 3 kohaselt on õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu kohustuslik järgnevatel juhtudel:

- 1) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti taasedastamisel kaabellevivõrgus (AutÕS § 79);
- 2) teose ja teose helisalvestise kojulaenutamisel raamatukogust (AutÕS § 13³ lg 7);
- 3) audiovisuaalse teose kasutamise korral autori õiglase tasu saamisel (AutÕS § 14 lg 6);
- 4) fonogrammi rentimise korral autori õiglase tasu saamisel (AutÕS § 14 lg 7);
- 5) algupärase kunstiteose edasimüümisel (AutÕS § 15);
- 6) tasu saamisel audiovisuaalse teose ja teose helisalvestise kasutamise eest isiklikeks vajadusteks ehk nn tühja kasseti tasu kogumisel (AutÕS § 27);

⁵⁶⁹ Vt AutõKõS eelnõu versioon 23.08.2013, lk 29.

⁵⁷⁰ *ibid.*, lk 28.

- 7) fonogrammi rentimise korral esitaja õiglase tasu saamisel (AutÕS § 68 lg 4);
- 8) esituse kasutamise õiguste loovutamise eest fonogrammitootjalt täiendava tasu saamisel⁵⁷¹ (AutÕS § 67¹).

Alljärgnevalt uurib doktoritöö autor autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kohustusliku kollektiivse teostamisega seonduvalt tõstatuvaid probleeme Eestis. Samuti analüüsitakse, kas uurimisprobleemi oleks võimalik lahendada AutÕS-s õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise asemel õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise kehtestamisega.

Eestis saavad õiguste omajad AutÕS § 76 lõikes 3 loetletud õigusi teostada üksnes kollektiivselt. Kollektiivse esindamise organisatsioonil ei ole aga seaduse alusel õigust esindada neid õiguste omajaid, kes ei ole kollektiivse esindamise organisatsiooni selleks kas liikme- või esinduslepinguga volitanud. Selle probleemi, et õiguste kohustusliku kollektiivse esindamise juhtudel ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonidel Eestis õigust esindada mitteliikmeid, on tõstatanud samuti seda küsimust oma magistritöös analüüsinud K. Nõmmela.⁵⁷² AutÕS § 76 lg 3 järgi on seega õiguste kollektiivne teostamine muudetud kohustuslikuks, mis tähendab, et õiguste omajatele ei ole antud õigust keelduda oma õiguste kasutamiseks loa andmisest. Samas ei ole mitteliikmetest õiguste omajatel võimalik saada oma õiguste kasutamise eest tasu, kuna kollektiivse esindamise organisatsioonid neid ei esinda ega saa seega koguda ka mitteliikmete õiguste kasutamise eest tasu. Erandiks AutÕS § 76 lõikes 3 loetletud valdkondade hulgas on kaabellevi kaudu taasedastamine, mille puhul AutÕS § 79 lg 1 sätestab nimelt, et kui kaabellevivõrgu kaudu taasedastamise õiguse teostamiseks ei ole õiguse omaja sõlminud lepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud esindama organisatsioon, kes esindab sama kategooria õiguste omajaid. Kõikide ülejäänud AutÕS § 76 lõikes 3 loetletud valdkondades on õiguste omajad sunnitud astuma kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmeks või sõlmima sellega esinduslepingu, kuivõrd õiguste omajatel puudub nii õigus ise lubada ja keelata õiguste kasutamist kui ka õigus nõuda oma õiguste kasutamise eest tasu.

Kohustusliku õiguste kollektiivse teostamise korral on Eestis tekkinud seega problemaatiline õiguslik olukord, kus õiguste omajad on küll kohustatud AutÕS § 76 lõikes 3 loetletud õigusi teostama üksnes kollektiivselt, aga samas ei ole kollektiivse esindamise organisatsioonil seadusjärgset esindusõigust mitteliikmete õiguste teostamiseks ega nende õiguste kasutamise eest tasu kogumiseks. See toob doktoritöö autori hinnangul kaasa problemaatilise õigusliku olukorra, kus kollektiivse esindamise organisatsioonil puudub kohustus ja ka õigus mitteliikmetest õiguste omajate õigusi teostada ning samuti õiguste omajad ise ei saa neid õigusi teostada. Suur probleem seisneb selles, et kollektiivse esindamise

⁵⁷¹ AutÕS § 76 lg 1 p 7 toodi AutÕS-i alles 01.11.2013 jõustunud muudatusega. Vt lähemalt autoriõiguse seaduse muutmise seadus. – RT I, 14.06.2013, 3.

⁵⁷² Nõmmela, lk 18.

organisatsioonil ei ole võimalik AutÕS § 76 lg 3 loetletud õiguste kollektiivsel teostamisel anda õiguste kasutajatele luba kasutada mitteliikmetest õiguste omajate õigusi.

Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks on vaja, et arvestatakse õiguste kasutajate ja üldsuse huvidega ning et autoriõiguse objektid oleksid üldsusele kättesaadavad, mitte aga tingimata tasuta ja selleks täiendavaid tingimusi kehtestamata.⁵⁷³ AutÕS § 76 lõikes 3 sätestatud õiguste kohustuslik teostamine ei ole doktoritöö autori hinnangul jätkusuutlik õiguste kollektiivse teostamise viis, kuna see ei tasakaalusta autoriõigusega seotud huvigruppide huve. Õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise normistik Eestis kahjustab ebamõistlikult nii õiguste omajate kui ka õiguste kasutajate huve. Esiteks, õiguste omajad ei saa vabalt valida oma õiguste teostamise viisi ning ühtlasi ei ole õiguste omajatele ka tagatud tasu nende õiguste kasutamise eest. Teiseks, õiguste kohustusliku teostamise korral ei saa õiguste kasutajad luba kõikide õiguste omajate õiguste kasutamiseks, mistõttu tuleb järeldada, et mitteliikmetest õiguste omajate õiguste kasutamine on õigusvastane. Kollektiivse esindamise organisatsioonile ei ole seadusega antud õigust mitteesindatud õiguste omajate õigusi teostada. Seetõttu peaks õiguste kasutaja enne autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutama hakkamist eraldi kontrollima, kas konkreetne õiguste omaja on kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt esindatud.

Peamine probleem seisneb doktoritöö autori hinnangul seega selles, et AutÕS § 76 lg 3 ei näe ette õiguste laiendatud kollektiivsele teostamisele omast kollektiivse esindamise organisatsiooni seadusjärgset esindusõigust teostada ka mitteliikmetest õiguste omajate õiguste suhtes. Selline esindusõigus annaks kollektiivse esindamise organisatsioonile õiguse esindada kõiki sama kategooria õiguste omajaid, mislähbi oleks õiguste kasutajatele tagatud õiguskindlus. Eestis õiguste kohustuslikku kollektiivset teostamist reguleerivaid sätteid tuleks seetõttu muuta. Oleks põhjendatud AutÕS § 76 lõikes 3 sätestatud õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise asemel kohaldada õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise segamudelit, mida Eestis kohaldatakse praegu ainult kaabellevi kaudu taasedastamise valdkonnas. Selliseks segamudeliks on õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine (professor D. Gervais on kasutanud terminit *compulsory extended license*⁵⁷⁴). Juhul, kui õiguste omaja ei ole kollektiivse esindamise organisatsiooniga sõlminud liikme- või esinduslepingut õiguste kollektiivseks teostamiseks, peaks seda õiguste omajat seaduse alusel saama esindada organisatsioon, kes esindab valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse. Seega oleks kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahel sõlmitud litsentsileping oma olemuselt laiendatud kollektiivne litsentsileping. Mitteliikmetest õiguste omajatele tuleneksid sellisest litsentsilepingust samasu-

⁵⁷³ Ruse-Kahn, p. 328–329.

⁵⁷⁴ Gervais (2003).

gused õigused, kui on õiguste omajatel, keda kollektiivse esindamise organisatsioon liikme- või esinduslepingu alusel esindab.

Õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral on väga oluline, et õiguste omaja saaks teatud kindlaksmääratud ajaperioodi jooksul nõuda kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahelise kollektiivse litsentsilepingu kohaselt õiguste kasutamise eest tasu väljamaksmist. Sisuliselt oleks tegemist edasimüügitasu direktiivi⁵⁷⁵ vastavate sätete laiendamisega kõigile kohustuslikult kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu teostatavatele õigustele.

Alljärgnevalt on doktoritöös võrreldud Saksa, Soome, Taani, Norra, Rootsi ja Läti seadust eesmärgiga uurida, millistel tingimustel ja millise tähtaja jooksul peaks mitteliikmetest õiguste omajatel olema õigus nõuda kollektiivse esindamise organisatsioonilt tasu õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral. Doktoritöö autor leiab, et allpool teostatud analüüs on aktuaalne samuti seondunult õiguste omaja nõudeõigusega saada tasu õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral.

UrhWahrnG § 13b(2) näeb ette põhimõtte, et juhul kui kollektiivse esindamise organisatsioon esitab autoriõiguse seaduse §-de 27, 54(1), 54a(1) ja (2), 75(3), 85(3) või 94(4) alusel tasu saamise nõude, eeldatakse, et see organisatsioon teostab kõikide õiguste omajate õigusi. Sama säte täpsustab, et juhul kui kollektiivse esindamise organisatsioon on saanud tasu nende õiguste omajate eest, kelle õigusi see organisatsioon ei teosta, peab ta vabastama tasu maksnud isiku vastutusest õiguste omajate nõuete puhul. Niisugune kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse eeldus on säte, mida teistes käesoleva uurimistöo tegemise raames analüüsitud autoriõiguse seadustes ei ole kehtestatud. UrhWahrnG § 13b lõige 3 näeb ette õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise mudeli ainult kaabellevi kaudu taasedastamise õiguse teostamisel.

UrhWahrnG § 13b lõike 4 kohaselt on lõikes 3 sätestatud õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise rakendumisel õiguste omajal õigussuhtes kollektiivse esindamise organisatsiooniga täpselt samasugused õigused ja kohustused nagu siis, kui see õiguste omaja oleks kollektiivse esindamise organisatsioonile üle andnud oma õiguste teostamise tehinguga. Analüüsides UrhWahrnG-i sätteid, on tähelepanuväärne, et UrhWahrnG-s on sarnaselt Eesti AutÕS §-s 79 sätestatuga nimetatud ka õiguste omajate kohustused. Nimelt AutÕS § 79 lg 3 sätestab, et käesoleva paragrahvi 1. lõike alusel esindataval õiguste omajal on samad õigused ning kohustused kui sellel õiguste omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon liikme- või muu vastava lepingu alusel esindab. Teiste doktoritöö raames analüüsitud riikide autoriõiguse seadused näevad õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral õiguste omajale ette üksnes õigused, eelkõige õiguse nõuda litsentsitasu väljamaksmist. Doktoritöö autor leiab, et mitteliikmetest õiguste omajatele ei tohiks laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust siiski kohustusi tuleneda. See oleks õiguste omajate

⁵⁷⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/84/EÜ, 27.09.2001, algupärase kunsti-teose autori õiguse kohta saada hüvitist edasimüügi korral. – ELT, 13.10.2001, L 272/32.

suhtes liiga koormav. Mitteliikmetest õiguste omajad ei ole avaldanud laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimiseks mitte mingisugust omapoolset tahet üldse sellisesse õigussuhtesse astuda. TsÜS § 5 sätestab, et tsiviilõigused ja -kohustused tekivad tehingutest, seaduses sätestatud sündmustest ja muudest toimingutest, millega seadus seob tsiviilõiguste ja -kohustuste tekkimise, samuti õigusvastastest tegudest. Doktoritöö autor leiab, et antud juhul ei oleks põhjendatud pidada laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimist selliseks sündmuseks, millega seadus seoks kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatele tsiviilkohustuste tekkimise. Asjaolu, et laiendatud kollektiivne litsentsileping annab õiguste kasutajale ka mitteliikmetest õiguste omajate loa nende õiguste kasutamiseks kuni ajani, mil õiguste omaja oma õiguste sellise kasutamise ära keelab, ei tähenda, et mitteliikmetest õiguste omajatele peaksid tulenema sellest lepingust ka kohustused.

OPHL § 51 näeb ette põhimõtte, et §-s 50 nimetatud õiguste laiendatud kollektiivse esindamise korral rakenduvad kogutud litsentsitasu jagamisega seoses kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt mitteesindatud autorite suhtes samasugused reeglid. Nõudeõigus on autoril seejuures üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooni vastu. URL § 42a sätestab samuti, et kui teost kasutatakse vastavalt seaduse §-dele 42b kuni 42d või 42f, siis on tasu ja muude lepingust tulenevate hüvedega seoses õiguste omajal samasugused õigused kui nendel õiguste omajatel, keda kollektiivse esindamise organisatsioon lepingulisel alusel esindab. Õiguste omaja võib nõudeid esitada üksnes kollektiivse esindamise organisatsiooni vastu ning nõuete esitamise tähtaeg on kolm aastat alates aastast, millal teost kasutati. Ka TekL § 26 lg 5 kohaselt on laiendatud kollektiivse litsentsilepingu korral õiguste omaja vastavasisulise nõude saamisel kohustatud tasu maksma kollektiivse esindamise organisatsioon. Õiguste omaja nõude esitamise tähtajaks on Soomes sarnaselt Rootsis kehtestatuga kolm aastat alates selle kalendriaasta lõppemisest, mille jooksul teose kopeerimine või teose edastamine või üldsusele suunamine toimus.

AutL § 63 lg 5 näeb ette õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise avaliku esitamise õiguse, liisimis-, rentimis- ja laenutamise õiguse, kaabli kaudu taasedastamise õiguse, isiklikuks otstarbeks reprodutseerimise õiguse, isiklikuks otstarbeks reprograafilise reprodutseerimise õiguse, kunstiteoste edasimüügi ja fonogrammide kaubanduslikul eesmärgil kasutamise korral. AutL § 64 lg 3 sätestab, et § 63 lõikes 5 loetletud õiguste kasutamise korral on varalisi õigusi kollektiivselt teostaval organisatsioonil õigus esindada õiguste omajaid ka ilma vastavat lepingut sõlmimata. Sama paragrahvi lõige 5 annab kollektiivse esindamise organisatsioonile õiguse deponeerida oma arveldusarvel nende õiguste omajate õiguste kasutamise eest kogutud tasu, kes ei ole nõuet esitanud või keda ei ole võimalik tuvastada, ning lisada deponeeritud rahasummad õiguste omajatele jaotatavatele tasudele kolme aasta möödudes raha laekumisest organisatsiooni arveldusarvele. AutL näeb seega ette õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise mudeli, mille korral on küll õiguste omajate võimalusi otsustada vabalt oma õiguste teostamise üle piiratud, samas nähes õiguste omajatele ette aga teatud tagatise, et neil on kolme aasta jooksul võimalik nõuda

kollektiivse esindamise organisatsioonilt nende õiguste kasutamise eest kogutud tasu väljamaksmist.

Doktoritöö autori arvates on AutL-i eelkirjeldatud sättes märkimisväärne, et nõude esitamise kolmeaastase tähtaja algus on seotud litsentsitasu laekumisega kollektiivse esindamise organisatsiooni arveldusarvele, mitte aga õiguste kasutamise ajaga. Niisugune aegumise kulgemise algustähtpäeva määratlus „alates tasu laekumisest arveldusarvele” võib olla aga liiga ebamäärane, sest kollektiivse esindamise organisatsiooni arveldusarvele rahaliste vahendite laekumise fakti ei ole võimalik teistel isikutel peale nimetatud organisatsiooni ja õiguste kasutaja tuvastada. Seetõttu leiab doktoritöö autor, et õiguste laiendatud ja kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise puhul võiks õiguste omaja nõudeõiguse aegumise kulgemine olla seotud õiguste kasutamise, nagu on ette nähtud Soome ja Rootsi autoriõiguse seadustes.

Eestis oleks doktoritöö autori arvates samuti põhjendatud näha ette õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral mitteliikmetest õiguste omajatele kogutud tasu kollektiivse esindamise organisatsioonilt väljanõudmise tähtjaks kolm aastat alates õiguste kasutamise aastale järgneva aasta algusest. Eestis tuleb õiguste omaja nõudeõiguse aegumistähtaja kindlaksmääramisel arvestada TsÜS § 149 lg 1 lauses 1 sätestatuga, et seadusest tuleneva nõude aegumistähtaeg on kümme aastat selle nõude sissenõutavaks muutumisest, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Järelikult, TsÜS ei piira võimalust õiguste kohustuslikul laiendatud kollektiivsel teostamisel kehtestada AutÕS-s seadusest tuleneva õiguste omaja nõudele kolmeaastane aegumistähtaeg. Kõige selgemad on doktoritöö autori hinnangul Soome autoriõiguses sätestatud nõudeõiguse aegumise reeglid, mille kohaselt on õiguse omaja nõude esitamise tähtjaks kolm aastat alates selle kalendriaasta lõppemisest, mil autoriõiguse objekti kasutati. Näiteks kui teoseid kasutati 2012. aasta 1. juunil ja 16. augustil, siis mõlemal juhul hakkab aegumistähtaeg kulgema 1. jaanuaril 2013 kell 00.00 ja õiguste omaja peab oma nõude esitama hiljemalt 31. detsembril 2015 kell 24.00. Eeltoodud regulatsioon on sarnane TsÜS § 147 lõikes 3 sätestatud kokkulepitud tasu maksmise nõude aegumistähtajaga. TsÜS § 147 lg 3 näeb nimelt ette, et kokkulepitud tasu maksmise nõude aegumistähtaeg algab selle aasta lõppemisest, mil nõue muutub sissenõutavaks. Kui nõue muutub sissenõutavaks arve esitamisega, algab nõude aegumistähtaeg selle kalendriaasta lõppemisest, mil õigustatud isik võib arve esitada. Eestis võiks nii õiguste laiendatud kui ka õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral mitteliikmetest õiguste omajatele kogutud tasu kollektiivse esindamise organisatsioonilt väljanõudmise tähtjaks kehtestada kolm aastat alates õiguste kasutamise aastale järgneva aasta algusest.

AutÕS §-s 76 lõikes 3 loetletud valdkondades võiks doktoritöö autori hinnangul Eestis õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise asemel rakendada õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist. Vastav normistik on mõttekas sätestada eraldi paragrahvis. Õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist reguleeriva sätte on pakkunud Eesti uue AutÕKÕS eelnõu

koostamise raames välja intellektuaalomandi kodifitseerimise töögrupp.⁵⁷⁶ Õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise normistiku on töötanud välja doktoritöö autor. Eelnõu vastavas sättes sisaldub ka kehtivas AutÕS-s eraldi paragrahvis sätestatud õiguste laiendatud kollektiivse teostamise normistik, mis on nähtud ette satelliidi kaudu edastamise õiguse teostamise korral (s.o kehtiva AutÕS § 79¹). Käesolevas doktoritöös ei ole õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist reguleerivas sättes selle sisust paremaks arusaamiseks selle lõikes 1 toodud üksnes viiteid AutõKõS eelnõu teistele paragrahvidele, nagu eelnõus on, vaid nimetatud ka konkreetsed valdkonnad.

„Õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu”

(1) Õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu toimub järgnevatel juhtudel:

- 1) õiguse objekti taasedastamisel kaabellevivõrgus, välja arvatud juhul, kui õiguste omaja on ringhäälinguorganisatsioon (eelnõu § 16 lg 5 ja § 65);*
- 2) õiguse objekti edastamisel satelliidi kaudu juhul, kui ringhäälinguorganisatsioon edastab teost üldsusele satelliidi kaudu ja samal ajal ka maapealse süsteemi kaudu. Seda sätet ei kohaldata audiovisuaalse teose puhul (eelnõu § 16 lg 4 ja § 65);*
- 3) teose või esituse rentimise eest tasu saamisel (eelnõu § 64);*
- 4) algupärase kunstiteose igakordse müügi eest tasu saamisel (eelnõu § 63);*
- 5) filmi ja teose helisalvestise isiklikeks vajadusteks kasutamise eest hüvitise saamisel (eelnõu § 59);*
- 6) teose, esituse ja helisalvestise koopia raamatukogudes laenutamise eest hüvitise saamisel (eelnõu § 61);*
- 7) teose fotokopeerimise eest hüvitise saamisel (eelnõu § 60);*
- 8) enne 12. detsembrit 1992. a. loodud audiovisuaalse teose ning raadio- või televisioonisaate või -programmi kasutamise eest tasu saamisel (eelnõu § 84 lg 7);*
- 9) esituse kasutamise õiguste loovutamise eest fonogrammitootjalt täiendava tasu saamisel (eelnõu § 65¹).*
- (2) Käesoleva paragrahvi 1. lõike punktis 1 ja punktides 3–9 nimetatud juhtudel on õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu kohustuslik.*
- (3) Kaabellevivõrgu kaudu taasedastamise õiguse teostamise kohta käivaid sätteid käesolevas paragrahvi lõikes 1 ei kohaldata ringhäälinguorganisatsiooni televisiooni- ja raadiosaate suhtes.*
- (4) Kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 loetletud õiguste teostamiseks ei ole õiguste omaja sõlminud lepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud esindama kollektiivse esindamise organisat-*

⁵⁷⁶ Vt lähemalt AutõKõS eelnõu versioon 23.08.2013, § 73, lk 28.

sioon, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse.

- (5) Käesoleva paragrahvi 4. lõike alusel esindataval õiguste omajal tekivad laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel samad õigused kui sellel õiguste omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon liikme- või muu vastava lepingu alusel esindab.*
- (6) Käesoleva paragrahvi 4. lõike alusel esindatav õiguste omaja võib kollektiivse esindamise organisatsioonilt nõuda kolme aasta jooksul kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahelisest lepingust tulenevate õiguste tunnustamist, sealhulgas litsentsitasu maksmist. Käesolevas lõikes nimetatud õiguste omaja nõude aegumistähtaeg algab selle kalendriaasta lõppemisest, mil toimus õiguste kasutamine.*
- (7) Kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt kogutud tasu, mida ei ole käesoleva paragrahvi lõikest 6 tulenevalt tähtajaks välja makstud, võib kollektiivse esindamise organisatsioon kasutada sama kategooria õiguste omajate üldistes huvides.*
- (8) Satelliidi kaudu edastamise õiguse teostamise puhul on õiguste omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon esindab käesolevas paragrahvis sätestatud korras, igal ajal õigus nõuda sellise esindamise lõpetamist ja teostada oma õigusi individuaalselt või mõne teise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu.*

Võrreldes doktoritöös eespool väljatoodud ettepanekuga on AutõKõS eelnõu 23.08.2013 versiooni variandis kolm sisulist erinevust, mis on välja toodud järgnevalt.

Esiteks on jäetud paragrahvi pealkirjast välja sõna „kohustuslik”, kuivõrd paragrahvis sisaldub ka õiguste laiendatud kollektiivse teostamise normistik, mis on nähtud ette satelliidi kaudu edastamise puhul.

Teiseks, AutõKõS eelnõu § 74 lõikes 2 ei sisaldu lõike 1 täiendavat tingimust, et üldise laiendatud kollektiivse litsentsilepingu saab sõlmida üksnes selline kollektiivse esindamise organisatsioon, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse. Käesoleva doktoritöö alapeatükis 4.4 on analüüsitud valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate esindamise tingimust ning täiendava uurimistöö pinnalt on jõutud järeldusele, et niisugune tingimus peaks õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral kollektiivse esindamise organisatsioonile olema kehtestatud.

Kolmandaks on AutõKõS eelnõu variandis jäetud välja selle paragrahvi lõikes 3 toodu, et mitteliikmest õiguste omajatele tulenevad laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust ka kohustused. Doktoritöö käesolevas alapeatükis on eespool seda küsimust analüüsitud ning täiendava uurimistöö pinnalt jõutud järeldusele, et ei oleks põhjendatud pidada laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimist selliseks sündmuseks, millega seadus seoks kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatele tsiviilkohustuste tekkimise.

Lisaks peab märkima, et AutõKõS eelnõusse on 23.08.2013 seisuga võrreldes kehtiva AutõS § 67 lõikega 3 ja AutõKõS eelnõu esialgsel, s.o 15.02.2013

versiooniga lisatud õiguste laiendatud kollektiivse teostamise valdkondade hulka ka enne 12. detsembrit 1992 loodud audiovisuaalse teose ning raadio- või televisioonisaate või -programmi kasutamise eest tasu saamine (vt 23.08.2013 AutõKõS eelnõu § 73 lg 1 punkt 8).

Võrreldes AutõKõS eelnõu versiooniga on doktoritöös pakutud variandis peale täiendavale uurimistööle tuginevate muudatuste tehtud ka mitmeid redaktsioonilisi parandusi ja täpsustusi.

Doktoritöös läbiviidud uurimuse pinnalt tuleks eelnõus kasutada doktoritöös pakutud täpsustatud varianti, mis põhineb täiendaval uurimistööl ja eelnõu kohta esitatud ekspertarvamuste kriitilisel analüüsil.

Kokkuvõtteks. Eestis peavad õiguste omajad AutõS § 76 lõikes 3 loetletud juhtudel teostama oma õigusi kollektiivselt. Erandiks on kaabellevi kaudu taasedastamise valdkond, mille puhul AutõS § 79 lg 1 sätestab nimelt, et kui kaabellevivõrgu kaudu taasedastamise õiguse teostamiseks ei ole õiguse omaja sõlminud lepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud esindama organisatsioon, kes esindab sama kategooria õiguste omajaid. Ülejäänud juhtudel puudub kollektiivse esindamise organisatsioonil õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral aga seadusest tulenev sama kategooria mitteliikmetest õiguste omajate esindusõigus. Sellest tulenevalt ei saa kollektiivse esindamise organisatsioon koguda ka mitteliikmetele tasu nende õiguste kasutamise eest. Kollektiivse esindamise organisatsioonil ei ole seega võimalik anda õiguste kasutajale mitteliikmetest õiguste omajate õiguste kasutamiseks luba. See toob õiguste kasutajatele kaasa õiguskindlusetuse. Nad peavad enne õiguste kasutama hakkamist vastava loa olemasolu eraldi kontrollima. Õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise normistik Eestis kahjustab seega nii õiguste omajate kui ka õiguste kasutajate huve. Õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine on Eestis seetõttu põhjendatud asendada õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamisega, mis annab õiguste kasutajatele õiguse kasutada kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi ning mitteliikmetest õiguste omajatele nõudeõiguse kollektiivse esindamise organisatsioonilt litsentsi saamiseks.

4.6. Üldine laiendatud kollektiivlitsents

Euroopa riikides on üldjuhul seaduses sätestatud ammendav loetelu valdkondadest, milles rakendatakse õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Taani autoriõiguse seaduses on lisaks konkreetselt nimetatud valdkondadele alates 2009. aastast kehtestatud ka üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik⁵⁷⁷ (ingl k *general extended collective licensing clause*). See tähendab, et kollektiivse esindamise organisatsioon ja õiguste kasutaja võivad sõlmida laiendatud kollektiivse litsentsilepingu mis tahes valdkonnas. Üldise laiendatud kollektiivlit-

⁵⁷⁷ OPHL § 50 lg 2.

sentsi näol on tegemist küllaltki uudse lähenemisega õiguste kollektiivsele teostamisele, mis võimaldab autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi teostada paindlikult, kuna kollektiivse esindamise organisatsioonil ja õiguste kasutajal on võimalik igal konkreetsel juhul otsustada, millises valdkonnas on õiguste laiendatud kollektiivne teostamine põhjendatud.

Üldine laiendatud kollektiivlitsents on kasutusel praegu üksnes Taanis. Rootsis esitati 4. aprillil 2013 parlamendile autoriõiguse seaduse muutmise seaduse eelnõu, milles sisaldasid ka üldise laiendatud kollektiivlitsentsi sätteid. See seaduseelnõu võeti vastu ja jõustus 1. novembril 2013.⁵⁷⁸ Sarnaselt Taaniga on Rootsi autoriõiguse seaduse muutmise seaduse eelnõus toodud välja mitteamendav loetelu valdkondadest, milles autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste laiendatud kollektiivset teostamist rakendatakse ning lisaks on nähtud ette üldine laiendatud kollektiivlitsents. Õiguste omajatele on antud samamoodi võimalus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda. Rootsi autoriõiguse seadusesse üldise kollektiivlitsentsi normistiku lisamine oli tingitud vajadusest lihtsustada Rootsis autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamist ja tagada, et see võtaks arvesse valdkonna üldist ja tehnoloogilist arengut.⁵⁷⁹ Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi rakendamist kaalutakse ka teistes Põhjamaades.⁵⁸⁰

Alljärgnevalt analüüsitakse doktoritöös üldise laiendatud kollektiivlitsentsi olemust ja hinnatakse, kas see võimaldab autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi teostada jätkusuutlikult. Doktoritöö käesolevas alapeatükis uuritakse samuti, kas Eestis on vajalik ja põhjendatud üldise laiendatud kollektiivlitsentsi kasutusele võtmine. Kuna üldist laiendatud kollektiivlitsentsi kohaldatakse praegu üksnes Taanis, siis on uuritud peamiselt Taani autoriõiguse seadust ja õiguskirjandust. Lisaks on allikana kasutatud Rootsis 1. novembril 2013 jõustunud autoriõiguse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskirja.⁵⁸¹ Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi olemust on mõned autorid õiguskirjanduses küll analüüsinud, kuid asjakohaseid allikaid on siiski väga vähe. Doktoritöös on järgnevalt käsitletud esimesena üldise laiendatud kollektiivlitsentsi kohta erialakirjanduses väljatoodud seisukohti ja seejärel analüüsitud seda õigusinstituuti Taani autoriõiguse pinnalt.

Taani advokaat T. Foged on analüüsinud üldise laiendatud kollektiivlitsentsi olemust ja selle kohaldamist õiguspraktikas. Tema hinnangul teenib üldine laiendatud kollektiivlitsents vaieldamatult kõikide autoriõigusega seotud huvi-gruppide huvisid. T. Foged on eriti rõhutanud põhimõtet, et üldine laiendatud kollektiivlitsents võimaldab autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi teostada paindlikult. See on väga oluline uute innovatiivsete ärimudelite korral.⁵⁸² Sellist lähenemist toetab ka L. Guibault, kes toob esile, et autoriõigust ja õiguste teostamist mõjutav tehnoloogia on pidevas arengus ning tehnoloogilist

⁵⁷⁸ Vt Regeringens proposition 2012/13:141.

⁵⁷⁹ Sjöblom/Backman/Dahlqvist.

⁵⁸⁰ Riis/Schovso, p. 6.

⁵⁸¹ Regeringens proposition 2012/13:141.

⁵⁸² Foged, p. 21–22, p 24.

arengut ja selle mõju autoriõiguse teostamisele on seejuures raske prognoosida. Autoriõiguste teostamist reguleerivad seadusesätted peaksid tema hinnangul seetõttu olema võimalikult paindlikud, mis tähendab, et need peaksid andma pigem üldisemat laadi käitumismõisted, mitte aga reguleerima iga üksikjuhtumit.⁵⁸³ L. Guibaulti käsitlese pinnalt saab teha järelduse, et paindlike autoriõiguste teostamist reguleerivate õigusnormide hüpoteesid on ülesehituselt pigem abstraktsed, mitte kasuistlikud. Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik näebki ette üksnes autoriõiguste laiendatud kollektiivse teostamise üldised reeglid. Seaduses ei ole ammendavalt loetletud kõiki autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamise valdkondi, milles on õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ette nähtud. Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi kehtestamisega antakse kollektiivse esindamise organisatsioonile ja õiguste kasutajale võimalus igal konkreetsel juhul kaaluda, kas ja millistel tingimustel laiendatud kollektiivne litsentsileping sõlmida. Sellisel juhul ei osutu vajalikuks õiguste teostamist reguleerivaid autoriõigusnorme tehnoloogilise arengu tõttu pidevalt muuta.

A. Kukrus on rõhutanud vajadust tehnika kiire arengu tõttu kehtestada õiguste omajate ainuõigustele täiendavaid piiranguid. Ta juhib tähelepanu aga sellele, et Euroopa Ühenduse seadusloome aegluse tõttu võib tekkida olukord, kus liikmesriigid peaksid piirangute kehtestamisel küll kiiresti tegutsema, aga see oleks vastuolus Euroopa ühenduse õigusega.⁵⁸⁴ Autoriõigustele ja autoriõigusega kaasnevatele õigustele ei ole lubatud kehtestada uusi täiendavaid piiranguid, mis oleksid vastuolus rahvusvaheliste konventsioonide ja Euroopa Liidu õigustikus etteantud normistikuga. Seega on praegu eelkõige õiguste teostamise reguleerimise kaudu võimalik muuta autoriõigust paindlikumaks, et tagada võimalus õigusi mõistlikel tingimustel kasutada. Rootsi autoriõiguse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas on rõhutatud põhimõtet, et juhul kui õiguste laiendatud kollektiivse teostamise valdkonnad on seaduses ammendavalt loetletud, on vaja seadust tehnoloogilise arengu tõttu pidevalt muuta. See tähendab aga, et senikaua võib autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamine praktikas olla mitmeid aastaid takistatud.⁵⁸⁵

Doktoritöö autor nõustub seisukohaga, et üldise laiendatud kollektiivlitsentsi abil saab autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi teostada paindlikumalt. See teeb võimalikuks ka pideva tehnoloogilise arengu arvessevõtmise. Uute eluliste asjaolude esinemisel on kollektiivse esindamise organisatsioonil ja õiguste kasutajal võimalik ühiselt otsustada, kas õiguste laiendatud kollektiivne teostamine on põhjendatud ka muudes kui seaduses konkreetselt loetletud valdkondades. Seetõttu ei ole iga kord vaja õiguste laiendatud kollektiivse teostamise rakendamiseks mõnes uues valdkonnas hakata muutma autoriõiguse seadust. Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistiku kehtestamist saab seega

⁵⁸³ Guibault (2012).

⁵⁸⁴ Kukrus (2003).

⁵⁸⁵ Regeringens proposition 2012/13:141, lk 53.

pidada uudseks ja paindlikuks lähenemiseks, mis tagab õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse.

Taanis on OPHL-s nähtud ette kaheksa konkreetset valdkonda, milles raken-datakse õiguste laiendatud ja õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist. Need on loetletud järgnevalt:

- 1) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide hariduslikel eesmärkidel reprodutseerimisel (OPHL § 13);
- 2) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide era- ja avalikes ettevõtetes enda otstarbeks reprodutseerimisel (OPHL § 14);
- 3) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide avalikes raamatukogudes motiveeritud mahus digitaalses formaadis reprodutseerimisel (OPHL § 16b);
- 4) riigi või kohaliku omavalitsuse asutuste või mittetulunduslike organisatsioonide poolt autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide nägemis- ja kuulmispuuetega inimeste otstarbeks reprodutseerimisel (OPHL § 17(4));
- 5) avaldatud kunstiteose reprodutseerimisel (OPHL § 24a);
- 6) ringhäälinguorganisatsioonide DR, TV2/Danmark A/S ja TV2 poolt autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide televisiooni ja raadio kaudu edastamisel (OPHL § 30);
- 7) ringhäälinguorganisatsioonide DR, TV2/Danmark A/S ja TV2 toodetud ringhäälinguprogrammides sisalduvate teoste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kättesaadavaks tegemisel (OPHL § 30a);
- 8) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti taasedastamisel kaabellevivõrgus (OPHL § 35).

OPHL-i paragrahvides 24a, 30 ja 30a sätestatud juhtudel on õiguste omajatele antud võimalus õiguste kollektiivsest teostamisest loobuda, ülejäänud juhtudel on tegemist aga õiguste kohustusliku laiendatud teostamisega. Võrreldes eeltoodud loetelus nimetatud valdkondi, milles Taanis on õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ette nähtud, Eesti AutÕS § 76 lõikes 3 sätestatud valdkondadega on tähelepanuväärne, et kattub vaid üks autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamise valdkond. Selleks on kaabellevivõrgu kaudu autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide taasedastamine.

Taanis on OPHL-s peale nende konkreetselt loetletud juhtude, millal õiguste laiendatud kollektiivset teostamist kohaldatakse, kehtestatud ka üldine laiendatud kollektiivlitsents.⁵⁸⁶ OPHL § 50 lg 2 nimelt sätestab, et kollektiivse esindamise organisatsioon võib sõlmida laiendatud kollektiivlitsentsilepingu teatud valdkonnas tegutseva õiguste kasutajaga, kellel on õiguste kasutamiseks litsentsileping kollektiivse esindamise organisatsiooniga. OPHL § 50 lg 2 alusel sõlmiti esimene laiendatud kollektiivne litsentsileping Taanis ringhäälinguorganisatsioone esindava UBOD (Union of Broadcasting Organisation Denmark) ja

⁵⁸⁶ Consolidated Act on Copyright 2010. Konsolideeritud akt nr 202, 27.02.2010.

kollektiivse esindamise organisatsioonide KODA, NCB ja Copydan Kabel-TV vahel. See leping kohaldub autoriõiguse objektide „Start over”⁵⁸⁷ ja DRO⁵⁸⁸ interaktiivsete teenuste valdkonnas. Analoogete tingimustega leping on Taanis olnud aastaid edukalt kasutusel autoriõiguse objektide kaabellevi kaudu taas-edastamise valdkonnas.⁵⁸⁹ Vaadeldav laiendatud kollektiivne litsentsileping sõlmiti 2009. aasta jaanuaris ja Taani Kultuuriministeerium kiitis selle heaks sama aasta juulis.⁵⁹⁰

T. Foged rõhutab põhimõtet, et laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimiseks piisab Taanis kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja omavahelisest kokkuleppest. Kultuuriministeerium viib läbi järelevalvet üksnes laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sisu üle. Nimelt peab kultuuriministeerium laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimused heaks kiitma. Seega on jäetud kollektiivse esindamise organisatsioonile märkimisväärselt lai otsustusõigus selles, millistes valdkondades õiguste laiendatud kollektiivset teostamist on üldse põhjendatud ja vajalik rakendada.⁵⁹¹

Juhul kui seaduses on nähtud ette üldine laiendatud kollektiivlitsents, on õiguste omajate jaoks võimalus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda veelgi olulisem, kui see on seaduses ammendavalt loetletud valdkondades õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral. Õiguste omajal ei ole võimalik autoriõiguse seaduse alusel tuvastada, millises valdkonnas võib laiendatud kollektiivne litsentsileping sõlmitud olla ja seeläbi teada, et tema õigusi kasutatakse. T. Riis ja J. Schovso peavad asjaolu, et õiguste omajad ei tea oma õiguste kasutamisest, väga suureks probleemiks ning on laiendatud kollektiivset litsentsilepingut sellel põhjusel võrrelnud isegi sundlitsentsiga.⁵⁹² Kollektiivse esindamise organisatsioonile ja õiguste kasutajale on seega antud laiaulatuslik õigus otsustada õiguste laiendatud kollektiivse teostamise rakendamise üle mis tahes valdkonnas. Seetõttu peaks õiguste omajatel olema võimalik avaldada igal ajal oma teistsugust tahet. Tahteavaldus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumiseks peaks jõustuma nii kiiresti kui mõistlikult võimalik. On tõstatunud diskussioon, millisel viisil peaks õiguste omaja oma tahet õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumiseks avaldama ning kas see tahteavaldus peaks kohe jõustuma. Seda küsimust uuritakse doktoritöös järgnevalt.

Analüüsides üldise laiendatud kollektiivlitsentsi puudusi, on põhiküsimus tõstatunud sellest, ega kollektiivse esindamise organisatsioonile ole antud liiga

⁵⁸⁷ *Start over* teenus tähendab, et ringhäälinguorganisatsioonidel on lubatud oma klientidele pakkuda teenust, mis seisneb televisiooniprogrammide eetris oleku ajal nende algusest peale uuesti vaatamises. Kliendid saavad kasutada „pausi” ning „edasi- ja tagasikerimise” funktsiooni, kuid TV-programmis ei saa reklaami ja treilereid edasi kerida.

⁵⁸⁸ DRO tähendab teenust, mille raames näidatakse umbes 100 tunni ulatuses pidevalt vahelduvalt Taani erinevaid TV-programme. Teenust pakub Danish Broadcasting Corporation, kelle veebileheküljel saab tellida programme ka *on-demand* vormis.

⁵⁸⁹ Foged, p. 25.

⁵⁹⁰ Riis/Schovso, p. 6.

⁵⁹¹ Foged, p. 23.

⁵⁹² Riis/Schovso, p. 6.

laia otsustusõigust. Kollektiivse esindamise organisatsioonil on võimalik sõlmida litsentsilepinguid, mille tingimusi kohaldatakse seaduse alusel kõikidele sama kategooria õiguste omajatele hoolimata sellest, kas nad on organisatsiooniga sõlminud esinduslepingu või mitte. Kollektiivse esindamise organisatsioon saab seaduses kindlaksmääramata valdkondades võimaluse otsustada ka mitte-liikmetest õiguste omajate õiguste teostamise üle. Rootsi autoriõiguse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas on sellega seonduvalt rõhutatud, et tegemist on üldistest lepinguõiguse põhimõtetest olulise kõrvalekaldumisega.⁵⁹³ T. Riis ja J. Schovso, kes on õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise kohta võtnud kritiseeriva hoiaku, on rõhutanud, et õiguste omajatele antud õigus loobuda õiguste kollektiivsest teostamisest on väga oluline põhimõte, mis aitab kaitsta õiguste omajate huvisid õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel.⁵⁹⁴

Üldine laiendatud kollektiivlitsents võib seega ebamõistlikult kahjustada kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajate huvisid. T. Fogedi hinnangul on seetõttu äärmiselt oluline, et Taani seaduse järgi on õiguste omajate vastavasisulisel tahteavaldusel õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda ja oma õiguste edasist kasutamist keelata kohene õiguslik mõju.⁵⁹⁵ Algselt tõstatus Taanis üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistiku kehtestamisel küsimus sellest, kas õiguste omajate tahteavaldus õiguste kasutamist keelata peaks jõustuma viivitamatult või alles pärast teatud kindlaksmääratud etteteatamise tähtaja möödumist. Esialgsesse Taani autoriõiguse seaduse eelnõusse oli eelkõige praktilistel kaalutlustel toodud reegel, et õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumisel kehtib kuuekuuline etteteatamise tähtaeg. Sellise tähtaja kehtestamine oleks toonud kaasa selle, et õiguste kasutajal on lubatud laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel õigusi kasutada kuue kuu jooksul alates ajahetkest, mil õiguste omaja on oma õiguste kasutamise keelanud. Seega saab õiguste kasutaja kuuekuulise perioodi jooksul vajaduse korral pidada läbirääkimisi eesmärgiga saada luba selle õiguste omaja õiguste kasutamiseks, kes on oma õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobunud. Taani Kultuuriministeerium ei pidanud sellist normistikku aga õiguste omajate huvidest lähtuvalt õiglaseks ega põhjendatuks. Seetõttu asuti Taani autoriõiguse seaduse menetlemisel seisukohale, et õiguste omajate tahteavaldus õiguste kasutamine keelata peab jõustuma viivitamatult.⁵⁹⁶ D. Gervais on vastupidisel arvamusel ja leiab, et õiguste omajate tahteavaldus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda ei tohiks mitte mingil juhul jõustuda kohe. Seaduses peab olema sätestatud mõistlik etteteatamise tähtaeg, mille jooksul oleks võimalik informeerida kõiki asjassepuutuvaid isikuid ja teha vajalikke õigustoiminguid. Mõistlikuks etteteatamise tähtjaks peab D. Gervais kolme kalendrikuud. Kindlasti ei tohiks see tähtaeg tema hinnangul olla pikem

⁵⁹³ Regeringens proposition 2012/13:141, lk 54.

⁵⁹⁴ Riis/Schovso, p. 11.

⁵⁹⁵ Õiguste omaja võib seejuures oma tahteavalduse õiguste kasutamise keelamise kohta suunata nii kollektiivse esindamise organisatsioonile kui ka õiguste kasutajale.

⁵⁹⁶ Foged, p. 24.

kui kuus kalendrikuud.⁵⁹⁷ P. Kala on asunud seisukohale, et võimalike probleemide vältimiseks võiks õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumisel olla etteteatamise tähtaeg pigem pikem. Seetõttu võiks tema hinnangul selleks perioodiks olla kehtestatud kuus kuud.⁵⁹⁸

Doktoritöö autor on nõus, et üldine laiendatud kollektiivlitsents annab kollektiivse esindamise organisatsioonile märkimisväärselt laia otsustusõiguse. Peale laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimuste kindlaksmääramise on kollektiivse esindamise organisatsioonil võimalik otsustada ka selle üle, millises valdkonnas õiguste laiendatud kollektiivset teostamist üldse rakendada. Seetõttu oleks õiguste omajate huvides, kui neile oleks antud õigus keelata kohe ära oma õiguste edasine kasutamine. Doktoritöö autor mõõnab, et Taani autoriõiguse seaduse muutmise eelnõu esialgses versioonis ettenähtud kuuekuuline etteteatamise tähtaeg oleks aga õiguste kasutajate huvidest lähtudes kindlasti mõistlikum. Üldist laiendatud kollektiivlitsentsi on Taani õiguspraktikas praeguseks kohaldatud ligikaudu neli aastat. Samas puudub seni veel piisav õiguspraktika, mis võimaldaks tuvastada, kas ja millisel viisil õiguste omajad üldise laiendatud kollektiivlitsentsi sätete alusel sõlmitud laiendatud kollektiivlitsentsilepingu olemasolul oma õigusi individuaalselt teostama asuvad. Doktoritöö autori arvates võib eeldada, et õiguste omajad teavitavad praktikas õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise korral õiguste omajaid sellest mõistliku aja ette. Mõistliku ajaperioodi pikkus võib seejuures igal konkreetsel juhul olla erinev. Siiski võiks doktoritöö autori arvates ka kaaluda vastava etteteatamise tähtaja kehtestamist seadusega. Sellise tähtaja pikkuseks oleks põhjendatud sätestada lühem ajaperiood kui P. Kala pakutud kuus kalendrikuud. Doktoritöö autor nõustub siinkohal pigem D. Gervaisiga, et õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumisel võiks etteteatamise tähtaja pikkus olla kolm kalendrikuud. Doktoritöö autor pooldab lähenemist, et seadusega õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumiseks etteteatamise tähtaega ei kehtestata, kuivõrd üldise laiendatud kollektiivlitsentsi näol on tegemist õiguste omajate lepinguvabaduse olulise piiramisega. Kui seadusandja peab vajalikuks sellise tähtaja kehtestada, ei tohiks see olla pikem kui kolm kalendrikuud õiguste omaja vastavasisulise tahteavalduse tegemisest.

Seaduses õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise etteteatamise tähtaja puudumine ei oleks doktoritöö autori hinnangul vastuolus autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis toodud põhimõttega. Selle artikkel 5(4) näeb ette, et õiguste omajatel on õigus võtta tagasi kollektiivse esindamise organisatsioonile antud volitus teostada õigusi, õiguste kategooriaid ja hallata eri liiki teoseid ja muud materjali, või võtta kollektiivse esindamise organisatsioonilt ära õigus, õiguste kategooria või teoseliik ja enda valitud muu materjal enda valitud territooriumil tingimusel, et nad teavitavad sellest

⁵⁹⁷ Gervais (2003), p 32.

⁵⁹⁸ Kala, lk 43.

mõistliku aja ette, s.t hiljemalt kuue kuu jooksul.⁵⁹⁹ Kuivõrd see artikkel käsitleb õiguste omajate õigust võtta tagasi volitus õiguste ja õiguste kategooriate teostamise või eri liiki teoste ja muu materjaliga seotud õiguste teostamiseks, mis on antud kollektiivse esindamise organisatsioonile, siis ei saa vaadeldav direktiivi artikkel puudutada õiguste laiendatud kollektiivseks teostamiseks kollektiivse esindamise organisatsioonile seadusega antud esindusõigust. Seega ei oleks autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiviga vastuolus, kui õiguste omajale antakse seaduse alusel võimalus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest igal ajal loobuda.

Seoses eelpool toodud arutluskäiguga on oluline tuua esile, et autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 5(5) kohaselt on õiguste omajatel õigus saada kollektiivse esindamise organisatsioonilt kogutavaid tasusid ning säilinud teatud õigused ka peale vastava liikmesuse lõpetamist kollektiivse esindamise organisatsioonis.⁶⁰⁰ Seda juhul kui õiguste kasutamine toimus enne volituse lõpetamise või õiguse äravõtmise jõustumist, või litsentsi alusel, mis anti enne kõnealuse lõpetamise või äravõtmise jõustumist. Direktiivi artikli 5(5) alusel võib olla vaieldav, kas ja kuidas see mõjutab kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt õiguste kasutajatega sõlmitud litsentsilepinguid. On vaieldav, kas juba olemasolevad litsentsilepingud jäävad kehtima samadel tingimustel või tuleks lepinguid muuta, et välistada litsents kollektiivse esindamise organisatsioonis oma liikmesuse lõpetanud õiguste omaja õiguste kasutamiseks. Artikli 5(5) viimasest osast – so „kui õiguste omajal on õigus saada tasusid litsentsi alusel, mis anti enne kõnealuse lõpetamise või äravõtmise jõustumist”, saab doktoritöö autori arvates järeldada, et kehtivaid litsentsilepinguid liikmesuse lõpetamine ei tohiks mõjutada. Järelikult õiguste kasutajatel säilib ka õigus kõikide nende õiguste omajate õiguste kasutamiseks, keda kollektiivse esindamise organisatsioon litsentsilepingu sõlmimise ajal esindas. Seega olukorras, kus kollektiivse esindamise organisatsioon on sõlminud õiguste kasutajaga litsentsilepingu näiteks tähtajaga viis aastat, ei saa õiguste omaja hoolimata vastava volituse lõpetamisest või õiguse äravõtmisest asuda selle osas oma õigusi ise teostama sisuliselt varem kui see viieaastase tähtajaga litsentsileping on lõppenud. Saab järeldada, et näiteks õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral on mitteliikmest õiguste omajal õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumisel paremini tagatud võimalus asuda oma õigusi soovi korral teostama viivitamatult kas individuaalselt või mõne teise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikli 5(5)

⁵⁹⁹ Direktiivi artikli 5(4) järgi võib kollektiivse esindamise organisatsioon seejuures siiski otsustada, et see muudatus jõustub majandusaasta lõpus.

⁶⁰⁰ Lisaks tasu saamise õigusele säilivad säilivad direktiivi artikli 5(5) järgi õiguste omajatel direktiivi järgnevalt loetletud artiklites 12 (kogutud tasudest tehtavad mahaarvamised), 13 (kogutud tasude jaotamine), 18 (õiguste teostamise kohta antav teave), 20 (õiguste omajatele, kasutajatele ja teistele kollektiivse esindamise organisatsioonidele antav teave), 28 (täpsed ja õigeaegsed väljamaksed õiguste omajatele) ning 33 (kaebuste menetlemise kord) ettenähtud õigused.

harmoneerimiseks Eesti õigusega tuleks lisada AutÕS-i vastav säte, mis näeb õiguste omajatele ette kõik kõnealusest artiklist tulenevad õigused.

Doktoritöö autor leiab, et hoolimata õiguste omajate lepinguvabaduse mõningasest piiramisest on põhjendatud anda kollektiivse esindamise organisatsioonile võimalus otsustada, millistes valdkondades õiguste laiendatud kollektiivset teostamist rakendada. Kollektiivse esindamise organisatsioonil on nimelt õiguste teostamise kohta teatud valdkonnas süvendatud eriteadmised ja praktilised kogemused. Samuti tegutseb see organisatsioon paljudelt sama kategooria õiguste omajatelt saadud volituste alusel. Seega on õigustatud, kui kollektiivse esindamise organisatsioon võtab vastu otsuse, millal on vajalik ja põhjendatud sõlmida laiendatud kollektiivne litsentsileping ka nendes valdkondades, milles ei ole seadusega õiguste laiendatud kollektiivset teostamist konkreetselt ette nähtud. Juhul kui tekib vajadus teatud valdkonnas anda õiguste kasutajale luba kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks, siis on õiguste üldise laiendatud kollektiivlitsentsi instituudi abil võimalik seda teha autoriõiguse seadust iga kord muutmata.

Üldine laiendatud kollektiivlitsents võimaldab doktoritöö autori hinnangul autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikku kollektiivset teostamist järgnevalt toodud põhjendustel:

- 1) üldise laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimine seaduses konkreetselt nimetamata valdkonnas toimub ainult kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja ühisel vabal tahtel;
- 2) mitteliikmetest õiguste omajatel on võimalik keelata oma õiguste edasine kasutamine;
- 3) õiguste kasutajatel on õiguskindlus, et kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks on luba olemas ja seega kasutatakse õigusi õiguspäraselt;
- 4) üldsusele on tagatud juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele;
- 5) kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatel on samuti õigus saada laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel kogutud litsentsitasu;
- 6) õiguste kasutajad ei pea asuma litsentsilepingu sõlmimiseks kõikide mitteliikmetest õiguste omajatega eraldi läbirääkimisi pidama, mistõttu on laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimisel tehingukulud madalamad;
- 7) üldine laiendatud kollektiivlitsents võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil õiguste kasutamist litsentsida paindlikult ja seejuures võtta õiguste teostamisel arvesse õiguste kasutajate uudseid ärimudeleid.

Analüüsides küsimust, kas Eestis on põhjendatud ja vajalik kehtestada AutÕS-s üldine laiendatud kollektiivlitsents, tuleb doktoritöö autori arvates arvestada kahe olulise asjaoluga. Neid asjaolusid saab pidada õiguste laiendatud kollektiivse teostamise eeltingimusteks, mida käsitleti põhjalikumalt doktoritöö alapeatükis 4.2.2. Esiteks, Eestis on väikeriik, kus on märkimisväärselt rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. Õiguste kasutajatel puudub teatud vald-

kondades võimalus saada luba kõikidelt õiguste omajatelt nende õiguste kasutamiseks või on sellise loa omandamine raskendatud või kulukas. Teiseks on eriti problemaatiline saada luba välismaistelt õiguste omajatelt, kelle õigusi Eestis aga valdavalt kasutatakse. Seetõttu oleks Eestis mitmetes autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamise valdkondades põhjendatud rakendada õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Praegu näeb AutÕS õiguste laiendatud kollektiivse teostamise ette üksnes satelliidi kaudu edastamise valdkonnas ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise kaabelvõrgus taasedastamisel. Doktoritöö autor teeb ettepaneku võtta Eestis kasutusele üldine laiendatud kollektiivlitsents. Sellisel juhul ei oleks vaja seaduses loetleda konkreetseid valdkondi, milles õiguste laiendatud teostamist rakendatakse. See on paindlik, uudne ja ajakohane viis autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi kollektiivselt teostada, mis tagab õiguste teostamise jätkusuutlikkuse. Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi kehtestamisel oleks kollektiivse esindamise organisatsioonil ja õiguste kasutajal võimalik uuest elulistest asjaoludest lähtuvalt otsustada, kas ja millistes valdkondades õiguste laiendatud kollektiivne litsentsileping sõlmida. Seeläbi tagatakse üldsusele paremini juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele.

Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik on mõttekas seaduses sätestada eraldi paragrahvis. Doktoritöö autori väljapakutav säte on esitatud alljärgnevalt:

„Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine”

- (1) *Kollektiivse esindamise organisatsioon, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse, ja õiguste kasutaja võivad sõlmida laiendatud kollektiivse litsentsilepingu, mis hõlmab ka kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt liikmelepingu või muul lepingulisel alusel mitte-esindatavate sama kategooria õiguste omajate õigusi.*
- (2) *Kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt käesoleva paragrahvi 1. lõike alusel esindataval õiguste omajal tekivad laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel samad õigused kui sellel õiguste omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon liikme- või muu lepingu alusel esindab.*
- (3) *Käesoleva paragrahvi 1. lõike alusel esindatav õiguste omaja võib kolme aasta jooksul kollektiivse esindamise organisatsioonilt nõuda kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahelisest lepingust tulenevate õiguste tunnustamist, sealhulgas litsentsitasu väljamaksmist.*
- (4) *Õiguste omaja käesoleva paragrahvi 3. lõikes nimetatud nõude aegumistähtaeg algab selle kalendriaasta lõppemisest, mil toimus õiguste kasutamine.*
- (5) *Õiguse omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon esindab käesolevas paragrahvis sätestatud korras, on igal ajal õigus loobuda sellisest õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest ja asuda oma õigusi teostama individuaalselt või mõne teise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu.*

Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistiku on doktoritöö autor töötanud välja Eesti uue AutõKõS eelnõu koostamise raames intellektuaalomandi kodifitseerimise töögrupi liikmena.⁶⁰¹ Võrreldes doktoritöös eespool väljatoodud ettepanekuga on AutõKõS eelnõu 23.08.2013 versiooni variandis neli sisulist erinevust, mis on toodud välja järgnevalt. Nendest kolm esimest allpool väljatoodud muudatust on tehtud doktoritöö autori poolt ja täiendava uurimistöö pinnalt.

Esiteks, AutõKõS eelnõu § 74 lõikes 2 ei sisaldu lõikes 1 olevat täiendavat tingimust, et üldise laiendatud kollektiivse litsentsi saab sõlmida üksnes selline kollektiivse esindamise organisatsioon, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse. Doktoritöös on käesoleva doktoritöö alapeatükis 4.4 analüüsitud valdava enamuse sama kategooria õiguste omajate esindamise tingimust ning täiendava uurimistöö pinnalt on jõutud järeldusele, et niisugune tingimus peaks õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral kollektiivse esindamise organisatsioonile olema kehtestatud.

Teiseks erineb lõike 1 sõnastus selle poolest, et on jäetud reguleerimata, millisel isikul on õigus teha ettepanek laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimiseks. AutõKõS eelnõu kohta on 2013. aasta juunis teostanud EAÜ tellimusel analüüsi rahvusvaheliselt tunnustatud autoriõigusteadlane M. Fiscor. Tema hinnangul ei ole eelnõu § 74 lõige 1 sobiv lahendus. AutõKõS eelnõu § 74 lg 1 on sõnastatud järgnevalt: „Teatud valdkonnas tegutsev õiguse kasutaja, kellel on sõlmitud kollektiivse esindamise organisatsiooniga litsentsileping organisatsiooni poolt esindatavate õiguste omajate õiguste kasutamiseks Eestis, võib teha kollektiivse esindamise organisatsioonile ettepaneku sõlmida samas valdkonnas laiendatud kollektiivne litsentsileping, mis hõlmab kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi.”⁶⁰² Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral ei peaks M. Fiscori arvates olema õiguste kasutajal laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimise ettepaneku tegemise õigust. Tahteavaldus laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimiseks peaks M. Fiscori hinnangul tulema pigem kollektiivse esindamise organisatsioonilt.⁶⁰³ S. von Levinski, kes on AutõKõS eelnõu kohta koostanud samuti oma ekspertarvamuse, ei ole sellele probleemile tähelepanu juhtinud.⁶⁰⁴ Doktoritöö autor nõustub M. Fiscori kriitikaga AutõKõS eelnõu § 74 lg 1 kohta, et ei ole põhjendatud, kui üksnes õiguste kasutajale on seadusega antud õigus teha ettepanek sõlmida laiendatud kollektiivne litsentsileping. Nimetatud litsentsileping peaks sõlmitama kollektiivse litsentsilepingu poolteks olevate õiguste kasutaja ja kollektiivse esindamise organisatsiooni ühisel tahtel, mistõttu peaksid mõlemad saama teha ettepaneku laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimiseks. Seetõttu on doktoritöö autori poolt käesolevas väitekirjas väljapakutud paragrahvis M. Fiscori ekspert-

⁶⁰¹ Vt lähemalt AutõKõS eelnõu versioon 23.08.2013, § 74, lk 29.

⁶⁰² AutõKõS eelnõu versioon 15.02.2013, § 74, lk 31.

⁶⁰³ Fiscor (2013), p. 58.

⁶⁰⁴ Levinski (2013), p. 27.

arvamusest lähtuvalt vaadeldava paragrahvi esimese lõike sõnastust muudetud ning jäetud välja tingimus, et üldise laiendatud kollektiivlitsentsilepingu sõlmimiseks teeb ettepaneku õiguste kasutaja.

Kolmandaks on jäetud välja AutõKõS eelnõu variandis paragrahvi lõikes 3 toodu, et mitteliikmest õiguste omajatele tulenevad laiendatud kollektiivsest litsentsilepingust ka kohustused. Doktoritöös on käesoleva peatüki alapeatükis 4.5 seda küsimust analüüsitud ning täiendava uurimistöö pinnalt jõutud järeldusele, et ei oleks põhjendatud pidada laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimist selliseks sündmuseks, millega seadus seoks kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatele tsiviilkohustuste tekkimise.

Neljandaks, AutõKõS eelnõu variandis on §-s 74 lisatud õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise etteteatamise tähtaeg, mis on lisatud lõikesse 6. Eelnõu selles lõikes on toodud välja: „Käesoleva paragrahvi lõikes 5 toodud juhul lõpeb õiguste omaja esindamine käesolevas paragrahvis sätestatud korras nõude esitamisele järgneva aasta 1. jaanuarist. Nõude esitamise ja õiguste omaja esindamise lõppemise vahe peab olema vähemalt 3 kuud.” Doktoritöö autor ei nõustu selle väljapakutud sättega kahel põhjusel. Esiteks, tegemist on õiguste omajate õigusi ebamõistlikult piirava tingimusega. Sellise sätte kohaselt võib etteteatamise tähtajaks kujuneda näiteks ka üks kalendriaasta, mis on aga liiga pikk ajaperiood. Näiteks juhul kui õiguste omaja avaldab oma tahet õiguste kollektiivsest teostamisest loobuda kalendriaasta jaanuarikuus, saab õiguste omaja hakata oma õigusi individuaalselt teostama alles järgmise kalendriaasta 1. jaanuarist. Niivõrd pikka ajaperioodi ei saa pidada jätkusuutlikuks. Teiseks, selle sätte kohaselt võib etteteatamise tähtajaks praktikas aga kujuneda ka üksnes paar kalendripäeva. Näiteks juhul kui õiguste omaja avaldab oma tahet õiguste kollektiivsest teostamisest loobuda kalendriaasta detsembrikuus, siis saab õiguste omaja hakata oma õigusi individuaalselt teostama ikka järgmise kalendriaasta 1. jaanuarist. Seega ei oleks õiguste kasutajatel ja kollektiivse esindamise organisatsioonidel ikkagi ette nähtud aega, mille jooksul nad saaksid teha oma litsentsilepingutes ja praktilises töökorralduses vajalikke muudatusi. Doktoritöö autor leiab, et sarnaselt Taani autoriõiguse seadusega ei peaks Eesti seaduses üldse kehtestama õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumiseks etteteatamise tähtaega. Igal juhul ei tohiks see olla pikem kui kolm kalendrikuud.

Võrreldes AutõKõS eelnõu versiooniga on doktoritöös pakutud variandis peale täiendaval uurimistööl põhinevate muudatuste tehtud ka mitmeid redaktsioonilisi parandusi ja täpsustusi. Doktoritöös läbiviidud uurimuse pinnalt tuleks eelnõus kasutada doktoritöös pakutud täpsustatud varianti, mis põhineb täiendaval uurimistööl ja eelnõu kohta esitatud ekspertarvamuste kriitilisel analüüsil.

Kokkuvõtteks. Eestis on põhjendatud ja vajalik võtta kasutusele üldine laiendatud kollektiivlitsents. Eestis on väikeriik, mistõttu on õiguste kasutajatel praktikas raskem saada autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamiseks luba kõikidelt õiguste omajatelt või on sellise loa saamine väga keeruline. Eriti problemaatiline on luba saada välismaistelt õiguste omajatelt, kelle

õigusi Eestis aga valdavalt kasutatakse. Üldine laiendatud kollektiivlitsents võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil ja õiguste kasutajal igal konkreetsel juhul otsustada, kas ja millistes valdkondades sõlmida laiendatud kollektiivne litsentsileping, mille alusel saab õiguste kasutaja loa kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks. Seeläbi on tagatud üldsusele parem ligipääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Sellist autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise viisi tuleb pidada jätkusuutlikuks, kuna see võimaldab võtta arvesse edasise tehnoloogilise arengu mõjul tekkivaid uusi elulisi olukordasid.

4.7. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise erisused fonogramide laenutamisel digitaalsetest raamatukogudest

Tehnoloogiline areng on toonud kaasa vajaduse jätkusuutliku õiguste teostamise viisi järele autoriõigusega kaasnevate õigustega kaitstud objektide ühe liigi – fonogramide – laenutamisel digitaalsetest raamatukogudest. Euroopa Liidus on viimastel aastatel digitaalsete raamatukogudega seonduv muutunud väga aktuaalseks. Tegeldud on peamiselt kahe suure digitaalsete raamatukogude projektiga – EUROPEANA PROJECT⁶⁰⁵ ja ARROW PROJECT. EUROPEANA projekti eesmärk on teha Euroopa kultuuri- ja teaduspärand kättesaadavaks üldsusele. ARROW' projekti eesmärk on võimaldada nii raamatukogudel kui ka teistel isikutel saada informatsiooni selle kohta, kes on õiguste omajateks ja milliseid õigusi kasutatakse. Samuti on selle projekti eesmärk anda õiguste kasutajatele teavet, kes kõnealuseid õigusi teostab ja kuidas on nende õiguste kasutamiseks võimalik litsentsi saada.⁶⁰⁶ Euroopa Komisjoni 2008. aasta Rohelises Raamatus⁶⁰⁷ analüüsitakse, kuidas uuringutest, teadusest ja haridusest saadavaid teadmisi digitaalsete raamatukogude kaudu levitada. Üldsusele avatud raamatukogud on kohustatud täitma kindlaksmääratud eesmärke kultuuri säilitamisel ja mitmekesise kultuuri üldsusele kättesaadavuse tagamisel, samuti informatsiooni levitamisel.⁶⁰⁸ Digitaalsete raamatukogude küsimusi on Euroopa Komisjon käsitlenud samuti Euroopa digitaalse ühisturuga seondult.⁶⁰⁹ Doktoritöö käesolevas alaosas uuritakse õiguste kollektiivse teostamise erisusi fonogramide laenutamisel digitaalsetest raamatukogudest. Keskendutakse

⁶⁰⁵ EUROPEANA projektis osales ka doktoritöö autor, analüüsid Eesti AutÕS normistiku erinevate autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kaitse tähtaegade osas.

⁶⁰⁶ Vt eelnimetatud projektide kohta lisaks <http://www.europeana.eu/portal/> ja <http://www.arrow-net.eu>.

⁶⁰⁷ ELT, 22.09.2009, C 228.

⁶⁰⁸ Kenyon/Wright, p. 288.

⁶⁰⁹ Reflection Document on Creative Content (Creative Content in a European Digital Single Market: Challenges for the Future. A Reflection Document of DG INFSO and DG MARKT. 22.10.2009.

küsimusele, millised probleemid on fonogrammide digitaalsetest raamatukogudest laenutamisel Eesti õiguspraktikas esile kerkinud ja kuidas neid lahendada.

Fonogrammitootjatele on praegu nähtud ette ainuõigus lubada ja keelata fonogrammi laenutamist raamatukogust. Sõna „raamatukogu” (ingl k *library*) tuleneb ladinakeelsest sõnast *liber* ning ladinakeelne termin *librarium* tähendab tõlkes raamatute kogumit. Tänapäeval mõistetakse termini „raamatukogu” all ka muu materjali kui raamatute kogusid haldavat institutsiooni.⁶¹⁰ Erinevalt arhiivist on raamatukogu peamine eesmärk tagada elanikele vaba ja piiramatult juurdepääs informatsioonile, teadmistele, inimhõlpsusele ning kultuurile, toetada elukestvat õppimist ja enesetäiendamist.⁶¹¹ Mitteamerilistel eesmärkidel tegutsevatel raamatukogudel on õigus fonogramme raamatukogu külastajatele vabalt laenutada. Erialakirjanduses kasutatakse ka terminit avalikud raamatukogud (ingl k *public libraries*). Avalik raamatukogu tegutseb avalikes huvides ja selle eesmärk ei ole oma tegevusest kasumit teenida. Fonogrammitootjate laenutamiseõigusele kehtestatud piirang kehtib aga ainult juhul, kui raamatukogud laenutavad füüsilisel andmekandjal fonogramme. Digitaalses formaadis fonogrammide isikute kasutusse andmisel on raamatukogul vaja saada luba nii fonogrammitootja kättesaadavaks tegemise õiguse kui ka reprodutseerimise õiguse kasutamiseks. Need õigused on fonogrammitootja ainuõigused. Kui fonogrammitootjad ei ole nimetatud õigusi teostamiseks üle andnud kollektiivse esindamise organisatsioonile, siis peab raamatukogu saama eelnevalt igalt fonogrammitootjalt eraldi loa kättesaadavaks tegemise ja reprodutseerimise õiguste kasutamiseks. Peamine probleem õiguspraktikas seisneb selles, et raamatukogudel ei ole piisavalt ressursse asuda iga fonogrammitootjaga litsentsilepingu sõlmimiseks läbirääkimisi pidama. Fonogrammitootjad ei ole sageli nõus või huvitatud sellise väikeriigi nagu Eesti raamatukogudega üldse läbirääkimisi pidama ega raamatukogudele oma õiguste kasutamiseks luba andma. Tulemuseks on see, et digitaalsed raamatukogud kas loobuvad fonogrammide laenutamisest üldse või kasutavad fonogramme ilma kõikide asjaomaste fonogrammitootjate loata. Viimane toob praktikas raamatukogudele tõenäoliselt kaasa fonogrammide kasutamise keelamise ja kahju hüvitamise nõuded. Doktoritöö autor leiab, et autoriõigusega seotud huvigruppide huvid ei ole eelkirjeldatud olukorras tasakaalus. Autoriõigusega seotud huvigruppide huve saab tasakaalustada kas ainuõigustele kehtestatavate piirangute või õiguste teostamise reguleerimise kaudu. Sellest tulenevalt on esile kerkinud aktuaalne küsimus, kas ja kuidas võimaldada üldsusele juurdepääs fonogrammidele digitaalsete raamatukogude kaudu. Järgnevalt uurib doktoritöö autor, kas ja millisel viisil oleks digitaalsetest raamatukogudest fonogrammide laenutamisel võimalik ja põhjendatud fonogrammitootja ainuõigusi piirata või nende teostamist reguleerida.

Doktoritöö autor kasutab digitaalsete raamatukogude poolt fonogrammide kasutusse andmise tähistamiseks terminit „laenutamine”. Õigusmõisted „laenutamine” ja „rentimine” laenutamiseõiguse ja rentimisõiguse teostamise kontekstis

⁶¹⁰ Levinski/Walter, p. 1036.

⁶¹¹ RaRS § 2 lg 1. Rahvaraamatukogu seadus. – RT I. 1998, 103, 1696; 2010, 22, 108.

tähendavad rahvusvaheliste lepingute ja Euroopa Liidu õiguse kohaselt autoriõigusega kaitstud objekti füüsilises formaadis oleva koopia valduse üleandmist.⁶¹² Mõiste „laenutamine” on WIPO poolt antud definitsiooni järgi autoriõiguse või autoriõigusega kaasneva õiguste objekti koopia valduse üleandmine teatud limiteeritud ajaperioodiks mitteärilistel eesmärkidel.⁶¹³ Rendi- ja laenutamise direktiivi artikli 1(b) kohaselt tähendab „laenutamine” fonogramme kasutada andmist piiratud ajaks ja otsese või kaudse majandusliku või kaubandusliku tulu eesmärgita, kui seda teevad üldsusele avatud asutused. Direktiivi artikli 1(2) kohaselt tähendab „rentimine” fonogramme kasutada andmist piiratud ajaks ja otsese või kaudse majandusliku või kaubandusliku tulu eesmärgil. Digitaalsete raamatukogude kaudu fonogramme isikute kasutusse andmise korral on tegemist aga fonogrammitootjate kättesaadavaks tegemise õiguse ja reprodutseerimisõiguse kasutamisega.⁶¹⁴

Digitaalsed raamatukogud ei anna üle fonogrammi füüsilisel andmekandjal oleva koopia valdust. Seetõttu ei ole tegemist fonogramme laenutamisega selle tavapärasel tähenduses. Digitaalsete raamatukogude poolt fonogramme isikute kasutusse andmise tähistamisel termini „laenutamine” kasutamine võimaldab doktoritöö autori hinnangul aga edasi anda fonogramme spetsiifilise kasutusviisi olemust. Digitaalsetest raamatukogudest fonogramme laenutamise mõiste käsitlemisel peab arvestama kahe olulise faktoriga. Esiteks, tegemist on avalike raamatukogude poolt fonogramme isikute kasutusse andmisega. Teiseks näitab see selgelt niisuguse fonogramme kasutamise mittetasulist iseloomu. Seega on käesoleva doktoriväitekirja autori hinnangul põhjendatud, kui digitaalse raamatukogu poolt fonogramme isikutele kasutada andmise tähistamiseks kasutatakse terminit „laenutamine”. Niisuguse spetsiifilise fonogramme kasutusliigi eripära on see, et tegemist on fonogramme mitteärilisel eesmärgil isikutele kasutusse andmisega ning et fonogramme peab kasutama teaduslikel, hariduslikel või kultuurilistel eesmärkidel. Doktoritöö autori hinnangul on oluline rõhutada, et laenutamise korral annab raamatukogu fonogrammid isikute kasutusse mitteärilistel eesmärkidel. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamise küsimuse käsitlemisel rõhutatakse doktoritöös seda, et fonogramme laenutamine ei tohi teenida mis tahes ärilisi eesmärke. Ärilistel eesmärkidel fonogramme isikute kasutusse andmise korral ei saa doktoritöö autori hinnangul lähtuda samasugusest õiguslikust normistikust kui fonogramme laenutamise puhul.

Alljärgnevalt analüüsitakse fonogrammitootjate laenutamisõiguse olemust ja otsitakse vastust küsimusele, kas fonogrammitootjate kättesaadavaks tegemise õigust ja reprodutseerimisõigust saab fonogramme digitaalsetest raamatukogudest laenutamisel piirata eesmärgil, et üldsuse juurdepääs fonogramme oleks tagatud. Rahvusvahelistes konventsioonides ei ole fonogrammitootjatele analoogkeskkonnas laenutamisõiguse miinimumkaitset üldse ette nähtud. See

⁶¹² Vt *lending* ja *rental* mõistete tähendust lähemalt ka WIPO, p. 294, 307.

⁶¹³ WIPO, p. 294.

⁶¹⁴ Vasamäe (2011), p. 107.

tähendab, et rahvusvahelistest kokkulepetest tulenevalt puudub riikidel kohustus näha riigisisises seaduses ette fonogrammitootjatele ainuõigus lubada ja keelata fonogrammide laenutamist. WPPT artikli 13 kohaselt on fonogrammitootjatel õigus lubada ja keelata fonogrammide ärilistel eesmärkidel rentimine. Kuivõrd fonogrammide laenutamise puhul ei ole tegemist fonogrammide kasutusse andmisega ärilistel eesmärkidel, siis ei kohaldu WPPT artikkel 13 fonogrammide raamatukogudest laenutamisele. Seega saavad konventsiooni osalisriigid täiesti vabalt otsustada, kas ja millises ulatuses riigisisises seaduses fonogrammitootjatele laenutamisoigust ette näha.

Euroopa Liidus on laenutamisoiguse normistik küll harmoneeritud, aga rendi- ja laenutamise direktiivi⁶¹⁵ artikkel 5 annab Euroopa Liidu liikmesriikidele väga laiaulatusliku pädevuse fonogrammitootjate laenutamisoigust piirata. Igal liikmesriigil on õigus otsustada, kas ja milliseid piiranguid fonogrammide laenutamise õigusele kehtestada ning kuidas fonogrammitootjad kõnealust õigust teostama peavad. Euroopa Liidu liikmesriikides ongi seetõttu laenutamisoigusele nähtud ette mitmeid erinevaid piiranguid. Õiguspoliitiliselt on peetud vajalikuks piirata fonogrammitootja laenutamisoigust, et tagada üldsusele teaduslikel, hariduslikel ja kultuurilistel eesmärkidel raamatukogudes fonogrammidele soodne ja lihtne juurdepääs.

Rendi- ja laenutamise direktiiv ei kohaldu aga fonogrammide laenutamisele digitaalses keskkonnas. Direktiivi üks väljatöötajaid S. von Levinski rõhutab: „Kuigi rendi- ja laenutamise direktiivi vastuvõtmisel oli autoriõiguse objektide digitaalsete kasutusviiside lisamine direktiivi reguleerimisalasse küll arutluse all, siis liikmesriikide vastuoluliste seisukohtade ja selliste kasutusviiside reguleerimise vajaduse enneaegsuse tõttu jäeti need direktiivist välja”.⁶¹⁶ Digitaalsetest raamatukogudest fonogrammide laenutamist tuleb Euroopa Liidu liikmesriikides reguleerida vastavalt infoühiskonna direktiiviga etteantud raamistikule. Infoühiskonna direktiiv esitab ammendava loetelu, milliseid piiranguid on lubatud fonogrammitootja kättesaadavaks tegemise õigusele ja reprodutseerimisoigusele kehtestada. Infoühiskonna direktiivis ei ole nähtud ette erisätteid digitaalses keskkonnas fonogrammide laenutamise kohta. Euroopa Liidu liikmesriigid on kohustatud fonogrammitootjate ainuõigustele piirangute kehtestamisel järgima infoühiskonna direktiivi artiklis 5 väljatoodud ammendavat piirangute loetelu. Liikmesriikidel on infoühiskonna direktiivi järgi lubatud oma riigisisises seadusandluses fonogrammitootja ainuõiguste suhtes kehtestada vaid kaks erandit, mida raamatukogudel on võimalik fonogrammide digitaalses keskkonnas laenutamise korral kasutada. Esiteks, infoühiskonna direktiivi artikkel 5(2)c) näeb ette, et liikmesriigid võivad artiklis 2 sätestatud reprodutseerimisoiguse puhul kehtestada konkreetsete reproduktsoonide osas piiranguid, mida teevad avalikud raamatukogud, haridusasutused, muuseumid või arhiivid. Need reproduktsoonid ei tohi olla ette nähtud otseselt ega kaudselt majandusliku või kaubandusliku tulu saamiseks. Infoühiskonna direktiivi artikkel 5(3)n) sätestab,

⁶¹⁵ ELT, 27.12.2006, L 376/28.

⁶¹⁶ Levinski (2010), p. 266.

et liikmesriigid võivad artiklites 2 ja 3 sätestatud õiguste puhul näha ette erandeid või piiranguid lõike 2 punktis c nimetatud asutuste territooriumil asuvate eriseadmete kaudu nende kogudes olevate kauplemisele ja litsentsimisele mittekuuluvate teoste või muude objektide üksikisikutele edastamiseks või uuringute või eraviisilise uurimise eesmärgil kättesaadavaks tegemiseks. Infoühiskonna direktiivi artikli 5(3)n) regulatsiooni kohaselt peavad eriseadmed, mille kaudu raamatukogu teeb autoriõiguse objektid üldsusele kättesaadavaks, asuma raamatukogu enda territooriumil. Praegu ei ole Euroopa Liidu liikmesriikidel fonogrammitootjate üldsusele kättesaadavaks tegemise õigust ja reprodutseerimisõigust võimalik piirata mingil muul viisil kui üksnes infoühiskonna direktiivi artiklis 5 loetletud juhtudel. Fonogrammide digitaalsetest raamatukogudest laenutamise reguleerimiseks ei tohi näha ette täiendavaid, infoühiskonna direktiivi artiklis 5 nimetatava piiranguid.

Eesti AutÕS-s on lähtutud rendi- ja laenutamise direktiivi ning infoühiskonna direktiivi poolt etteantud õiguslikust raamistikust. AutÕS § 13³ lg 1 lause 1 järgi on raamatukogul õigus autori, esitaja ja fonogrammitootja nõusolekuta koju laenutada teost ja teose helisalvestist, kuid nimetatud isikutel on õigus saada kojulaenutamise eest tasu. AutÕS § 13³ lg 7 näeb ette, et audiovisuaalse teose autorile ning teose helisalvestise autorile, heliteose esitajale ja fonogrammitootjale makstakse tasu teda esindava kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu. Eestis ei ole seega AutÕS § 13³ kohaselt fonogrammitootjatel analoogkeskkonnas õigust keelata fonogrammide raamatukogudest laenutamist, kuid neil on õigus saada sellise fonogrammide laenutamise eest tasu. Fonogrammide raamatukogudest laenutamiseks on nähtud ette sundlitsents ning õiguste teostamine peab toimuma kohustuslikult kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu. Fonogrammide kojulaenutamine on keelatud sellistel juhtudel, kui fonogrammi on Eestis levitatud vähem kui neli kalendrikuud.⁶¹⁷ Fonogrammide digitaalsetest raamatukogudest laenutamise kohta AutÕS-s eriregulatsiooni ei ole. Fonogrammide digitaalsest raamatukogust laenutamisel peavad raamatukogud saama kättesaadavaks tegemise õiguse ja reprodutseerimisõiguse kasutamiseks seega igalt kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmest fonogrammitootjalt eraldi loa. Samuti võib juhtuda, et fonogrammitootja on küll Eesti Fonogrammitootjate Ühingu liige, kuid ei ole oma vastavaid õigusi kollektiivseks teostamiseks üle andnud. Nimelt teostavad fonogrammitootjad oma kättesaadavaks tegemise õigust enamasti individuaalselt, kuivõrd seda peetakse fonogrammitootjate suureks õiguseks, mille kasutamist soovivad fonogrammitootjad üldjuhul ise kontrollida. See tekitab õiguspraktikas hulgaliselt probleeme. Eesti raamatukogudel ei ole piisavalt ressursse, et asuda litsentsilepingu sõlmimiseks läbirääkimistesse iga fonogrammitootjaga, kelle fonogramme raamatukogu laenutada soovib. Fonogrammitootjad ei ole sageli huvitatud Eesti

⁶¹⁷ AutÕS § 13 lg 2 näeb ette, et teose helisalvestise kojulaenutamine on lubatud juhul, kui helisalvestise Eestis levitamise algusest on möödunud neli kuud. Autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja nõusolekul, mis on kirjalikus või kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, võib nimetatud tähtaega lühendada.

raamatukogudele litsentsi andmisest, kuna Eesti on väikeriik ja siit saadav litsentsitasu ei paku fonogrammitootjatele huvi. Eestis on autoriõiguse valdkonnas ka märkimisväärselt rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. Lisaks on enamik õiguste omajatest, kelle õigusi Eestis kasutatakse, välismaise päritoluga.

Kuna Euroopa Liidu liikmesriigid tohivad fonogrammitootjate ainuõigusi piirata üksnes infoühiskonna direktiivi artiklis 5 loetletud juhtudel, siis puudub Eestil võimalus piirata fonogrammitootjate ainuõigusi selleks, et tagada isikutele võimalus laenutada fonogramme digitaalsetest raamatukogudest. Seetõttu on olulise tähtsusega küsimus, kuidas Eestis reguleerida autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamise eesmärgil õiguste teostamist fonogramme digitaalsetest raamatukogudest laenutamisel.

Infoühiskonna direktiivi artiklis 5(2)c) ettenähtud erandi rakendamisel on eeltingimuseks, et raamatukogu ei tohi teenida mis tahes otsest ega kaudset ärilist eesmärki ja see peab olema üldsusele avatud.⁶¹⁸ Direktiivi üks väljatöötajatest S. von Levinski toonitab, et fonogramme laenutamine ei tohi taotleda ei otsest ega kaudset ärilist eesmärki. Samas ei peeta laenutamise äriks eesmärgiks seda, kui raamatukogu võtab külastajatelt tasu fonogramme laenutamisel sellises ulatuses, mis katab üksnes raamatukogu administreerimise ja tegevuskulud. Niisugune tasu võib olla ka raamatukogu periooditi makstav liikmemaks või ühekordne tasu laenutusel.⁶¹⁹ Samas tuleb kaudseks äriks eesmärgiks pidada näiteks raamatukogu reklaami või mainekujundust.⁶²⁰ Puuduv äriine eesmärk on doktoritöö autori arvates avalikele raamatukogudele ettenähtud erandi puhul kõige olulisem kriteerium, mis eristab fonogramme laenutamist rentimisest. Mitteäriine eesmärk peaks olema oluline kriteerium ka juhul, kui reguleeritakse õiguste teostamist digitaalsetest raamatukogudest fonogramme laenutamisel.

Hoolimata sellest, kas digitaalsetel raamatukogudel on fonogramme laenutamisel äriine eesmärk või mitte, on aktuaalne küsimus, kas fonogramme digitaalsetest raamatukogudest laenutamine kahjustab ebamõistlikult fonogrammitootjate huvisid. Erinevalt rendiõigusest on laenutamiseõigust üldjuhul peetud fonogrammitootja jaoks majanduslikult vähetahtsaks õiguseks. Rendi- ja laenutamise direktiiviga on nähtud ette liikmesriikide kohustus sätestada riigisisese seadusandluses rendiõigus fonogrammitootjate ainuõigusena. Selle peamine põhjendus oli rendi- ja laenutamise direktiivi vastuvõtmisel vältida piirangu kehtestamise negatiivset mõju fonogramme legaalsele müügiturule.⁶²¹ Fonogrammitootjad on majanduslikest kaalutlustest lähtudes vaieldamatult huvitatud sellest, et neil oleks ainuõigus lubada ja keelata oma fonogramme digitaalsetest raamatukogudest laenutamist. Fonogramme digitaalsetest raamatukogudest laenutamise võimaldamine võib fonogrammitootjate jaoks olla majanduslikus mõttes ebamõistlik. Õiguste kasutajate ja üldsuse huvidest lähtu-

⁶¹⁸ Levinski/Walter, p. 1037.

⁶¹⁹ Levinski (2010), p. 266.

⁶²⁰ Levinski/Walter, p. 1036.

⁶²¹ Levinski (2010), p. 258.

des on samas selge, et üldsuse jaoks tuleb juurdepääs fonogrammidele tagada.⁶²² J. A. L. Sterlingu hinnangul võib fonogrammide laenutamisel raamatukogudest olla fonogrammitootjate majanduslikele huvidele kahjustav mõju nii analoogkui ka digitaalkeskkonnas. Võimalus laenutada fonogramme raamatukogudest võib vähendada fonogrammide legaalselt müüki, kuivõrd fonogrammide ostmise asemel asuvad isikud fonogramme laenutama.⁶²³ P. Vandoren rõhutab, et digitaalses formaadis fonogrammide laenutamise eesmärk on tegelikult sama kui füüsilises formaadis andmekandjatel olevate fonogrammide laenutamisel. Seetõttu ei peaks tegema vahet fonogrammide laenutamisel traditsioonilistest ja digitaalsetest raamatukogudest.⁶²⁴ J. Passa ja J. Spoor on aga vastupidisel seisukohal. J. Passa leiab, et fonogrammide füüsilises formaadis andmekandjatel olevate fonogrammi koopiate laenutamist tuleb rangelt eristada digitaalses formaadis fonogrammide laenutamisest, kuivõrd viimase puhul ei anta fonogrammi laenutajale üle andmekandja valdust. Kuna fonogrammi andmekandja valdust laenutajale üle ei anta, ei ole laenutusaja lõppedes võimalik fonogrammi kasutajalt fonogrammi valdust ka tagasi võtta.⁶²⁵ J. Spoor rõhutab, et analoogkeskkonnas on fonogrammide füüsilises formaadis andmekandja ühtlasi laenutustehingu objektiks, digitaalses keskkonnas on fonogrammide edasist kasutamist aga väga raske kontrollida.⁶²⁶ P.-L. Haarmann on seisukohal, et seetõttu tuleb väga hoolikalt kaaluda, millisel määral raamatukogude kaudu võimaldatud vaba juurdepääs fonogrammidele mõjutab legaalselt turgu.⁶²⁷

Doktoritöö autori arvates tuleb mõõnda, et fonogrammide digitaalsetest raamatukogudest laenutamise korral on võrreldes teiste autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate objektidega küsitavam, kas fonogrammide laenutamine teenib tõepoolest üksnes hariduslikke ja kultuurilisi eesmärke. Fonogramme kasutatakse pigem meelelahutuslikel eesmärkidel. Doktoritöö autor leiab samas, et on ilmselgelt võimatu teha iga isiku puhul eraldi kindlaks, millistel eesmärkidel ta fonogramme soovib kasutada. Ei ole võimalik tuvastada, kas raamatukogu külastaja kavatseb fonogramme kasutada hariduslikel ja kultuurilistel või meelelahutuslikel eesmärkidel. Samas on võimalik rakendada meetmeid, mis teevad üksnes meelelahutuslikel eesmärkidel fonogrammide kasutamise isikutele vähematraktiivseks, näiteks lisades fonogrammidele teabe, et tegemist on avalikust raamatukogust laenutatud fonogrammiga. Doktoritöö autor asub seetõttu seisukohale, et üldsuse huvidest lähtuvalt peaks kõikidel isikutel olema võimalus teatud eesmärkidel digitaalsetest raamatukogudest fonogramme laenutada.

Doktoritöö autori hinnangul on digitaalsetest raamatukogudest fonogrammide laenutamisel erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvid praegu tasakaalust väljas. Fonogrammide laenutamine raamatukogust teenib eelkõige

⁶²² Vasamäe (2011), p. 108–109.

⁶²³ Sterling (2003), p. 372.

⁶²⁴ Vandoren, p. 164.

⁶²⁵ Passa, p. 62.

⁶²⁶ Spoor, p. 77–78.

⁶²⁷ Haarmann, s. 334.

hariduslikke ja kultuurilisi eesmärke. Mitteäriilistel eesmärkidel tegutsevate raamatukogude näol on tegemist juriidiliste isikutega, kellel ei ole tavapäraselt piisavaid raha- ja ajaressursse asuda läbirääkimistesse ning sõlmida litsentsilepinguid iga fonogrammitootjaga individuaalselt. Doktoritöö autor on seisukohal, et autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamiseks peaks kaaluma digitaalsetest raamatukogudest fonogrammide laenutamisel õiguste teostamisele eriregulatsiooni kehtestamist. Alljärgnevalt uuritakse Soome ja Taani autoriõiguse seaduste vastavat normistikku.

Taanis rakendavad avalikud raamatukogud alates 2002. aastast autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate objektide reprodutseerimisel õiguste laiendatud kollektiivset teostamist.⁶²⁸ T. Koskinen-Olsson toob välja, et niisugune Taani autoriõiguse seaduse muudatus oli tingitud tehnoloogia arengust ning selle eesmärk oli tagada, et avalikud raamatukogud saaksid lihtsalt ja kiiresti kõik vajalikud load autoriõiguse objektide kasutamiseks.⁶²⁹ Sõlmides kollektiivse esindamise organisatsiooniga vaid ühe litsentsilepingu, saab avalik raamatukogu Taanis õiguse kasutada kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi. Seeläbi on avalikel raamatukogudel võimalik digitaalses formaadis fonogramme üldsusele kasutamiseks anda.

Ka Soomes on digitaalsetest raamatukogudest fonogrammide laenutamise lihtsustamiseks nähtud ette õiguste laiendatud kollektiivne teostamine. TekL § 16b(2) sätestab, et raamatukogul, millele tuleb kultuuripärandi säilitamiseks anda kohustuslik koopia, on õigus suunata üldsusele oma kogus olevat teost teaduslikel või hariduslikel eesmärkidel selleks spetsiaalselt ettenähtud raamatukogus asuvate seadmete kaudu tingimusel, et üldsusele suunatud teosest ei ole võimalik digitaalselt koopiat teha ja selle edasisuunamine on takistatud. Soomes on kehtestatud erisätted nende õiguste teostamiseks, mis on seotud avalike raamatukogude poolt autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamisega. TekL § 16d näeb ette, et üldsusele avatud raamatukogu tohib laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel teha koopiaid oma kogudes olevatest teostest ka muudel kui seaduse paragrahvides 16, 16a kuni 16c sätestatud juhtudel ning suunata oma kogus oleva teose üldsusele ka muudel kui paragrahvides 16a kuni 16c sätestatud juhtudel. Õiguste omajatel on võimalus õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobuda ja keelata teosest koopiade tegemine või selle üldsusele suunamine.⁶³⁰ Seega võrreldes Taani autoriõiguse seadusega on Soomes raamatukogude võimalused autoriõiguse objektidest digitaalsete koopiade tegemisel ning nende üldsusele kättesaadavaks tegemisel piiratumad. Digitaalsetest raamatukogudest fonogrammide laenutamiseks on avalikul raamatukogul võimalik aga samuti sõlmida fonogrammitootjate kollektiivse esindamise organisatsiooniga laiendatud kollektiivne litsentsileping. Põhjamaades on autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste digitaliseeritud objektide avalikest

⁶²⁸ OPHL § 16b.

⁶²⁹ Koskinen-Olsson, p. 274.

⁶³⁰ Tekijänoikeuslaki. 8.7.1961/404.

raamatukogudest laenutamine tehtud võimalikuks seega õiguste laiendatud kollektiivse teostamise abil.

Doktoritöö autor peab põhjendatuks nõustuda J. Axhamni ja L. Guibaultiga, et võimaldamaks kultuurivaldkonnas tegutsevatel institutsioonidel autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte mõistlikel tingimustel digitaliseerida ja nendele objektidele üldsusele juurdepääs tagada, on kõige parem lahendus õiguste laiendatud kollektiivne teostamine.⁶³¹ Eestis võiks näha fonogrammi digitaalsetest raamatukogudest laenutamise valdkonnas ette õiguste laiendatud kollektiivse teostamise. See ei kujuta endast fonogrammitootja ainuõigustele piirangute kehtestamist, mistõttu on see rahvusvaheliste konventsioonide järgi ja Euroopa Liidu õigustiku kohaselt lubatav. Eestis on õiguste laiendatud kollektiivset teostamist fonogrammi digitaalsetest raamatukogudest laenutamise korral vaja eriti rakendada. Nimelt on Eesti väikeriik, mistõttu fonogrammitootjad ei ole sageli huvitatud kulutama raha- ja ajaressursse, et pida fonogrammi laenutamise litsentsimiseks Eesti raamatukogudega⁶³² läbirääkimisi. Eriti keeruline on raamatukogudel saada välismaistelt fonogrammitootjatelt. Doktoritöö autori hinnangul on seetõttu põhjendatud rakendada digitaalsetest raamatukogudest fonogrammi laenutamise valdkonnas õiguste laiendatud kollektiivset teostamist. Juhul kui AutÕS-s kehtestatakse üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik, nagu doktoritöö autor on väitekirja alapeatükis 4.6 välja pakkunud, ei ole digitaalsetest raamatukogudest fonogrammi laenutamist õiguste laiendatud kollektiivset teostamist reguleerivas sättes eraldi vaja nimetada. Sellisel juhul ei oleks fonogrammi laenutamine infoühiskonnas ebamõistlikult takistatud ning üldsus saaks digitaalsete raamatukogude kaudu fonogrammidele juurdepääsu. Fonogrammitootjate huvid oleksid kaitstud seeläbi, et neil on võimalus õiguste kollektiivsest teostamisest loobuda ja asuda oma õigusi teostama individuaalselt. Igal juhul oleks fonogrammitootjatele tagatud nende fonogrammi digitaalsetest raamatukogudest laenutamise eest litsentsitasu.

Kokkuvõtteks. Eestis ei ole praegu AutÕS-s ettenähtud normistiku alusel digitaalsetel raamatukogudel võimalik mõistlikel tingimustel fonogramme laenutama asuda. Nimelt peaks raamatukogu selleks saama eelnevalt loa igalt fonogrammitootjalt, kelle fonogramme ta kavatseb laenutada. Raamatukogud ei asu praktikas seetõttu üldse digitaalses formaadis fonogramme laenutama või laenutatakse fonogramme ilma fonogrammitootjate loata, millega paneksid nad toime fonogrammitootjate õiguste rikkumise. Esimesel juhul jääb üldsus ilma juurdepääsust fonogrammidele. Ilma fonogrammitootjate loata fonogrammi laenutamine aga tooks raamatukogudele kaasa ebamõistliku riski, kuna fonogrammitootjad saavad sellisel juhul esitada raamatukogu vastu kahju hüvitamise

⁶³¹ Axhamn/Guibault (2011a), p. 25.

⁶³² Eesti raamatukogude arengukava 2008–2015 kohaselt oli näiteks 2007. aastal Eestis 1125 raamatukogu. Eesti raamatukogude arengukava 2008–2015 on kättesaadav internetis: http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-10_raamatukogud.pdf.

ja muid nõudeid. Fonogrammitootjatel jääb mõlemal juhul litsentsitasu saamata. Seda probleemi saaks lahendada fonogrammitootja kättesaadavaks tegemise õigusele ja reprodutseerimisõigusele piirangute seadmise või nende õiguste teostamise suhtes eriregulatsiooni kehtestamise teel. Fonogrammitootjate ainuõigust lubada ja keelata fonogrammide reprodutseerimist ning kättesaadavaks tegemist on teoreetiliselt võimalik piirata samamoodi nagu fonogrammide raamatukogudest laenutamise korral analoogkeskkonnas. Nimetatud õigused on aga fonogrammitootja ainuõigused ning kehtiva õigusraamistiku kohaselt ei tohi nendele õigustele täiendavaid piiranguid kehtestada. Seetõttu on jätkusuutlikuks lahenduseks näha ette fonogrammide digitaalsetest raamatukogudest laenutamisel õiguste laiendatud kollektiivne teostamine. Juhul kui AutÕS-s kehtestatakse üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik, nagu doktoritöö autor on väitekirja alapeatükis 4.6 välja pakkunud, ei ole digitaalsetest raamatukogudest fonogrammide laenutamist õiguste laiendatud kollektiivset teostamist reguleerivas sättes eraldi vaja nimetada.

KOKKUVÕTE

Käesoleva doktoritöö eesmärgiks oli uurida mitmeid teoreetilise ja praktilise tähtsusega autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse küsimusi. Doktoritöö autor püstitas uurimuse teostamisel kolm hüpoteesi. Töö **esimese hüpoteesi** järgi on infoühiskonnas autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikuks kollektiivseks teostamiseks põhjendatud lähtuda põhimõttest, mille kohaselt on autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kasutamine lubatud senikaua, kuni õiguste omaja ei ole õiguste kasutamist ära keelanud. Väitekirja **teine hüpotees** oli, et kehtivas AutÕS-s sätestatud kohustuslik õiguste kollektiivse teostamise normistik ei võimalda jätkusuutlikku autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist, mistõttu tuleks selle asemel kehtestada õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine. Töö **kolmas hüpotees** oli, et Eestis tuleb pidada jätkusuutlikuks autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise viisiks üldist laiendatud kollektiivlitsentsi. **Doktoritöö autor jõudis uurimistöö teostamise tulemusena järelduseni, et püstitatud töö kolm põhihüpoteesi leidsid kinnitust.** Doktoritöös läbiviidud analüüs on autoril võimaldanud jõuda alljärgnevalt väljatoodud järeldusteni.

1. Autoriõiguslikus kontekstis tähendab jätkusuutlikkus protsesside suunamist nii, et on võetud arvesse nii majanduslikke, sotsiaalseid, tehnoloogilisi kui ka kultuurilisi aspekte ühiskonnas ja on tagatud tasakaal erinevate autoriõigusega seotud huvigruppide huvide vahel. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel kasutatakse kõiki praegusi vajadusi ja võimalusi parimal võimalikul ning paindlikul viisil, lähtudes seejuures nii õiguste omajate, õiguste kasutajate kui ka üldsuse huvidest, ning edendatakse ühtlasi uute autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide loomist, kasutamist ja tarbimist tulevikus.
2. Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivset teostamist saab pidada jätkusuutlikuks, kui see vastab kolmele kriteeriumile:
 - 1) autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi on võimalik efektiivselt teostada;
 - 2) õiguste omajate, õiguste kasutajate ning üldsuse õiguste ja kohustuste vahel valitseb tasakaal;
 - 3) samaaegselt on tagatud ühiskonna põhivajaduste rahuldamine.Kolmas kriteerium hõlmab eelkõige üldsusele juurdepääsu tagamist autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Hindamaks, kas autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivne teostamine on jätkusuutlik, on seega vaja analüüsida, kas ühiskonnas on loodud efektiivsed võimalused õiguste teostamiseks, kõikide autoriõigusega seotud peamiste huvigruppide huvisid on tasakaalustatult arvesse võetud ning kas ühiskonna liikmete põhivajadused on rahuldatud.
3. Suur- ja väikeriikides ei saa autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse hindamisel lähtuda identse-

test kriteeriumidest, kuivõrd kultuuritööstuse karakteristikud on erinevad. Õiguste omajatele seadusega liiga laiaulatuslike ainuõiguste andmine ja nende huvide ebaproportsionaalne arvesse võtmine võrreldes teiste autoriõigusega seotud huvigruppide huvidega võib väikeriigis viia olukorran, kus praktikas ei ole teatud valdkondades üldse võimalik autoriõigusi ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi kasutada. Selle tulemusena ei ole ka üldsusele tagatud juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele.

4. Analüüsides, milline autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste teostamise viis on Eestis jätkusuutlik, tuleb arvestada kolme olulise faktoriga:
 - 1) Eesti on väikeriik ja siin on kultuuritööstus suunatud eelkõige oma turule;
 - 2) autoriõigusega seotud huvigruppidest hõlmavad Eestis valdava enamuse õiguste kasutajad ja üldsus;
 - 3) suurem osa Eestis kasutatavatest autoriõigustest ja autoriõigustega kaasnevatest õigustest on välismaised.
5. Autoriõigusega seotud peamisteks huvigruppideks on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajad, õiguste kasutajad ja üldsus. Üldsuse mõiste on infoühiskonnas muutunud oluliselt laiemaks. Üldsus ei koosne enam ainult määramata isikute ringist, kuna tehnoloogilise arengu tõttu on muutunud õiguste objektide massiline suunamine määratletud isikutele väga lihtsaks. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamist isikute privaatsfääris ja üldsusele suunamist on põhjendatud eristada selle alusel, kas õiguste omaja võiks autoriõiguse objektide suunamise korral olla eelduslikult õigustatud saama selle eest tasu. Piiratud isikute ringile kättesaadavaks tehtud elektrooniliste võrkude, näiteks intraneti, ja sotsiaalmeedia võrgustike kasutajad võivad moodustada ka üldsuse. See oleneb asjaolust, kas kasutajate hulka kuuluvad üksnes perekonnaliikmed ja lähim tutvusringkond või mitte. Isikutelt, kes on väljastpoolt perekonda ja sotsiaalset tutvusringi, võib õiguste omaja intraneti ja sotsiaalmeedia võrgustiku kaudu autoriõiguse objektide suunamise eest eeldada tasu maksmist. Eesti õiguskorras tuleks muuta üldsuse legaalse definitsiooni ja jätta sealt välja kriteerium, et isikute ring väljaspool perekonda ja lähimat tutvusringkonda peab olema „määramata”. ***AutOS-s võiks üldsuse legaalse definitsiooni sätestada järgnevalt: Üldsuseks loetakse isikute ringi väljaspool perekonda ja lähimat tutvusringkonda.***
6. Infoühiskonnas on üksikisikutel võimalik saada autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele juurdepääs lihtsalt ja kiiresti. Varem see võimalus puudus, mistõttu oli autoriõigusnormide kehtestamisel vaja arvesse võtta peamiselt kahe autoriõigusega seotud huvigrupi huvisid. Nendeks huvigruppideks olid õiguste omajad ja õiguste kasutajad. Infoühiskonnas on autoriõigussuhete kontseptuaalne põhialus autor-teos suhte kesksest muutunud pigem teos-üldsus suhte keskseks. Autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel tuleb arvestada märkimisväärselt rohkem üldsuse huvidega.

7. Infoühiskonnas on õiguste kollektiivse teostamise tähtsaks põhimõtteks muutunud, et ühiskonna kõikidele liikmetele peab olema tagatud lihtne ja kiire ligipääs autoriõiguse objektidele. Üldsuse huvid on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse hindamisel hakanud õiguste omajate ja õiguste kasutajate huvide ees teatud juhtudel isegi prevaleerima. Kui varem lähtuti õiguste kollektiivsel teostamisel eelkõige põhimõttest, et õiguste omajal on ainuõigus lubada ja keelata oma õiguste mis tahes viisil kasutamist, siis infoühiskonnas toetatakse järjest enam lähenemist, mille kohaselt peaks õiguste kasutamine olema lubatud alati, kui õiguste kasutaja nõustub täitma ettenähtud tingimusi.
8. Üldsuse hulka kuuluvad tarbijad, samas ei ole kõik üldsuse hulka kuuluvad isikud Eesti õiguse kohaselt käsitletavad tarbijatena. Tarbija on praeguseks ajahetkeks muutunud Euroopa Liidu õigusruumis tähtsaks kategooriaks, mistõttu tarbijate huvidega tuleb autoriõigusega seotud huvigruppide huvide tasakaalustamisel arvestada senisest palju rohkem.
9. Jätkusuutliku arengu tagamiseks ühiskonnas tuleb autoriõigusega seotud huvigruppide huvisid tasakaalustada. Seda saab teha kas õiguste omajatele seadusega ettenähtud ainuõigustele piirangute kehtestamise või õiguste teostamise reguleerimise kaudu. Õiguste omajate ainuõigustele seadusega ettenähtud piirangud määravad kindlaks autoriõiguste tegeliku ulatuse. Õigustele piirangute kehtestamine on lubatud ainult juhul, kui see on kooskõlas rahvusvaheliste konventsioonide ja Euroopa Liidu õigusaktidega. Hindamaks, kas õiguste omajate õiguste kitsendamine õiguste kasutajate või üldsuse huvides kujutab endast „piirangut”, tuleb analüüsida, kas õiguste omaja ainuõiguste ulatus on sisuliselt vähenenud. Õiguste kohustuslik ja kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine on käsitletav autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piiranguna, sest selle õiguste teostamise viisi puhul on võrreldes õiguste laiendatud kollektiivse teostamisega õiguste omajate võimalust oma õigusi vabalt teostada piiratud. Õiguste omaja ei saa asuda oma õigusi individuaalselt teostama. Samas, õiguste laiendatud kollektiivse teostamise korral on igal õiguste omajal võimalik oma õigusi ka ise teostama asuda. Õiguste laiendatud kollektiivset teostamist ei käsitleta erinevalt õiguste kohustuslikust kollektiivsest teostamisest kaasaegses õigusdoktriinis seetõttu õiguste piiranguna. Sellest tulevalt on Euroopa Liidu liikmesriikidel võimalik vabalt otsustada, kas kehtestada oma riigi autoriõiguse seaduses õiguste laiendatud kollektiivne teostamine.
10. Autoriõiguste territoriaalne iseloom on olemuslikult vastuolus Euroopa Liidu ühtse siseturu põhimõttega. Selle vastuolu ületamiseks on Euroopa Liidus kasutatud kolme teooriat. Nendeks on õiguste olemasolu ja teostamise teooria, õiguste spetsiifilise olemuse teooria ning nelja valdkonna teooria. Tarbijate huvidega erilise arvestamise vajadust õiguste jätkusuutlikul kollektiivsel teostamisel aitab rõhutada nelja valdkonna teooria, kuna selle kohaselt võib hoolimata õiguste spetsiifilisest olemusest õiguste teostamine põhjendamatult takistada kaupade ja teenuste vaba liikumist

siseturul. Territoriaalsuse printsiip on autoriõiguste kollektiivsel teostamisel jäänud aga Euroopa Liidus siiski jätkuvalt peamiseks aluspõhimõtteks. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiviga on nähtud ette aga põhimõtte, et kuigi autoriõigused on oma iseloomult territoriaalsed ainuõigused, ei saa kollektiivse esindamise organisatsioonid enam täiesti vabalt otsustada, milliseid teisi kollektiivse esindamise organisatsioone volitada õigusi kollektiivselt teostama. Kollektiivse esindamise organisatsioon, kes sõlmib teise kollektiivse esindamise organisatsiooniga vastastikuse esinduslepingu õiguste multiterritoriaalseks litsentsimiseks, on nimelt kohustatud võimaldama ka mis tahes teisel kollektiivse esindamise organisatsioonil oma repertuaariga seonduvaid õigusi samadel alustel kollektiivselt teostada. Kollektiivse esindamise organisatsioonid ei saa Euroopa Liidus seega enam territoriaalsuse printsiibile tuginedes piirata tavapäraselt territoriaalsel alusel tegutsenud kollektiivse esindamise organisatsioonide võimalust anda õiguste kasutajatele ka multiterritoriaalseid litsentse. Kuigi autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiiv lähtub aluskontseptsioonina jätkuvalt autoriõiguse territoriaalsuse printsiibist, siis seda printsiipi aitab ühtse siseturu olemusega kooskõlla viia direktiivi läbiv põhimõtte, et mitte ühelgi kollektiivse esindamise organisatsioonil ei tohi olla mõne liikmesriigi territooriumil õiguste kollektiivseks teostamiseks monopoolset ainuõigust. Õiguste omajate kollektiivse esindamise organisatsioonide vahel mitmepoolsete mitte-ainuõigusliku iseloomuga kokkulepete sõlmimine infoühiskonnas vähendab territoriaalsusprintsiibist tulenevaid probleeme autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Euroopa Liidu ühtsel siseturul.

11. Euroopa Liidus õiguste kollektiivsel teostamisel autoriõiguste territoriaalsuse printsiibist tulenevate probleemide lahendamiseks ei ole põhjendatud emissiooniteooria rakendamine teistes valdkondades kui satelliidi kaudu edastamine. Selleks on kaks põhjust. Esiteks, satelliidi kaudu edastamise õiguse kasutamisel on ringhäälinguprogrammi signaali edastaja asukoht alati üheselt selgelt identifitseeritav. Interneti kaudu autoriõiguste objektide üldsusele suunamise korral ei ole praktikas tihtipeale võimalik üldsusele suunaja isiku asukohta kindlaks teha. See toob kaasa kontrolli kadumise õiguste kasutamise üle. Samuti saavad digitaalses keskkonnas õiguste kasutajad olla mis tahes riigis. Teiseks, emissiooniteooria kohaldamisel võivad õiguste kasutajad valida asukohaks või tegevuskohaks nende soodsaima autoriõigusega liikmesriigi. Emissiooniteooria ulatuslikum rakendamine autoriõiguste kollektiivsel teostamisel eeldaks Euroopa Liidu tasandil rangelt harmoneeritud õigusnorme ja õiguste omajatele kõrgel tasemel miinimumkaitse kehtestamist. Seetõttu on emissiooniteoorial põhinev õiguste kollektiivne teostamine jätkusuutlik vaid satelliidi kaudu edastamise korral.
12. Autoriõigus on tekkinud ja arenenud edasi tihedas seoses tehnoloogilise arenguga. Sellel on suur mõju autoriõigusele eelkõige nendes riikides, kus infotehnoloogia valdkond on hästi arenenud, see omakorda on loonud head

- võimalused autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamiseks. Jätkusuutlik on selline autoriõiguste kollektiivne teostamine, mis lähtub ühiskonna erinevatest majanduslikest, tehnoloogilistest, kultuurilistest ja sotsiaalsetest faktoritest ja võtab samal ajal arvesse tehnoloogia pidevat edasist arengut.
13. Tehnoloogiline areng on infoühiskonnas suurendanud õiguste individuaalse teostamise tähtsust. Enam ei ole selgelt piiritletud, millisel viisil jaguneb õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste omaja vahel. Õiguste individuaalne teostamine ei saa kõikides valdkondades asendada õiguste kollektiivset teostamist. Õiguste kollektiivse teostamise tähtsus on isegi kasvanud selliste majanduslikult vähemtähtsate õiguste teostamise korral, mille individuaalne teostamine on õiguste omajatele keeruline ja ebamõistlikult kulukas, ning valdkondades, kus on üldsusele vaja tagada ligipääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele. Näiteks on õiguste kollektiivne teostamine oluline nende õiguste objektide laenutamisel digitaalsetest raamatukogudest ja üldsusele kättesaadavaks tegemisel digitaalsete arhiivide kaudu.
 14. Infoühiskonnas ei saa autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamisel selgelt eristada õiguste omajate suuri ja väikeseid õigusi. Tehnoloogilise arengu mõjul on õiguste suuromajad hakanud varem üksnes kollektiivselt teostatud väikeseid õigusi teostama ka individuaalselt. Täheldatav on ka vastupidine tendents. Kollektiivselt teostatavate väikeste õiguste ja suurte õiguste liigituse asemel on välja kujunenud liigitus, mis põhineb õiguste väikeomajate ja õiguste suuromajade õiguste teostamisel. Terminid „õiguste väikeomajad” (ingl k *small right holders*) ja „õiguste suuromajad” (ingl k *major right holders*) on kasutusele võtnud doktoritöö autor, sest varem eesti keeles kontekstiga sobivad terminid puudusid.
 15. Tehnoloogiline areng on toonud õiguste omajatele kaasa uue võimaluse oma õiguste teostamiseks. Selleks võimaluseks on tehnoloogilised kaitsemeetmed. Kui varem oli üksnes seadusandjal ainuõigustele piirangute kehtestamise kaudu võimalik otsustada, milliseid õigusi ning millisel viisil lubada üldsusel kasutada, siis tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel on õiguste omajal endal võimalik õiguste kasutamise tingimused kindlaks määrata. Õiguste omaja lähtub tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamisel enda huvidest ning erinevalt seadusandjast ei kaalu objektiivselt asjaolusid, millistel tingimustel ei ole tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine õiguste kasutajate ja üldsuse huvides. Seetõttu peaksid õiguste omajad olema kohustatud kõrvaldama autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidelt tehnoloogilised kaitsemeetmed selleks, et võimaldada isikutel nende objektide kasutamist seadusega ettenähtud vaba kasutuse juhtudel. Tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise kohustus on õiguste omajatele nähtud ette ka Eestis. Kui õiguste omaja tehnoloogilisi kaitsemeetmeid ei kõrvalda, on õigustatud isikul võimalus alata tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetlus. Sellises menetluses osalemine eeldab finants- ja ajaressursside olemasolu. Isikud ei ole praktikas huvita-

- tud osalema tehnoloogiliste kaitsemeetmete kõrvaldamise menetluses, kuna on kergem leida autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamiseks mõni muu võimalus või nende kasutamisest üldse loobuda. Seetõttu on tehnoloogiliste kaitsemeetmetega võrreldes jätkusuutlikum õiguste teostamise viis õiguste laiendatud kollektiivne teostamine.
16. Eestis on põhjendatud sätestada AutÕS-s kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsioon. Doktoritöö autor ei pea vajalikuks, et kollektiivse esindamise organisatsioon saab Eestis olla asutatud üksnes mittetulundusühinguna, nagu on sätestatud kehtivas AutÕS § 76 lõikes 2. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivis ettenähtud kriteerium „mida omavad või kontrollivad selle liikmed” võimaldab Euroopa Liidus kollektiivse esindamise organisatsioonil olla ka muus juriidilises vormis. **Seega on AutÕS-s põhjendatud sätestada kollektiivse esindamise organisatsiooni legaalse definitsioon järgnevas sõnastuses: *Kollektiivse esindamise organisatsioon on mittetulunduslikel alustel korraldatud organisatsioon, mida on seaduse või lepingu alusel rohkem kui üks õiguste omaja volitanud kollektiivselt teostama autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Õiguste teostamine peab olema selle organisatsiooni ainuke või peamine eesmärk ning seda peavad omama või kontrollima organisatsiooni liikmed.*** Selline legaalse definitsioon tugineb autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklis 3(a) väljatoodud definitsioonile.
 17. Eestis on kollektiivse esindamise organisatsioonil seaduse alusel õigus esindada kolmel juhul selliseid õiguste omajaid, kes ei ole sõlminud kollektiivse esindamise organisatsiooniga liikme- või esinduslepingut (mitteliikmetest õiguste omajaid): 1) õiguste omajate õiguste ilmse rikkumise (AutÕS § 77 lg 4), 2) õiguste laiendatud kollektiivse teostamise (AutÕS § 79), ja 3) õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise (§ 79¹) korral. AutÕS § 77 lõikes 4 sätestatu on sarnane õiguste laiendatud kollektiivse teostamisega, oluline erinevus on selles, et nimetatud sätte alusel ei lepi kollektiivse esindamise organisatsioonid mitteliikmetest õiguste omajate eest kokku õiguste kasutamise tingimustes ega saa anda luba nende õiguste kasutamiseks. On põhjendatud, kui seadusest tuleneb kollektiivse esindamise organisatsioonidele seadusjärgne esindusõigus selliste autoriõiguste rikkumiste korral, mis toovad kaasa karistusõigusliku tagajärje. Ülejäänud juhtudel ei ole põhjendatud anda kollektiivse esindamise organisatsioonile õigust esindada mitteliikmetest õiguste omajaid, kuivõrd see võib põhjendamatult piirata õiguste omajate lepinguvabadust. See ei oleks jätkusuutlik. Õiguste omajad peaksid saama ise vabalt otsustada, kas teostada ja kaitsta oma õigusi individuaalselt või kollektiivselt läbi kollektiivse esindamise organisatsiooni. **Doktoritöö autor peab Eestis põhjendatuks täpsustada AutÕS § 77 lõikest 4 tulenevat kollektiivse esindamise organisatsioonide seadusjärgse esindusõiguse ulatust ja sätestada AutÕS § 77 lg 4 järgnevas sõnastuses: *Autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õiguste sellise rikkumise korral, mis toob kaasa karistusõigusliku vastutuse, on kollektiivse esindamise organisat-***

sioonidel õigus esindada kõiki autoreid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid ilma volitusetä.

18. Eesti õiguspraktikas esilekerkinud probleemi, et kollektiivse esindamise organisatsioonid takistavad nende liikmeks olevatel õiguste omajatel autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste üleandmist (ehk loovutamist), saab lahendada, sätestades AutÕS-s *expressis verbis*, et õiguste kollektiivne teostamine ei hõlma õiguste üleandmist. **Tuleks täpsustada AutÕS § 77 lõikes 3 sisalduvat õigusnormi ja viia see kooskõlla autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artikliga 5(3), sätestades see järgnevas sõnastuses:** *Autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja ei saa oma õigusi ise teostada ajal, mil kollektiivse esindamise organisatsioon teostab kas vastavalt seadusele või lepingule kollektiivselt selle õiguste omaja autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Õiguste teostamine ei hõlma autoriõiguse või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja poolt õiguste omandiõiguse üleandmist kolmandale isikule. Hoolimata käesolevas paragrahvis sätestatust säilib õiguste omajal õigus litsentsida oma mis tahes õiguste mis tahes viisil mitteüriisilisel eesmärgil kasutamist.*
19. Euroopa Liidus saab õiguste kollektiivse teostamise kõige olulisemaks funktsiooniks pidada jätkusuutliku majanduskasvu tagamist. Õiguste kollektiivne teostamine peab tegema võimalikuks internetikeskkonnas autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide piiriülese kasutamise litsentsimise ning tagama Euroopa kultuurilise mitmekesisuse.
20. Õiguste kollektiivse teostamise funktsioonid saab jagada põhi- ja kõrvalfunktsioonideks. Infoühiskonnas on õiguste kollektiivsel teostamisel olulisimaks põhifunktsiooniks muutunud üldsusele autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele ligipääsu tagamine. See on seotud ühiskonnas praegu valitseva tendentsiga, et üldsuse huvid on tõstetud autoriõigusega seotud huvigruppide huvide seast eriti esile. Õiguste kollektiivse teostamise tähtsad põhifunktsioonid on jätkuvalt ka õiguste omajatele õiguste kasutamise eest tasu tagamine ja isikutele ühe litsentsilepinguga võimalikult paljude õiguste omajate õiguste kasutamiseks loa andmine. Õiguste kollektiivse teostamise kõrvalfunktsioonide tähtsus ei ole *droit d'author* õigustraditsiooniga riikides kadunud. Kõrvalfunktsioonid aitavad tagada kultuurilise mitmekesisuse säilimist. Tuleb pidada põhjendatuks autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi artiklis 12 sisalduva põhimõtte järgimist, et kollektiivse esindamise organisatsioonidel on õigus teha kogutud litsentsitasudelt kõrvalfunktsioonide täitmise eesmärgil mahaarvamisi, kuid seda üksnes õiguste omajatega sõlmitud lepingus ettenähtud tingimustel. Autoriõiguste kollektiivse teostamise direktiivi vastuvõtmisega on loodud olukord, kus Euroopa Liidu kollektiivse esindamise organisatsioonid hakkavad omavahel õiguste omajate pärast konkureerima. Kollektiivse esindamise organisatsioonid peaksid tulevikus seetõttu rohkem keskenduma õiguste kollektiivse teostamise põhifunktsioonidele.

21. Infoühiskonnas järgitakse autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel solidaarsuse printsiipi varasemast vähem. Õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel on solidaarsuse tase küll väga kõrge, kuna laiendatud kollektiivse litsentsilepingu tingimusi kohaldatakse täpselt samamoodi ka kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatele. Siiski ei kahjusta solidaarsuse printsiibist rangelt lähtuv õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ebamõistlikult õiguste omajate huvisid, kuna igal õiguste omajal on võimalik avaldada tahet loobuda õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest ja asuda oma õigusi individuaalselt teostama.
22. Teises Euroopa Liidu liikmesriigis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonil peaksid olema autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivsel teostamisel Eestis samasugused õigused ja kohustused nagu Eestis asutatud kollektiivse esindamise organisatsioonil, muu hulgas ka õiguste kohustuslikul kollektiivsel teostamisel ja õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel. **Kehtivat AutÕS § 76 lõiget 2 tuleks seetõttu täiendada järgnevalt: Kollektiivse esindamise organisatsiooniks tuleb käesoleva seaduse tähenduses lugeda ka teises Euroopa Liidu liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna riigis mis tahes juriidilises vormis asutatud kollektiivse esindamise organisatsiooni, mis vastab kollektiivse esindamise organisatsiooni tunnustele Eestis. Käesolevas lõikes nimetatud kollektiivse esindamise organisatsioon on õigustatud teostama õiguste omajate õigusi kollektiivselt ka kohustusliku ja laiendatud kollektiivse teostamise korral.**
23. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse tagavad järgmised põhimõtted:
- 1) lepinguvabaduse põhimõtte järgimine laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimisel;
 - 2) õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigus;
 - 3) õiguskindluse tagamine;
 - 4) üldsusele autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele ligipääsu võimaldamine;
 - 5) kõikidele õiguste omajatele tasu kogumine;
 - 6) kõikide õiguste omajate õiguste samaaegne teostamine;
 - 7) õiguste teostamise paindlikkus.
24. Kõige olulisemaks põhimõtteks, mis ka eristab õiguste laiendatud kollektiivset teostamist kõikidest teistest õiguste teostamise viisidest, tuleb pidada õiguste omajate õigust loobuda õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest. Doktoritöö autori poolt väitekirjas kasutusele võetud eestikeelne termin „õiguste kollektiivsest teostamisest loobumise õigus” tuleneb ingliskeelsest väljendist *right to opt-out* ning võimaldab mõiste sisu Eesti õiguskorras kõige paremini edasi anda.
25. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise mõjul on Euroopa Liidus muutunud autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise aluspõhimõtted. Traditsiooniliselt on selliseks aluspõhimõtteks olnud, et autori-

- õiguste kasutamine on lubatud alles pärast seda, kui õiguste kasutaja on loa andnud. Infoühiskonnas peaks autoriõiguste kasutamine olema aga lihtsam. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine lähtub põhimõttest, et õiguste kasutamine on lubatud seni, kuni õiguste omaja ei ole ise välistanud või keelanud oma õiguste teatud viisil kasutamist või teostamist. Õiguste omajatelt eeldatakse oma õiguste teostamisel rohkem aktiivsust.
26. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine ei ole praegusajal käsitletav autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste piiranguna, vaid õiguste teostamise eriregulatsioonina. Õiguste kohustuslikust ja kohustuslikust laiendatud kollektiivsest teostamisest eristab seda õiguste omajatele antud võimalus loobuda õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest, mistõttu kahjustab see õiguste teostamise viis õiguste omajate huvisid oluliselt vähem. Euroopa Liidu ühtse õiguskorraga on kooskõlas, kui liikmesriigid kehtestavad oma riigisisese seaduses õiguste laiendatud kollektiivse teostamise ka teistes valdkondades peale satelliidi kaudu üldsusele edastamise.
27. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise kehtestamiseks Eestis on neli järgnevalt loetletud põhjendust:
- 1) õiguste omajate õiguste kollektiivseks teostamiseks on loodud kollektiivse esindamise organisatsioonid ja need tegutsevad efektiivselt;
 - 2) kollektiivse esindamise organisatsioonid esindavad valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid;
 - 3) välismaiste õiguste omajate õigusi kasutatakse riigis oluliselt rohkem kui kodumaiste õiguste omajate õigusi;
 - 4) riigis on märkimisväärselt rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid.
28. Eestis on eeltingimused õiguste laiendatud kollektiivse teostamise kehtestamiseks täidetud. Õiguste omajad on kollektiivse esindamise organisatsioonides hästi organiseerunud. Need kollektiivse esindamise organisatsioonid esindavad valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid. Välismaiste õiguste omajate õigusi kasutatakse oluliselt rohkem kui kodumaiste õiguste omajate õigusi. Eestis on rohkem õiguste kasutajaid kui õiguste omajaid. On põhjendatud näha õiguste laiendatud kollektiivne teostamine Eestis ette ka teistes valdkondades kui autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide satelliidi kaudu edastamisel.
29. Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine võimaldab õiguste kasutajal olla täiesti kindel, et tal on kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks luba olemas ning ei tule tasuda täiendavalt litsentsitasu. Õiguspraktikas on osas valdkondades, milles seadus ei näe ette õiguste laiendatud kollektiivset teostamist, võetud kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutajate vahelistes litsentsilepingutes kasutusele vastutust välistav klausel. Sellise lepingutingimuse kohaselt on mitteliikmest õiguste omaja poolt litsentsitasu nõude esitamisel kollektiivse esindamise organisatsioonil kohustus õiguste kasutaja asemel maksta mitteliikmest õiguste omajale litsentsitasu. Probleemiks on, et mitteliikmetest õiguste omajate õigusi kasutatakse tegelikult ikka ebaseaduslikult. Vas-

tutust välistava klausli lisamisega litsentsilepingutesse ei ole võimalik võtta kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatelt ära võimalust esitada oma litsentsitasu nõudeid otse õiguste kasutaja vastu. Seega ei ole õiguste kasutajatele tagatud õiguskindlus. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise alternatiivina on pakutud ka kollektiivse esindamise organisatsiooni esindusõiguse presumptsiooni. Sellise presumptsiooni kehtestamine muudaks aga ainult tõendamiskoormist. See ei võimalda samuti tagada õiguste omajatele õiguskindlust, kuivõrd kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse presumptsioon ei anna õigust esindada mitteliikmetest õiguste omajaid.

30. Õigus esindada õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral seaduse alusel mitteliikmetest õiguste omajaid peaks olema üksnes nendel kollektiivse esindamise organisatsioonidel, mis esindavad valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi konkreetses riigis kasutatakse. Üksnes sellistel kollektiivse esindamise organisatsioonidel on piisavalt tugev side ühe konkreetse õiguste omajate kategooriaga. See tagab õiguste kollektiivse teostamise jätkusuutlikkuse.
31. Eestis tuleks AutÕS-s reguleerida, millisel kollektiivse esindamise organisatsioonil on seaduse järgi mitteliikmetest õiguste omajate esindusõigus sellisel juhul, kui sama kategooria õiguste omajate õigusi teostavaid kollektiivse esindamise organisatsioone on mitu. Õiguste kohustusliku ja õiguste laiendatud kollektiivse teostamise puhul tuleks seetõttu AutÕS-s sätestada, et õiguste laiendatud ja õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral on seaduse alusel õigus esindada mitteliikmetest õiguste omajaid ainult sellisel kollektiivse esindamise organisatsioonil, mis vastab kolmele järgnevale kriteeriumile: 1) kollektiivse esindamise organisatsioon esindab valdavalt enamust õiguste omajaid; 2) tegemist peab olema sama kategooria õiguste omajatega; 3) nende õiguste omajate õigusi kasutatakse Eestis. **Need kriteeriumid tuleks kehtestada õiguste laiendatud teostamist (kehtiva AutÕS § 79¹) ja õiguste kohustuslikku laiendatud teostamist (kehtiva AutÕS § 79) reguleerivates paragrahvides järgnevas sõnastuses:** *Juhul kui õiguse omaja ei ole õiguste teostamiseks sõlminud liikme- või esinduslepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud seaduse alusel esindama kollektiivse esindamise organisatsioon, kes esindab valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse.*
32. Eestis on õiguste omajad kohustatud AutÕS § 76 lõikes 3 loetletud valdkondades teostama oma õigusi kollektiivselt. Erandiks on kaabellevi kaudu taasedastamise valdkond, mille puhul AutÕS § 79 lg 1 sätestab nimelt selgesõnaliselt, et kui kaabellevivõrgu kaudu taasedastamise õiguse teostamiseks ei ole õiguse omaja sõlminud lepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud esindama organisatsioon, kes esindab sama kategooria õiguste omajaid. Ülejäänud valdkondades puudub kollektiivse esindamise organisatsioonil õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise korral seadusest tulenev sama kategooria mitteliik-

metest õiguste omajate esindusõigus. Sellest tulenevalt ei saa kollektiivse esindamise organisatsioon koguda ka mitteliikmetele tasu nende õiguste kasutamise eest. Kollektiivse esindamise organisatsioonil ei ole seega samuti võimalik anda õiguste kasutajale mitteliikmetest õiguste omajate õiguste kasutamiseks luba. See toob õiguste kasutajatele kaasa õiguskindlusetuse. Nad peaksid enne õiguste kasutama hakkamist vastava loa olemasolu eraldi kontrollima. Õiguste kohustusliku kollektiivse teostamise normistik Eestis kahjustab nii õiguste omajate kui ka õiguste kasutajate huve. See ei ole jätkusuutlik õiguste kollektiivse teostamise viis. Õiguste kohustuslik kollektiivne teostamine oleks seetõttu põhjendatud asendada õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamisega, mis annaks õiguste kasutajatele õiguse kasutada kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi ning mitteliikmetest õiguste omajatele nõudeõiguse kollektiivse esindamise organisatsioonilt litsentsitasu saamiseks.

33. Eestis võiks olla nii õiguste laiendatud kui ka õiguste kohustusliku laiendatud kollektiivse teostamise korral mitteliikmetest õiguste omajatele kogutud tasu kollektiivse esindamise organisatsioonilt väljanõudmise tähtajaks kehtestatud kolm aastat alates õiguste kasutamise aastale järgneva aasta algusest.
34. Õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist reguleerivad sätted peaksid olema eraldi paragrahvis. **Doktoritöö autori poolt pakutav õiguste kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist reguleeriva paragrahvi sõnastus on järgnev:**

„Õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu”

(1) Õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu toimub järgnevatel juhtudel:

- 1) õiguse objekti taasedastamisel kaabellevivõrgus, välja arvatud juhul, kui õiguste omaja on ringhäälinguorganisatsioon (eelnõu § 16 lg 5 ja § 65);***
- 2) õiguse objekti edastamisel satelliidi kaudu juhul, kui ringhäälinguorganisatsioon edastab teost üldsusele satelliidi kaudu ja samal ajal ka maapealse süsteemi kaudu. Seda sätet ei kohaldata audiovisuaalse teose puhul (eelnõu § 16 lg 4 ja § 65);***
- 3) teose või esituse rentimise eest tasu saamisel (eelnõu § 64);***
- 4) algupärase kunstiteose igakordse müügi eest tasu saamisel (eelnõu § 63);***
- 5) filmi ja teose helisalvestise isiklikeks vajadusteks kasutamise eest hüvitise saamisel (eelnõu § 59);***
- 6) teose, esituse ja helisalvestise koopia raamatukogudes laenutamise eest hüvitise saamisel (eelnõu § 61);***
- 7) teose fotokopeerimise eest hüvitise saamisel (eelnõu § 60);***
- 8) enne 12. detsembrit 1992. a loodud audiovisuaalse teose ning raadio- või televisioonisaate või -programmi kasutamise eest tasu saamisel (eelnõu § 84 lg 7);***

- 9) esituse kasutamise õiguste loovutamise eest fonogrammitootjalt täiendava tasu saamisel (eelnõu § 65¹).
- (2) Käesoleva paragrahvi 1. lõike punktis 1 ja punktides 3–9 nimetatud juhtudel on õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu kohustuslik.
- (3) Kaabelvivõrgu kaudu taasedastamise õiguse teostamise kohta käivaid sätteid käesolevas paragrahvi lõikes 1 ei kohaldata ringhäälinguorganisatsiooni televisiooni- ja raadiosaate suhtes.
- (4) Kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 loetletud õiguste teostamiseks ei ole õiguste omaja sõlminud lepingut kollektiivse esindamise organisatsiooniga, on õiguste omajat volitatud esindama kollektiivse esindamise organisatsioon, mis esindab valdavalt enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse.
- (5) Käesoleva paragrahvi 4. lõike alusel esindataval õiguste omajal tekivad laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel samad õigused kui sellel õiguste omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon liikme- või muu vastava lepingu alusel esindab.
- (6) Käesoleva paragrahvi 4. lõike alusel esindatav õiguste omaja võib kollektiivse esindamise organisatsioonilt nõuda kolme aasta jooksul kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahelisest lepingust tulenevate õiguste tunnustamist, sealhulgas litsentsitasu maksmist. Käesolevas lõikes nimetatud õiguste omaja nõude aegumistähtaeg algab selle kalendriaasta lõppemisest, mil toimus õiguste kasutamine.
- (7) Kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt kogutud tasu, mida ei ole käesoleva paragrahvi lõikest 6 tulenevalt tähtajaks välja makstud, võib kollektiivse esindamise organisatsioon kasutada sama kategooria õiguste omajate üldistes huvides.
- (8) Satelliidi kaudu edastamise õiguse teostamise puhul on õiguse omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon esindab käesolevas paragrahvis sätestatud korras, igal ajal õigus nõuda sellise esindamise lõpetamist ja teostada oma õigusi individuaalselt või mõne teise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu.
35. Võrreldes õiguste kohustuslikku ja kohustuslikku laiendatud kollektiivset teostamist, arvestatakse õiguste laiendatud kollektiivsel teostamisel õiguste omajate huvidega rohkem ning piiratakse nende lepinguvabadust oluliselt vähem.
36. Eestis oleks vaja lihtsustada fonogrammide digitaalsetest raamatukogudest laenutamist, et tagada üldsusele juurdepääs fonogrammidele. Fonogrammitootjate kättesaadavaks tegemise õigus ja reprodutseerimisõigus on ainuõigused, millele ei ole rahvusvaheliste konventsioonide ega Euroopa Liidu õigustiku kohaselt lubatud kehtestada täiendavaid piiranguid. Seetõttu on praegu Eestis jätkusuutlik lahendus, kui fonogrammide digitaalsetest raamatukogudest laenutamise valdkonnas kehtestataks õiguste laiendatud kollektiivne teostamine. Juhul kui AutÕS-s võetakse kasutusele üldise

laiendatud kollektiivlitsentsi normistik vastavalt väitekirjas tehtud ettepanekule, ei ole digitaalsetest raamatukogudest fonogrammi laenutamist õiguste laiendatud kollektiivset teostamist reguleerivas sättes eraldi vaja nimetada.

37. On põhjendatud, kui valdkonnad, milles õiguste laiendatud kollektiivset teostamist rakendatakse, ei ole seaduses ammendavalt loetletud – see tähendab, et on kehtestatud üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik. Üldine laiendatud kollektiivlitsents võimaldab autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlikku kollektiivset teostamist, kuna:
- 1) üldise laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimine seaduses konkreetselt nimetamata valdkonnas toimub ainult nii kollektiivse esindamise organisatsiooni kui ka õiguste kasutaja ühisel vabal tahtel;
 - 2) mitteliikmetest õiguste omajatel on võimalik keelata oma õiguste edasine kasutamine;
 - 3) õiguste kasutajatel on õiguskindlus, et kõikide sama kategooria õiguste omajate õiguste kasutamiseks on luba olemas ja seega kasutatakse õigusi õiguspäraselt;
 - 4) üldsusele on tagatud juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele;
 - 5) kollektiivse esindamise organisatsiooni mitteliikmetest õiguste omajatel on samuti õigus saada laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel kogutud litsentsitasu;
 - 6) õiguste kasutajad ei pea asuma litsentsilepingu sõlmimiseks kõikide mitteliikmetest õiguste omajatega eraldi läbirääkimisi pidama, mistõttu on laiendatud kollektiivse litsentsilepingu sõlmimisel tehingukulud madalamad;
 - 7) üldine laiendatud kollektiivlitsents võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil õiguste kasutamist litsentsida paindlikult ja võtta õiguste teostamisel arvesse õiguste kasutajate uudseid ärimudeleid.
38. Eestis on praegu nähtud ette õiguste laiendatud kollektiivne teostamine üksnes satelliidi kaudu edastamise valdkonnas ja õiguste kohustuslik laiendatud kollektiivne teostamine kaabellevivõrgus taasedastamisel. Eestis on põhjendatud ja vajalik võtta kasutusele üldine laiendatud kollektiivlitsents.
39. **Üldise laiendatud kollektiivlitsentsi normistik on mõttekas tuua seadusesse eraldi paragrahvis. Doktoritöö autori poolt vastava väljapakutava paragrahvi sõnastus on alljärgnev:**

„Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine”

- (1) Kollektiivse esindamise organisatsioon, mis esindab valdavat enamust sama kategooria õiguste omajaid, kelle õigusi Eestis kasutatakse, ja õiguste kasutaja võivad sõlmida laiendatud kollektiivse litsentsilepingu, mis hõlmab ka kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt liikmelepingu või muul lepingulisel alusel mitte-esindatavate sama kategooria õiguste omajate õigusi.**
- (2) Kollektiivse esindamise organisatsiooni poolt käesoleva paragrahvi 1. lõike alusel esindataval õiguste omajal tekivad laiendatud kollektiivse litsentsilepingu alusel samad õigused kui sellel õiguste omajal, keda**

kollektiivse esindamise organisatsioon liikme- või muu lepingu alusel esindab.

- (3) Käesoleva paragrahvi 1. lõike alusel esindatav õiguste omaja võib kolme aasta jooksul kollektiivse esindamise organisatsioonilt nõuda kollektiivse esindamise organisatsiooni ja õiguste kasutaja vahelisest lepingust tulenevate õiguste tunnustamist, sealhulgas litsentsitasu väljamaksmist.*
 - (4) Õiguste omaja käesoleva paragrahvi 3. lõikes nimetatud nõude aegumistähtaeg algab selle kalendriaasta lõppemisest, mil toimus õiguste kasutamine.*
 - (5) Õiguse omajal, keda kollektiivse esindamise organisatsioon esindab käesolevas paragrahvis sätestatud korras, on igal ajal õigus loobuda sellisest õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest ja asuda oma õigusi teostama individuaalselt või mõne teise kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu.*
40. Eesti on väikeriik, mistõttu on õiguste kasutajatel praktikas raskem saada luba kõikidelt õiguste omajatelt või on sellise loa saamine raskendatud või kulukas. Eriti problemaatiline on saada luba välismaistelt õiguste omajatelt, kelle õigusi Eestis aga valdavalt kasutatakse. Õiguste laiendatud kollektiivse teostamise valdkondi peaks seetõttu olema rohkem. Üldine laiendatud kollektiivlitsents võimaldab kollektiivse esindamise organisatsioonil ja õiguste kasutajal otsustada, millistes valdkondades sõlmida laiendatud kollektiivne litsentsileping, mis hõlmab kõikide sama kategooria õiguste omajate õigusi. Selline autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise viis on jätkusuutlik, kuna see võimaldab võtta arvesse tehnoloogilise arengu tõttu tekkivaid uusi elulisi olukordasid. Autoriõiguse seadust ei ole vaja pidevalt muuta. Seeläbi on üldsusele tagatud parem juurdepääs autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele.

Eeltoodud järelduste alusel võib öelda, et dissertatsiooni kõik kolm hüpoteesi leidsid kinnitust.

SUMMARY IN ENGLISH

SUSTAINABLE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

INTRODUCTION

The law provides for various economic and moral rights granted to authors, performers, phonogram producers and other right holders. Copyright and related rights (hereinafter also referred to as “rights”) acquire practical value through suitable opportunities to manage these rights. Right holders are entitled to manage rights individually or collectively. Based on the provisions of the Estonian Copyright Act the latter comprises four possibilities. One can apply voluntary, mandatory, extended or mandatory extended collective rights management. In case of the voluntary collective rights management the right holders can choose freely whether and when to start managing their rights through a collective management organisation. It is possible for the right holders to withdraw the mandates of representation at any time, of course taking into account the terms and conditions deriving from the law and which they have agreed on in this regard with the collective management organisation. In contrary to the previous rights management model, in the case of the mandatory collective rights management right holders are obliged under the law to manage their rights only through collective management organisation and are not allowed to manage their rights individually. At the same time, according to the provisions of the Estonian Copyright Act the collective management organisation is not entitled to manage the rights of non-members, so the users of rights should approach all the non-members separately, if they wish to lawfully use the rights. In the case of the extended collective rights management it is usual that the majority of the right holders have chosen freely to manage their rights through a collective management organisation and the rest of the right holders are deemed to be represented by the collective management organisation under the law. Therefore the collective management organisation is entitled to issue licenses that cover also the rights of non-members. It is essential that the non-members have a right to exercise the opt-out right and to start managing their rights individually. Mandatory extended collective rights management constitutes a combination of the mandatory and the extended collective management of rights. This has been provided for in, for example, **Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission** (Satellite Directive) for the management of rights in the field of cable retransmission. The essential difference between the extended collective rights management and the mandatory extended collective rights management is that in case of the latter the right holders have no right to opt-out. In the literature some authors (for instance Professors Riis and Schovso) do not distinguish be-

tween extended and mandatory extended collective rights management, using for both the term “extended collective rights management”. The author believes that the right to opt-out is an important key element for why those two kinds of rights management should be clearly distinguished.

Despite the choice of a specific possibility for the collective management of rights, it is always exceedingly important to take into account as far as possible all the various interests of different copyright interest groups. In this thesis, emphasis has been placed on three main copyright interest groups, namely right holders, users of rights, and the general public. The author examines the possibilities of how to balance the interests between the copyright interest groups in order to achieve the sustainability in managing copyright and related rights. In the thesis the author has concentrated first on the limitations that can be imposed onto copyright and related rights according to the international copyright framework and *acquis communautaire*, and secondly on analysing the characteristics of such rights management that can be regarded as sustainable.

This thesis concentrates on issues related to the sustainability of collective management of rights. The author relies on the approach that nowadays the concept of sustainability is of remarkable importance practically in every field, and can no longer be considered to have an impact only in the environmental and economical context. The need to ensure sustainable development has become one of the leading principles in various central policies at national, regional and international levels. It has a great influence on the legal, economic, social, environmental, technological and cultural development of society.

Sustainability is an interdisciplinary and at the same time a novel concept to Estonian jurisprudence. To date in Estonia there has been no other academic research where the concept of sustainability has been analyzed. The author has decided to find a new way to approach the research problems related to the collective management of copyright and related rights. The use of the word “sustainability” has in Estonia at the academic level as well as in legal practice remained mainly declarative, though the need to guarantee the sustainable development of society has been set forth as a very important objective at international, European Union as well as at national levels. It should be pointed out that securing a sustainable development has been declared one of the main objectives of the WTO Treaty and EU Treaty as set forth in the preamble of those treaties.

Revolutionary technological developments in the information society have provided many opportunities to manage rights in a more flexible manner, as well as having enabled the introduction of new innovative business models. There is an urgent need to ensure that existing copyright legislation would not pose any unreasonable hindrances on the exploitation of rights, nor would it prevent the general public from having access to copyrighted content.

According to the questions that have been raised in the literature and on the basis of problems occurring in Estonian legal practice, at the moment it can be said that copyright legislation is in some cases incompatible with achieving the objectives referred to above. Specifically, the existing international frame of

copyright norms sometimes hinder the exploitation of rights and the public is denied access to the copyrighted content. As a result of this, the interests of various copyright interest groups are imbalanced. This cannot be considered sustainable. By choosing the most suitable possibility for rights management, it may be possible to overcome these difficulties and to guarantee the sustainable collective management of copyright and related rights. The author believes that sustainable collective management of copyright and related rights helps to secure also the sustainable development in the society as a whole as it should enable the promotion of innovation and economic growth.

It should be also emphasized that WIPO has recently very actively started to search for new theoretical and practical solutions on how to secure the continuous functioning of intellectual property in such a rapidly changing globalized world. For example, the General Director of WIPO, Mr. Francis Gurry, in his speech dated 22 August 2013, pointed out the need for a review of the current functions of the IP system in a globalised and rapidly changing world.

The theme of this thesis is also very significant, in view of recent developments in the European Union. On 26 February 2014, a new directive was adopted – Directive 2014/26/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online uses in the internal market (hereinafter referred to as the Collective Rights Management Directive), which, due to the complexity of the field, had been in preparation for approximately ten years. This new directive entered into force on 9 April 2014. The author has examined the Collective Rights Management Directive concentrating on the research questions handled in the thesis, taking into account that the harmonization of this directive needs to be done by 10 April 2016. Due to the limited volume of the summary in English the author has not here presented in full the assessment of the presumed impact on the Estonian legal order.

In recent years Professor Hargreaves and Professor Hugenholtz, members of the Lisbon Council for Economic Competitiveness and Social Renewal, have been working on solutions to reform copyright in the European Union. As a result, eight ideas on how to reform copyright in the European Union were presented on 29 May 2013. The extended collective management system has been proposed as one possible means of overcoming the difficulties deriving from the territoriality of rights in the single market when licensing the multiterritorial use of rights. Professor Hargreaves and Professor Hugenholtz emphasise that technologically ambiguous small countries are keener to adopt new copyright regulations. Estonia is one such example of a small technologically advanced country. Thus, the topic has high importance for Estonia.

The issues related to the sustainable collective management of copyright and related rights clearly call for further study. The analysis of the research topics in this thesis takes into consideration Estonia's economic realities. Estonia is a very small country, and the Estonian culture industry lacks large sources of money. At the same time the IT sector in Estonia is highly developed, and as a result, it is very easy to disseminate copyrighted content and to introduce new

innovative business models. The Estonian culture industry is directed towards the local market, but most of the rights that are being used in Estonia are of foreign origin. This often leads to the situation where, due to lack of time and financial resources, the users of rights are unable to acquire licenses from the pertinent right holders and are in practice therefore exploiting copyrighted material without the permission of right holders. Needless to say, this is illegal and cannot be regarded as sustainable. As a small but technologically ambitious country with a highly developed IT sector, Estonia should consider introducing more flexible and innovative scheme for the collective management of rights in order to encourage sustainable development in society.

As a result of the above, this dissertation tests three main hypotheses and addresses the following research issues:

The main basic principle in managing copyright and related rights has foremost been that the users of rights need to obtain prior authorization from right holders, except in a certain few cases where the exploitation of rights is allowed under the law. As **the first hypothesis**, the author proposes that in an information society, the sustainable collective management of copyright and related rights should be based on the principle that the exploitation of rights should be possible under the law until the right holder has not clearly prohibited such use. In the information society the interests between different copyright interest groups seem to be imbalanced. The author believes that applying this principle in managing copyright and related rights helps to secure the sustainable development in the information society, as it enables to the public better access to the copyrighted content. There is an urgent need to quickly find within the current international copyright legal framework a suitable solution to how copyright could promote, rather than hinder, the innovation and economic growth. This dispute is of great importance especially at the European Union level. Relying in management of copyright and related rights on the principle that the exploitation of rights should be possible until the right holder has not clearly prohibited such use could be a proper solution to balance the interests between different copyright interest groups in the information society.

The second hypothesis presupposes that in Estonia the current regulation of mandatory collective licensing of copyright and related rights is not sustainable. It does not give legal certainty to the users of rights because exploiting the rights of those right holders who are not represented by a collective management organisation is not permitted. At the same time, neither does it guarantee remuneration for right holders. Therefore, this regulation should be replaced by a mandatory extended collective licensing. In the case of the mandatory extended collective licensing, only the society that represents the dominating majority of the same category of right holders should be deemed to have the legal mandate to also represent those right holders who have not mandated any collective management organisation to manage their rights.

The third hypothesis is that the sustainable possibility for managing copyright and related rights in Estonia is the general extended collective licensing. This allows the restoration of the balance between different interests and the

rights of copyright interest groups in an information society. It guarantees the general public access to copyrighted material in those cases where it would be too burdensome or even impossible for the users of rights to acquire licenses from every single right holder. A general extended collective licensing clause would enable the management of rights in Estonia in a much more flexible manner, since the areas where extended collective licensing is allowed are not listed in copyright law as exhaustive.

The thesis concentrates primarily on the following research questions:

- 1) What is the meaning of the concept of “sustainability” in the context of copyright?
- 2) Which are the characteristics of the collective management of copyright and related rights that could ensure sustainable development in society?
- 3) Which factors should be considered in the assessment of the sustainability of the collective management of copyright and related rights in Estonia?
- 4) Who are the main copyright interest groups and how can their interests be balanced in the collective management of copyright and related rights?
- 5) What are the main problems that arise from the observance of the territoriality principle in the collective management of copyright and related rights in the European Union and how can these problems be solved?
- 6) How is sustainable collective management of copyright and related rights influenced by technological developments?
- 7) What is the role of collective management organisations in the sustainable collective management of copyright and related rights?
- 8) How is the scope of the right of representation of collective management organisations in Estonia determined?
- 9) When is it grounded and reasonable to implement extended collective management of copyright and related rights?
- 10) What are the principles of the extended collective management of rights that help to ensure the sustainability of the management of copyright and related rights? And
- 11) What is the sustainable possibility for collectively managing copyright and related rights in Estonia?

The structure of the thesis is based on the posed research questions. **In the first chapter** of the thesis, the author concentrates on the main categories related to the concept of sustainability in collective management of copyright and related rights. Focus has been placed on studying the copyright interest groups and also on various issues related to balancing their rights and interests since the main possibility to balance the interests of copyright interest groups is to impose by law various limitations to copyright and related rights. The nature and necessity of the limitations of copyright and related rights are also brought in for discussion. In the first chapter, the research questions related to the principle of territoriality are also dealt with. Collective rights management is to a large

extent based on the principle of territoriality and on bilateral agreements between collective management organisations, whereas the collective management organisations are *de facto* monopolies. The question of whether it would be reasonable to apply the emission theory in the European Union in fields other than satellite transmission is being analysed, with the intention of overcoming the contradiction between the single market and territoriality of copyright.

The second chapter handles the research questions of how technological developments have influenced the collective management of copyright and related rights. It is crucial to consider which and whose rights should still be managed collectively in the information society. In the second chapter, focus is also placed on the influence of technological protection measures to collective management of rights, and an attempt is made to find an answer to the question of whether applying technological protection measures have resulted in such imbalance between copyright interest groups that cannot be regarded as sustainable.

In chapter three, the concept and functions of collective management organisations are examined. The legal definition of “collective management organisation” and its implementation into Estonian law is analysed. It should be noted that the English translation of the CA also uses the term “collective management organisation”, which is closer to the wording of the Estonian original text (in Estonian language *kollektiivse esindamise organisatsioon*) than “collecting society”. Specifically, the term *esindamise* means “representation” in English. According to Article 117 of the General Part of the Estonian Civil Code Act, the right of representation is a collection of rights within the limits of which a representative may act on behalf of the principal. The right of representation may be granted by a transaction (authorisation) or it may arise from law (right of representation arising from law). Instead of the “collective management organisation” the term “collecting society” has been broadly used in European Union directives and other legal texts as well as in foreign literature. Despite of that the author has chosen the term “collective management organisation” for English text in the thesis, since it has been used in the recent Collective Rights Management Directive.

The author concentrates on research questions regarding the legal mandates of collective management organisations, and deals with the problems that have occurred in Estonian legal practice. At the moment, the legislative norms in the CA that provide for the representation right of the collective management organisations are not clear enough and have caused problems in Estonian legal practice. The author analyzes whether the current copyright law is clear enough to ensure legal certainty in this field and how it should be amended. In addition, issues regarding the solidarity principle in collective management of rights are examined. In the third chapter, the issue of whether a collective management organisation established in other European Union member state should have exactly the same rights and obligations as a collective management organisation established in Estonia is also answered.

The fourth chapter concentrates on the extended collective management of rights. The author answers the question of whether it would be possible, ac-

cording to the current Estonian legal framework, *acquis communautaire* and international conventions, to introduce extended collective management of rights more extensively in Estonia. Attention is also given to identifying the main features of extended collective licensing that secure the sustainability of management of rights. The fourth chapter also analyses the alternatives to extended collective licensing. Since it is essential to determine which collective management organisation can represent non-members in case there is more than one collective management organisation for each category of right holders, the concept of “dominating majority of right holders” is under examination. In addition, in the fourth chapter the author concentrates on the legal problems related to mandatory collective management of rights in Estonia. In the final part of the chapter, the author argues that in Estonia the extended collective management of rights is urgently needed in the field of phonogram lending from digital libraries.

The author makes many proposals for introducing amendments into the Estonian Copyright Act as well as into the new draft of the Copyright and Related Rights Act (hereinafter also referred to as the CRRA). The author of the thesis is a member of a special working group established by the Estonian Ministry of Justice in 2012, which is currently handling the issues of codifying Estonian intellectual property law. The author has therefore worked on the new draft CRRA very closely. The proposals presented in the thesis can be divided into three main groups: (i) the proposals concerning the obligatory collective management of rights and the extended collective management of rights; (ii) the proposals specifying the extent of the representation right granted collective management organisations by law; and (iii) all other proposals related to the other main categories of the collective management of rights.

The author is of the opinion that it is very important to adopt the proposals for legislative norms presented in the thesis into Estonian copyright legislation. Introducing the general extended licensing clause would bring along a significant change in the basic concept of the collective management of copyright and related rights. This regulation is based on the principle that the exploitation of each copyright or related right is allowed if the right holder has not clearly prohibited such use. The regulation is at the same time in compliance with the international legal framework, the *acquis communautaire* and provided for in the legislation in some Nordic countries, since the exploitation of rights is allowed according to the extended collective license provided under the law. The general extended collective licensing clause would undoubtedly give Estonian collective management organisations more power and influence, but at the same time it would also guarantee a fair income for all right holders and enable users of rights to acquire the corresponding licenses in a reasonable manner. It would make the whole process of the licensing of copyright and related rights much easier and would ensure that the public gained access to copyrighted content. Estonia, as a small but ambitious country with a very well-developed IT sector, could be the first country in the European Union, other than the Nordic countries of Denmark and Sweden, to adopt such a novel possibility for collective

management of copyright and related rights. The author of the thesis believes that the general extended collective licensing could also be considered to be a useful institute of law in other European countries.

Based on the analysis of the thesis, the author also proposes to introduce new terminology into the Estonian legal order. Firstly, the author is of the opinion that to designate the concept of the “opt-out right,” the Estonian term “*õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigus*” should be used. The author considers this term to be the most suitable, taking into consideration other concepts and the logic of Estonian legislation. Secondly, in the Estonian language there exist no terms for “major right holders” and “small right holders”, but the specific content of those concepts calls for special terminology. In addition, those terms could be easily confused with the terms “grand rights” and “small rights,” because in Estonian language the English words “big” and “grand” are both translated into “suur”. Therefore, the author of the thesis proposes to start using the terms “*õiguste suuromajad*” ja “*õiguste väikeomajad*” respectively for “major right holders” and “small right holders.” Thirdly, since in the Estonian legal order there is no term for “general extended collective license,” the author proposes the introduction of the term “*üldine laiendatud kollektiivlitsents*,” which is close to the translation from English.

In this thesis, the author has exploited traditional methods used in Estonian scientific legal research. In particular, analytical, comparative, systemic and historical methods have been applied in the thesis. The final results and conclusions of the thesis have been achieved through a combination of the abovementioned methods. It should be also emphasized that the Estonian researchers A. Kelli, U. Peedosk and T. Mets have recently worked out a specific methodology for assessing the impact of intellectual property legislation. Their methodology was also used in this research when working out the draft law proposals. Nevertheless, it should be noted that their methodology is concentrated mainly on the impact assessment of industrial property. Therefore, the author finds that the methodology should probably be developed further when it comes to the impact assessment of copyright and related rights.

Analysis is one of the leading methods used in the thesis in order to clarify the structure of the research objects and to classify those objects, as well as to separate essential notes from non-essential. The analytical method is used mostly when examining the logic and meaning of legal norms as well as tendencies in the copyright field. As a result of the analysis, definitions and terminology related to the collective management of copyright and related rights have been created.

The main basis of the thesis is the Estonian legal system. The primary emphasis is placed on presenting the weaknesses of current Estonian legislative norms that regulate the collective management of copyright and related rights as well as on proposing inside the current legal framework such regulation that should guarantee sustainable development. The author considers the research questions comparatively, taking into account the regulation of collective management of rights in other European Union member states, as well as European

Union directives and international conventions. Comparisons have been made primarily with Finnish, Swedish, Danish, German and Latvian legislation. The main focus has been put on Danish copyright legislation and legal practice, since Denmark was, in 2009, the first country in Europe to introduce the general extended collective licensing clause. As such, the experience of Denmark can help to understand more precisely the key elements of the extended collective management of rights.

The significance of the systemic method arises when examining the complexity of the research problems as well as the connections between different concepts and categories.

In addition, the historical method has been applied in this dissertation, so that the history of the origination and evolution of the collective management of rights may help to ascertain the true nature and development of this institute. This method allows the author to analyse the development of the collective management of rights, as well as the connection between the technological developments in the information society and the basic principles that are being applied when managing copyright and related rights collectively.

There are not many adequate Estonian sources available. It should be noted that no comprehensive monograph about copyright has been written in Estonia so far. The main authors who have examined copyright issues in Estonia are Professor Pisuke and Dr Kelli. They are the leading Estonian specialists in copyright. The main Estonian literature handling copyright issues is composed of the academic articles written by these authors. Therefore, the research problems of a universal nature are analysed based on foreign literature. The author relies mostly on the opinions of internationally recognized copyright researchers like D. Gervais, J. Ginsburg, L. Guibault, B. Hugenholtz, S. von Levinski, J.A.L. Sterling and others. When conducting the research, the author of the thesis used mainly foreign sources such as foreign literature, legislation of other European Union member states and judgements of the European Court of Justice. Since the author of the thesis is also a correspondent reporting copyright cases to the international database owned by Wolters Kluwer Law International, it was also possible to use the judgements made available in this database.

The author of the thesis performed a lot of work in foreign libraries. The main sources derive from the WIPO library and the library of the Finnish Copyright Society in Helsinki. In addition, in July 2012 the author of the thesis participated in the international summer course entitled “International Copyright Law” held at the Institute of Information Law at the University of Amsterdam. Within the framework of this course, the author obtained important materials for the thesis as well as crucial knowledge from copyright academics Professor D. Gervais, Professor L. Guibault and Professor B. Hugenholtz.

The approach of the thesis on collective management of copyright and related rights is novel in Estonia. The concept of sustainable development in IP law has been analyzed by Dr Ruse-Kahn from the Max Planck Institute in his article “The concept of sustainable development in international IP law – new approaches from EU Economic Partnership Agreements?”. In Estonia there

have been no previous dissertations examining the collective management of copyright and related rights. It should be noted that in Estonia, only three science master's theses have been written on this subject. The author of the thesis performed critical analysis on those three theses, and as a result, it should be concluded that their research questions and hypotheses are not the same as in this thesis.

The practical result of the thesis is the possibility to use the analysis and proposals in drafting the new Estonian Copyright and Related Rights Act (hereinafter referred to as the CRRA). The working group handling the issues of codifying Estonian intellectual property law was established in 2012 and further work on the new draft should continue until September 2014. The author of the thesis, as a member of this working group, is responsible for drafting the provisions regulating the collective management of rights in Estonia. In addition, on the basis of this dissertation, it could be possible to formulate official stances regarding the collective management of copyright and related rights, which Estonia could use in international and regional discussion, mainly in discussions held at the WIPO and in the working groups of the EU institutions. Therefore, this thesis could also be used as a working paper for the Estonian Ministry of Justice and Estonian Ministry of Foreign Affairs.

A group of academics named the Wittem Group have created a model law – the European Copyright Code. At the moment, the European Copyright Code does not contain any regulation for collective management of copyright and related rights. The author finds that, on the basis of this thesis, it could be possible to make proposals on whether and how to regulate the management of rights within the framework of this European Copyright Code project. The conclusions and viewpoints presented in the thesis could be used for formulating such proposals.

The following is a summary of the research issues and conclusions by thesis chapter.

I. THE MAIN CATEGORIES IN THE SUSTAINABLE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

I.1. The concept of sustainability in copyright

This dissertation analyses the research problems related to the sustainable collective management of copyright and related rights. The main category in the research of these issues is the sustainability. The concept of sustainability is most often analysed in the context of sustainable development. Therefore, the concept of “sustainable development” has been used as a basis for examining the concept of sustainability in copyright.

The concept of sustainable development was broadly introduced in the 1980s after the World Commission on Environment and Development (WCED) launched a report entitled “Our Common Future” (the so-called Brundtland Report). According to the Brundtland Report, the development of a society can

be considered sustainable if one is able to satisfy the current needs of the society in a way that would not diminish the possibilities for the subsequent generations to fulfil their needs. It was emphasized that the objective of encouraging economic development is very closely connected to the objective of environmental protection and those objectives are not in contradiction. Nowadays, beside the necessity to satisfy the current needs of society, another important criterion is that those needs should be satisfied by exploiting all the possibilities the society has to offer. It should be emphasized that in the information society there are many new innovative technological ways to satisfy the various needs of members of society.

In the thesis, the author relies on the prevailing position that the concept of sustainable development nowadays already encompasses many different objectives of society in almost every field. The prevailing position in the literature is that sustainable development can be regarded as a complex of different processes in society, in which economic, social, technological and environmental aspects are all equally taken into account. Beside the economic and environmental aspects that were emphasized in the Brundtland Report also the social, technological and cultural aspects should be taken into account.

Sustainable development is really an interdisciplinary concept. Therefore, in the frame of researching the concept of sustainability, not only legal categories have been examined, but also the reasoning and arguments of authors from other fields of research have been presented in the thesis. The author tries to find some basic common key elements of the concept of sustainability that could be used to define this concept in copyright context.

The concept of sustainable development plays an important role at the international level, as well as at the regional level in the European Union. Sustainable development is the main goal in many different policies. The need to guarantee the sustainable development of society has been set forth as an clear objective both at international as well as at EU level. It should be pointed out that securing a sustainable development has been declared for one of the main objectives of the WTO Treaty and EU Treaty as set forth in the preamble of those treaties. The author concludes that the concept of sustainability has great impact on legal, economic, social, environmental, technological and cultural development, while intellectual property is a key element for achieving the sustainable development of society.

H. G. Ruse-Kahn from the Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law finds that the most basic starting point for sustainable development in connection with intellectual property is the integration of economic, social and environmental functions as well as the balancing of these functions. The author of the thesis has come to the conclusion that, in order to achieve sustainability in the field of copyright, it is essential to take into account in a balanced manner all the interests of different copyright interest groups. In addition, copyright legislation should be flexible in order to adjust to the new circumstances that the information society has introduced. A copyright framework

should effectively encourage economic, social and cultural development in society and should not pose any hindrances to promoting innovation.

It should be noted that, due to significant differences in the characteristics of the cultural industry in small countries, sustainable development may be achieved by different means. By “small country,” the author means primarily countries with small populations. A large degree of exclusive rights granted to right holders and the very strict protection of copyright and related rights in a small country may lead to a situation where the lawful exploitation of rights is not possible, and the public has no access to the objects of copyright and related rights. This will result in a very negative impact on innovation and the creation of new works. This cannot be regarded as sustainable.

When analysing the categories of the sustainable collective management of copyright and related rights in a small country such as Estonia, it is essential to take into account three important aspects. First, mainly because of linguistic and financial barriers, the Estonian cultural industry is directed mostly inwards, at its own market. Secondly, based on the figures, the prevailing copyright interest groups in Estonia are the users of rights and the general public, with right holders being in a minority. Thirdly, the Estonian cultural industry exploits in the main the rights of foreign right holders. This all leads to a situation where it can be very difficult or impossible in some fields to acquire necessary licenses for the exploitation of rights in Estonia. Legal practice shows that major right holders are not interested in giving their authorisation, especially in some subject fields where the possible license fee is low. Individual management of copyright and related rights in Estonia is burdensome for foreign right holders. It is very difficult for Estonian users of rights to acquire licenses in cases where such rights are not being managed collective management organisations. This situation cannot be regarded as sustainable, as it would not be possible to use certain repertoire in Estonia. It has a negative impact on the development of culture, and hinders free access to information.

Based on the reviewed concepts of “sustainability” and “sustainable development” of various authors in the literature and relying mainly on the concept of “sustainable development” in the frame of international IP law brought out by H. G. Ruse-Kahn, the author concludes that the sustainable collective management of copyright and related rights has three essential characteristics. Firstly, the management of rights should be effective. Secondly, the interests of the right holders, users of rights, and the public should be balanced. Thirdly, it should be simultaneously possible to satisfy the basic needs of the society, as this also includes, for example, the need to secure reasonable access to copyrighted content for every member of society. The author believes that the sustainable collective management of copyright and related rights could be regarded as processes as a result of which the current needs of the society are being satisfied in a flexible and balanced manner using the possibilities technology has to offer. Sustainable rights management should encourage the creation and exploitation of copyright as well as the consumption of goods and services

with copyrighted content. It is important that society's ability to satisfy the same needs also in the future should not diminish.

1.2. Copyright interest groups

1.2.1. The concept of a copyright interest group

According to Article 1(1) of the Estonian Copyright Act (hereinafter "CA"), the purpose of the act is to ensure the consistent development of culture and protection of cultural achievements; the development of copyright-based industries and international trade; and to create favourable conditions for right holders for the creation and use of works and other cultural achievements. In addition to the objectives listed in the CA, copyright legislation should guarantee the right balance between the interests of different copyright interest groups. This objective should also be laid down as the main purpose of the Estonian CA in order to emphasize at the legislative level the high importance of this objective.

In the thesis, the author analyses who should be considered copyright main interest groups. In the legal literature, it is a commonly recognized view that the main copyright interest groups are right holders, economic users of their rights and the public. Some authors include "creators" instead of "right holders" and "consumers" instead of "public" in their classification. The author believes that creators, though, are specifically physical persons who have created the works. In the Estonian legal system, the term "consumer" has a very specific narrow meaning. Article 2(1) of the Consumer Protection Act stipulates that "consumer" means a natural person to whom goods or services are offered or who acquires or uses goods or services for purposes not related to their business or professional activities. Some persons who are considered to be members of the public cannot be considered to be consumers. For example, minors are not entitled to make transactions on their own, but nevertheless they also require access to copyrighted content. It is beyond any doubt that pupils should have the possibility to borrow books from school libraries. Therefore it can be concluded that in Estonia, "public" is a much broader category than "consumers".

1.2.2. The balancing of interests of the copyright interest groups

Finding the right balance between the interests of different interest groups in society has been crucial since the first copyright law was adopted. It is up to the legislature to make political decisions on how to balance those interests. The most important issue is to balance the interests of specific copyright interest groups. In legal literature, a discussion has taken place on how to balance those interests in the information society, and also to what extent it is justified for the state to intervene in the management of copyright and related rights. This subparagraph of the dissertation concentrates on these research questions. There are two possible means of balancing the interests of different copyright interest groups. One is to impose limitations and exceptions to the exclusive rights of

right holders. The other possibility is to limit the ways in which right holders are entitled to manage their rights. In the context of the thesis the author does not distinguish “limitations” and “exceptions.” Both of these legal instruments basically serve the same objective, which is to limit the extent of exclusive rights granted to right holders and to allow the use of those rights without the authorization of the right holders. The issues regarding the limitations on copyright and related rights have been further analysed in subparagraph 1.3 of the thesis where the author concentrates on the research question of how to keep the interest of different copyright interest groups balanced, as this is one of the main characteristics of the sustainable collective management of copyright and related rights.

Finding the right balance between the interests of different copyright interest groups guarantees sustainability in managing copyright and related rights. There has always been a fundamental conflict between the interests of right holders and users of rights. On the one hand, right holders would like to receive license fees as high as possible, and also simultaneously maintain the maximum degree of control over the exploitation of their rights. On the other hand, users of rights are keen to obtain licenses simply and inexpensively. In an information society, the situation has become even more complex, as the conceptual base of copyright relations has changed. These used to be author/work-based, but in the information society the copyright relations are rather work/public-based. Individuals have obtained easy access to copyrighted content. It has brought along great pressure in society to take the interests of the public, and particularly the interests of consumers, much more into account in order to restore in the information society the balance between the interests of copyright interest groups.

Each significant technological development in the society has always given to one copyright interest group more influence in society or has resulted in the introduction of a new right for right holders or in an enlargement of an existing right. Based on the dominating viewpoints in the literature, it can be stated that, at the current moment, in the European Union there is an urgent need to further protect especially the interests of consumers, who according to Estonian law could be considered as a subgroup of the public. Professor H. Pisuke stresses that nowadays there is an ineluctable shift in the balance of copyright interest groups towards consumers. As a result of the analysis, the author of the thesis finds that it would be reasonable and grounded to take the protection of the interests of the public, with the accent on consumers, as the basic principle when preparing the draft of the new Copyright and Related Rights Act in Estonia.

1.2.3. The concept of public in the information society

In the information society, the communication of copyrighted content to every individual is very easy. There are many possibilities to make objects of copyright and related rights directly available to a specified circle of persons. One can therefore no longer determine that the public consists of “the unspecified circle of persons outside the family and an immediate circle of acquaintances,”

as it is laid down in Article 8(2) of the current Estonian CA. As a result of the analysis, the author has come to the conclusion that the regulation in CA is therefore not reasonable, and should be subject to amendments. The author of the thesis is of the opinion that the criteria “unspecified” should be abolished.

It is possible to access copyrighted content nearly everywhere. WIPO Copyright Treaty (WCT) and WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) stipulated at the international level that right holders enjoy the exclusive right to make objects of copyright and related rights available to the public in such a way that persons may access the work from a place and at a time individually chosen by them. It then follows that the concept of “public” can also no longer be adequately defined through the concept of “public place.” It is also important to note that all those persons who have potential, and not actual, access to the copyrighted content already constitute the “public.”

It follows that the concept of public has changed. In the information society, it has a much larger scope. Because of this, it is also reasonable and justified that when balancing the interests of copyright interest groups in the information society the interests of the public should be taken much more into account than previously. But this aspect has also raised questions of how to distinguish between the private and public spheres in order to determine whether an act of communication to the public has taken place. For instance, discussions are currently underway in Estonia as to whether the users of closed networks, such as organisational intranets, or social media networks like Facebook, constitute the public or not.

One important criterion for determining whether the communication of copyrighted content has been performed to the public or not is to define who the persons are to whom the communication is directed. If such persons are persons outside the family or an immediate circle of acquaintances, it can generally be assumed that the right holders should get paid for the use of their copyright or related rights. Based on the opinions brought forth in the literature, it can be argued that users of closed networks such as intranets and social media networks like Facebook can constitute the “public” in the event that they are connected to persons outside their family and an immediate circle of acquaintances.

The European Court of Justice has concluded in two of its recent judgments – in *Società Consortile Fonografici (SCF) vs. Marco Del Corso* (2012) and *Phonographic Performance Limited (PPL) vs. Ireland* (2012) – that when making a decision on whether there is an act of communication to the public, a national court must consider two aspects. Firstly, it is important to take into account what the intentions of the user of rights are. The court emphasized that there should be a clear intention to communicate the phonograms to the public. The second aspect deals with whether the persons to whom the communication is directed have the possibility to avoid listening the phonograms. Although both of those cases are about communication of phonograms, the principles are also applicable to the communication of other objects of copyright and related rights. The author of the thesis agrees with the arguments of the European Court of Justice, but finds though that the reasoning the court has presented in the SCF

case is partially unjustified. Namely, the court found in this case that the patients of a dental practice do not constitute the public. According to the court, the patients of the dental practice constitute an insignificant specified circle of persons who are not receptive to phonograms. The patient's sole purpose is to get medical treatment, not to listen to phonograms. The court held that the background music gives no additional value to dental treatment services. In addition, the patients cannot waive the possibility to listen to the phonograms while being in the dental practice. The author of the thesis finds that basically every person can choose to go to a dental practice, and therefore the patients cannot be regarded as an insignificant specified circle of persons outside the family and an immediate circle of acquaintances. In addition, background music in the dental practice creates a much more pleasant atmosphere for the patients and therefore increases the quality of the dental service provided. The criteria of whether the patients have the free will to waive the possibility to listen to the phonograms cannot be of a decisive nature when defining the concept of public. In actual fact, it should be concluded that every person in restaurants, bars, sport clubs and other places open to the public, who actually has the choice not to listen to the background music, would not constitute the public. Therefore the author of the thesis is of the opinion that patients in dental practice should be regarded as "public."

1.3. Limitations to copyright and related rights

In order to balance the interests of different copyright interest groups, copyright law provides for various limitations imposed on copyright and related rights. Balancing the interests is one of the three main characteristics of the sustainable collective management of copyright and related rights as pointed out in the subparagraph 1.1 of the thesis. Therefore the author believes it is important to handle in the thesis the issues related to the limitations on copyright and related rights.

Limitations minimise the extent of the exclusive rights the right holders have acquired by the law. Therefore, in determining whether a restriction in any manner imposed on the exclusive rights of right holders should be considered to be a "limitation," one has to take into account the possible effect on the extent of this right. It has been examined in the thesis that besides imposing the limitations on copyright and related rights the extent of those exclusive rights could be also limited by imposing a specific regulation for rights management in order to balance the interests between different copyright interest groups.

According to the dominant viewpoint in the literature, the current catalogue of limitations cannot guarantee sustainable development in the information society. For example, Article 5 of Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society (Infosoc directive) provides only for one limitation that is obligatory for member states. The basic conception of the limitations was initially developed in an analogue

environment, and does not take into account the current needs and possibilities of the information society. Applicable limitations should be strictly in compliance with international treaties and *acquis communautaire*. This makes the procedure of amending the catalogue of limitations difficult and time-consuming, even inside the European Union.

In this subparagraph the author analyses a very crucial question to the entire thesis – i.e. whether the extended collective management of copyright and related rights should be considered to be a “limitation” of exclusive rights or not. In order to balance the interests of different copyright interest groups, the right holders’ ability to manage their rights may also be restricted by the law. Generally a special regulation imposed on the management of rights, as for instance extended collective rights management, does not minimise the extent of an exclusive right, or alternatively the minimising effect is insignificant. Therefore, this is not regarded as a copyright “limitation.” It should be emphasized though that this conclusion does not apply to mandatory and mandatory extended collective management of rights which should be regarded as “limitations”.

Thus, it is possible for each member state in the European Union to enact special rules on collective rights management in order to balance the interests of copyright interest groups and guarantee sustainable development in society. The author of the thesis finds the above-mentioned solution to be sustainable at the moment, because in order to amend the existing catalogue of limitations, it would be necessary first to amend the corresponding international copyright treaties and European Union legislative acts. These procedures would be difficult and time-consuming.

In the legal literature, the question has also been raised of whether it would be justified and reasonable to implement a legal regulation in the European Union that was based on the fair use doctrine instead of the current regulation that provides for an exhaustive list of limitations. The author examined *pro* and *contra* arguments given in the literature by legal scholars. Legislative provisions that limit right holders’ exclusive rights based on the fair use doctrine would give much more flexibility and would allow copyright law to adapt more quickly to any new technological development. The author of the thesis agrees with Professor I. Hargreaves and Professor B. Hugenholtz, both of whom hold such a position. On the other hand, it should be noted that, for various pragmatic reasons, at the moment it would be difficult for the court systems in each of the twenty-eight member states to adjust to the fair use doctrine. It brings with it a reduction in legal certainty and may lead to a lack of effective copyright protection.

The fair use doctrine has started to significantly influence the paradigm of copyright limitations in Estonia too. At the moment, the question of whether to introduce legislative norms based on fair use doctrine in Estonia is being discussed. Studies are also underway on whether to provide for a semi-open catalogue of copyright limitations that would lay down a non-exhaustive catalogue of such copyright limitations. This would mean that, in Estonia, in addition to the limitations that have been provided in the CA, the free use of copyright and

related rights would also be allowed in all those cases that are similar to the limitations fixed in the CA. The author of the thesis is of the opinion that it would be reasonable to consider adopting rather the semi-open catalogue of copyright limitations in Estonia, because it would provide necessary basic guidelines on what should be regarded as the free use of works. Estonian case law is currently not sufficient to provide a clear conclusion on what kind of copyright uses should be regarded as falling within the scope of free use of copyright. This solution gives a higher legal certainty to Estonian society, and at the same time the objective of the flexibility of copyright legislation can be attained as well.

1.4. Applying the principle of territoriality in collective management of copyright and related rights in the European Union

1.4.1. In general

Applying the principle of territoriality is in essence contradictory to the principle of the internal market in the European Union. In order to overcome this conflict, the Court of Justice of the European Union has developed three important theories. These are: the existence and exercise of the rights theory; the content theory; and the four fields' theory. The latter allows us to take into account more the interests of the public, the interests of the consumers in particular, since according to this theory, the collective management of copyright and related rights in the European Union may also be considered to unreasonably hinder the free movement of goods and services in such cases where it would have been justified to rely on the specific content of copyright.

1.4.2. Problems deriving from the application of the principle of territoriality in collective management of copyright and related rights in the European Union

In the digital environment, the doctrine of the exhaustion of rights, which has allowed the contradiction between the principle of territoriality of the copyright and related rights and the principle of one single internal market of the European Union to be overcome, is not applicable. Therefore, two main problems deriving from the principle of territoriality to the collective management of copyright and related rights in the European Union have arisen. These problems are the fragmentation of the territory and the fragmentation of the repertoire that collective management organisations are licensing. In acquiring a multiterritorial license within the single market of the European Union, the users of copyright and related rights are at the moment obliged to obtain many separate licenses instead of just one. In addition, it is not clear from which person or organization the license should be acquired. Collective management organisations represent some right holders worldwide, but others are represented only on a territorial basis. These obstacles unreasonably hinder the exploitation of copyright and related rights in innovative business models of a pan-European nature.

This cannot be considered sustainable. For instance, launching iTunes in the European Union single market was extremely time-consuming. It is obvious that this impedes effective competition in the global cultural industry with one of the main competitors of the European Union single market, the United States of America. However, it should be noted that a homogenic unified market has developed in the United States of America because of the lack of the cultural and language barriers too.

In recent years, a crucial debate about the harmonization of the legal norms regulating collective management of copyright and related rights at the European Union level has attained great importance. There is an urgent need to develop a system where every collective management organisation in the European Union can issue a multiterritorial license that covers multi repertoire. According to the Collective Rights Management Directive such a system has now been created when it concerns issuing the multiterritorial licenses for the use of rights in musical works for online uses.

In addition, in order to guarantee sustainable development in society, right holders should enjoy broader competence to make decisions concerning the collective management of their rights. Furthermore, so as to guarantee sustainability of the collective management of copyright and related rights, collective management organisations should not impose any unfair or unreasonable conditions on right holders. For instance, the right holder should be entitled to terminate the membership agreement, giving the collective management organisation termination notice with a reasonable term of advance notice. It is also crucial that in the information society the right holders should be able to decide freely whether to mandate the collective management organisation to manage all existing and future rights or only certain rights. The European Court of Justice has emphasized that, in order to determine whether a collective management organisation is abusing its dominant position, the indispensability test and equity test should be applied. The indispensability test requires assessing whether a specific rule imposed by the collective management organisation is indispensable for the effective protection of the interests of the right holders. When applying the equity test, one has to consider whether the freedom to decide upon the exploitation of the rights has not been limited more than is really fair.

It can be concluded that management of copyright and related rights in the European Union, which is based on the system of bilateral of exclusive nature representation agreements between collective management organisations being *de facto* monopolies in one particular member state, cannot be regarded as sustainable in an information society. The Collective Rights Management Directive contains a new possibility how to collectively manage online rights in musical works in the event that copyright and related rights are exploited in more than one member state. This possibility of collective rights management is effectively predicated on the system of multilateral agreements between phonogram producers' collective management organisations, which the IFPI initiated for cross-border simulcasting and webcasting.

According to Article 29(1) of the Collective Rights Management Directive, any representation agreement between collective management organisations whereby a collective management organisation mandates another collective management organisation to grant multiterritorial licenses for the online rights in musical works in its own music repertoire shall be of a non-exclusive nature. It follows that although the Collective Rights Management Directive has continuously been based on the principle of territoriality of copyright and related rights, the concept of a multiterritorial license allows the main problems the principle of territoriality causes within the European Union single market to be overcome. It should be stated that collective management organisations are to some extent deprived of the freedom of contract, because they can no longer freely choose with whom to sign bilateral representation agreements, nor can they determine the exclusivity of the mandates. The author of the thesis finds this though to be reasonably grounded and a necessary measure to balance the interests of copyright interest groups. On the contrary, depriving right holders of the possibility of deciding which collective management organisation should be granted a mandate to manage their rights would be less grounded.

However, based on the various opinions that have been expressed in legal literature, one can note that some authors treat the Collective Rights Management Directive as a threat to cultural diversity in Europe. Firstly, it has been stated that the regulation of this directive mainly takes into account the interests of the major right holders, whereas authors and performers, who generally do not perform their rights individually, are being deprived of the possibility of a sustainable rights management system. Secondly, it has been alleged that the application of this directive may lead to a situation where only a few collective management organisations will be mandated by right holders to manage their rights throughout the whole territory of the European Union. It is clear that this will again lead to the creation of the same *de facto* monopolies that currently exist in the member states. Thirdly, it has been claimed that the main repertoire may supersede the niche repertoire in the market. Collective management organisations would not be interested in managing rights vested in niche repertoire in case it turns out not to be economically beneficial to them. This tendency would seriously jeopardize cultural diversity in the whole of Europe. The most critical statements derive from Professor Drexler, the Managing Director of the Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law. He emphasizes that the Collective Rights Management Directive may achieve its purpose to secure the sustainable development of the society only when it is able to secure dynamic competition in practice. Dominant influence within the European Union should not go solely to a few large collective management organisations. Professor Drexler, however, considers this tendency to be highly presumptive. Therefore, he prefers creative competition that would rather encourage the creation of such rights management possibilities that enable collective management organisations in the European Union to grant “one-stop-shop” licenses and create fair conditions for any kind of repertoire to enter the online music market on equal terms. The author of the thesis finds that the one-stop-

shop licenses may not be the most sustainable solution, since every category of right holders has different and mainly controversial business interests within the field of cultural industry. On the other hand, the author must agree with Professor Drexel that a situation in which only a few collective management organisations are mandated by right holders to manage their rights within the whole territory of the European Union may develop. However, it would not be sufficiently justified to force right holders to give mandates to every collective management organisation. This would eliminate competition for right holders between collective management organisations.

Nevertheless, despite the criticism referred to above, the author finds that the Collective Rights Management Directive is a necessary legal instrument in order to solve the problems deriving from the principle of territoriality for the collective management of copyright and related rights in the European Union. The author finds that such a rights management regulation, as introduced in the directive, increases the income of the right holders, gives legal certainty to users of rights, and also enables the public to access copyrighted content in the European Union.

It is argued here that the multiterritorial license seems now to be in the European Union the sustainable solution to allow the cross-border use of objects of copyright and related rights in the absence of unified extraterritorial copyright. The author believes that harmonizing the legislative rules of the member states that regulate the collective management of copyright in the European Union is of great importance in order to guarantee the sustainable development.

1.4.3. Possibilities to apply the emission theory in collective management of copyright and related rights in the European Union

In order to determine the applicable law when issuing licenses authorising the use of copyright and related rights in the European Union, two theories are applied: emission theory; and receiver theory, which is more widely known as the Bogsch theory. In this subparagraph, the author analyses the possibilities of applying the emission theory in collective management of copyrights and related rights in the European Union.

Emission theory has already been fruitfully used when managing the rights collectively in the field of satellite broadcasting in the European Union for more than twenty years. According to Article 1(2)(b) of the Satellite Directive (1993), an act of communication to the public by satellite occurs solely in the Member State where, under the control and responsibility of the broadcasting organization, the programme-carrying signals are introduced into an uninterrupted chain of communication leading to the satellite and down towards the earth. Without applying the emission theory it would have been very difficult to promote and encourage the development of the business activities of the satellite broadcasters, because licensing the cross-border exploitation of copyright and related rights in satellite broadcasting would have caused them severe problems in legal

practice. First of all, acquiring a license to cover different territories in the European Union would have been too expensive, burdensome and time-consuming for right holders. It is also almost impossible for the satellite broadcaster to control which persons and where actually receive the satellite signal. These problems, which arose in the European Union more than twenty years ago in the field of satellite broadcasting, are very similar to the problems that have surfaced in recent years with the dissemination of copyrighted content in a digital environment.

Application of the emission theory facilitates the acquisition of multiterritorial licenses remarkably well. It helps to guarantee sustainability when managing copyright and related rights collectively in the field of satellite broadcasting. Problems in the information society that have arisen in the process of creating objects of copyright and related rights available on the Internet are very similar nowadays. Therefore, the question of whether it would be reasonable and justified to apply the emission theory in order to determine the applicable law when managing copyright and related rights in the European Union in fields other than satellite broadcasting should also be considered.

The author examined *pro* and *contra* arguments in the literature and finds that applying the emission theory in fields other than satellite broadcasting would cause excessive problems for right holders. Broadcasting of radio and television programmes via satellite transmissions requires special technical means. It is easy to determine in which member state the satellite broadcaster is located. But in the case of transmitting objects of copyright and related rights on the Internet, the situation is completely different. First, it is very difficult to locate the user of the rights. A server with copies of the objects of copyright and related rights in a digital format can be moved very easily from one state to another. As a result, the right holders would lose control over the exploitation of their rights. Secondly, nowadays almost every person has the technical facilities to make objects of copyright and related rights available to the public on the Internet. Thirdly, the application of the emission theory precludes the extensive harmonization of copyright legislation at the European Union level in order to prevent the creation of “copyright havens”. It follows that applying the emission theory when licensing cross-border exploitation of copyright and related rights in fields other than satellite broadcasting would not be possible. Thus the author believes this cannot be considered a sustainable solution.

2. THE INFLUENCE OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS ON THE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

2.1. The influence of technological developments on the basic principles of the collective management of rights

Copyright has been always influenced and shaped by the technological developments in society. It may even be stated that recent infotechnological developments have influenced copyright the most, while technological developments have the greatest impact on the collective management of copyright and related rights in countries with highly developed information technology sectors. Since Estonia may be regarded as a small country in which the information technology sector is remarkably well developed, it is important to take into account particularly the influence of technological developments on the collective management of copyright and related rights.

Technological developments have started a crucial debate on whether it would be necessary and justified to amend the basic principles of the collective management of rights in order to guarantee sustainable development in the information society. There is no doubt that there is an urgent need to provide facilities for new and innovative business models. Sustainable collective management of copyright and related rights includes current and future substantial technological developments being taken into account. With regards, then, to the posed question, two controversial opinions can be found in the legal literature. According to the first opinion, in the information society the basic principles of copyright should remain the same, since it would be possible to adapt current legislative norms based on the basic traditional principles of copyright to new circumstances as well. Coming from this approach, it follows that the influence of technological developments on the collective management of copyright and related rights is not very significant. According to the second, contrasting opinion, it may be argued that there is an urgent need to amend the basic principles of copyright, since the current state of play disproportionately neglects the interests of the users of rights and the public. This situation cannot be regarded as sustainable.

Nowadays consumer lobby groups play a very important role at the European Union level in forming opinions about the sustainable collective management of copyright and related rights. Guaranteeing fast and easy access to the objects of copyright and related rights to each member of society has become one of the most important principles in the collective management of copyright and related rights. It is arguably essentially that everyone have access to culture and information.

It has been brought out in the literature that the exploitation of rights should be possible in every case when the user of rights agrees to the imposed license conditions. Collective societies have to ensure that licenses will be given to as many persons as possible in order to collect as much revenue from license fees as possible for the right holders, and to guarantee access to copyrighted content

to the public. In spite of the exclusive nature of copyright and related rights granted to the right holders by law, right holders should not unreasonably prohibit the exploitation of rights. By giving the corresponding mandate to the collective management organisation, the right holder accepts that the collective management organisation cannot refuse to grant licenses. One can therefore state that the scope of the right holders' exclusive rights is diminishing. The principle that the exploitation of rights should be allowed in every case when the user of rights agrees to the posed license conditions is based on the "yes, but" theory proposed by Professor Gervais. The author finds that the influence of this principle can also be found in Clause 31 in the preamble of the Collective Rights Management Directive, which emphasises the importance of fair commercial terms in copyright licensing. However, it should be noted that in some cases right holders are not interested in issuing licenses to the greatest number of persons. For example, when one company uses a phonogram in commercial, other companies would most probably no longer be willing to use the same phonogram in their own commercials. Therefore, the collective management of copyright and related rights should not be mandatory and the extended collective management scheme should be preferred instead. The author of the thesis believes that the extended collective rights management is based on this principle discussed above, whereas at the same time the right holders have also the opt-out right.

2.2. The influence of technological developments on replacing collective rights management with individual rights management

The influence of technological developments on replacing collective rights management with individual rights management has been remarkable in the information society. The importance of individual rights management has increased for some right holders like for instance phonogram producers and producers of audiovisual works. Traditionally, there have been conceptually different basic principles for collective and individual management of copyright and related rights, but nowadays it is no longer always possible to distinguish between collective rights management and individual rights management.

According to the viewpoints presented in the legal literature, it follows that some authors are of the opinion that collective rights management will in the future probably be replaced by individual rights management. In contrast, the opposing standpoint is that copyright and related rights should be managed collectively, especially in the contemporary information society, since collective management organisations are, among other things, able to grant multiterritorial licenses. Technological developments have given right holders a greater degree of authority to decide upon various issues related to the management of their rights, as well as more opportunities to manage rights individually. As a result, collective management organisations as well as other intermediaries in the cultural industry have lost some of their previously dominant influence. In some

fields, the influence of technological development on replacing collective management with individual rights management has been minor, such as in the licensing of public performances. In addition, it is important to keep in mind that for some right holders the collective management of rights has kept its high importance, such as for small right holders like authors and performers, who are private persons. Nevertheless, the collective management of rights still remains an inevitable tool in all such spheres, where on the one side it would be too expensive, burdensome and time-consuming to manage rights individually, and on the other it is necessary to guarantee access to the copyrighted content to the greater public, such as in cases of borrowing copyrighted content from digital libraries and archives. It should be noted that there is an especially urgent need to provide for a sustainable rights management scheme for managing those rights that have a small economic impact, since right holders may be insufficiently interested in managing such rights individually and that leads to a situation where the public has been denied from the access to the copyrighted content. One can therefore argue that in those areas, the importance of collective management has increased remarkably.

2.3. The influence of technological developments on collectively manageable rights

Collective management organisations have traditionally managed only right holders' performing rights (also known as small rights). Traditionally, a clear distinction has always been made between the management of performing rights and grand rights, where the latter rights were managed exclusively by right holders. Nowadays, this classification based on the nature of rights has changed. Due to technological developments, certain rights that may essentially be considered to be performing rights are managed by right holders individually, whereas some grand rights are managed by collective management organisations. In the information society, mainly major right holders such as phonogram producers and publishers are taking advantage of individual right management schemes, while all other right holders rely on the collective management of rights. It is worth mentioning that for the individual management of rights, the major right holders also use the services provided by the new rights managers. In the opinion of the European Commission expressed in its Universal/BGM Music Publishing decision (COMP/M.4404, 22.05.2007), the new rights managers are considered to be agents. It may be concluded that, instead of the traditional classification based on small rights and grand rights, a new classification based on small right holders and major right holders has evolved.

2.4. The influence of technological protection measures on the collective management of rights

The application of technological protection measures can be regarded as a new method of managing rights in the information society, because technological protection measures enable the right holders to control and substantially limit the use of the objects of copyright and related rights. Previously, it was solely up to the legislature to define the extent of copyright and related rights by imposing limitations on the exclusive rights of right holders. When the legislator provided for the free use of copyright and related rights in copyright legislation, the interests of the users of rights and the public were thereby taken into account in a more balanced manner. The right holders themselves are not objective and do not consider whether the application of technological protection measures result in imbalances in the interests of copyright interest groups or not. This has raised the question of whether it is sustainable to give right holders such broad authority to decide upon the application of technological protection measures.

There are two controversial viewpoints on this issue in the legal literature. Most authors find that technological protection measures have enabled right holders to restore the balance between the interests of copyright interest groups that has been lost in the information society. However, certain other authors claim that the application of technological protection measures deprives members of society of their basic rights and significantly derogates from the balance in society. This author finds that the application of technological protection measures should not unreasonably prevent persons from using the objects of copyright and related rights. It would be justified to stipulate that in the cases of free use the right holder should adapt such measures to the objects of copyright and related rights which allow the entitled persons to freely use the objects of copyright and related rights to the extent necessary for the free use in the cases prescribed by law.

According to the minimum standard regulation provided by WIPO Treaties and the broadly interpreted Infosoc Directive (2001), it is possible for member states, through national legislation, to specify specific rules on technological protection measures. The main problem is, though, that Article 6(4) of the Infosoc Directive is voluntary and does not oblige member states to guarantee access to the objects of copyright and related rights in cases where free use would be allowed under normal circumstances.

It is important to note that national legislation may oblige right holders in certain cases to remove technological protection measures. Generally, the person entitled to use of the objects of copyright and related rights freely has in such cases the right to initiate a special procedure. For example, according to Article 80³(4) of the CA, a person entitled to freely use the objects of copyright and related rights has the right to address the copyright committee. However, in Estonian legal practice, no such proceeding for the removal of technological protection measures has been initiated thus far. It can therefore be concluded that this provision does not really work in practice. The author of the thesis

argues that, in all likelihood, the main reason is that such an application would be too complex and time-consuming. It is much easier to find another possibility, probably even by illegal means, to use the objects of copyright and related rights. Nevertheless, there should definitely be a legal possibility for members of society to exercise the right to ask for the removal of technological protection measures.

It follows that, when comparing technological protection measures and the extended collective management of copyright and related rights, the latter should be considered to be a more sustainable method for the management of rights. In the case of the extended collective management of rights, reasonable access to the objects of copyright and related rights has been reasonably guaranteed to every person, and there is no need to claim for the removal of technological protection measures before taking advantage of cases of free use provided for in copyright legislation. In addition, right holders simultaneously receive a license fee for the use of their rights, and no copyright infringements will be assumed to have taken place in legal practice.

3. THE ROLE OF COLLECTIVE MANAGEMENT ORGANISATIONS IN THE SUSTAINABLE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

3.1. The concept of a collective management organisation

In this subparagraph the author of the thesis analyzed the development of the concept of a collective management organisation in the European Union and its meaning and term in the Estonian legal order. The CA does not define “collective management organisation” (in Estonian *kollektiivse esindamise organisatsioon*); Article 77 of the CA only lays down its main purposes and principles. The author of the thesis is of the opinion that a legal definition for a collective management organisation in Estonia should be provided. The author proposes the legal definition in the CA to be based on Article 3(a) of the Collective Rights Management Directive. An English translation into English from the Estonian draft law has been given as follows: *A collective management organisation means an organization which is organized on a non-profit basis and is by law or under agreement authorised by more than one right holder to manage collectively copyright and related rights. The collective management of rights must be the sole or main purpose of such an organization and it must be owned or controlled by right holders.*

3.2. The rights of representation of a collective management organisation

The rights of representation of the collective management organisation may derive from law (legal representation right) or from an agreement (mandate). This principle is also fixed in Article 3(a) of the Collective Rights Management Directive, which stipulates that a collective management organisation means

any organization which is authorised by law or by way of assignment, license or any other contractual arrangement, to manage copyright or rights related to copyright on behalf of more than one rightholder /---/. In this subparagraph, the author of the thesis researches the main problems connected to the rights of representation of the collective management organisation which have arisen in Estonian legal practice.

In Estonia, the right also to represent by law non-members of a collective management organisation has been stipulated in three cases – in the case of evident violations of the rights and legitimate interests of the right holders (Article 77(4) of the CA) and in the cases of extended rights management and mandatory extended rights management (Articles 79 and 79¹ of the CA). The provision laid down in Article 77(4) of the CA is specifically aimed at the Estonian legal order. It could be considered similar to extended collective management, but the main and essential difference is that, in cases of evident violations of the rights and legitimate interests of the right holders, the collective management organisation cannot agree on license terms or give authorisation for the use of copyright and related rights. Currently, it is unclear whether the right of representation under Article 77(4) of the CA should be granted in any case, including civil law cases. The author of the thesis finds that it would not be sustainable to apply the legal representation right too broadly, since it could infringe upon the freedom of contract. In general, right holders should be entitled to decide freely upon issues related to the management of their rights. The author of the thesis proposes specifying and limiting the scope of application of Article 77(4) of the CA by laying down that *in the case of an evident violation of the legitimate interests of the holders of copyright or related rights, from which accrues penal liability, the collective management organisations have the right to represent all right holders without authorisation*.

In Estonian legal practice, problems have arisen in determining whether, under Article 77(3) of the CA, a collective management organisation may prevent its members from assigning their rights while the rights are being collectively managed by that particular collective management organisation. It should be concluded that management of rights does not include the assignment of rights, and therefore collective management organisations cannot prevent their members from freely assigning rights to any third person. This viewpoint is based on a reading of the Estonian CA, and additionally derives from the principle laid down in Clause 2 of the preamble of the Collective Rights Management Directive. For legal certainty and unified legal practice, it is prudent to clarify Article 77(3) of the CA as follows: *During the period when a collective management organisation has, pursuant to law or contract, the right to manage the rights of the holders of copyright or related rights, the right holders cannot manage such rights themselves. The management of right does not cover the assignment of the ownership in the rights from the holders of copyright or related rights to any third person. Despite of the provisions laid down in this Article the right holder shall have the right to grant licenses for non-commercial uses of any his rights in any manner*.

3.3. The functions of collective rights management

3.3.1. The general functions of collective rights management in the European Union

In this subparagraph the author briefly expands upon the functions of collective rights management and its development in the European Union, which have been in special focus during the last decade. It can be asserted that the most important general function of collective rights management in the European Union is to disseminate culture. This also secures sustainable economic growth. In the information society, collective rights management could be a tool for multiterritorial licensing of copyright and related rights in the European Union and ensure the retention of European cultural diversity.

One can distinguish between primary and secondary functions of collective rights management. The primary functions are economic functions related purely to the licensing of rights in the interest of right holders and users of rights. In addition to the economic functions, at the moment the social and cultural functions of the collective rights management are being preserved in the European Union. In Article 12 of the Collective Rights Management Directive, the principle that collective management organisations may make deductions from collected license fees has been laid down for the first time at the European Union level. Nevertheless, the collective management organisation has the right to make any deductions only if the collective management organisation has provided the right holders with information on the deductions before obtaining their consent to it managing their rights.

3.3.2. The importance of the functions of collective rights management for different copyright interest groups

The functions of the collective rights management in general serve the interest of all copyright interest groups. Without this important tool, it would be impossible to manage the copyright and related rights in some fields in the information society. Some functions serve to a greater or lesser extent the interests of one copyright interest group. Currently, an important function of the collective rights management is securing access for the general public to objects of copyright and related rights. This viewpoint follows the general tendency of the public gaining more influence and importance in the information society. At the same time, the other primary functions of the collective management of rights have remained inevitable as well. Namely, it is very important to guarantee license fees for right holders, to issue in one transaction a license that covers the rights of as many right holders as possible, and to secure legal certainty in society.

The secondary functions are of a social and cultural nature. Those functions are immanent for countries with a *droit d'auteur* legal tradition. It should be noted that, in contrast with those countries with a *droit d'auteur* legal tradition, in the United States of America, for example, collective management organisa-

tions fulfil only the primary functions directly related to the collective management of the economic rights of right holders. There, collective management organisations are in a dominant position looking from the position of the users of rights, while collective management organisations compete with each other for the right holders. It could be stated that a similar situation has been created in the European Union now after the European Parliament and Council have adopted the Collective Rights Management Directive. Therefore, it would be justified and reasonable for collective management organisations in the European Union member states to concentrate more on the primary functions of the collective management of rights. Nevertheless, the secondary functions should not be entirely abandoned either. The author of the thesis finds that this principle can be shown in Article 12 of the Collective Rights Management Directive. This Article stipulates that collective management organisations are entitled to make deductions from collected license fees, but only if collective management organisation has provided the right holders with information on the deductions before obtaining their consent to it managing their rights. Therefore under the Collective Rights Management Directive it has been decided that right holders have clearly agreed for the collective management organisation to make any deductions from collected license fees in order to fulfil the secondary functions. The author of the thesis believes that this regulation implies to the tendency that the importance of the secondary functions could diminish, since the possibilities of the collective management organisations to freely make deductions from collected license fees freely deductions have decreased.

In addition to the viewpoints of different authors that have been presented in the legal literature regarding the primary and secondary functions of collective rights management, Professor Litman has proposed that right holders should have only one economic right – i.e. the economic right of exploitation for commercial purposes. The main function of collective management organisations should be the licensing of such a right. As a result, the clearance of rights for any kind of use would be exceptionally quick and uncomplicated for the users of rights. Professor Gervais essentially supports the standpoint that collective management organisations should, through one license agreement, be able to give authorization to use all the rights of every right holder in cases where it involves the licensing of one concrete multimedia product or service. The author of this thesis contests the opinion of Professor Litman and supports the statement of Professor Gervais that this kind of licensing scheme should be considered applicable only in relation to very concrete products or services. The author of the thesis finds that the licence fee for the use of one unified economic right would be more expensive and the user of rights seeking a license for just one specified right would be forced to pay an unreasonably high license fee. The concept of one economic right for exploitation for commercial purposes is also questionable because it would be extremely complicated to define “commercial purpose”.

3.4. The principle of solidarity in collective rights management

The basis for the collective rights management has traditionally been the principle of solidarity. According to this principle, all right holders should be treated equally, with right holders being entitled to receive exactly the same license fees under the same conditions.

In the information society, the question has been raised of whether it is still sustainable to continue with collective rights management based entirely on the principle of solidarity. It could be said that the principle of solidarity has in part lost its importance, as collective management organisations are adapting to a more individualised management of rights.

Collective management organisations can be classified as either agent type or solitary type. This designation depends on the level of solidarity applied by their organizational rules. Solidarity in managing copyright and related rights is also closely connected to the secondary functions fulfilled by the collective management organisation. It follows from Article 78 of the CA that collective management organisations in Estonia are rather of the solitary type, functioning to a large extent on the principle of solidarity. According to Clause 2 of Article 78 of the CA, collective management organisations are even entitled by law to make deductions from license fees not just to cover administrative expenses but also for other purposes prescribed in Clause 1 of this section. These include social or cultural purposes, the establishment of foundations or other purposes relating to the common interests of members of a collective management organisation.

It could be stated that, in order to guarantee sustainable development, levels of solidarity should be lower. Nevertheless, despite its high level of solidarity, it should be concluded that the extended collective management of rights should be considered to be a sustainable possibility for the management of copyright and related rights in an information society. Although the extended collective license covers the rights of all right holders of the same category, including the rights of non-members, it is important to note that every right holder has an option to opt out. The author of the thesis finds that this is a key element for sustainability.

3.5. The rights and obligations of a collective management organisation established in another European Union member state in Estonia

In the relevant literature, an aspect that has been under discussion is whether Directive 2006/123/EC on services in the internal market (Services Directive) is also applicable to the establishment and activities of collective management organisations. No common opinion has been formed thus far regarding this matter. The European Commission, though, has recently expressed its clear opinion that the Services Directive (2006) is applicable, in the Explanatory Note to the proposal of the Collective Rights Management Directive. Article 5(2) of

the Collective Rights Management Directive contains the principle that all collective management organisations in the European Union should be treated equally. This Article stipulates that right holders have the right to authorise a collective management organisation of their choice to manage their rights, categories of rights or types of works and other subject matter of their choice, for the territories of their choice, irrespective of the Member State of nationality, residence or establishment of either the collective management organisation or the right holder.

According to the Estonian legislation it is unclear whether a collective management organisation established in another member state of the European Union under the law of that member state can act as collective management organisation in Estonia. Article 76(2) of the CA stipulates that a collective management organisation shall be a non-profit association which is founded, operates or is dissolved pursuant to the Estonian Non-profit Associations Act with the specifications arising from the CA. This provision has raised questions and problems in Estonian legal practice. The author finds that a collective management organisation established in any other European Union member state should be treated equally to an Estonian collective management organisation and should have the same rights and obligations when collectively managing copyright and related rights in Estonia. This also includes the authorities of a collective management organisation in the case of mandatory collective management of rights. Therefore, Article 76(2) of the CA is subject to amendments. The author of the thesis proposes to stipulate in the CA: *A collective management organisation established in any legal form in another Member State of the EU or a state which is a contracting party of the EEA Agreement and which conforms to the criteria of a collective management organisation in Estonia shall also be deemed to be a collective management organisation which is entitled to manage the rights of holders of rights collectively also in cases of compulsory and extended collective management.*

4. EXTENDED COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

4.1. The main principles of extended collective management of copyright and related rights

The author finds that the main principles allowing for a guarantee of sustainability in managing collectively copyright and related rights are: 1) relying on the freedom of contract when concluding the extended collective license agreement; 2) the right to opt out; 3) securing legal certainty; 4) providing the public with access to the objects of copyright and related rights; 5) collecting license fees for all right holders; 6) low transaction costs in managing the rights of all right holders at the same time; and 7) flexibility when managing rights.

The most important principle of the extended collective management of rights is that right holders have the possibility to opt out of this system. This

principle also differentiates between the extended collective management of rights and other collective management possibilities. Although the opt-out right may create legal uncertainty for users of rights, this principle ensures that the interests of the right holders have been taken into account. Compared to the mandatory collective management of rights, right holders are not being deprived of their basic prerogative to decide upon the terms and conditions in the event of the exploitation of their rights.

It should be stated that although every right holder has the right to opt out of the extended collective management of rights, an extended collective license agreement signed between the collective management organisation and a user of rights in a particular field still has a significant impact on the individual management of rights as well. The European Court of Justice has concluded, in *SENA vs NOS* (2003) and *SPRE vs GVL* (2006), that agreements already signed in a particular field of area have an influence on the exact remuneration payable to right holders. Therefore, it follows that if a collective management organisation has signed a license agreement, the terms and conditions of this agreement are most likely to also be applied to all other license agreements in the same field. It is important, however, to note that in comparison with, for example, mandatory collective rights management, right holders are also entitled to entirely prohibit the use of their rights, and can therefore avoid the exploitation of the rights if they do not consider the conditions to be reasonable and fair.

In this subparagraph, the essence of the opt-out right in the Estonian legal order was also analyzed. This opt-out right cannot be regarded as a withdrawal from the collective license agreement (stipulated in Article 86(5) of the Law of Obligations Act) or a cancellation of the collective license agreement (stipulated in Article 86(6) of the Law of Obligations Act), since according to the definition of a contract laid down in Article 8(1) of the Law of Obligations Act, there is no agreement between the user of rights and the non-member. As a result, it should be concluded that the opt-out right is rather a right to renounce the extended collective management of rights. A similar legal construction has been laid down in Estonia in Article 4 of the Law of Succession Act, according to which the successor may renounce a succession that has been initially transferred to the successor by law upon the opening of the succession. As a result of this study, the author proposes the use of the Estonian term *õiguste laiendatud kollektiivsest teostamisest loobumise õigus* (which translates directly into English as “the right to renounce the extended collective management of rights”) in order to express the meaning of the opt-out right in the Estonian legal order. So far, there is no fixed Estonian term for this concept.

4.2. The basic notions of extended collective management of copyright and related rights in the European Union

4.2.1. Developments of extended collective management of copyright and related rights in the European Union

The extended collective management of copyright and related rights in Europe derives originally from the Nordic countries. This regulation was introduced into the Finnish and Danish Copyright Acts in 1961 in order to manage broadcasting rights. Gradually, the extended collective management of rights came also to be used in other areas. At the European Union level, extended collective management of rights has been applied since the Satellite Directive was adopted in 1993. Since then, the extended collective management of rights has influenced the development of the collective rights management in the European Union. Traditionally, the exploitation of copyright and related rights has been allowed only after the right holder has explicitly authorised it, except in a few certain cases provided under the law. The extended collective management of rights is based on the principle that the exploitation of rights is allowed until the right holder has explicitly excluded or prohibited such use. Until the right holder has declared his expression of will to exclude or prohibit it, the exploitation of rights is allowed under the law that provides for the extended collective management. Nowadays, it is also presumed that right holders will take a more active approach. The author believes that the influence of this approach can be shown (i) in two EU directives (in the Satellite Directive (1993) that provides for extended collective licensing in the field of satellite transmission; and in the Directive 2012/28/EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works (Orphan Works Directive) that provides for the right to use the works until the right holder exercises the possibility to putting an end to the orphan work status) as well as (ii) in the so-called Google thumbnail judgements the courts in France and in Germany made (judgement of the German Supreme Court, 29.04.2010, I ZR 69/08; and judgement of the Appeal Court of Paris, 26.01.2011, RG 05/12117).

4.2.2. Options for applying the extended collective management of copyright and related rights in the European Union

The extended and mandatory extended collective management of copyright and related rights in the cases of satellite transmission and cable retransmission has already guaranteed sustainable development in these fields in the European Union for twenty years. It is essential to ask whether it would be grounded in the information society to apply this specific collective rights management in the other fields, as has been laid down in, for instance, the Nordic countries. As examined in subparagraph 1.3 of the thesis, “Limitations to copyright and related rights”, according to the international framework and *acquis communautaire*, this would be permitted. The extended collective management of rights is now no longer regarded as a limitation on copyright and related rights, but a

method to arrange the management of rights. This view is generally supported in the legal literature. Compared to mandatory and mandatory extended collective rights management, it is less harmful to the interests of the right holders because they are entitled to exercise their opt-out right.

Thus, the author argues that the application of extended collective management of rights in Estonia is justified for four reasons. The first two of those reasons could be considered also as prerequisites for applying the extended collective management of rights. The last two reasons are justifications that are of an economic and social nature, taking especially into account the realities in Estonia, describing why the extended collective management of copyright and related rights in Estonia would be reasonable and justified. Firstly, there are well-organized collective management organisations that can manage copyright and related rights effectively. In Estonia, right holders have established the Estonian Authors Society, the Estonian Performers Society and the Estonian Association of the Phonogram Producers. Secondly, collective management organisations should represent the dominating majority of the same category right holders. It should be stated that the Estonian collective management organisations referred to above represent dominant majority of right holders. Thirdly, more rights of foreign right holders are used than of domestic right holders. As Professor Gervais has stressed out, applying extended collective rights management is justified especially in those countries where rights that are being exploited are of foreign origin. The majority of copyright and related rights that are currently being exploited in Estonia are of foreign origin. And fourthly, in the Estonian culture industry there are more users of rights than holders of rights. Therefore, the author believes that it would be reasonable to apply the extended collective management of rights in Estonia more extensively than only in the case of satellite transmissions. This would decrease the risk that copyright and related rights are being illegally used in Estonia.

4.3. Alternatives to the extended collective management of copyright and related rights

In the case of extended collective management of copyright and related rights, users can be absolutely certain that they have acquired a license to use the rights of all right holders within the same category. There is no uncertainty in their legal position. The extended collective license also covers the rights of non-members, as all the terms and conditions of this agreement are held to be *prima facie* applicable to them. It must be emphasized that this is the key element differentiating the extended collective management of rights from other alternatives of how to arrange the legal relationship between the collective management organisation and users.

Professor Gervais and Professor Geiger have pointed out that there are some companies that have developed their entire business models based on the condition of exclusively exploitation of copyright in a manner that does not preclude

acquiring licenses from right holders. These companies put great value on legal certainty. The author finds the main problem to be that the choices as well as the variety of the repertoire are limited in such cases.

In cases where the law does not provide for the extended collective management of rights, collective management organisations and the users of rights have in legal practice started to use liability exclusion clauses in the license agreements. This clause obliges the collective management organisation to handle any possible litigation with a non-member and also to take care of the corresponding license fees. The main problem is that, in spite of the presence of such a clause in the license agreement, in contrast with the regulation of the extended collective license, the user is not actually authorized to use the rights of non-members. A clear conclusion should be reached that the agreement between the collective management organisation and the user of rights cannot legally waive the right holder's possibility to file claims against the user. It follows that the liability exclusion clause is unable to guarantee legal certainty to the user of rights.

In addition, in the legal literature the presumption of right of representation granted to the collective management organisations by law has been under discussion as a possible alternative to the extended collective management of rights. Similarly to the liability exclusion clause, though, this presumption does not give the collective management organisation the authority to manage the rights of non-members. Therefore, this solution also does not solve the problem that the user of rights cannot acquire through one license agreement the authorisation to use the rights of all right holders. Regarding the presumption of the right of representation granted to the collective management organisations, one additional essential point should be taken into consideration. The author of the thesis is of the opinion that in the event that the law simultaneously provides for the extended collective management of rights as well as for the presumption of the right of representation, collective management organisations should not be able to rely on this presumption when proving the fact that they represent the dominant majority of right holders under the same category.

4.4. Dominant majority of right holders in the same category

Generally in every country there has been one collective management organisation that manages the rights of each category of right holders. If there is more than one collective management organisation, the question arises as to which of them is entitled to represent the non-member right holders within the same category in cases of extended and mandatory extended collective management of rights. This creates disputes in legal practice. In Estonia, Article 79(1) of the CA stipulates that if the right holder does not conclude a contract with a collective management organisation for the exercise of the right of retransmission via cable network, the organisation representing holders of rights of the same category is authorised to represent the right holder. The criterion of "right holders of the same category" is too vague and does not solve the prob-

lem since there may be several collective management organisations that meet this criterion.

As a result of the comparative analysis of the copyright laws in Denmark, Finland, Sweden, Germany and Latvia, the author of the thesis found that the law provides for an additional important criterion. This prerequisite is that the collective management organisation should represent the “dominant majority” of the same category of right holders in order to be entitled to represent the rights of the non-members, too, within the frame of extended and mandatory extended collective management. The same position prevails in the legal literature. Professor Gervais emphasizes that in order to get a legal mandate, the collective management organisation should represent a substantial number of right holders of the same category. If a collective management organisation does not represent the majority of right holders, it would not be justified in law to authorise such a society to represent non-members, because the bond with one category of right holders is not sufficiently strong. In addition, according to the Finnish and Danish legislation the collective management organisation should represent the dominant majority of right holders of the same category whose rights are being exploited in a particular country. The author of the thesis finds that this third criterion is well justified, and guarantees that the collective management of copyright and related rights is sustainable. Without this additional criterion, it would not be possible to ensure that a collective management organisation truly represents the dominant majority of right holders of the same category in one particular country and should therefore be entitled to sign extended collective license agreements that are also extended to non-members.

It follows that, for the sustainable management of copyright and related rights in the cases of the extended and mandatory extended collective management of rights, a collective management organisation should meet three criteria that are listed as follows:

- 1) the collective management organisation should represent the dominant majority of right holders;
- 2) the right holders have to be of the same category; and
- 3) the rights of those right holders should be exploited in that particular country.

As a result of the research the author of the thesis proposes to amend the corresponding parts of Article 79 (which provides for a mandatory extended collective management of rights in cable retransmission) and Article 79¹ (providing for extended collective management of rights in satellite transmission) of the Estonian CA by introducing those two additional criteria, and to stipulate as follows:

If a right holder has not concluded a membership or representation contract with a collective management organisation, the collective management organisation representing a dominant majority of right holders of the same category, whose rights are being exploited in Estonia, is authorised to represent that right holder.

4.5. Mandatory extended collective management of copyright and related rights

Although the obligation to manage copyright and related rights collectively significantly limits the freedom of the right holders to choose a possibility for the management of their rights, it is in certain cases justified and reasonable. For example, it is necessary in those fields where it is absolutely essential to guarantee the public access to the objects of copyright and related rights or to facilitate the licensing process. Namely, in the case of the mandatory collective management of rights, instead of negotiating with individual right holders, negotiations regarding licensing agreements are held only with the collective management organisations.

In Estonia, mandatory collective management of rights has been prescribed in eight fields. According to Article 76(3) of the CA the exercise of rights by collective management organisations is mandatory in the following cases:

- 1) cable retransmission of a work or an object of related right (Article 79);
- 2) lending of work and sound recording of work from libraries (Article 13³(7));
- 3) authors' rights to obtain equitable remuneration in the case of the use of an audiovisual work (Article 14(6));
- 4) authors' rights to obtain equitable remuneration in the case of the rental of a phonogram (Article 14(7));
- 5) the resale of original works of art (Article 15);
- 6) remuneration for private use of audiovisual works and sound recordings of works – i.e. the so called “blank-tape” levy (Article 27);
- 7) performers' rights to additional remuneration from the phonogram producer after signing an agreement for assignment or transfer (Article 67¹);
- 8) performers' rights to obtain equitable remuneration in the case of the rental of a phonogram (Article 68(4)).

The main problem in Estonia is that, in the case of the mandatory collective management of rights, collective management organisations are entitled to represent non-members only if the objects of copyright and related rights are used in cable retransmission (as stipulated in Article 79 of the CA). In all the other fields listed in Article 76(3) of the CA, collective management organisations have no legal right of representation. This means that they can also not give authorisation to users to exploit copyright and related rights. It creates legal uncertainty for the users of rights who should, before using the rights, check whether or not the particular license acquired under the license agreement signed with the collective management organisation covers those rights. In addition, right holders do not receive any license fees from the collective management organisation. This situation is not sustainable. Therefore, it would be justified in Estonia to also provide for the mandatory extended collective management of rights in fields other than cable retransmission.

The author of the thesis finds that the regulation of the mandatory extended collective management of rights should be laid down in a separate article in the

Copyright Act as has been done in the latest draft of the new Copyright and Related Rights Act (Article 73 in the draft dated 23 August 2013). The author of the thesis, as a member of the corresponding working group, proposes the wording for the provision be drafted in the Copyright and Related Rights Act as follows:

“Exercise of rights by collective management organisations”

- (1) Exercise of rights by a collective management organisation takes place in the following cases:*
 - 1) upon cable retransmission of an object of right pursuant to subsection 16 (5) and § 65 of this Act;*
 - 2) upon satellite transmission of an object of right, except an audiovisual work, if the television or radio service provider transmits the work to the public via satellite and at the same time also via a land-based system pursuant to subsection 16 (4) and § 65 of this Act;*
 - 3) upon obtaining remuneration for rental of a work or a performance pursuant to § 64 of this Act;*
 - 4) upon obtaining remuneration for each sale of an original work of art pursuant to § 63 of this Act;*
 - 5) upon obtaining remuneration for reproduction of audiovisual works and sound recordings of works for private use pursuant to § 59 of this Act;*
 - 6) upon obtaining compensation for lending copies of works, performances and phonograms from libraries pursuant to § 61 of this Act;*
 - 7) upon obtaining compensation for the photocopying of works pursuant to § 60 of this Act;*
 - 8) upon use of an audiovisual work or a radio or television programme or programmes pursuant to subsection 84 (7) of this Act;*
 - 9) upon use of a performance pursuant to § 65.1 of this Act.*
- (2) In cases listed in clause 1 and clauses 3-9 of subsection (1) of this section, the collective management of rights is obligatory.*
- (3) The provisions of subsection (1) of this section pertaining to the exercise of the right of retransmission via cable network do not apply in the case of television and radio programmes of broadcasting organisations.*
- (4) If a right holder has not concluded a membership or representation contract with a collective management organisation, the collective management organisation representing a dominant majority of holders of rights of the same category, whose rights are being exploited in Estonia, is authorised to represent that right holder.*
- (5) A right holder represented pursuant to subsection (4) of this section has under the extended collective license agreement the same rights as a right holder who is represented by a collective management organisation, pursuant to a membership contract or other corresponding contract.*
- (6) Under a contract between a user of rights and a collective management organisation, a right holder represented pursuant to subsection (4) of this*

section may claim the rights of a right holder, including the payment of the license fee, within three years as of the date of use of the object of rights.

- (7) Remuneration collected by a collective management organisation and not paid out in due time pursuant to subsection (6) of this section may be used by a collective management organisation for common interests of holders of rights of the same category.*
- (8) In the case of exercising the right of retransmission via satellite, a right holder represented by a collective management organisation pursuant to the procedure provided for in this section has at any time the right to demand that representation be terminated and to exercise the rights either individually or by any other collective management organisation.*

The regulation of the mandatory extended collective management of rights was devised by the author of the thesis as a member of a working group handling the issues of intellectual property codification within the framework of drafting the new CRRA of Estonia. In the thesis, subsection 1 of the provision, which regulates the mandatory extended collective management of rights, provides not only references to other sections of the Draft CRRA, as is the case with the Draft, but also names the specific fields in the interest of the clarity of its content. In addition, compared with the proposals pointed out previously in the thesis, the Draft CRRA version dated 23 August 2013 contains three more essential differences, which are indicated below.

Firstly, the word “mandatory” has been omitted from the title of the section, insofar as the section also contains standards for the extended collective management of rights, which are intended in the case of transmission via satellite.

Secondly, the Draft CRRA § 74 (2) does not contain the supplementary condition of subsection 1, according to which a common extended collective license agreement can be concluded only by such a collective management organisation that represents the majority of the holders of rights of the same category, whose rights are used in Estonia. In subsection 4.4 of the thesis, there is an analysis of the condition of representing the majority of the holders of rights of the same category, arriving on the basis of supplementary research at the conclusion that in the case of the extended collective management of rights, this condition should be prescribed for the collective management organisation.

Thirdly, this version of the Draft CRRA has omitted the provision in subsection 3 of this section, according to which non-member right holders are also under obligations arising from the extended collective license agreement. This issue has been analysed in this subsection of the thesis, arriving at the conclusion on the basis of supplementary research that it would not be reasonable to presume that the conclusion of an extended collective license agreement would be an event by which the law would create civil obligations for the non-member right holders of a collective management organisation.

In addition, it should be noted that in the Draft CRRA as of 23 August 2013, in comparison with the current CA § 67 (3) and the initial version of Draft CRRA as of 15 February 2013, the fields of extended collective management of

rights have been supplemented with the payment of fees for the use of an audiovisual work and a radio or television show or programme created before 12 December 1992⁶³³ (see Draft CRRA § 73 (1) 8) of 23.08.2013).

In comparison with the Draft CRRA version as of 23 August 2013, the version proposed in the doctoral thesis includes several corrections in the wording and specifications in addition to the amendments based on supplementary research.

Proceeding from the research conducted under the thesis, the specified version proposed in the thesis, which is based on supplementary research and critical analysis of expert opinions presented for the Draft, should be used in the Draft.

For right holders, it is essential to receive license fees when their rights are being exploited. In case of the mandatory extended collective management of rights, right holders have the right to file a claim demanding due license fees from collective management organisations. The period of time during which the right holder shall be entitled to submit such claim must also be determined. The author of the thesis compared copyright legislation in Finland, Denmark, Sweden, Germany and Latvia, and concluded that, in Estonia, it would be reasonable to provide for such a period of time to be three years as of the date of use of the object of rights. This would also be in compliance with the Estonian legal order. Specifically, Article 149(1) of the General Part of the Civil Code stipulates that the limitation period for a claim arising from law shall be ten years as of the moment when the claim falls due, unless otherwise provided by law. So, according to Article 149(1) of the General Part of the Civil Code, it would be permissible in the CA to provide for a different period of time than ten years. The author of the thesis finds that exactly the same three-year period of time should also apply in cases of the extended collective management of rights.

4.6. General extended collective licensing clause

In most European countries, the law provides for an exhaustive list of cases when the extended collective management of rights is applicable. The exceptions have been Denmark, since 2009, and, since 1 November 2013, Sweden as well. Both of those countries have additionally introduced a general extended collective licensing clause into their copyright laws. This legal instrument enables a collective management organisation and a user of rights to decide, in addition to the cases explicitly listed in the law, in which areas and upon which conditions it is reasonable to sign an extended collective licensing agreement. The law only provides general rules on how and under which terms an extended collective license may be signed. This means that, if there were any new important technological developments that also have an influence on copyright, amending copyright legislation in order to enable the exploitation of rights under just and reasonable terms and to guarantee the public access to the copy-

⁶³³ The date when the CA came into force.

righted content would be unnecessary. The extended collective management of rights provides for sustainable solutions to problems that could not be solved by imposing new limitations on copyright and related rights due to the reason that international conventions and European Union legislative acts have laid down a very limited frame for the allowed limitations.

Because Denmark is the only country in Europe where the general extended collective licensing clause has been applied since 2009, the main focus in the thesis was placed on researching Danish legislation and literature. The explanatory note of the new draft law in Sweden was also under examination.

Stipulating a general extended collective licensing clause is a possible and quite novel approach to the collective management of copyright and related rights. It gives collective management organisations extensive powers to make decisions on behalf of all right holders of the same category. As a result, some copyright experts are not in favour of the regulation regarding the extended collective management of rights; in particular, they do not support the general collecting licensing clause. The author of the thesis, though, has come to the conclusion that the general extended licensing clause should be regarded as a sustainable method for managing rights, since this allows necessary flexibility in current copyright regulations. Most importantly, it guarantees access to copyrighted content for the public. If a collective management organisation represents a dominant majority of right holders of the same category, it should be held professional and competent enough to decide when it would be reasonable to apply the extended collective management of rights. It is crucial that right holders have the possibility to opt out.

The general extended collective license clause may be regarded as a sustainable method in the information society for managing copyright and related rights because of the principles listed as follows:

- 1) a collective management organisation and a user of rights decide jointly whether to sign an extended collective licensing clause of their own free will;
- 2) non-member right holders have the possibility to opt out and can prevent further use of their rights;
- 3) the user of rights has legal certainty that the authorisation of all right holders of the same category has been granted;
- 4) the public has access to the objects of copyright and related rights;
- 5) the non-member has similar rights to receive license fees for the exploitation of their rights;
- 6) the user of rights is not forced to negotiate and sign license agreements with every individual right holder, and thus the transaction costs are also lower;
- 7) the general extended collective licensing clause allows the management of rights with more flexibility, and takes into account the interests of all copyright interest groups.

In legal literature, issues regarding the term of advance notice in the case of the opt-out are under discussion. Namely, it is debatable whether right holders should have a right to immediately prohibit the use of their rights, or if they

should give the user of rights or a collective management organisation a notice regarding the opt-out a certain period of time in advance. The initial draft law in Denmark contained the rule of a six-month period of advance notice. However, mainly because it was too restrictive to right holders, who have in any event been deprived of their exclusive right to decide beforehand whether to allow or to prohibit the use of their rights, the regulation about the term of advance notice was removed in Denmark. The author of the thesis rather agrees with this point of view, but also considers it reasonable if the legislature decided to provide for a three-month period of advance notice, for pragmatic reasons.

As a result of the research performed, the author of the thesis came to the conclusion that it is necessary and justified to also introduce the general extended collective licensing clause in Estonia. This regulation should contain, in a separate article proposed by the author, the following:

Extended collective management of rights

- (1) A collective management organisation representing a dominant majority of holders of rights of the same category, whose rights are being exploited in Estonia, and a user of rights may conclude an extended collective license agreement also covering the rights of the right holders of the same category who are not represented by the collective management organisation pursuant to a membership contract or another corresponding contract.*
- (2) A right holder represented by the collective management organisation pursuant to subsection (2) of this section has the same rights as the right holder who is represented by a collective management organisation pursuant to a membership contract or another corresponding contract.*
- (3) A right holder represented pursuant to subsection (1) of this section may claim the same rights of the right holder resulting from the agreement between the collective management organisation and the user of rights, including the payment of the license fee.*
- (4) The limitation period for the claim mentioned in subsection (3) of this section shall commence as of the end of the calendar year when the rights are used.*
- (5) A right holder represented by a collective management organisation pursuant to the procedure provided for in this section has at any time the right to opt out and to exercise the rights either individually or through another collective management organisation.*

The regulation of the general extended collective license was devised by the author of the thesis as a member of the working group handling the issues of intellectual property law codification in the framework of drafting the new CRRA of Estonia. In comparison with the proposals presented previously in the thesis, there are four essential differences in the version of the Draft CRRA of 23 August 2013, which are indicated below. The first three changes indicated below were made by the author of the thesis on the basis of supplementary research.

Firstly, the Draft CRRA § 74 (2) does not contain the supplementary condition of subsection 1, according to which the general extended collective license agreement can only be concluded by a collective management organisation representing the majority of the holders of rights of the same category whose rights are used in Estonia. In subsection 4.4 of the thesis, there is an analysis of the condition of representing the majority of the holders of rights of the same category, arriving on the basis of supplementary research at the conclusion that, in the case of the extended collective management of rights, this condition should be prescribed for the collective management organisation.

Secondly, the wording in subsection 1 of the Draft CRRA § 74 is different, in that there are no prescriptions as to which person shall have the right to make a proposal for the conclusion of an extended collective license agreement. Dr. M. Fiscor, the internationally renowned former Assistant Director General of WIPO, was commissioned by the Estonian Authors' Society (EAÜ) to analyse the Draft CRRA. In his view, § 74 (1) of the Draft is not a suitable solution. Draft CRRA § 74 (1) has been worded as follows: *A user of rights acting in a certain field, who has concluded a license agreement with a collective management organisation for use in Estonia of the rights of the right holders represented by the organisation, may make a proposal to the collective management organisation for the conclusion of an extended collective license agreement in the same field, covering the rights of all the holders of rights of the same category.* In the case of the extended collective management of rights, the view of Dr Fiscor is that a user of rights should not have the right to propose the conclusion of an extended collective license agreement. According to Dr Fiscor, the expression of will to conclude an extended collective license agreement should originate from a collective management organisation instead. The author of the thesis agrees with Dr Fiscor's criticism of § 74 (1) of the Draft CRRA that it is not reasonable to give the right to propose the conclusion of an extended collective license agreement by law only to the user of rights. The conclusion of an extended collective license agreement should take place by the mutual will of the user of rights and the collective management organisation as parties to the collective license agreement, wherefore they both should be able to make a proposition for the conclusion of an extended collective license agreement. For this reason, proceeding from the expert opinion of Dr Fiscor, the wording in the first subsection of the viewed section has been changed by the author of the thesis. A proposal is made in the thesis to omit the precondition that the proposition for the conclusion of a general extended collective license agreement be made by the user of rights.

Thirdly, the provisions in subsection 3 of the draft version of CRRA have been omitted, according to which non-member right holders are also under obligations arising from the extended collective license agreement. This issue is analysed in the thesis, arriving on the basis of supplementary research at the conclusion that it would not be justified to consider that the conclusion of an extended collective license agreement would be an event by which the law

would create civil obligations for the non-member right holders of a collective management organisation.

Fourthly, § 74 of the draft version of CRRA included also the term for advance notice of the waiver of the extended collective management of rights, which was added to subsection 6. Subsection 6 reads: *In the cases provided in subsection 5 of this section, the representation of the right holder shall expire pursuant to the procedure provided in this section from 1 January of the year following the filing of the claim. The time period between the filing of the claim and the expiry of the representation of the right holder shall be at least 3 months.* The author of the thesis disagrees with the proposed provision for two reasons. Firstly, this is an unreasonable condition restricting the rights of the right holders. According to this provision, the term for advance notice could also be one calendar year. For example, if the right holder expresses their will to waive the collective management of rights in January of the calendar year, the right holders may begin the individual management of their rights only from 1 January of the following year. The length of this period cannot be regarded as sustainable. Secondly, in practice, the term of advance notice under this provision could also be only a few calendar days. For example, in a case where a right holder expresses their will to waive the collective management of rights in December of the calendar year, the right holders may begin the individual management of their rights again from 1 January of the following calendar year. Thus, the user of rights and the collective management organisation would still not have the prescribed time needed to make necessary changes in their license agreements and practical work arrangements. The author of the thesis finds that, similarly to the Copyright Act of Denmark, the law in Estonia should not establish any term for advance notice for the waiver of the extended collective management of rights. If the Estonian legislature decides to provide such a term for advance notice, the author of the thesis is of the opinion that the term should not exceed three calendar months.

In comparison with the Draft CRRA version, the version proposed in the doctoral thesis includes also several corrections in wording and specifications in addition to amendments based on a supplementary research.

Proceeding from the research conducted under the auspices of the thesis, the specified version proposed in the thesis, which is based on supplementary research and critical analysis of expert opinions presented for the Draft, should be used in the Draft.

To sum up, the general extended collective licensing clause would be a sustainable solution for the collective management of copyright and related rights in Estonia. Two decisive factors should be noted. Firstly, Estonia is a small country where there are significantly more users of rights than right holders. It is very difficult and expensive for the users of rights to acquire all the necessary licenses in the many fields where objects of copyright and related rights are being exploited. Secondly, it is especially problematic to get licenses from foreign right holders, whose rights are being predominantly exploited in Estonia. In the absence of licenses, the user of rights would be unable to use copyright

and related rights legally. As a result the general public would also be deprived of the possibility of using copyrighted content. At the moment, the CA provides for the extended collective management of rights only in the case of satellite transmission. The author of the thesis finds that the general extended collective licensing clause would be a sustainable solution for enabling flexible management of copyright and related rights that takes into account the interests of all copyright interest groups.

4.7. The differences of extended collective rights management in lending phonograms from digital libraries

Technological developments have brought with them an urgent need to facilitate the lending of phonograms from digital libraries. It has been argued that in digital libraries people should have similar access to the protected content as has been the case in the analogue environment. This is necessary to secure cultural development and protect cultural inheritance. These objectives are the primary tasks of public libraries. In recent years, in order to help make culture available to the general public, two significant projects have been carried out at the European Union level. These are the EUROPEANA Project and ARROW Project. The author of the thesis also participated in the EUROPEANA Project by examining the periods of protection under the Estonian CA.

The author of the thesis acknowledges that, according to the definition given by the WIPO, the term “lending” has referred to the lending of copies of phonograms in a tangible format. When one is discussing the “lending” of phonograms, it is commonly understood that the borrower shall get possession of the copy in this tangible format. If libraries are making phonograms available in an electronic format, the act itself cannot be considered to be “lending.” The rights of the phonogram producers being used are namely the making available right and the reproduction right. Nevertheless, in order to open the specific content of this term in the context of public libraries and clarify explicitly that such “lending” never has an economic objective, it would be reasonable to use the term “lending from digital libraries” when one is handling the issues related to making phonograms available in digital libraries. This term “lending” emphasizes that the act is performed only by public libraries and will have no economic objective.

The author of the thesis is of the opinion that the current copyright norms in Estonia do not enable the sustainable management of the rights of phonogram producers in this area. Although Article 13³(1) states that a library has the right to lend out a work and a sound recording of a work without the consent of the author, performer or producer of phonograms, they are nevertheless entitled to receive remuneration for such lending out. Article 13³(3) of the CA also specifies that a library providing services to an educational institution operating in a field of study related to audiovisual arts or music is entitled to lend out an audiovisual work and a sound recording of a work for teaching and scientific re-

search without the consent of all holders of related rights and without the time-limit set out in subsection (2) of this section. However, these provisions do not apply to the lending of phonograms that are in an electronic format. Public libraries in Estonia have no reasonable conditions to make phonograms digitally available to the public. Every library must acquire separate licenses from the producers of phonograms. This is time-consuming and burdensome. Furthermore, since Estonia is such a small country, most of the phonogram producers, especially foreign phonogram producers, show no interest in negotiating and signing license agreements. Usually, the making available right is also not exercised by phonogram producers' collective management organisations, since this right is considered to be a grand right managed individually by phonogram producers. As a result, in practice libraries must decide whether to start exploiting phonograms without any licenses or not to use the phonograms at all. It goes without saying that the former constitutes an infringement of rights. The phonogram producers do not receive any license fee in either case. This kind of situation cannot be regarded as sustainable.

According to the current legal framework imposed by international treaties and *aquis communautaire*, it would not be permissible to introduce new limitations on phonogram producers' making available and reproduction rights. These rights are exclusive rights. Therefore, a suitable solution could be to regulate the management of rights in connection with the lending of phonograms from digital libraries. The author of the thesis thus is of the opinion that in this field an extended collective management of rights should be included in the CA. If an extended collective licensing clause were introduced into the Estonian CA, as proposed in subparagraph 4.6 of the thesis, there would be no need to mention lending from digital libraries explicitly.

CONCLUSIONS

The objective of the thesis was to examine what could be regarded as sustainable collective management of copyright and related rights. In the execution of the dissertation, the author of the thesis put forward three hypotheses. According to **the first hypothesis**, in the sustainable collective management of copyright and related rights in the information society it would be reasonable to proceed from the principle according to which the use of copyright and related rights should be possible as long as the right holder has not prohibited the use of the rights. **The second hypothesis** of the dissertation was that the rules for the mandatory collective management of rights laid down in the CA do not allow for the sustainable collective management of copyright and related rights, and therefore a mandatory extended collective management of rights should be established instead. **The third hypothesis** was that in Estonia a general extended collective license should be regarded as an option for the sustainable collective management of copyright and related rights. **As a result of the research, the author of the thesis arrived at the conclusion that the three main established hypotheses were confirmed.** The analysis conducted in the thesis has allowed the author to reach the following scientifically grounded main conclusions.

1. In the context of copyright, sustainability means the guiding of processes in such a way that the economic, social, technological as well as cultural aspects in society have been accounted for, while ensuring a balance between the interests of various copyright interest groups. Sustainable collective management of copyright and related rights is carried out using all the current needs and opportunities in the best possible and flexible way, proceeding from the interests of the right holders, the users of rights and the public, while promoting the future creation, use and consumption of new copyright and related rights.
2. The sustainable collective management of copyright and related rights has three characteristics:
 - 1) copyright and related rights are managed efficiently;
 - 2) the rights and obligations of the right holders, users of rights and the public are mutually balanced;
 - 3) satisfaction of the main needs of society is ensured.The third characteristic comprises first and foremost, providing the public with access to the objects of copyright and related rights. Therefore, in order to assess whether the collective management of copyright and related rights is sustainable, it is necessary to analyse if there are efficient means created in society for the management of rights, whether the interests of the main copyright interest groups have been accounted for in a balanced way, and if the principal needs of the members of society have been satisfied.
3. Large and small countries cannot proceed in the assessment of the sustainability of the management of copyright and related rights identically, as the characteristics of the cultural industry are different. The provision of

excessively extensive exclusive rights to the right holders by law and the consideration of their interests disproportionately in comparison with the interests of other copyright interest groups could in a small country lead to a situation where the practical use of copyright and related rights in some fields would become impossible. As a result, the public would also not be assured of access to the objects of copyright and related rights.

4. When analysing which of the methods for the management of copyright and related rights would be sustainable in Estonia, three essential factors should be considered:
 - 1) Estonia is a small country, and here the cultural industry is oriented primarily towards the domestic market;
 - 2) in Estonia the users of rights and the public account for the majority of copyright interest groups;
 - 3) the majority of copyright and related rights used in Estonia are of foreign origin.
5. The main copyright interest groups are the holders of copyright and related rights, the users of the rights, and the public. The concept of “public” has gained a substantially broader scope in the information society. The public no longer consists of a circle of unidentified individuals, as the mass communication of the objects of rights to specific persons has become very easy due to technical progress. Differentiating between the use of the objects of copyright and related rights in the private sphere of people and communicating these to the public is reasoned on the basis of whether the right holder would be presumed to be entitled to a fee if the objects of copyright are communicated. The users of electronic networks, such as intranets and social media networks made available to a limited circle of individuals, can also form a public. This depends on whether or not the users include only family members and the closest circle of acquaintances. A right holder could expect the payment of a fee from persons outside the family and social circle of acquaintances for the communication of copyright objects over an intranet or social media networks. In the legal order of Estonia, the legal definition of the public should be changed, omitting the criteria according to which the circle of individuals outside the family and closest circle of acquaintances should be “unspecified”. **In the CA the legal definition of the public could be set out as follows: *The public is the circle of persons outside the family and closest circle of acquaintances.***
6. In the information society, individuals can have simple and fast access to objects of copyright and related rights. Earlier there was no such possibility, wherefore in the establishment of copyright rules it was necessary to consider primarily the interest of two copyright interest groups. These interest groups were the right holders and the users of rights. In the information society, the focus in the conceptual foundation of copyright relationships has shifted from an author-and-work centred relationship to a work-and-public centred relationship. In balancing the interests of copyright

interest groups, the interests of the public require significantly more attention.

7. In the information society, ensuring all members of society simple and fast access to copyright objects has become one of the most important principles in the collective management of rights. The interests of the public in the assessment of the sustainability of the collective management of copyright and related rights have in certain cases even started to prevail over the interests of the right holders and users of rights. While earlier the collective management of rights proceeded primarily from the principle that the right holders have the exclusive right to permit and prohibit any use of their rights, the information society is increasingly more supportive of an approach according to which the use of rights should always be permitted if the user of rights agrees to follow the conditions prescribed for using the rights.
8. The public includes consumers, while not all the individuals forming the public can be treated as consumers according to Estonian law. The consumer has become an important category in the judicial area of the European Union, wherefore in balancing the interests of copyright interest groups, the interests of consumers should be considered much more than previously.
9. In order to secure sustainable development in society, the interests of copyright interest groups should be balanced. This can be performed either by establishing restrictions on the exclusive rights provided to the right holders, or by regulating the management of rights. Restrictions established by law to the exclusive rights of the right holders determine the actual scope of copyright and related rights. Establishing restrictions to copyright and related rights is permitted only when it complies with international conventions and the legislation of the European Union. In order to assess whether the restriction of a right in the interest of the users of rights or the public is a “restriction,” it is necessary to determine if the scope of the exclusive rights of the right holder has become essentially smaller. The mandatory and mandatory extended collective management of rights can be treated as a restriction of copyright and related rights, because in this case the ability of the right holders to decide upon the management of their own rights has been substantially restricted in comparison with the extended collective management of rights. Right holders are unable to engage in individual management of their rights. In the case of extended collective management of rights, all right holders have the possibility to engage in the management of their own rights. For this reason, the extended collective management of rights is not treated as a restriction of copyright and related rights, in contrast with the mandatory and mandatory extended collective management of rights in modern legal doctrine. As a result, the member states of the European Union are free to choose whether to establish extended collective management of rights in their national Copyright Acts.
10. The territorial nature of copyright is essentially in conflict with the principle of a uniform internal market. To overcome this conflict, three theories have

been used in the European Union. These theories are: a theory of existence and exercise of rights; a theory of the specific nature of rights; and a theory of four fields. The need for special consideration of the interests of consumers in the sustainable collective management of rights is emphasized with the help of the theory of four fields, since according to this theory, the management of rights can unreasonably restrict the free movement of goods and services within the internal market irrespective of the specific nature of the rights. However, the principle of territoriality in the collective management of copyright has still remained as the main fundamental principle in the European Union. The Collective Rights Management Directive, however, foresees the principle that even though copyright is territorial, collective management organisations will no longer have the freedom to decide which other collective management organisations should be given authorisation for the collective management of rights. Namely, a collective management organisation that concludes a mutual contract of representation with another collective management organisation for a multi-territorial licensing of rights is obliged to allow any other collective management organisation to manage collective rights in relation to their own repertoire on the same basis. As a result, in the European Union collective management organisations will no longer be able to restrict, on the basis of the territoriality principle, the ability of collective management organisations, which normally operated on the basis of territoriality, to grant multi-territorial licences to a user of rights. Even though, in its fundamental conception, the Collective Rights Management Directive proceeds from the territoriality principle of copyright, the principle is moving towards the nature of the uniform internal market through a principle that echoes throughout the directive, according to which none of the collective management organisations may have the sole right for the collective management of rights on the territory of a particular member state. The conclusion of multilateral non-exclusive agreements between the collective management organisations of right holders in the information society will contribute to the elimination of problems arising from the territoriality principle in the collective management of copyright and related rights in the uniform internal market of the European Union.

11. For the solution of problems arising from the territoriality principle of copyright, it is not justifiable to apply the emission theory in the collective management of rights in fields other than communication via satellite within the European Union. Firstly, when the right for communication via satellite is used, the location of the transmitter of the broadcasting signal can always be clearly and unambiguously identified. In the case of communication of copyright objects to the public over the Internet, it is in practice often impossible to specify the location of the person providing the communication to the public. This entails a loss of control over the use of rights. In a digital environment, the users of rights may also be in any country. Secondly, in the case of the application of the emission theory,

users of rights may choose a member state with the most favourable copyright regulations as their place of location or operations. More extensive application of the emission theory in the collective management of copyright would require strict and harmonized legislation at a European level, and establishment of a high degree of minimum protection for right holders. For this reason, the collective management of rights based on the emission theory would be unsustainable in any case other than in communications via satellite.

12. Copyright has come into existence and evolved in close connection with technical development. Technical development has a major influence on copyright, especially in countries where the field of information technology is well advanced, which again has created a good means for the use of objects of copyright and related rights. Such collective management of copyright which proceeds from the various economic, technical, cultural and social factors of the society while also taking into account the continuous future development of technology, is sustainable.
13. In an information society, technical development has increased the significance of individual management of rights. It is no longer clearly outlined how the management of rights is divided between the collective management organisation and the right holder. Individual management of rights cannot replace collective management of rights in all fields. The significance of the collective management of rights has increased even in the management of economically less significant rights that are complicated and unreasonably costly for right holders if managed individually, and in fields where it is necessary to secure for the public access to objects of copyright and related rights. For example, the collective management of rights is important if the objects of such rights are lent from digital libraries and are made available to the public through digital archives.
14. In the information society, grand rights cannot be clearly distinguished from the small rights of right holders in the management of copyright and related rights. On account of technical development, major right holders have also started to individually manage those rights which previously had been managed collectively only. A tendency towards the opposite can also be observed. Instead of the classification into collectively managed small rights and grand rights, a classification has evolved based on the management of the rights of small right holders and major right holders. The Estonian terms *õiguste väikeomajad* ("small right holders") and *õiguste suuromajad* ("major right holders") have been taken into use by the author of the doctoral thesis, insofar as the Estonian language contained no such terms previously.
15. Technical progress has entailed a new opportunity for right holders to manage their rights, through technological protection measures. While previously only the legislature was able to decide which rights the public would be permitted to use and how, through the establishment of restrictions to exclusive rights, users of rights have become able through the

use of technological protection measures to determine by themselves the conditions for the use of rights. Right holders use technological protection measures, proceeding from their own interests, and unlike the legislature do not consider objective circumstances that temper the use of technological protection measures that are not in the interest of users and the public. For this reason, right holders should be obliged to remove technological protection measures from the objects of copyright and related rights in order to enable individuals to use these objects in cases of free use provided by law. The obligation to remove technological protection measures is also imposed on right holders in Estonia. Should a right holder not remove technological protection measures, the entitled person has the opportunity to initiate proceedings for the removal of the technological protection measures. Participation in such proceedings requires financial resources and time. In practice, individuals are not interested in being involved in proceedings for the removal of technological protection measures, as finding some other means to use the objects of copyright and related rights or altogether relinquishing the planned usage is easier. Thus, in comparison with technological protection measures, the extended collective management of rights is a more sustainable method for rights management.

16. In Estonia, it is reasonable to stipulate the legal definition of a collective management organisation in the CA. The author of the thesis does not believe it justified that in Estonia a collective management organisation may only be founded as a non-profit association as stipulated in the valid CA § 76 (2). The criterion “which is owned or controlled by its members” as foreseen in the Collective Rights Management Directive allows the collective management organisation to be in another legal form in the European Union. **Therefore it is reasonable to substitute the legal definition of “collective management organisation” in the CA with the following wording: *A collective management organisation means an organization which is organized on a non-profit basis and is by law or under agreement authorised by more than one right holder to manage collectively copyright and related rights. The collective management of rights must be the sole or main purpose of such an organization and it must be owned or controlled by right holders.*** Such a legal definition is based on a definition presented in Article 3 (a) of the Collective Rights Management Directive.
17. In Estonia, a collective management organisation has a right of representation arising from law to represent such right holders who have not concluded a membership or representation agreement with a collective management organisation (non-member right holders) in three cases. Firstly, in the case of evident violation of the rights of right holders (CA § 77 (4)); and also in the cases of extended collective management of rights and mandatory extended collective management of rights (CA § 79¹ and § 79). The provisions provided in CA § 77 (4) are similar to the extended collective management of rights, with a substantial difference in that, on the basis of the named provision, collective management organisations do not agree on

the criteria for the use of rights on behalf of non-member right holders, and cannot grant permission to use their rights. This is justifiable if a legal right of representation arises for the collective management organisations on account of copyright violations that entail a result that is subject to penal law. In other cases, it is not reasonable to provide collective management organisations with a right to represent non-member right holders, as it can unreasonably restrict the freedom of contract of these right holders. This would not be sustainable. Right holders should be free to decide whether to manage and protect their rights individually or collectively through a collective management organisation. **The author of the thesis considers it reasoned to specify in Estonia the scope of the legal right of representation of collective management organisations arising from CA § 77 (4) and to provide § 77 (4) with the following wording: *In cases of such violations of copyright and related rights of right holders that entail liability under criminal law, collective management organisations have the right to represent all authors and holders of rights related to copyright without authorisation.***

18. A problem that has arisen in Estonian legal practice, whereby collective management organisations hinder member right holders from transferring (assigning) copyright and related rights, can be solved by stipulating *expressis verbis* in the CA that the collective management of rights does not include the transfer of rights. **The legal provision contained in the CA § 77 (3) should be clarified and provided with the following wording: *During the period a collective management organisation collectively manages the copyright or related rights of a right holder either pursuant to law or contract, the holder of copyright or related rights cannot exercise such rights themselves. The management of rights shall not include the transfer of the rights of a holder of copyright or related rights to a third party. Despite of the provisions laid down in this Article the right holder shall have the right to grant licenses for non-commercial uses of any his rights in any manner.***
19. It can be asserted that the most important function of collective rights management in the European Union is to ensure sustainable economic growth. The collective management of rights should make it possible to license cross-border use of the objects of copyright and related rights in the online environment and to ensure the retention of European cultural diversity. In the information society, securing access to the objects of copyright and related rights for the general public has become the most important function of collective rights management. This is related to the currently prevailing tendency whereby the interests of the public have been given special emphasis among the interests of copyright interest groups.
20. The functions of the collective management of rights can be divided into primary and secondary functions. Guaranteeing a license fee to the right holders for the use of rights and providing people with permission to use the rights of as many right holders as possible in one license contract also

continue to be important primary functions of the collective management of rights. The significance of secondary functions of collective management of rights has not disappeared in countries with *droit d'auteur* legal traditions. The secondary functions assist in maintaining European cultural diversity. Following the principle contained in Article 12 of the Collective Rights Management Directive, it should be deemed justifiable collective management organisations to have the right to make deductions from collected license fees for the purpose of executing secondary functions, but only if collective management organisation has provided the right holder with information on the deductions before obtaining his consent to its managing his rights. Adoption of the Collective Rights Management Directive has created a situation where the collective management organisations of the European Union will start to compete for right holders. Therefore, in the collective management of rights in the European Union, collective management organisations should focus on the primary functions of the collective management of rights.

21. In the information society, the principle of solidarity in the collective management of copyright and related rights is followed less than has been the case in the past. In the extended collective management of rights, the level of solidarity is indeed very high, since the conditions of an extended collective license agreement are also applied in exactly the same way to the non-member right holders of a collective management organisation. The extended collective management of rights that strictly follows the principle of solidarity nevertheless does not unreasonably damage the interests of right holders, as each right holder can express his desire to opt out of extended collective management of rights and to start individual management of rights.
22. A collective management organisation founded in another member state of the European Union should in the collective management of copyright and related rights in Estonia have rights and obligations similar to those of a collective management organisation founded in Estonia, including those concerning the mandatory collective management of rights and extended collective management of rights. **The valid CA § 76 (2) should therefore be amended as follows: *A collective management organisation shall be understood for the purposes of this Act as also referring to a collective management organisation founded in any legal form in another member state of the European Union or in a state of the European Economic Area, and corresponding to the characteristics of collective management organisations in Estonia. The collective management organisation named in this subsection shall be entitled to manage the rights of right holders collectively in the case of mandatory and extended collective management.***
23. Listed below are the principles of extended collective management of rights that ensure sustainability:
 - 1) following the principle of freedom of contract in the conclusion of extended collective license agreement;

- 2) the right to opt out of the extended collective management of rights;
 - 3) securing legal certainty;
 - 4) providing the public with access to the objects of copyright and related rights;
 - 5) collecting license fees for all right holders;
 - 6) simultaneous management of the rights of all right holders, and
 - 7) flexibility in the management of rights.
24. The most important principle, which also distinguishes the extended collective management of rights from the other possibilities of collective rights management, is the right of the right holder to opt out of the extended collective management of rights. In the Estonian language, the term *õiguste kollektiivsest teostamisest loobumise õigus*, which has been taken into use by the author of the thesis, originates from the English expression “right to opt out,” and provides the best means of conveying the content of this concept in the Estonian legal order.
 25. Traditionally, the fundamental principle in collective rights management has been that using a right is permitted only after the right holder has given their consent to this. However, the exploitation of copyright and related rights should be easier in the information society. The extended collective management of rights proceeds from the principle that the use of rights is possible as long as the right holders themselves have not excluded or prohibited the use or management of their rights in a certain way. Right holders are expected to be more active in the management of their rights.
 26. In the present day, the extended collective management of rights cannot be regarded in the European Union as a restriction of copyright and related rights, but as a special regulation of the management of rights. It differs from the mandatory and mandatory extended collective management of rights by the choice given to right holders to opt out of extended collective management of rights, wherefore this possibility of right management is substantially less harmful to the interests of right holders. It would be in agreement with the uniform legal order of the European Union if member states also established the extended collective management of rights in their national laws in other fields besides communication to the public by satellite.
 27. The author believes that there are four reasons when the establishment of the extended collective management of rights would be justified:
 - 1) collective management organisations have been established for the collective management of the rights of right holders and operate efficiently;
 - 2) collective management organisations represent the majority of the right holders of the same category;
 - 3) the rights of foreign right holders are exploited substantially more in the country than the rights of domestic right holders;
 - 4) in the country the number users of rights is higher than the number of right holders.

28. Because of those four reasons listed above it would be justified to apply for extended collective management of copyright and related rights in Estonia. The first two of the reasons presented in the thesis could be considered also as prerequisites for applying the extended collective management of rights. The last two reasons are justifications that are of an economic and social nature, taking especially into account the realities in Estonia, describing why the extended collective management of copyright and related rights in Estonia would be reasonable and grounded. In Estonia, right holders are well organised in collective management organisations. These collective management organisations represent the majority of the right holders of the same category. In Estonia the rights of foreign right holders are exploited substantially more than the rights of domestic right holders. There are more users of rights than holders of rights in Estonia. In Estonia it is reasonable to provide for the extended collective management of rights in other fields besides communication of the objects of copyright and other rights by satellite.
29. Extended collective management of rights allows the users of rights to be certain that they have permission to use the rights of all the right holders of the same category and do not need to pay any supplementary license fees. In the legal practice, in some of the fields, where the extended collective management of rights is not prescribed by law, a liability exclusion clause in the license agreements between the collective management organisation and right users has come into use. This is a contractual term according to which the obligation to pay a licence fee stated in a claim submitted by a non-member right holder rests on the collective management organisation instead of the user of rights. The problem is that the rights of non-member right holders are nevertheless illegally exploited. Adding the liability exclusion clause to license agreements cannot revoke the right of the non-members of a collective management organisation to file their license fee claims directly against the user of rights. Thus the users of rights are not assured of legal certainty. As an alternative to the extended collective management of rights, the presumption of a right of representation for the collective management organisation has also been proposed. However, establishing such a presumption would only change the burden of proof. This would also not provide right holders with legal certainty, insofar as the presumption of a representation right for a collective management organisation does not grant the right to represent non-member right holders.
30. A right of representation arising from law to represent non-member right holders in the case of extended collective management of rights and mandatory extended collective management of rights should belong only to those collective management organisations which represent the majority of right holders of the same category whose rights are used in the specific country. Only these collective management organisations have a sufficiently strong bond with one specific category of right holders. This ensures the sustainability of the collective management of rights.

31. In Estonia the CA should govern which collective management organisation would have the right to represent non-member right holders in the event that there are several collective management organisations managing the rights of right holders of the same category. In the case of mandatory extended and extended collective management of rights, the CA should therefore stipulate that, for extended collective management and mandatory extended collective management of rights, the right to represent non-member right holders would belong by law only to that collective management organisation meeting the following three criteria: 1) the collective management organisation represents the majority of right holders; 2) the right holders belong to the same category; 3) the rights of these right holders are used in Estonia. **These criteria should be established in the sections governing the extended management of rights (valid CA § 79¹) and the mandatory extended management of rights (valid CA § 79) in the following wording: *If the right holder has not concluded a membership or representation contract with a collective management organisation for the management of rights, a collective management organisation that represents the majority of right holders of the same category, whose rights are used in Estonia, shall be authorised to represent the right holder by law.***
32. In Estonia, the right holders of fields listed in the CA § 76 (3) are obliged to manage their rights collectively. An exception to this is the field of retransmission via cable network, in which case the CA § 79 (1) specifically stipulates that if the right holder has not concluded a contract with a collective management organisation for managing the right of retransmission via cable network, the organisation representing the right holders of the same category is authorised to represent the right holder. In other fields, the collective management organisation has no right under law to represent the non-member right holders of the same category in the case of mandatory collective management of rights. Consequently, the collective management organisation also may not collect fees of non-members for the use of their rights. The collective management organisation is therefore also unable to provide right users with permits for the use of the rights of non-member right holders. This entails legal uncertainty for the user of rights. Before using any rights, it should be specifically verified if the user of rights has the appropriate permit. The rules for the mandatory collective management of rights in Estonia harm the interests of both the holder of rights and the user of rights. This is not a sustainable method for the collective management of rights. Therefore, it would be justifiable to replace the mandatory collective management of rights with mandatory extended collective management of rights, which would provide the user of rights with the right to exploit the rights of all right holders of the same category, and non-member right holders with the right to claim license revenue from the collective management organisation.
33. In Estonia, the term established for filing claims to a collective management organisation for the payment of revenue collected for non-member right

holders may be three years from the beginning of the year following the year of the use of rights in both the case of extended collective and of the mandatory extended collective management of rights.

34. It would be reasonable to stipulate the rules for the mandatory extended collective management of rights in a separate section. **The wording of the clause governing the mandatory extended collective management of rights, proposed by the author of the doctoral thesis, is as follows:**

“Management of rights through a collective management organisation”

(1) Management of rights through a collective management organisation occurs in the following cases:

- 1) retransmission of the object of right via cable network, except if the right holder is a broadcasting organisation (Draft § 16 (5) and § 65);***
- 2) communication of the object of right by satellite if the communication of the work to the public by a broadcasting organisation by satellite simulcasts a terrestrial broadcast by the same broadcaster. This section shall not apply to audiovisual works (Draft § 16 (4) and § 65);***
- 3) receiving payment for the rental of a work or presentation (Draft § 64);***
- 4) receiving payment each time an original work of art is sold (Draft § 63);***
- 5) receiving compensation for the use of the sound recordings of a film and work for personal needs (Draft § 59);***
- 6) receiving compensation for lending a copy of a work, presentation and sound recording in libraries (Draft § 61);***
- 7) receiving compensation for making photocopies of a work (Draft § 60);***
- 8) receiving a fee for the use of an audiovisual work and a radio or television programme created before December 12, 1992 (Draft § 84 (7));***
- 9) receiving a supplementary fee from a producer of phonograms for the assignment of rights for using the presentation (Draft § 65¹).***

(2) In the cases named in clause 1 and clauses 3 to 9 of subsection 1 of this section, the management of rights through a collective management organisation is obligatory.

(3) The provisions for the management of the right for retransmission via cable network in subsection 1 of this section shall not apply to a television and radio programme of the broadcasting organisation.

(4) If the right holder has not concluded an agreement with a collective management organisation for the management of rights listed in subsection 1 of this section, the organisation representing the majority of the right holders of the same category, whose rights are used in Estonia, shall be authorised to represent the right holder.

- (5) *Those right holders who are represented on the basis of subsection 4 of this section shall on the basis of an extended collective license agreement have the same rights as the those right holders who are represented by the collective management organisation on the grounds of a membership or similar agreement.*
 - (6) *The right holder represented on the basis of subsection 4 of this section may request from the collective management organisation an acknowledgement of rights arising from an agreement between the collective management organisation and the user of rights, including the payment of licence fee, over a period of three years. The expiry term of the claim of a right holder named in this section starts from the end of the calendar year when the rights were used.*
 - (7) *Fees which have been collected by a collective management organisation but have not been paid by the term provided in subsection 6 of this section may be used by the collective management organisation for the general interest of the right holders of the same category.*
 - (8) *In case of the management of a right communicated by satellite, the right holder who is represented by a collective management organisation pursuant to a procedure provided in this section, shall have the right to request at any time the termination of such representation and manage the rights individually or through another collective management organisation.*
35. In comparison with the mandatory and mandatory extended collective management of rights, the extended collective management of rights is more considerate of the interests of right holders and poses substantially fewer restrictions to their freedom of contract.
 36. In Estonia, it would be necessary to simplify the digital lending of phonograms from libraries in order to provide the public with access to phonograms. The “making available” right and reproduction right of the producers of phonograms are sole rights to which supplementary restrictions cannot be established according to international conventions and the *acquis* of the European Union. For this reason, presently the sustainable solution would be if the extended collective management of rights were established in the field of digital lending of phonograms from libraries. If the common extended rules of a collective license are implemented in the CA as proposed in the dissertation, it will not be necessary to mention the lending of phonograms from digital libraries separately in the provision governing the extended collective management of rights.
 37. It would be reasonable not to provide an exhaustive list of fields where extended collective management of rights would be applied in the Act. This means that general rules of an extended collective license would be established. A general extended collective license provides the means for sustainable collective management of copyright and related rights, since:

- 1) the conclusion of a general extended collective license agreement in a field not specifically named in law occurs only by the mutual free will of the collective management organisation and the user of rights;
 - 2) non-member right holders can prohibit further use of their rights;
 - 3) the user of rights has the legal certainty that they have permission to use the rights of all the right holders of the same category and thus the use of these rights is lawful;
 - 4) the public is granted access to the objects of copyright and related rights;
 - 5) non-member right holders of a collective management organisation are also entitled to rights revenue collected on the basis of an extended collective license agreement;
 - 6) the user of rights does not need to enter into separate negotiations with all non-member right holders for the conclusion of license agreements, wherefore the transaction costs entailed in the conclusion of an extended collective license agreement are lower;
 - 7) a general extended collective license allows the collective management organisation to license the use of rights flexibly and to take into account new business models of users of rights in the management of rights.
38. Currently in Estonia, the management of extended collective rights is foreseen only in the field of communication via satellite and the mandatory extended collective management of rights in retransmission via cable network. It is reasonable and necessary to implement a general extended collective licensing clause in Estonia.
39. **It would be reasonable to introduce the rules of the general extended collective license in the Act in a separate section. The wording of the respective section proposed by the author of the thesis is as follows:**
“Extended collective management of rights”
- (1) *A collective management organisation which represents the majority of right holders of the same category, whose rights are used in Estonia, and a user of rights may conclude an extended collective license agreement that also covers the rights of the right users not represented by the collective management organisation on the basis of a membership agreement or by other contractual grounds.*
 - (2) *The right holders represented by a collective management organisation on the basis of subsection 1 of this section will gain on account of the extended collective license agreement the same rights as those right holders who are represented by the collective management organisation on the basis of a membership agreement or on other contractual grounds.*
 - (3) *The right holder represented on the basis of subsection 1 of this section may request from the collective management organisation an acknowledgement of rights arising from an agreement between the collective management organisation and the user of rights, including the payment of licence fees, over the period of three years.*

- (4) *The expiry term of the claim of a right holder named in subsection 3 of this section starts from the end of the calendar year in which the rights were used.*
- (5) *A right holder, who is represented by a collective management organisation pursuant to the procedure provided in this section, shall have the right to opt out of such extended collective management of rights at any time and to start managing the rights individually or through another collective management organisation.*
40. Estonia is a small country, and for this reason it is in practice more complicated for users of rights to obtain license from all right holders, or obtaining such license is difficult or costly. Obtaining the license from foreign right holders, who are actually those whose rights are mainly used in Estonia, is especially problematic. Therefore the extended collective management of rights should be applied in more fields. The general extended collective licensing clause allows the collective management organisation and the users of rights to decide in which fields to conclude an extended collective license agreement that would cover the rights of all the right holders of the same category. Such a possibility to manage copyright and related rights is sustainable, as it grants the ability to consider new practical situations arising on account of technical development. In addition, amending the Copyright Act repeatedly would not be necessary. Through this, the public is assured of better access to the objects of copyright and related rights.

On the basis of the conclusions presented above, it can be said that all the three hypotheses of the dissertation have been confirmed.

TABLE OF CONTENTS OF THE THESIS

SUSTAINABLE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

INTRODUCTION

- I Topicality of the thesis
 - II The objectives of the thesis and proposed hypotheses
 - III The research questions of the thesis
 - IV The structure of the thesis
 - V Research methods used in the thesis
 - VI The scientific works in the same field, the description of the used literature and other sources
 - VII The practical significance of the thesis
-
- 1. THE MAIN CATEGORIES OF THE SUSTAINABLE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS
 - 1.1. The concept of sustainability in copyright
 - 1.2. Copyright interest groups
 - 1.2.1. The concept of a copyright interest group
 - 1.2.2. The balancing of interests of the copyright interest groups
 - 1.2.3. The concept of public in the information society
 - 1.3. Limitations to copyright and related rights
 - 1.4. Applying the principle of territoriality in collective management of copyright and related rights in the European Union
 - 1.4.1. In general
 - 1.4.2. Problems deriving from the application of the principle of territoriality in collective management of copyright and related rights in the European Union
 - 1.4.3. Possibilities to apply the emission theory to the collective management of copyright and related rights in the European Union
 - 2. THE INFLUENCE OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS ON THE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS
 - 2.1. The influence of technological developments on the basic principles of the collective management of rights
 - 2.2. The influence of technological developments on replacing collective rights management with individual rights management
 - 2.3. The influence of technological developments on collectively manageable rights
 - 2.4. The influence of technological protection measures on the collective management of rights

3. THE ROLE OF COLLECTIVE MANAGEMENT ORGANISATIONS IN THE SUSTAINABLE COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS
 - 3.1. The concept of a collective management organisation
 - 3.2. The rights of representation of a collective management organisation
 - 3.3. The functions of collective rights management
 - 3.3.1. The general functions of collective rights management in the European Union
 - 3.3.2. The importance of the functions of collective rights management for different copyright interest groups
 - 3.4. The principle of solidarity in collective rights management
 - 3.5. The rights and obligations of a collective management organisation established in another European Union member state in Estonia
4. EXTENDED COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS
 - 4.1. The main principles of extended collective management of copyright and related rights
 - 4.2. The basic notions of extended collective management of copyright and related rights in the European Union
 - 4.2.1. Developments of extended collective management of copyright and related rights in the European Union
 - 4.2.2. Options for applying the extended collective management of copyright and related rights in the European Union
 - 4.3. Alternatives to the extended collective management of copyright and related rights
 - 4.4. Dominant majority of right holders in the same category
 - 4.5. Mandatory extended collective management of copyright and related rights
 - 4.6. General extended collective licensing clause
 - 4.7. The differences of extended collective rights management in lending the phonograms from digital libraries

CONCLUSIONS

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

1. Akester, P. The New Challenges of Striking the Right Balance Between Copyright Protection and Access to Knowledge, Information and Culture. *European Intellectual Property Law Review*, Issue 8, 2010. Viidatud: Akester.
2. Akester, P., Lima, F. The Economic Dimension of the Digital Challenge: A Copyright Perspective. *Intellectual Property Quarterly*, Issue 1, 2005. Viidatud: Akester/Lima.
3. Aleksander, Ch. Collective management of copyright & related rights – a user's perspective. – *Copyright Reporter*, Vol. 25, No. 3, 2007. Viidatud: Aleksander.
4. Angelopoulos, Ch. J. Freedom of Expression and Copyright: The Double Balancing Act. – *Intellectual Property Quarterly* (3), 2008. Viidatud: Angelopoulos.
5. Atik, J. ACTA and the Destabilization of TRIPS. *Sustainable Technology Transfer*. – Editors H. Lidgard, J. Atik, T. Nguyen, T. A Guide to Global Aid & Trade Development. Kluwer Law International, 2012. Viidatud: Atik.
6. Augenstein, Ch. *Rechtliche Grundlagen des Verteilungsplans urheberrechtlicher Verwertungsgesellschaften*. Baden-Baden, 2004. Viidatud: Augenstein.
7. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu versioon 23.08.2013. – Kättesaadav internetis (30.10.2013): http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58816/Autori%F5iguse+seaduse+eeln%F5u_23-08-13.pdf. Viidatud: AutõKõS eelnõu.
8. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu versioon 15.02.2013. – Kättesaadav Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumis.
9. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu ja seletuskirja esialgne lätematerjal, versioon 19.02.2013. Koost A. Kelli, K. Nemvalts, E. Vasamäe, T. Hoffman, K. Härmand, A. Värvi, L. Jents, S. Elunurm, T. Seppel. – Kättesaadav internetis (30.10.2013): <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58012/Autori%F5iguse+anal%FC%FCs.pdf>. Viidatud: Eelnõu seletuskirja esialgne lätematerjal, versioon 19.02.2013.
10. Axhamn, J., Guibault, L. Cross-border extended collective licensing: a solution to online dissemination of Europe's cultural heritage. Final report prepared for EuropeanaConnect. Amsterdam: Institute for Information Law, 2011. – Kättesaadav internetis (06.09.2011): http://www.ivir.nl/publicaties/guibault/ECL_Europeana_final_report092011.pdf. – Viidatud: Axhamn/Guibault (2011a).
11. Axhamn, J., Guibault, L. Solving Europeana's mass-digitization issues through Extended Collective Licensing? – *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd (NIR)*, Issue 6, 2011. Viidatud: Axhamn/Guibault (2011b).
12. Baker, S., Kousis, M., Richardson, D., Young, S. (Ed-s). *The Politics of Sustainable Development. Theory, Policy and Practice within the European Union*. Routledge, London, 1997. Viidatud: Baker/Kousis/Richardson/Young.
13. Barlow, J. P. The Economy of Ideas: A framework for patents and copyright in the Digital Age. – Kättesaadav internetis (24.01.2013): http://www.wired.com/wired/archive/2.03/economy.ideas_pr.html. Viidatud: Barlow.
14. Bell, D., Cheung, Y. *Introduction to Sustainable Development. Knowledge for sustainable development: an insight into the encyclopedia of life support systems*, Vol 3, UNESCO/Oxford EOLSS Publishers, 2002. Viidatud: Bell/Cheung.

15. Bently, L., Dreier, T., Hilty, R., Hugenholtz, B., Quaedvlieg, A., Strowel, A., Visser, D. European Copyright Code, 2010. – Kättesaadav internetis (01.09. 2013): www.copyrightcode.eu. Viidatud: European Copyright Code.
16. Bing, F. Die Verwertung von Urheberrechten. Eine ökonomische Analyse unter besonderer Berücksichtigung der Lizenzvergabe durch Verwertungsgesellschaften. Univ. Kiel Dissertation, Berlin, 2001. Viidatud: Bing.
17. Bowrey, K., Bond, C. Copyright and the Fourth Estate: Does Copyright Support a Sustainable and Reliable Public Domain of News? – Intellectual Property Quarterly, No 4, 2009. Viidatud: Bowrey/Bond.
18. Brinker, I., Holzmüller, T. Competition Law and Copyright – Observations From the World of Collecting Societies. – European Intellectual Property Review, Issue 11, 2010. Viidatud: Brinker/Holzmüller.
19. Caenegem, W. Intellectual Property Law and the Idea of Progress. – Intellectual Property Quarterly, Issue 3, 2003. Viidatud: Caenegem.
20. Caldwell, L. Principles of Sustainable Development. Knowledge for sustainable development: an insight into the encyclopedia of life support systems, Vol 3, UNESCO/Oxford EOLSS Publishers, 2002. Viidatud: Caldwell.
21. Capobianco, A. Licensing of Music Rights: Media Converge, Technological Development and EC Competition Law. – European Intellectual Property Review, Vol 26, 2004. Viidatud: Capobianco.
22. Christie, A. Maximizing permissible exceptions to intellectual property rights. – Editors A. Kur, V. Mizaras. The Structure of Intellectual Property Law. Can One Size Fit All? ATRIP Intellectual Property, Edward Edgar Publishing, 2011. Viidatud: Christie.
23. Commission Recommendation on collective cross-border management of copyright and related rights for legitimate online music services. 2005/737/EC. – Kättesaadav internetis: (30.10.2013): http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_276/l_27620051021en00540057.pdf. Viidatud: 2005/737/EC.
24. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the Management of Copyright and Related Rights in the Internal Market, COM (2004) 261 final, Brussels 16.04.2004. Viidatud: COM (2004) 261 final.
25. Daum, F. Copyright, Competition Laws and Free Movement of Goods. – Editors M. Fisor, S. von Levinski. European Copyright Law. A Commentary. Oxford University Press, 2010. Viidatud: Daum.
26. Declaration of Principles of International Law Related to Sustainable Development, International Law Association, Resolution 3/2002, UN Doc. A/CONF. 199/8, 2002. Viidatud: UN Doc. A/CONF.199/8.
27. Dehin, V. The Future of Legal Online Music Services in the European Union: A Review of the EU Commission's Recent Initiatives in Cross-Border Copyright Management. – European Intellectual Property Review, Issue 5, 2010. Viidatud: Dehin.
28. Dommering, E. Copyright Being Washed Away through the Electronic Sieve. Some Thoughts on the Impending Copyright Crisis. The Future of Copyright in a Digital Environment. Kluwer Law International, 1996. Viidatud: Dommering.
29. Dreier, T. Satellite and Cable Directive. – Editors M. Fisor, S. von Levinski. European Copyright Law. A Commentary. Oxford University Press, 2010. Viidatud: Dreier (2010).

30. Dreier, T. Regulating competition by way of copyright limitations and exceptions. Copyright Law. – Editor P. Torremans. A Handbook of Contemporary Research., Edward Elgar Publishing, 2007. Viidatud: Dreier (2007).
31. Dreier, T. The Cable and Satellite Analogy. The Future of Copyright in a Digital Environment. Kluwer Law International, 1996. Viidatud: Dreier (1996).
32. Drexl, J. Competition in the field of collective management: preferring “creative competition” to allocative efficiency in European copyright law. Copyright Law. – Editor P. Torremans. A Handbook of Contemporary Research. Edward Elgar Publishing, 2007. Viidatud: Drexl (2007).
33. Drexl, J., von Levinski, S. The Digitising of Literary and Artistic Works. – Electronic Journal of Comparative Law, Vol 11.3, 2007. Kättesaadav internetis (20.06.2012): <http://www.ejcl.org/113/article113-19.pdf>. Viidatud: Drexl/Levinski.
34. EUROPE 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM (2010) 2020. Viidatud: COM (2010) 2020.
35. Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Euroopa digitaalne tegevuskava. 19.05.2010. KOM 2010(245). Viidatud: KOM 2010(245).
36. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Euroopa tarbijakaitse tegevuskava – suurem usaldus ja kiirem kasv” COM(2012) 225 final. – ELT 2013/C 11/12.
37. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul”. COM (2012) 372 final – 2012/0180 (COD). – ELT, 15.02.2013, C 44/104.
38. European Copyright Law: A Commentary. M. Walter, Silke von Lewinski (Editors). Oxford University Press, New York, 2010. Viidatud: Levinski/Walter.
39. European Parliament resolution on promoting the European cultural and creative sectors as sources of economic growth and jobs. 12.09.2013. (2012/2302(INI)). – Kättesaadav internetis (27.09.2013): <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0368+0+DOC+XML+V0//EN>. Viidatud: 2012/2302/(INI).
40. Fentiman, R. Choice of Law and Intellectual Property. – Editors J. Drexl, A. Kur. IIC Studies. International Property and Private International Law – Heading for the Future. Hart Publishing, 2005. Viidatud: Fentima.
41. Fiscor, M. Comments on the Estonian draft Copyright and Related Rights Act. 20.06.2013. – Kättesaadav internetis (30.10.2013): <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58820/Ekspert-arvamus+autori%F5iguse+eeln%F5u+kohta+%28dr+Mih%E1lly+Fiscor%29.pdf>. Viidatud: Fiscor (2013).
42. Fiscor, M. Collective Management of Copyright and Related Rights in the Digital, Networked Environment: Voluntary, Presumption-Based, Extended, Mandatory, Possible, Inevitable? – Editor D. Gervais. Collective Management of Copyright and Related Rights. Kluwer Law International, 2006. Viidatud: Fiscor (2006).
43. Fiscor, M. Collective Management of Copyright in the International Environment. European Conference in the framework of the Hellenic Presidency 7–8th April 2003. Culture, Copyright and Information Society, pp 43–53. Hellenic Ministry of Culture/EU Direction/Copyright Organization, 2003. Viidatud: Fiscor (2003).

44. Fisor, M. *The Law of Copyright and the Internet. The 1996 WIPO Treaties, their Interpretation and Implementation.* Oxford University Press, 2002. Viidatud: Fisor (2002).
45. Fisor, M. *Collective Administration of Copyright and Neighbouring Rights.* WIPO Publications No. 688(E), Geneva, 1990. Viidatud: Fisor (1990).
46. Foged, T. *Licensing Schemes in an On-Demand World.* – *European Intellectual Property Review*, Issue 1, 2010. Viidatud: Foged.
47. Frankel, S. *Digital Copyright and Culture.* – *Journal of Arts Management, Law & Society*, Vol 40, Issue 2, 2010. Viidatud: Frankel.
48. Gasser, U., Girsberger, M. *Transposing the Copyright Directive: Legal Protection of Technological Measures in EU Member States – A Genia Stuck in the Bottle? –* Editors Ch. Graber, C. Covoni, M. Girsberger, M. Nenova. *Digital Rights Management: The End of Collecting Societies* Berne, 2005. Viidatud: Gasser/Girsberger.
49. Geiger, Ch. *Promoting Creativity through Copyright Limitations: Reflections on the Concept of Exclusivity in Copyright Law.* – *Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law*, Vol 12, Issue 3, 2010. Viidatud: Geiger (2010).
50. Geiger, Ch. *Flexibilising Copyright. Remedies to the Privatisation of Information Society by Copyright Law.* – *IIC International Review of Intellectual Property and Competition Law*, (39) 2, 2008. Viidatud: Geiger (2008).
51. Geiger, Ch. *The Private Copy Exception, an Area of Freedom (Temporarily) Preserved in the Digital Environment.* – *IIC International Review of Intellectual Property and Competition Law*, (37) 1, 2006. Viidatud: Geiger (2006).
52. Gendreau, Y. *Intention and Copyright Law. The Internet and Author's Rights.* Ed F. Pollaud-Dulian. London, Sweet & Maxwell, 1999. Viidatud: Gendreau.
53. Gervais, D. *Collective Management of Rights.* – *Ettekanne International Copyright Law Summer Course raames.* Amsterdami Ülikool. 10.07.2012. Viidatud: Gervais (2012)
54. Gervais, D. *The Changing Role of Copyright Collectives.* – Editor D. Gervais. *Collective Management of Copyright and Related Rights.* Kluwer Law International, 2006. Viidatud: Gervais (2006).
55. Gervais, D. *The Evolving Role(s) of Copyright Societies.* – Editors Ch. Graber, C. Covoni, M. Girsberger, M. Nenova. *Digital Rights Management: The End of Collecting Societies?* Berne, 2005. Viidatud: Gervais (2005).
56. Gervais, D. *Application of an Extended Collective Licensing Regime in Canada: Principles and Issues Related to Implementation.* Stury prepared for the Department of Canadian Heritage. Faculty of Law, University of Ottawa, 2003. – Kättesaadav internetis (23.08.2013): http://aix1.uottawa.ca/~dgervais/publications/extended_licensing.pdf. Viidatud: Gervais (2003).
57. Gilliéron, P. *Collective Societies and the Digital Environment.* – *IIC International Review of Intellectual Property and Competition Law*, (37) 8, 2006. Viidatud: Gilliéron.
58. Ginsburg, J. *The (New?) Right of Making Available to the Public.* – *Intellectual Property in the New Millenium: Essays in Honour of William Cornish* 234. Cambridge University Press, 2004. Kättesaadav Internetis (23.08.2013): <http://lsr.nellco.org/columbia/pllt/papers/0478>. Viidatud: Ginsburg (2004).
59. Ginsburg, J. „European Copyright Code” – Back to first principles (with some additional detail). *Columbia Law School Public Law & Legal Theory Working Paper Group*, 2010. Kättesaadav Internetis (23.08.2013): <http://ssrn.com/abstract=1747148>. Viidatud: Ginsburg (2010).

60. Ginter, C. Free Movement of Goods and Parallel Imports of Goods within the Internal Market. Estonian Law Reform and Global Challenges. – Essays Celebrating the Tenth Anniversary of the Institute of Law, University of Tartu. Tartu, 2005. Viidatud: Ginter.
61. Goldstein, P., Hugenholtz, B. International Copyright. Principles, Law and Practice. Oxford University Press, 2010. Viidatud: Goldstein/ Hugenholtz.
62. Gotzen, F. Harmonization of Copyright in the European Union. Intellectual Property and Information Law. Kluwer Law International, 1998. Viidatud: Gotzen.
63. Graig, C. Copyright, Communication and Culture. Towards a Relational Theory of Copyright Law. Edward Elgar Publishing, 2011. Viidatud: Graig (2011).
64. Graig, P., De Burca, B. EU Law. Text, Cases and Materials. 2nd ed. Oxford University Press, 1998. Viidatud: Graig/Burca (1998).
65. Griffin, J. The Changing Nature of Authorship: Why Copyright Law Must Focus on the Increased Role of Technology. – Intellectual Property Quarterly, Issue 2, 2005. Viidatud: Griffin.
66. Guibault, L. Limitations on Copyright. – Ettekanne International Copyright Law Summer Course'il. Amsterdami Ülikool, 10.07.2012. Viidatud: Guibault (2012)
67. Guibault, L., Gompel, S. Collective Management in the European Union. – Editor D. Gervais, Collective Management of Copyright and Related Rights, 2nd ed, Kluwer Law International, 2010. Viidatud: Guibault/Gompel.
68. Guibault, L. Contracts and Copyright Exemptions. Copyright and Electronic Commerce. Legal Aspects of Electronic Copyright Management. Kluwer Law International, 2005. – Editor D. Gervais. Collective Management of Copyright and Related Rights. Kluwer Law International, 2006. Viidatud: Guibault (2005).
69. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. – WIPO Publications No. 891(E) 2004. Viidatud: WIPO.
70. Haarmann, P.-L. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Helsinki, 2005. Viidatud: Haarmann.
71. Halbert, D. J. Intellectual Property in the Information Age. The Politics of Expanding Ownership Rights. Connecticut & London: Wuorum Books, 1999. Viidatud: Halbert.
72. Handke, Ch., Towse, R. Economics of Copyright Collective Societies. – IIC International Review of Intellectual Property and Competition Law, Vol 8, No 38, 2007. Viidatud: Handke/Towse.
73. Hargreaves, I., Hugenholtz, B. Copyright Reform for Growth and Jobs: Modernising the European Copyright Framework. – Interactive Policy Brief, Issue 13, 2013. – Kättesaadav internetis (30.08.2013): <http://www.lisboncouncil.net/publication/publication/95-copyright-reform-for-growth-and-jobs-modernising-the-european-copyright-framework.html>. Viidatud Hargreaves/Hugenholtz.
74. Hart, M. The Proposed Directive for Copyright in the Information Society: Nice Rights, Shame about the Exeptions. – European Intellectual Property Review, No 5, 1998. Viidatud: Hart.
75. Haugen, H. Intellectual Property – Rights or Privileges? – The Journal of World Intellectual Property, Vol 8, No 4, 2005. Viidatud: Haugen.
76. Helberger, N.; Guibault, L. Clash of Cultures – integrating copyright and consumer law. Info, Vol. 14, Issue 6, 2012. Viidatud: Helberger/Guibault.

77. Hugenholtz, B. The International Legal Framework of Copyright Law. – Ettekanne International Copyright Law Summer Course'il. Amsterdami Ülikool, 09.07.2012. Viidatud: Hugenholtz (2012a).
78. Hugenholtz, B. The Story of the Tape Recorder and the History of Copyright Levies. In Copyright and the Challenges of the New. – Editors B. Sherman, L. Wiseman. Information Law Series, Vol. 25, Kluwer Law International 2012. Viidatud: Hugenholtz (2012b).
79. Hugenholtz, B.; Senftleben, M. Fair use in Europe. In Search of Flexibilities. Amsterdam, 2011. Kättesaadav internetis (14.11.2011): <http://www.ivir.nl/publications/hugenholtz/Fair%20Use%20Report%20PUB.pdf>. Viidatud: Hugenholtz/Senftleben.
80. Hugenholtz, B. Copyright without frontiers: the problem of territoriality in European copyright law. – Editor E. Derclaye. Copyright without frontiers. Edward Elgar Publishing, 2009. Viidatud: Hugenholtz (2009).
81. Hugenholtz, P. Adapting Copyright to the Information Superhighway. The Future of Copyright in a Digital Environment. Kluwer Law International, 1996. Viidatud: Hugenholtz (1996).
82. Härmand, K. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kohtupraktika küsimusi Eestis ja Euroopa Liidus. Magistritöö. Tartu Ülikool, Õigusinstituut, 2006. Viidatud: Härmand.
83. Janssens, M.-C. The issue of expectations: reshaping the keys to the gate in the territory of literary, musical and artistic creation. – Editor E. Derclaye. Research Handbook on the Future of EU Copyright. Edward Elgar Publishing, 2009. Viidatud: Janssens.
84. Jents, L. Autoriõiguse piirangute roll ja tähendus tänapäeva ühiskonnas. – Juridica nr 7, 2012. Viidatud: Jents.
85. Johnston, D. Copyright Handbook. 2nd ed. R. R. Broker Company. New York & London, 1982. Viidatud: Johnston.
86. Jones, R. Legal Issues Affecting E-Commerce. – International Review of Law, Computers and Technology. Vol 19, No 3, 2005. Viidatud: Jones.
87. Kala, P. Laiendatud kollektiivne litsents autoriõiguslikes ja autoriõigusega kaasnevates suhetes. Magistritöö. Juhendaja *Ph.D.* A. Kelli. Tartu Ülikool, õigusteaduskond Tallinnas, Äriõiguse ja intellektuaalomandi õppetool, 2013. Viidatud: Kala.
88. Kalvi, A. The Impact of Copyright Industries on Copyright Law. – Juridica International No 10, 2005. Viidatud: Kalvi (2005).
89. Kalvi, A. Kultuuritööstuse olemus ja selle osatähtsus rahvamajanduses. – Juridica nr 10, 2002. Viidatud: Kalvi (2002).
90. Kalvi, A. Lühiväljaande WIPO diplomaatilisest konverentsist 1996. – Juridica nr 1, 1997. Viidatud: Kalvi (1997).
91. Kartus, R., Kukrus, A. Innovation, product development and patents at universities. – Estonian Journal of Engineering, 19(1), 2013. Viidatud: Kartus/Kukrus.
92. Katz, A. Copyright Collectives: Good Solution But for Which Problem? (09.06.2009). – Editors H. First, R. Dreyfuss, D. Zimmerman. Working within the Boundaries of Intellectual Property Law. Oxford University Press, 2010. – Kättesaadav internetis (10.04.2013): <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1416798>. Viidatud: Katz (2009).
93. Katz, A. The Potential Demise of Another Natural Monopoly: Rethinking the Collective Administration of Performing Rights. – Journal of Competition Law and Economics, Vol 1, 2005. Viidatud: Katz (2005).

94. Kelli, A. Challenges to Estonian copyright and industrial property law. – Ettekanne konverentsil „The European IP-Framework in a Knowledge-Based Society: Legal and Economic Perspectives”, Tallinna rahvusraamatukogu. 03.05.2013. Viidatud: Kelli (2013).
95. Kelli, A. Intellektuaalse omandi kodifitseerimine: vajadused, võimalused ja töökorraldus. – Juridica nr 7, 2012. Viidatud: Kelli (2012).
96. Kenyon, A., Wright, R. Whose Conflict? Copyright, Creators and Cultural Institutions. – University of New South Wales Law Journal, Vol 33, Issue 2, 2010. Viidatud: Kenyon/Wright.
97. Koelman, K., Helberger, N. Protection of Technological Measures. Copyright and Electronic Commerce. Legal Aspects of Electronic Copyright Management. Kluwer Law International, 2000. Viidatud: Koelman.
98. Komisjoni Teatis. Autoriõigus teadmistepõhises majanduses. – Euroopa Ühenduste Komisjon. 19.10.2009. KOM(2009)532. Viidatud: KOM(2009)532.
99. Kono, T. Intangible Cultural Heritage and Intellectual Property. Communities, Cultural Diversity and Sustainable Development. Intersentia, Hart Publishing Ltd, Antwerpen-Oxford-Portland, 2009. Viidatud: Kono.
100. Korff, D., Brown, I. Opinion on the compatibility of the Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA) with the European Convention on Human Rights & the EU Charter of Fundamental Rights, 2011. – Kättesaadav internetis (10.05.2012): <http://rfc.act-on-acta.eu/fundamental-rights>. Viidatud: Korff/ Brown.
101. Korman, B. The International Licensing of Copyrights and Musical Performing Rights. Current International Legal Aspects of Licensing and Intellectual Property. American Bar Association, 1980. Viidatud: Korman.
102. Koskinen-Olsson, T. Collective Management in the Nordic Countries. – D. Gervais (ed). Collective Management of Copyright and Related Rights. Kluwer Law International, 2006. Viidatud: Koskinen-Olsson.
103. Kukrus, A. Pardla, A. Electronic commerce in a global economy: problems and practice. – 14th scientific conference on Economic Policy. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimas, 2006. Viidatud: Kukrus (2006).
104. Kukrus, A. Intellektuaalomandi õiguskaitse probleeme infoühiskonnas. A&A, 2003. – Kättesaadav internetis (09.09.2013): <http://deepzone0.ttu.ee/aa/>. Viidatud: Kukrus (2003).
105. Kukrus, A. Euroopa integratsioon ja intellektuaalomandi õiguskaitse. Tallinn 1999. Viidatud: Kukrus (1999).
106. Kull, I. Lepinguvabaduse põhimõte Euroopa ühtlustavas tsiviilõiguses ja Eesti tsiviilõiguse reform. – Riigikogu toimetised, nr 2, 2000. Kättesaadav internetis (20.09.2013): <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11654&highlight=lepinguvabaduse,pohimote&op=archive2>. Viidatud: Kull.
107. Lamy, P. Director General of the World Trade Organisation (WTO). – Speech directed at the WIPO Conference on Intellectual Property and Public Policy Issues. Geneva, 14.07.2009. – Kättesaadav internetis (10.09.2013): http://www.wipo.int/meetings/en/2009/ip_gc_ge/presentations/lamy.html. Viidatud: Lamy.
108. Larrasquet, J.-M., Pilnière, V. Seeking a sustainable future – the role of university. – International Journal of Technology Management & Sustainable Development, Vol 11, No 3, 2012. Viidatud: Larrasquet/ Pilnière.
109. Levinski, S. Comments on the Estonian draft Copyright and Related Rights Act. 26.08.2013. Kättesaadav internetis (30.10.2013):

- <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59027/Ekspert-arvamus+autori%F5iguse+eeln%F5u+kohta+%28dr++Silke+von+Lewinski%29.pdf>. Viidatud: Levinski (2013).
110. Levinski, S. International Copyright Law and Policy. Oxford University Press, 2008. Viidatud: Levinski (2008).
 111. Lienes, J. On the Extended Collective License. – Kõne konverentsil „Digitisation of Cultural Material, Digital Libraries and Copyright”. Madrid 12.–13.04.2010. Viidatud: Lienes.
 112. Lipszyc, D. Copyright and Neighbouring Rights. UNESCO Publishing, 1999. Viidatud: Lipszyc.
 113. Litman, J. Real Copyright Reform. – Iowa Law Review, Vol 1, 2010. Viidatud: Litman.
 114. Loewenheim, U. Multimedia and the European Copyright Law. – IIC, No 1, 1996. Viidatud: Loewenheim.
 115. Lucas, A. For a Reasonable Interpretation of the Three-Step Test. – European Intellectual Property Law Review, Issue 6, 2010. Viidatud: Lucas.
 116. Mackaay, E. The Economics of Emergent Property Rights on the Internet. The Future of Copyright in a Digital Environment. Kluwer Law International, 1996. Viidatud: Mackaay.
 117. Macqueen, H., Walde, Ch., Laurie, G., Brown, A. Contemporary Intellectual Property. Law and Policy. 2nd ed. Oxford University Press, 2011. Viidatud: Macqueen/Walde/Laurie/Brown.
 118. Marongiu, A. WIPO Director Calls For „Re-Thinking” Intellectual Property. Intellectual Property Watch. 28.08.2013. – Kättesaadav internetis (30.10.2013): http://www.ip-watch.org/2013/08/28/wipo-director-gurry-calls-for-re-thinking-intellectual-property/?utm_source=post&utm_medium=email&utm_campaign=alerts. Viidatud: Marongiu.
 119. Maskus, E. Intellectual Property Rights, Technology Transfer and Development: The Case of Compulsory Licensing. Sustainable Technology Transfer. – Editors H. Lidgard, J. Atik, T. Nguyen. A Guide to Global Aid & Trade Development. Kluwer Law International, 2012. Viidatud: Maskus.
 120. Matulionytė, R. Cross-Border Collective Management and Principle of Territoriality: Problems and Possible Solutions in the EU. – The Journal of World Intellectual Property, Vol 11, 2009. Viidatud: Matulionytė.
 121. Mazumder, A. Anomalies in Copyright Law. – The Journal of World Intellectual Property, Vol 9, No 6, 2006. Viidatud: Mazumder.
 122. Mazziotti, G. Copyright in the EU Digital Single Market. CEPS Task Force Report. 27.06.2013. – Kättesaadav internetis (30.10.2013): <http://www.ceps.eu/book/copyright-eu-digital-single-market>. Viidatud: Mazziotti.
 123. Melk, T. Legaalne muusikateoste failijagamine kollektiivse esindamise organisatsioonide kaudu. Magistritöö. Juhendaja *mag.iur.* A. Kalvi. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond. Äriõiguse ja intellektuaalomandi õppetool, 2013. Viidatud: Melk.
 124. Mendis, D.K. Universities and Copyright Collecting Societies. TMC Asser Press, The Hague, 2009. Viidatud: Mendis.
 125. Meyer, A. DRMS Do Not Replace Collecting Societies. – Editors Ch. Graber, C. Covoni, M. Girsberger, M. Nenova. Digital Rights Management: The End of Collecting Societies? Berne, 2005. Viidatud: Meyer.

126. Mestmäcker, E.-J. Agreements of reciprocal representation of collecting societies in the internal market: The related rights of phonogram producers as a test case (simulcasting). RIDA, Vol 203, 2005. Viidatud: Mestmäcker.
127. Mets, T., Kelli, A., Peedusk, U.-M. Intellektuaalse omandi õigusaktide mõju hindamine. Mõjude hindamise mudeli loomine, 17.02.2013 versioon. – Kättesaadav internetis (20.05.2013): <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58016/M%F5jude+hindamise+mudel-.pdf>. Viidatud: Mets/Kelli/Peedusk.
128. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn, 2004. Viidatud: Narits.
129. Nemvalts, K. Mõningaid autoriõiguse seaduse ajakohastamise aspekte: teose vaba kasutamise regulatsioon. – Juridica nr 7, 2012. Viidatud: Nemvalts.
130. Noll, R., Gompel, S., Guibault, L., Weda, J., Poort, J., Akker, I., Breemen, K. Flexible Copyright: The Law and Economics of Introducing an Open Norm in the Netherlands. Study commissioned by the Dutch Ministry of Economic Affairs, Agriculture and Innovation, SEO-rapport nr. 2012-60, Amsterdam, 2012. – Kättesaadav internetis (01.11.2012): http://www.ivir.nl/publications/vangompel/Flexible_Copyright.pdf. Viidatud: Noll/Gompel/Guibault/Weda/Poort/Akker/Breemen.
131. Nõmmela, K. Autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise küsimusi. Magistritöö. Juhendaja prof H. Pisuke. Tartu Ülikool, õigusteadusond Tallinnas, eraõiguse instituut, 2010. Viidatud: Nõmmela.
132. Opinion of European Academics on Anti-Counterfeiting Trade Agreement, 20.01.2011. – Kättesaadav internetis (10.11.2012): http://www.iri.uni-hannover.de/tl_files/pdf/ACTA_opinion_110211_DH2.pdf.
133. Palfrey, J. Holding out for an Interoperable DRM Standard. – Editors Ch. Graber, C. Covoni, M. Girsberger, M. Nenova. Digital Rights Management: The End of Collecting Societies? Berne, 2005. Viidatud: Palfrey.
134. Park, W. G. The Copyright Dilemma: Copyright Systems, Innovation and Economic Development. – Journal of International Affairs, Vol 64, Issue I, 2010. Viidatud: Park.
135. Passa, J. The Protection of Copyright on the Internet under French Law. – Editor F. Pollaud-Dulian. The internet and Authors' Rights. Sweet & Maxwell Limited, 1999. Viidatud: Passa.
136. Pedrazzini, M., von Büren, R., Marbach, E. M. Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht. Stämpfli Verlag AG, Bern, 1998. Viidatud: Pedrazzini/Büren/Marbach.
137. Pisuke, H. Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded. – Juridica nr 7, 2012. Viidatud: Pisuke (2012).
138. Pisuke, H. Autoriõiguse alused. Heiki Pisuke, 2006. Viidatud: Pisuke (2006).
139. Pisuke, H. Estonia in a Global Intellectual Property Society: Copyright and Related Rights. Estonian Law Reform and Global Challenges. – Essays Celebrating the Tenth Anniversary of the Institute of Law, University of Tartu. Tartu, 2005. Viidatud: Pisuke (2005a).
140. Pisuke, H. Euroopa Liidu autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kolm sammast. Intellektuaalse omandi infokiri nr 2, 2005. Viidatud: Pisuke (2005b).
141. Pisuke, H. Cultural Dimension in Estonian Copyright Law. – Juridica International No 9, 2004. Viidatud: Pisuke (2004).
142. Pisuke, H. Autoriõiguse tekkimisest ja arengust. – Koost H. Pisuke Autoriõiguse valikkursuse materjalid. Õigusinstituut, 2003. Viidatud: Pisuke (2003).

143. Pisuke, H. Eesti autoriõiguse kujunemine ja areng aastani 2002. – Juridica nr 10, 2002. Viidatud: Pisuke (2002).
144. Ettepanek: Euroopa Liidu Parlamendi ja Nõukogu direktiiv autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateose internetis kasutamise õiguse multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul. COM(2012) 372 final. Seletuskiri. Viidatud: COM(2012) 372 final.
145. Regeringens proposition. 2012/13:141 Förbättrade möjligheter till licensiering av upphovsrätt (Rootsi autoriõiguse seaduse muutmise seaduse seletuskiri). – Kättesaadav internetis (20.08.2013): <http://rkrattsdb.gov.se/SFSdoc/13/130691.PDF>. Viidatud: Regeringens proposition 2012/13:141.
146. Reflection Document on Creative Content (Creative Content in a European Digital Single Market: Challenges for the Future. A Reflection Document of DG INFSO and DG MARKT. 22.10.2009. – Kättesaadav internetis (20.05.2012): http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/other_actions/col_2009/reflection_paper.pdf.
147. Report on a Community framework for collecting societies for authors' rights. 13.12.2003, 2002/2247/INI. Viidatud: 2002/2247/INI.
148. Ricolfi, M. Individual and collective management of copyright in a digital environment.– Editor P. Torremans. Copyright Law. A Handbook of Contemporary Research. Edward Elgar Publishing, 2007. Viidatud: Ricolfi.
149. Ricketson, S., Ginsburg, J. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. 2nd ed. Volume 1. Oxford University Press, 2006. Viidatud: Ricketson/Ginsburg.
150. Riis, T., Schovso, J. Extended Collective Licenses and the Nordic Experience – It's a Hybrid but is it a VOLVO or A Lemon? – Columbia Journal of Law and the Arts, Vol 33, Issue IV, 2010. Viidatud: Riis/Schovso.
151. Roheline Raamat. Autoriõigus teadmistepõhises majanduses. – Euroopa Ühenduste Komisjon. KOM(2008), 466. – ELT, 22.09.2009, C 228.
152. Ruse-Kahn, H. G. The concept of sustainable development in international IP law – new approaches from EU Economic Partnership Agreements? – Editors A. Kur, V. Mizarasm. The Structure of Intellectual Property Law. Can One Size Fit All? Edgar Elgar Publishing Limited, London-USA, 2011. Viidatud: Ruse-Kahn.
153. Schierholz, A., Collective Rights Management in Europe – Practice and Legal Framework. – Editors M. Fiscor, S. von Levinski. European Copyright Law. A Commentary. Oxford University Press, 2010. Viidatud: Schierholz.
154. Schulenberg, R. Legal Aspects of the Music Industry. Billboard Books, New York, 1999. Viidatud: Schulenberg.
155. Seidler, R., Bawa, K. Dimensions of Sustainable Development. Knowledge for sustainable development: an insight into the encyclopedia of life support systems, Vol 3, UNESCO/Oxford EOLSS Publishers, 2002. Viidatud: Seidler/Bawa.
156. Senftleben, M. The International Three-Step-Test. A Model Provision for EC Fair Use Legislation. – Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law, Vol 1, No 2, 2010. Viidatud: Senftleben.
157. Senn, D. Competition Law Aspects of Digital and Collective Rights Management Systems. – Editors Ch. Graber, C. Covoni, M. Girsberger, M. Nenova. Digital Rights Management: The End of Collecting Societies? Berne, 2005. Viidatud: Senn.
158. Sjöblom, N., Backman, S., Dahlqvist, K. Bill proposes new copyright licensing opportunities – International Report. Intellectual Asset Management. – Kättesaadav internetis (22.05.2013): <http://www.iam-magazine.com/reports/detail.aspx?g=ac097669-8091-4047-bc1e->

- ba18dc976f85&q=extended+collective+licensing#search=%22extended+collective+licensing%22. Viidatud: Sjöblom/Backman/Dahlqvist.
159. Spoor, J. The Copyright Approach to Copying on the Internet: (Over)Streching the Reproduction Right? – Editor B. Hugenholtz. Future of Copyright in a Digital Environment.. Kluwer Law International, 1996. Viidatud: Spoor.
 160. Sterling, J. A. L. World Copyright Law. 2nd ed. London, Sweet & Maxwell, 2003. Viidatud: Sterling (2003).
 161. Sterling, J. A. L. World Copyright Law. London, Sweet & Maxwell, 1998. Viidatud: Sterling (1998).
 162. Swann, P. The Economics of Innovation. Edward Edgar Publishing Ltd, UK, 2009. Viidatud: Swann.
 163. Tuma, P. Pitfalls and Challenges of the EC Directive on the Collective Management of Copyright and Related Rights. EIPR, 2006. – A. Schierholz. Collective Rights Management in Europe – Practice and Legal Framework. – Editors M. Fiscor, S. von Levinski. European Copyright Law. A Commentary. Kluwer Law International, 2010. Viidatud: Tuma.
 164. Turetzky, M. W. Applying Copyright in the Digital Age. – Duke Law & Technology Review. Issue 18/19, 2010. Viidatud: Turetzky.
 165. United Nations. Our Common Future – Report of the World Commission on Environment and Development, UN Document A/42/427, Annex 4, 1987. Viidatud: United Nations.
 166. Uritam, A. Autoriõigus ja autoriõigusega kaasnevad õigused satelliitulekannete puhul. Õiguse valik. – Juridica nr 1, 1997. Viidatud: Uritam.
 167. Vandoren, P. Future of Copyright in a Digital Environment. Editor B. Hugenholtz. Kluwer Law International, 1996. Viidatud: Vandoren.
 168. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. Tsiviilseadusiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn, 2010. Viidatud: Varul/Kull/Kõve/Käerdi (2010).
 169. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. Võlaõigusseadus I. Üldosa. Komm vlj. Tallinn, 2006. Viidatud: Varul/Kull/Kõve/Käerdi (2006).
 170. Varul, P. Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law in Estonia. – Juridica International, No 5, 2000. Viidatud: Varul.
 171. Vasamäe, E. Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus. – Juridica nr 7, 2012. Viidatud: Vasamäe (2012).
 172. Vasamäe, E. A Collective Licensing Scheme for Lending of Phonograms from Digital Libraries. – Juridica International, No 18, 2011. Viidatud: Vasamäe (2011).
 173. Vasamäe, E. Fonogrammitootja reprodutseerimisõigus ja infoühiskonna mõju sellele. – Juridica nr 10, 2006. Viidatud: Vasamäe (2006).
 174. Vavra, J., Munzarova, S., Bednarikova, M., Ehlova, Z. Sustainable Aspects of Innovation. – Economics & Management, Vol 16, 2011. Viidatud: Vavra/Munzarova/Bednarikova/Ehlova.
 175. Wadlow, C. Enforcement of Intellectual Property in European and International Law. The New Private International Law of Intellectual Property in the United Kingdom and the European Community. London, Sweet & Maxwell, 1998. Viidatud: Wadlow.
 176. Walter, M., Riede, L. Principle of Non-discrimination. – Editors M. Walter, S. von Levinski. European Copyright Law. A Commentary. Oxford University Press, 2010. Viidatud: Walter/Riede.

KASUTATUD NORMATIIVAKTIDE JA MUDELSEADUSTE LOETELU

Eesti õigusaktid

- 177. Autoriõiguse seadus. – RT I, 14.06.2013, 5.
- 178. Autoriõiguse seaduse, haldusõiguserikkumiste seadustiku, kriminaalkoodeksi, tarbijakaitseseaduse ja tolliseaduse muutmise ja täiendamise seadus. – RT I 1999, 10, 156.
- 179. Karistusseadustik. – RT I, 61, 364; RT I 2009, 68, 463.
- 180. Mittetulundusühingute seadus. – RT I, 18.12.2012, 30.
- 181. Pärimisseadus. – RT I 2008, 7, 52.
- 182. Rahvaraamatukogu seadus. – RT I 1998, 103, 1696; 2010, 22, 108.
- 183. Tarbijakaitseseadus. – RT I 2007, 56, 375.
- 184. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216; RT I, 06.12.2010, 12.
- 185. Võlaõigusseadus. – RT I, 05.04.2013, 3.

Rahvusvahelised õigusaktid ja mudelseadused

- 186. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. – RT III, 1994, 49.
- 187. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT, 30.03.2010, 83/389.
- 188. Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon. – ELT, 30.03.2010, C 83/13.
- 189. Euroopa Nõukogu direktiiv 93/83/EMÜ, 27.09.1993, teatavate satelliitlevile ja kaabli kaudu taasedastamisele kohaldatavaid autoriõigusi ja sellega kaasnevaid õigusi käsitlevate eeskirjade kooskõlastamise kohta. – ELT, 06.10.1993, L 248/15.
- 190. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ, 22.05.2001, autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – ELT, 22.06.2001, L 167/10.
- 191. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2000/31/EÜ, 08.06.2000, infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta). – ELT, 17.07.2000, L 178/1.
- 192. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2006/123/EÜ, 12.12.2006, teenuste kohta siseturul. – ELT, 27.12.2006, L 376/36.
- 193. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2006/115/EÜ, 12.12.2006, rentimis- ja laenutamiseõiguse ja teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi vallas (kodifitseeritud versioon). – ELT, 27.12.2006, L 376/28.
- 194. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/84/EÜ, 27.09.2001 algupärase kunstiteose autori õiguse kohta saada hüvitist edasimüügi korral. – ELT, 13.10.2001, L 272/32.
- 195. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/28/EL, 25.10.2012, orbeste teatavate lubatud kasutusviiside kohta. – ELT, 27.10.2012, L 299/5.
- 196. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/26/EL, 26.02.2014 autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateose internetis kasutamise õiguse multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul – ELT, 20.03.2014, L84/72.

197. Euroopa Ühenduse Asutamisleping. Konsolideeritud versioon. – OJ, 10.11.1997, C340.
198. Euroopa Liidu toimimise leping. Konsolideeritud versioon. – OJ, 09.05.2008, C115/47.
199. European Copyright Code. Kättesaadav internetis: www.copyrightcode.eu.
200. Rooma 1961. aasta teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse rahvusvahelise konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II, 1999, 27, 165; 2002, 35, 167.
201. Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ratifitseerimise seadus. – RT II 2006, 14, 39.
202. Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni esitus- ja fonogrammilepingu ratifitseerimise seadus. – RT II 2006, 14, 40.
203. Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamisleping (Marrakeši leping). – RT II 1999, 22, 123.
204. Eesti Vabariigi Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamislepinguga (Marrakeši lepinguga) ühinemise protokolliga ratifitseerimise seadus. – RT II 1999, 22, 123.

Välisriikide õigusaktid

205. Act on Copyright in Literary and Artistic Works. (Rootsi autoriõiguse seadus). Akt nr 729, 30.12.1960, muudetud 01.04.2009. – Kättesaadav internetis (01.08.2013): <http://www.government.se/sb/d/5825/a/130285>.
206. Gesetz über die Wahrnehmung von Urheberrechten und verwandten Schutzrechten Urheberrechtswahrnehmungsgesetz (Saksa autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise seadus) zuletzt geändert durch Gesetz vom 26.10.2007. – Kättesaadav internetis (01.08.2013): <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=10011>.
207. Consolidated Act on Copyright 2010 (Taani autoriõiguse seadus) Konsolideeritud akt nr 202, 27.02.2010. – Kättesaadav internetis (01.08.2013): http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=191420.
208. Latvian Copyright Law. (Läti autoriõiguse seadus). Muudetud 06.12. 2007. – Kättesaadav internetis: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=196720.
209. Tekijänoikeuslaki (Soome autoriõiguse seadus). 08.07.1961. – Kättesaadav internetis (01.08.2013): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tekij%C3%A4noikeuslaki%2A>.

KASUTATUD KOHTULAHENDITE LOETELU

210. Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 29.05.2013. a otsus nr 3-2-1-50-13. – RKTko 29.05.2013, 3-2-1-50-13.
211. Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 08.10.1997. a otsus nr 3-2-1-107-97. – RKTko 08.10.1997, 3-2-1-107-97.
212. Tallinna Ringkonnakohtu 05.12.2008. a otsus nr 2-06-17107/38. – TlnRnKo 05.12.2008, 2-06-17107/38.
213. Euroopa Kohtu 13.07.1966. a lahend liidetud asjades C-56/64, *Établissements Consten S.à.R.L. and Grundig-Verkaufs-GmbH vs. Euroopa Komisjon*. – EK 13.07.1966, C-56/64 ja C-58/64.
214. Euroopa Kohtu 08.06.1971. a lahend asjas C-78/70, *Deutsche Grammophon Gesellschaft vs. Metro-SB-Grossmärkte GmbH*. – EK 08.06.1971, C-78/70.
215. Euroopa Kohtu 27.03.1974. a lahend asjas C-127/73, *Belgische Radio en Televisie and société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs vs. SV SABAM and NV Fonior*. – EK 27.03.1974, C-127/73.
216. Euroopa Kohtu 18.10.1979. a lahend asjas C-40/70, *Sirena Srl vs. Eda Srl ja teised*. – EK 18.10.1979, C-40/70.
217. Euroopa Kohtu 18.03.1980. a lahend asjas C-62/79, *SA Compagnie générale pour la diffusion de la télévision, Coditel ja teised vs. Ciné Vog Films ja teised*. – EK 18.03.1980, C-62/79.
218. Euroopa Kohtu 20.01.1981. a lahend liidetud asjades C-57/80 ja C-55/80, *Musik-Vertrieb Membran GmbH and K-tel International vs. GEMA – Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte*. – EK 20.01.1981, C-57/80, C-55/80.
219. Euroopa Kohtu 06.10.1982. a lahend asjas C-262/81, *Coditel SA, Compagnie générale pour la diffusion de la télévision ja teised vs. Ciné-Vog Films SA ja teised (Coditel II)*. – EK 06.10.1982, C-262/81.
220. Euroopa Kohtu 13.07.1989. a lahend asjas C-395/87, *Ministère public vs. Jean-Louis Tournier*. – EK 13.07.1989, C-395/87.
221. Euroopa Kohtu lahend 03.02.2000. a lahend asjas C-293/98, *Entidad de Gestión de Derechos de los Productores Audiovisuales (Egeda) vs. Hostelería Asturiana SA (Hoasa)*. – EK 03.02.2000, C-293/98.
222. Euroopa Kohtu 06.02.2003. a lahend asjas C-245/00, *Stichting ter Exploitatie van Naburige Rechten (SENA) vs. Nederlandse Omroep Stichting (NOS)*. – EK 06.02.2003, C-245/00.
223. Euroopa Kohtu 02.06.2005. a lahend asjas C-89/04, *Mediakabel BV vs. Commissariaat voor de Media*. – EK 02.06.2005, C-89/04.
224. Euroopa Kohtu 14.07.2005. a lahend asjas C-192/04, *Lagardère Active Broadcast vs. Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) and Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH (GVL)*. – EK 14.07.2005, C-192/04. Euroopa Kohtu 07.12.2006. a lahend asjas C-306/05, *Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) vs. Rafael Hoteles SA*. – EK 07.12.2006, C-306/05.
225. Euroopa Kohtu 15.03.2012. a lahend asjas C-135/10, *Società Consortile Fonografici (SCF) vs. Marco Del Corso*. – EK 15.03.2012, C-135/10.
226. Euroopa Kohtu 15.03.2012. a lahend asjas C-162/10, *Phonographic Performance (Ireland) Limited vs. Iirimaa*. – EK 15.03.2012, C-162/10.

227. Euroopa Ülemkohtu 12.04.2013. a lahend asjas T-442/08, *International Confederation of Societies of Authors and Composers (CISAC) vs. Euroopa Komisjon*. – EÜK 12.04.2013, T-442/08.
228. Pariisi Apellatsioonikohtu 26.01.2011. a otsus, RG 05/12117. – Pariisi Apellatsioonikohus 26.01.2011, RG 05/12117.
229. Saksa Ülemkohtu 29.04.2010. a otsus, I ZR 69/08. – Saksa Ülemkohus 29.04.2010, I ZR 69/08.

Muud allikad

230. Euroopa Komisjoni 12.08.2002. a otsus COMP/C2/37.219, *Banghalter ja Homem Christo vs. SACEM*. Viidatud: COMP/C2/37.219.
231. Euroopa Komisjoni 22.05.2007. a otsus COMP/M.4404, *Universal/BGM Music Publishing*. Viidatud: COMP/M.4404.
232. Euroopa Komisjoni 16.07.2008. a otsus COMP/C2/38.698. Viidatud: COMP/C2/38.698.

KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU

ACTA	Anti-Counterfeiting Trade Agreement
AutL	Autortiesību likums
AutÕS	autoriõiguse seadus
AutõKõS	autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seadus
CEPS	Centre for European Policy Studies
EAÜ	Eesti Autorite Ühing
EFÜ	Eesti Fonogrammitootjate Ühing
EHRL	Eesti Hotellide ja Restoranide Liit
EK	Euroopa Kohus
EÜK	Euroopa Ülemkohus
EKSS	Eesti keele seletav sõnaraamat
ELT	Euroopa Liidu Teataja
GEMA	Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte
IFPI	International Federation of the Phonogram Producers
MTÜS	mittetulundusühingute seadus
OPHL	Bekendtgørelse af lov om ophavsret
p.	page
RT	Riigi Teataja
S.	Seite
s.	sivu
TekL	Tekijänoikeuslaki
TKS	tarbijakaitse seadus
TRIPS	Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights
UrhWahrnG	Gesetz über die Wahrnehmung von Urheberrechten und verwandten Schutzrechten
URL	Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk
VÕS	võlaõigusseadus
WIPO	World Intellectual Property Organization
WCT	WIPO Copyright Treaty
WPPT	WIPO Performances and Phonograms Treaty
WTO	World Trade Organisation

CURRICULUM VITAE

Name: Elise Vasamäe
Date of birth: 12.06.1980
Citizenship: Estonian
Place of work: Aavik & Partners Law Office
Position: Attorney at Law
E-mail: elise.vasamae@aaviklaw.ee
Languages: Estonian, English, German, Finnish, Russian

Education:

2007–2014 University of Tartu, Faculty of Law, doctoral studies
2004–2006 Institute of Law, University of Tartu, *magister iuris*
1998–2002 Institute of Law, *baccalaureus artium*
1987–1998 Kadriorg German Gymnasium

Professional experience:

Since 2010 Aavik & Partners Law Office, Partner and Attorney at Law
2008–2010 Aavik & Partners Law Office, Attorney
2007–2008 Aavik & Partners Law Office, Lawyer
2002–2007 Estonian Association of Phonogram Producers, Managing Director

Areas of research:

Copyright law, industrial property law

Publications:

- E. Vasamäe. *Milline on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlik teostamine?* (What is sustainable management of copyright and related rights?). *Juridica*, No. 3, 2014, pp. 189–197.
- E. Vasamäe. *Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus* (The extent of the representation right of the collecting societies). *Juridica*, No. 7, 2012, pp. 529–534.
- E. Vasamäe. A Collective Licensing Scheme for Lending of Phonograms from Digital Libraries. *Juridica International*, Vol. XVIII, 2011, pp. 104–112.
- E. Vasamäe, H. Pisuke. European Copyright Law: A Commentary. M. Walter and Silke von Lewinski (Editors). Oxford University Press, New York, 2010, pp. 222–223; 359–362; 475–477; 652–653; 799–801; 897–899; 1103–1105; 1334–1335; 1440–1441.
- E. Vasamäe, H. Pisuke, A. Kelli, T. Mets, A. Värvi. Trade Secrets in the Intellectual Property Strategies of Entrepreneurs: The Estonian Experience. *Review of Central and East European Law*, Vol. 35, No. 8, 2010, pp. 315–339.
- E. Vasamäe. *Fonogrammitootja reprodutseerimisõigus ja infoühiskonna mõju sellele* (Right of Reproduction for a Producer of Phonograms, and the Impact of the Information Society Thereon). *Juridica* No. 10, 2006, pp. 683–691.

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Elise Vasamäe
Sünniaeg: 12.06.1980
Kodakondsus: Eesti
Töökoht: Aavik & Partnerid Advokaadibüroo
Ametikoht: vandeadvokaat
E-post: elise.vasamae@aaviklaw.ee
Keeled: eesti, inglise, saksa, soome, vene

Hariduskäik:

2007–2014 Tartu Ülikooli õigusteaduskond, doktoriõpe
2004–2006 Tartu Ülikooli Õigusinstituut, *magister iuris*
1998–2002 Õigusinstituut, *baccalaureus artium*
1987–1998 Kadrioru Saksa Gümnaasium

Ametikäik:

Alates 2010 Aavik & Partnerid Advokaadibüroo partner ja vandeadvokaat
2008–2010 Aavik & Partnerid Advokaadibüroo advokaat
2007–2008 Aavik & Partnerid Advokaadibüroo jurist
2002–2007 Eesti Fonogrammitootjate Ühingu tegevdirektor

Peamised uurimisvaldkonnad:

Autoriõigus, tööstusomandiõigus.

Publikatsioonid:

- E. Vasamäe. Milline on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlik teostamine? – *Juridica*, nr 3, 2014, lk 189–197.
- E. Vasamäe. Kollektiivse esindamise organisatsioonide esindusõiguse ulatus. – *Juridica*, nr 7, 2012, lk 529–534.
- E. Vasamäe. A Collective Licensing Scheme for Lending of Phonograms from Digital Libraries (Kollektiivse litsentsimise mudel fonogramme digitaalsetest raamatukogudest laenutamiseks). – *Juridica International*, Vol. XVIII, 2011, pp. 104–112.
- E. Vasamäe, H. Pisuke. European Copyright Law: A Commentary (Euroopa autoriõigus: Kommentaarid). M. Walter, S. von Lewinski (Ed-s). Oxford University Press, New York, 2010, pp. 222–223; 359–362; 475–477; 652–653; 799–801; 897–899; 1103–1105; 1334–1335; 1440–1441.
- E. Vasamäe, H. Pisuke, A. Kelli, T. Mets, A. Värvi. Trade Secrets in the Intellectual Property Strategies of Entrepreneurs: The Estonian Experience (Ärisaladused ettevõtjate intellektuaalse omandi strateegiates: Eesti kogemused). – *Review of Central and East European Law*, Vol. 35, No. 8, 2010, pp. 315–339.
- E. Vasamäe. Fonogrammitootja reprodutseerimisõigus ja infoühiskonna mõju sellele. – *Juridica* nr 10, 2006, lk 683–691.

DISSERTATIONES IURIDICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Херберт Линдмяз.** Управление проведением судебных экспертиз и его эффективность в уголовном судопроизводстве. Тарту, 1991.
2. **Peep Pruks.** Strafprozesse: Wissenschaftliche "Lügendetektion". (Instrumentaldiagnostik der emotionalen Spannung und ihre Anwendungsmöglichkeiten in Strafprozess). Tartu, 1991.
3. **Marju Luts.** Juhuslik ja isamaaline: F. G. v. Bunge provintsiaalõigusteadus. Tartu, 2000.
4. **Gaabriel Tavits.** Tööõiguse rakendusala määratlemine töötaja, tööandja ja töölepingu mõistete abil. Tartu, 2001.
5. **Merle Muda.** Töötajate õiguste kaitse tööandja tegevuse ümberkorraldamisel. Tartu, 2001.
6. **Margus Kingisepp.** Kahjuhüvitis postmodernses deliktiõiguses. Tartu, 2002.
7. **Vallo Olle.** Kohaliku omavalitsuse teostamine vahetu demokraatia vormis: kohalik rahvaalgatus ja rahvahääletus. Tartu, 2002.
8. **Irene Kull.** Hea usu põhimõtte kaasaegses lepinguõiguses. Tartu, 2002.
9. **Jüri Saar.** Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985–1999 longituuduurimuse andmetel). Tartu, 2003.
10. **Julia Laffranque.** Kohtuniku eriarvamus. Selle võimalikkus ja vajalikkus Eesti Vabariigi Riigikohtus ja Euroopa Kohtus. Tartu, 2003.
11. **Hannes Veinla.** Ettevaatusprintsip keskkonnaõiguses. Tartu, 2004.
12. **Kalev Saare.** Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Tartu, 2004.
13. **Meris Sillaots.** Kokkuleppemenetlus kriminaalmenetluses. Tartu, 2004.
14. **Mario Rosentau.** Õiguse olemus: sotsiaalse käitumise funktsionaalne programm. Tartu, 2004.
15. **Ants Nõmper.** Open consent – a new form of informed consent for population genetic databases. Tartu, 2005.
16. **Janno Lahe.** Süü deliktiõiguses. Tartu, 2005.
17. **Priit Pikamäe.** Tahtluse struktuur. Tahtlus kui koosseisupäraste asjaolude teadmine. Tartu, 2006.
18. **Ivo Pilving.** Haldusakti siduvus. Uurimus kehtiva haldusakti õiguslikust tähendusest rõhuasetusega avalik-õiguslikel lubadel. Tartu, 2006.
19. **Karin Sein.** Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused. Tartu, 2007.
20. **Mart Susi.** Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks – Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni artikkel 13 Euroopa Inimõiguste Kohtu dūnaamilises käsitluses. Tartu, 2008.
21. **Carri Ginter.** Application of principles of European Law in the supreme court of Estonia. Tartu, 2008.
22. **Villu Kõve.** Varaliste tehingute süsteem Eestis. Tartu, 2009.

23. **Katri Paas.** Implications of Smallness of an Economy on Merger Control. Tartu, 2009.
24. **Anneli Alekand.** Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Tartu, 2009.
25. **Aleksei Kelli.** Developments of the Estonian Intellectual Property System to Meet the Challenges of the Knowledge-based Economy. Tartu, 2009.
26. **Merike Ristikivi.** Latin terms in the Estonian legal language: form, meaning and influences. Tartu, 2009.
27. **Mari Ann Simovart.** Lepinguvabaduse piirid riigihankes: Euroopa Liidu hankeõiguse mõju Eesti eraõigusele. Tartu, 2010.
28. **Priidu Pärna.** Korteriomaniike ühisus: piiritlemine, õigusvõime, vastutus. Tartu, 2010.
29. **René Värk.** Riikide enesekaitse ja kollektiivse julgeolekusüsteemi võimalikkusest mitteriiklike terroristlike rühmituste kontekstis. Tartu, 2011.
30. **Paavo Randma.** Organisatsiooniline teovalitsemine – *täideviija täideviija taga* kontseptsioon teoorias ja selle rakendamine praktikas. Tartu, 2011.
31. **Urmas Volens.** Usaldusvastutus kui iseseisev vastutussüsteem ja selle avaldumisvormid. Tartu, 2011.
32. **Margit Vutt.** Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Tartu, 2011.
33. **Hesi Siimets-Gross.** Das „Liv-, Est- und Curlaendische Privatrecht“ (1864/65) und das römische Recht im Baltikum. Tartu, 2011.
34. **Andres Vutt.** Legal capital rules as a measure for creditor and shareholder protection. Tartu, 2011.
35. **Eneken Tikk.** Comprehensive legal approach to cyber security. Tartu, 2011.
36. **Silvia Kaugia.** Õigusteadvuse olemus ja arengudeterminandid. Tartu, 2011.
37. **Kadri Siibak.** Pangandussüsteemi usaldusväarsuse tagamine ja teabekohustuste määratlemine finantsteenuste lepingutes. Tartu, 2011.
38. **Signe Viimsalu.** The meaning and functioning of secondary insolvency proceedings. Tartu, 2011.
39. **Ingrid Ulst.** Balancing the rights of consumers and service providers in electronic retail lending in Estonia. Tartu, 2011.
40. **Priit Manavald.** Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. Tartu, 2011, 193 lk.
41. **Anneli Soo.** Remedies against ineffectiveness of defense counsel. Judicial supervision over the performance of defense counsel in Estonian criminal proceedings. Tartu, 2011, 282 p.
42. **Arnold Sinisalu.** Mõjutustegevuse piirid rahvusvahelises õiguses. Tartu, 2012, 277 lk.
43. **Kaspar Lind.** Käibemaksupettused ja nende tõkestamine. Tartu, 2012, 155 lk.
44. **Berit Aaviksoo.** Riigi otsustusruumi ahenemine: kodakondsus nüüdisaegses Euroopas. Tartu, 2013, 368 lk.
45. **Kai Kullerkupp.** Vallasomandi üleandmine. Õigusdogmaatiline raamistik ja kujundusvõimalused. Tartu, 2013, 398 lk.

46. **Iko Nõmm.** Käibekohustuse rikkumisel põhinev deliktiõiguslik vastutus. Tartu, 2013, 212 lk.
47. **Piia Kalamees.** Hinna alandamine õiguskaitsevahendite süsteemis. Tartu, 2013, 232 lk.
48. **Irina Nossova.** Russia's international legal claims in its adjacent seas: the realm of sea as extension of Sovereignty. Tartu, 2013, 205 lk.
49. **Age Värvi.** Kulutuste kondiktsioon: teise isiku esemele tehtud kulutuste hüvitamine alusetu rikastumise õiguses. Tartu, 2013, 273 lk.